2026

DOKTORA TEZİ

Demir KERİM

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI

DOKTORA TEZİ

Demir KERİM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara, 2026

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI

DOKTORA TEZİ

Demir KERİM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Prof. Dr. Akartürk KARAHAN

Ankara, 2026

ONAY SAYFASI

Demir KERİM tarafından hazırlanan "*Irak Türkmen Türkçesi Söz varlığı*" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	**Kabul / Red**	**Kurumu**	**İmza**
Prof. Dr. Akartürk KARAHAN (Danışman)	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	
Prof. Dr. Jale DEMİRCİ	Kabul	Ankara Üniversitesi/ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	
Prof. Dr. Süer EKER	Red	Başkent Üniversitesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	
Doç. Dr. Yaşar TOKAY	Red	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	

Tez Savunma Tarihi: 08. 01. 2026

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Muhammet Enes KALA
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih 08. 01. 2026

İmza

Demir KERİM

İTHAF

Çok Kıymetli Babam Abbas Kerim ve Annem Adalet Kerim'e….

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim ve tez çalışmam süresince bilgi ve deneyimini benimle paylaşan, yol gösterici katkıları, sabrı ve değerli yönlendirmeleriyle bana ışık tutan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Akartürk Karahan'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın bilimsel niteliğinin güçlenmesinde önemli rol oynayan, yapıcı görüş ve önerileriyle tezime katkı sağlayan saygıdeğer jüri üyelerine Prof. Dr. Funda Toprak, Prof. Dr. Jale Demirci, Prof. Dr. Süer Eker, Doç. Dr. Yaşar Tokay'a şükranlarımı sunarım.

Tez çalışmam sürecinde uzakta olmalarına rağmen, Türkiye'deki eğitim hayatım boyunca okumamı ve bugünlere gelmemi sağlayan; Kerkük'ten sağladıkları imkânlar ile maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her koşulda yanımda olan değerli annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu uzun ve zorlu sürecimde sabrı, sevgisi ve desteğiyle her zaman yanımda olan; en zor anlarımda bana güç ve umut veren sevgili eşim Fatma Nihan Kerim'e gönülde teşekkür ederim.

Araştırmanın yürütülmesi sırasında değerli bilgi birikimleriyle desteklerini ve elinde bulunan kaynaklarını benden esirgermeyen değerli hocam Dr. Önder Saatçi'ye; değerli fikirleriyle ve yardımseverliğiyle her daim bana yol gösteren değerli büyüğüm Rahmetli Av. Habib Hürmüzlü'ye; Kerkük'ten kitaplarını ve değerli fikirlerini benimle paylaşan rahmetli Şemsettin Türkmenoğlu'na; önerileri ve bilgilerini benimle paylaşan Prof. Dr. Çoban Hıdır Uluhan'a teşekkür ederim.

Kerkük Vakfı'ndan kitap temin etmem hususunda her zaman desteklerini esirgemeyen Sayın Nazım Terzioğlu'na; tez sürecinde desteklerini esirgemeyen Menşe Ülke Daire Başkanı Melda Arslan'a; kaynak konusunda bana her zamana destek veren Ahmed Talaat arkadaşıma; tez sürecinde beni destekleyen ve yardımlarını esirgemeyen dostlarıma Sena Nur Taşçı, Merve Tuğçe Gökçe, Kıvanç Uğur Çabuk, Asım Şişikoğlu'na teşekkür ederim.

ÖZET

Irak Türkmen Türkçesi Söz Varlığı

Irak Türkmenleri, tarihsel olayların şekillendiği Irak coğrafyasında dilleri ve ortaya koydukları kültürel birikimlerle bin yıla yaklaşan bir süredir varlıklarını sürdürmektedir. Kökenleri Türkistan'dan göç eden Oğuz Türklerine dayanan Türkmenler, İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte İslam kültürünü ve inancını toplumsal yaşamlarının ayrılmaz bir parçası hâline getirmiştir. Bu tarihî ve kültürel süreç Türkmenlerin dil yapısına, söz varlığına ve kültürel mirasına doğrudan yansımış; dil, söz konusu birikimin temel taşıyıcısı olmuştur.

Bir toplumun konuşma dili, kültürün en temel unsurlarından biri olmasının yanı sıra, çoğu zaman kültürel kimliğin en güçlü göstergesi niteliğini taşımaktadır. Bu çerçevede Irak Türkmen Türkçesi Türkmenlerin millî kimliğini biçimlendiren, canlılığını koruyan ve kuşaktan kuşağa aktarılan ortak bir kültürel miras olarak değerlendirilmektedir. Dilin söz varlığı, deyimleri, atasözleri ve ağız özellikleri Türkmen toplumunun tarihsel geçmişini ve yaşam biçimini yansıtan önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Bu nedenle Irak Türkmen Türkçesinin söz varlığının tespit edilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması yalnızca kültürel değil aynı zamanda millî bir sorumluluk olarak görülmelidir.

Irak Türkmenlerinin sahip olduğu bu kültürel birikim, dillerini besleyecek ve zenginleştirecek düzeydedir. Irak Türkmen Ağızları gerek Türkiye Türkçesi yazı diliyle olan ilişkisi gerekse diğer Türk lehçeleri arasındaki konumu bakımından öneme sahiptir. Bir dilin en değerli hazinesi olan söz varlığı dilin bütün unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada Irak Türkmen Türkçesinde yer alan söz varlığı, başta Habib Hürmüzlü ve Ata Terzibaşı tarafından hazırlanan sözlükler olmak üzere çeşitli kaynaklar temel alınarak sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Ayrıca Çoban Hıdır Uluhan, Şemsettin Türkmenoğlu, Mustafa Gökkaya ve Nasih Bezirgen'e ait eserler de aynı amaçla taranmıştır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde Irak Türkmenlerinin tarihî geçmişi, dilleri ve yerleşim bölgeleri hakkında genel bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde ise sözlükler, kitaplar ve makalelerden derlenen sözcükler tasnif edilmiş ve incelenmiştir. Sözcüklerin sınıflandırılmasında Hatice Şirin'in *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* ile Serpil Soydan'ın *Tarama Sözlüğü Söz Varlığı İncelemesi* adlı çalışmalarındaki başlıklandırma esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmen Ağızları, Söz Varlığı, Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü, Türkiye Türkçesi

ABSTRACT

The Vocabulary of Iraqi Turkmen Turkish

Iraqi Turkmens have maintained their presence in the geography of Iraq where historical events have long unfolded for nearly a millennium through their language and the cultural heritage they have produced. The Turkmens are descended from Oghuz Turks who migrated from Turkestan and made Islamic culture and belief an integral part of their collective identity after embracing Islam. This historical and cultural process has been directly reflected in their linguistic structure, Lexicon and cultural heritage, with language functioning as the primary vehicle of this accumulation.

The spoken language of a community constitutes one of the most fundamental components of culture and often serves as the strongest indicator of cultural identity. In this respect, Iraqi Turkmen Turkish represents a shared cultural heritage that shapes the national identity of the Turkmens, which remains dynamic, and is transmitted from generation to generation. The vocabulary, idioms, proverbs, and dialectal features of the language are among the key elements that reflect the historical experience and way of life of the Turkmen community. Therefore identifying, preserving, and transmitting the lexical wealth of Iraqi Turkmen Turkish to future generations should be regarded not only as a cultural responsibility but also as a national responsibility.

The cultural heritage possessed by Iraqi Turkmens is sufficiently rich to nurture and enrich their language. Iraqi Turkmen dialects hold a significant position both in relation to the written standard of Turkey Turkish and within the broader context of Turkic dialects. The Lexicon, which constitutes the most valuable asset of any language, encompasses all linguistic components within these dialects.

In this study, the Lexicon of Iraqi Turkmen Turkish has been examined primarily through lexicographical sources compiled by Habib Hürmüzlü and Ata Terzibaşı, along with various supplementary sources. In addition, works by Çoban Hıdır Uluhan, Şemsettin Türkmenoğlu, Mustafa Gökkaya, and Nasih Bezirgen have been surveyed. The study consists of two main sections. The first section provides general information on the history of Iraqi Turkmens, their language, and the regions in which they reside. The second section presents a classified analysis of words collected from dictionaries, books, and articles. For classifying lexical items the heading

systems used in Hatice Şirin's *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* and Serpil Soydan's *Tarama Sözlüğü Söz Varlığı İncelemesi* have been adopted.

Keywords: Iraqi Turkmen Dialects, Vocabulary, Iraqi Turkmen Turkish Dictionary, Turkish (Türkiye).

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI i
BEYAN ii
TEŞEKKÜR iv
ÖZET v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR xiv
ŞEKİLLERİN DİZİNİ xv
GİRİŞ 1
Çalışmanın Konusu 3
Çalışmanın Amacı 3
Çalışmanın Yöntemi 4
Çalışmanın Sınırlılıkları 6
BİRİNCİ BÖLÜM 8
IRAK TÜRKMENLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ 8
1.1. Irak Türkmenlerinin Tarihi 8
1.2.Irak Türkmenlerinin Nüfusu ve Yaşadıkları Bölgeler 10
1.3. Irak Türkmenlerinin Dili ve Edebiyatı 14
1.3.1. Irak Türkmenlerinin Dili 14
1.3.2. Irak Türkmenlerinin Kullandıkları Alfabe 15
1.3.3. Irak Türkmen Ağızları 16
İKİNCİ BÖLÜM 17
IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI 17
2.1. Evren ve Doğa 17
2.1.1. Gökyüzü, Gök Cisimleri ve Hava Olayları 17
2.1.1.1. Gökyüzü ve Gök Katmanları 17
2.1.1.2. Gök Cisimleri 17
2.1.1.3. Hava Olayları 17
2.1.2. Zaman 19
2.1.2.1. Çağ 19
2.1.2.2. Yıl 19
2.1.2.3. Mevsim 20
2.1.2.4. Ay 20
2.1.2.5. Gün 21
2.1.2.6. Vakit 22
2.1.3. Coğrafya 23

2.1.3.1. Yeryüzü Şekilleri 23
2.1.3.2. Su Kaynakları 23
2.1.3.3. İklim ve Doğal Çevre 24
2.1.3.4. Coğrafi Yönler 24
2.1.3.5. Mekan, Yer, Konum Bildirenler 24
2.1.4. Yer Adları 25
2.1.4.1. Yerleşim Yeri (İdari-Sosyal Mekan Adı) 25
2.1.4.2. Ülke, Bölge, Şehir Adları 26
2.1.4.3. Diğer Yer Adları 28
2.1.5. Madenler, Mineraller ve Taşlar 31
2.1.5.1. Maden Adları 31
2.1.5.2. Mineraller 32
2.1.5.3. Taşlar 32
2.1.6. Madde ve Kimyasal Unsurlar 33
2.1.6.1. Katı Maddeler 33
2.1.6.2. Sıvı Maddeler 34
2.1.6.3. Kimyasal Maddeler 34
2.1.6.4. Tütün ve Tütün Ürünleri 35
2.2. Canlılar 35
2.2.1. Bitkiler 35
2.2.1.1. Ağaçlar 35
2.2.1.2. Tarım Bitkileri 36
2.2.1.3. Yabani Bitkiler 38
2.2.2. Hayvanlar 43
2.2.2.1. Toplu Olarak Hayvanlara Verilen Ad (Genel Terimler) 43
2.2.2.2. Omurgasız Hayvanlar 44
2.2.2.2.1. Sinek, Böçek, Haşere (Eklembacaklılar) 44
2.2.2.2.2. Solucanlar 45
2.2.2.3. Omurgalı Hayvanlar 45
2.2.2.3.1. Balıklar (Suda veya Denizde Yaşayan Hayvanlar) 45
2.2.2.3.2. Sürüngenler 46
2.2.2.3.3. Kuşlar (Uçan Hayvanlar) 46
2.2.2.3.3.1. Yabani Kuşlar 46
2.2.2.3.3.2. Evcil Kuşlar (Kümes Hayvanları) 49
2.2.2.3.4. Memeli Hayvanlar 50
2.2.2.3.4.1. Evcil Memeliler (Büyükbaş, Küçükbaş) 50
2.2.2.3.4.2. Yabani Memeliler 52
2.2.2.4. Hayvanlar İle İlgili Yardımcı Söz Varlığı (İşlevsel Adlar) 53
2.2.2.4.1. Hayvan Dışkı Adları 53
2.2.2.4.2. Hayvanların Çıkardığı Seslerle İlgili Fiiller 54
2.2.2.4.3. Hayvanlara Seslenmede Kullanılan Sözler 56
2.2.2.4.4. Hayvanlar İle İlgili Diğer Terimler 56
2.2.2.4.5. Hayvan Yemi 61
2.2.2.4.6. Hayvanın Beslendiği ve Kaldığı Yer (Hayvan Barınağı) 61
2.3. İnsan (Biyolojik ve Bireysel) 62
2.3.1. İnsan Bedeni 62
2.3.1.1. Organ Adları 62
2.3.1.2. Uzuv Adları 63
2.3.1.3. Salgı Adları 64
2.3.1.4. Vücut Sıfatları 65
2.3.1.5. Vücut İle İlgili Diğer Söz Varlığı 66
2.3.2. Duygu ve Ruhsal Durum 70
2.3.2.1. Olumlu Duygular 70
2.3.2.2. Olumsuz Duygular 71
2.3.3. Niteleme Adları 72

2.3.3.1. Renk Adları 72
2.3.3.2. Sayı Adları 74
2.3.3.3. Diğer Niteleyiciler 76
2.4. İnsan ve Yaşam 84
2.4.1. Yaşam Evreleri 84
2.4.1.1. Çocukluk 84
2.4.1.2. Gençlik 85
2.4.1.3. Yaşlılık 85
2.4.2. Beslenme 85
2.4.2.1. Yiyecek Adları 85
2.4.2.1.1. Çorba 85
2.4.2.1.2. Ekmek 86
2.4.2.1.3. Aş / Yemek 87
2.4.2.1.4. Kahvaltı 90
2.4.2.1.5. Tatlı 90
2.4.2.1.6. Pilav 92
2.4.2.1.7. Et Yemekleri 93
2.4.2.1.8. Köfte 94
2.4.2.1.10. Diğer Yemekler 95
2.4.2.1.11. Baharat 97
2.4.2.1.12. Sebze 97
2.4.2.1.13. Meyve 99
2.4.2.1.14. Kuru Yemiş 101
2.4.2.1.15. Gıda, Ürün 101
2.4.2.1.16. Yemek Vakitleri 102
2.4.2.2. İçecek Adları 103
2.4.3. Giyim ve Kuşam 104
2.4.3.1. Giysi Adları 104
2.4.3.1.1. Çocuk Giyim Kuşam Adları 104
2.4.3.1.2. Erkek Giyim Kuşam Adları 104
2.4.3.1.3. Kadın Giyim Kuşam Adları 107
2.4.3.1.4. Kadın Başörtüsü 109
2.4.3.1.5. Ayakkabı 110
2.4.3.1.6. Kumaş 111
2.4.3.2. Aksesuarlar 114
2.4.4. Sağlık 116
2.4.4.1. Hastalık Adları 116
2.4.4.2. İlaçlar 124
2.4.5. Spor 125
2.5. Toplum ve Sosyal Yapı 125
2.5.1. Akrabalık 125
2.5.1.1. Kan Bağına Dayalı Akrabalık 125
2.5.1.2. Evlilik Yoluyla Akrabalık 126
2.5.2. Aile ve Aşiret 127
2.5.2.1. Aile Yapısı 127
2.5.2.2. Aşiret Adları 128
2.5.3. Kişi Adları ve Ünvanlar 129
2.5.3.1. Kişi Adları 129
2.5.3.2. Ünvanlar 132
2.5.4. Millet, Kavim ve Mezhep 133
2.5.4.1. Millet Adları 133
2.5.4.2. Mezhep Adları 134
2.5.5. Ün, Şan ve Saygınlık 134
2.5.5.1. Tarihteki Ünlü Kişilerin Adları 134
2.5.5.2. Saygınlık İfadeleri 134

2.5.6. Savaş ve Askerlikle İlgili Terimler 135
2.5.6.1. Ordu Rütbeleri 135
2.5.6.2. Savaş Gereçleri 136
2.6. Kültür, Gelenek ve İnanç 137
2.6.1. Yasa ve Töre 137
2.6.2. Evlilik 138
2.6.3. Nişan 140
2.6.4. Dini Terimler 141
2.6.4.1. İbadet Edilen Yerler İle Dini İçerikli Diğer Yerler 141
2.6.4.2. Din Adamları / Dini Görevlileri 141
2.6.4.3. Dini İfadeler 141
2.6.4.4. Mübarek Günler ve Dini Bayramlar 143
2.6.4.5. Namaz İle İlgili Adlandırmalar 144
2.6.5. Yeminler 144
2.6.6. Dualar 149
2.6.6.1. Ölen Kişinin veya Yakının Ardından Söylenen Dualar 149
2.6.6.2. Gelecekte Muhatabına İyilik Dileyen Dualar 149
2.6.6.3. Kötülüklerden Uzak Olmayı Temenni Eden Dualar 151
2.6.6.4. Muhatabına Bolluk, Bereket, Kazanç Temenni Eden Dualar 151
2.6.6.5. Huzur Mutluluk Temenni Eden Dualar 151
2.6.6.6. Teşekkür Bildiren Dualar 152
2.6.6.7. Sağlık Temenni Eden Dualar 153
2.6.6.9. Dilenciye Söylenen Dua 153
2.6.6.10. Kötülükten Korunmaya Yönelik Dualar 153
2.6.7. Beddualar 154
2.7. Gündelik Hayat ve Üretim 161
2.7.1. Meslek Adları 161
2.7.1.1. Ayakkabıcılıkla İlgili Adlar 161
2.7.1.2. Fırıncılıkla İlgili Adlar 161
2.7.1.3. Aşçılıkla İlgili Adlar 161
2.7.1.4. Tarım ve Çiftçilik İle İlgili Adlar 161
2.7.1.5. Ticaret İle İlgili Adlar 162
2.7.1.6. Temizlik İle İlgili Adlar 162
2.7.1.7. Sanatkârlıkla İlgili Adlar 162
2.7.1.8. Kuaför- Berberlikle İlgili Adlar 163
2.7.1. 9. İnşaat İle İlgili Adlar 163
2.7.1.10. Hayvancılıkla İlgili Adlar 164
2.7.1.11. Güvenlikle İlgili Adlar 164
2.7.1.12. Marangozlukla İlgili Adlar 164
2.7.1.13. Yönetim İlgili Adlar 164
2.7.1.14. Yorgancılıkla İle İlgili Adlar 165
2.7.1.15. Kuyumculukla İlgili Adlar 165
2.7.1.16. Avcılık İle İlgili Adlar 165
2.7.1.17. Diğer Meslek Adları 166
2.7.2. Tarım Terimleri 170
2.7.3. Alet ve Edevat 177
2.7.3.1. Kesici Aletleri 177
2.7.3.2. Tarımla İlgili Aletler 178
2.7.3.3. Hayvancılık Alanında Kullanılan Aletler 180
2.7.3.4. Marangozlukla İlgili Aletler 181
2.7.3.5. İnşaat İle İlgili Aletler 181
2.7.3.6. Ev Aletleri 183
2.7.3.7. Araç Aletleri 191
2.7.4. Eşya Adları 192
2.7.4.1. Mutfak 192

2.7.4.2. Ev 195
2.7.5. Ev ve Evin Bölümleri 202
2.7.6. Taşıtlar 206
2.7.7. Mal, Mülk ve Para 207
2.7.8. Ölçü ve Ağırlık 208
2.8. Sanat ve Eğlence 210
2.8.1. Müzik Terimleri 210
2.8.1.1. Halay Adları 210
2.8.1.2. Çalgı Adları 211
2.8.1.3. Makam Adları 212
2.8.2. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları 213
2.8.2.1. Çocuk Dilinde Sözcükler 222
2.9. Soyut ve Sembolik Alanlar 224
2.9.1. Matematik ve Geometri 224
2.9.2. Yaratık Adları 224
2.9.3. Kalıp İfadeler 225
2.10. Dilsel ve Yapısal Unsurlar 231
2.10.1. Selamlaşma Sözleri 231
2.10.2. Dil Bilgisi Görevleri 231
2.10.2.1. Soru Edatları 231
2.10.2.2. Ünlem Edatları 233
2.10.2.3. Bağlaçlar 234
2.10.2.4. Zamir 235
2.10.3. Yansıma Sözcükler 239
2.10.3.1. Yansıma Fiiller 239
2.10.3.2. Yansıma Adlar 242
2.10.4. İkilemeler 243
2.10.4.1. Eş Anlamlı Sözcüklerden Oluşan 243
2.10.4.2. Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan 245
2.10.4.3. Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan 246
2.10.4.4. Biri Anlamlı Biri Anlamsız Sözcüklerden Oluşan 248
2.10.4.5. İkisi Anlamsız Sözcüklerden Oluşan 248
2.10.4.6. Aynı Sözcüklerden Oluşan 248
2.10.4.7. Yansıma Sözcüklerden Oluşan 249
2.10.4.8. Sözcüklerden Birinde Ses Değişimi İle Oluşan 250
2.10.4.9. Türkçe+ Arapça Sözcüklerden Oluşan 251
2.10.4.10. Edatlarla Bağlanan Sözcüklerden Oluşan 251
2.10.5. Fiiller 251
SONUÇ 266
KAYNAKÇA 270
EKLER 278
DİZİN 299

KISALTMALAR

Ar.: Arapça

Far.: Farsça

Fr.: Fransızca

İng.: İngilizce

Sa: Sayfa

İNCELENEN ESERLERİN KISALTMASI

AB :Abdullatif Benderoğlu

ITA : Irak Türkmen Ağızları (Çoban Hıdır Uluhan)

ITBO : Irak'ta Türkmen boy ve Oymakları (Habib Hürmüzlü & Ekrem Pamukçu)

ITÇO : Irak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları (Savaş M. Abdülmecit)

ITF : Irak Türkmen Folkoluru (Gazenfer Paşayev)

ITİ : Irak Türkmenler İçin (Önder Saatçi)

ITTS : Irak Türkmen Türkçesi sözlüğü (Habib Hürmüzlü)

KATS : Kerkük Ağzı Türkmanca sözlük (Ata Terzibaşı)

KÇF : Kerkük Çocuk Folkoluru (Suphi Saatçi)

KMG : Kerküklü Mustafa Gökkaya (Nazım Terzioğlu)

KNB : Kerküklü Nâsih Bezirgân (Nazım Terzioğlu)

ÖTKVD : Özgün Türkmen Dili ve Kültürü (Zahide Halil El-Asafi)

TB : Türkmen Bohçesi (Şemsettin Türkmenoğlu)

TKHA-K : Türk kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar(Yaşar Kalafat & Necdet Yaşar Bayatlı)

TSİU : Türkmence Sözlerinde İpin Ucu (Yaşar Uzun & Yılmaz Abdioğlu

ŞEKİLLERİN DİZİNİ

Şekil 1. Irak Türkmenlerin Yaşadıkları Bölge 13
Şekil 2. Evren ve Doğa Grafiği 278
Şekil 3. Zaman Grafiği 278
Şekil 4. Coğrafya Grafiği 279
Şekil 5. Yer Adları Grafiği 279
Şekil 6. Madenler, Mineraller ve Taşlar Grafiği 280
Şekil 7. Madde ve Kimyasal Unsurlar Grafiği 280
Şekil 8. Bitkiler Grafiği 281
Şekil 9. Hayvanlar Grafiği 281
Şekil 10. İnsan Grafiği 282
Şekil 11. Duygu ve Ruhsal Durum Grafiği 282
Şekil 12. Niteleme Adları Grafiği 283
Şekil 13. Yaşam Evreleri Grafiği 283
Şekil 14. Yiyecek Adları Grafiği 284
Şekil 15. Giyim ve Kuşam Grafiği 284
Şekil 16. Sağlık Grafiği 285
Şekil 17. Spor Grafiği 285
Şekil 18. Akrabalık Grafiği 286
Şekil 19. Aile ve Aşiret Grafiği 286
Şekil 20. Kişi Adları ve Ünvanlar Grafiği 287
Şekil 21. Millet, Kavim ve Mezhep Grafiği 287
Şekil 22. Ün, Şan ve Saygınlık Grafiği 288
Şekil 23. Savaş ve Askerlikle İlgili Terimler Grafiği 288
Şekil 24. Kültür, Gelenek ve İnanç Grafiği 289
Şekil 25. Dini Terimler Grafiği 289
Şekil 26. Yeminler Grafiği 290
Şekil 27. Dualar Grafiği 290
Şekil 28. Beddualar Grafiği 291
Şekil 29. Meslek Adları Grafiği 291
Şekil 30. Tarım Terimleri Grafiği 292
Şekil 31. Alet ve Edevat Grafiği 292
Şekil 32. Eşya Adları Grafiği 293
Şekil 33. Ev ve Evin Bölümleri Grafiği 293
Şekil 34. Taşıtlar Grafiği 294
Şekil 35. Mal, Mülk ve Para Grafiği 294
Şekil 36. Ölçü ve Ağırlık Grafiği 295
Şekil 37. Müzik Terimleri Grafiği 295
Şekil 38. Çocuk Oyun ve Oyuncaklar Grafiği 296
Şekil 39. Soyut ve Sembolik Alanlar Grafiği 296
Şekil 40. Dilsel ve Yapısal Unsurlar Grafiği 297
Şekil 41. Yansıma Sözcükler Grafiği 297
Şekil 42. İkilemeler Grafiği 298
Şekil 43. Fiiller Grafiği 298

GİRİŞ

Türk topluluklarının dünya genelinde özellikle Orta Asya, Anadolu ve Arap coğrafyasında yoğun olarak yaşadığı bilinmektedir. Türklerin Arap coğrafyasındaki tarihsel varlığı süreklilik arz etmekte olup, bu sürecin en eski ve köklü örneklerinden biri Irak'ta görülmektedir. Türklerin Irak'taki varlığı bin yılı aşkın bir geçmişe dayanmaktadır. Günümüzde Irak Türkmenlerinin konuştukları dil, dilbilimsel açıdan Azerbaycan Türkçesi ağızları kapsamında değerlendirilmektedir. Nitekim Irak Türkmen ağızları üzerine yapılan bilimsel çalışmaların büyük çoğunluğunda, bu ağızların Oğuz grubunun doğu kolunda yer alan Azerbaycan Türkçesi ağızları içerisinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Irak'ta konuşulan Türk ağızları genel olarak ortak yapısal özellikler sergilemekle birlikte, bölgesel ve sosyolinguistik etkenlere bağlı olarak belirli farklılıklar da göstermektedir (Bayatlı, 1996: 329).

Söz varlığı kavramı, bir dilin temel yapı taşlarından biri olan sözcükleri ifade etmektedir. Sözcükler, dilin anlam örgüsünü oluşturan temel birimler olmakla birlikte, dilbilimsel çalışmalarda "sözcük" terimi yerine bağlama göre gösterge, simge ya da söz öğesi (lexeme) gibi farklı terimlerin de kullanıldığı görülmektedir (Aksan, 2015: 15). Her ne kadar sözcükler dilin diğer unsurlarıyla sıkı ve çok yönlü ilişkiler içerisinde bulunsa da özellikle somut kavramları karşılayan sözcükler, zihinde bağımsız ve belirgin tasarımlar oluşturabilme niteliğine sahiptir. Bu yönüyle sözcükler, dilin kavramsal ve anlamsal yapısının temel bileşenleri arasında yer almaktadır.

Bir dilin söz varlığı genel olarak yerli sözcükler ve alıntı sözcükler olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır. Temel söz varlığı ise kuşaktan kuşağa aktarılan ve insan yaşamında birinci derecede önem taşıyan kavramları karşılayan sözcüklerden oluşmaktadır. Bu tür sözcükler, bireyin çevresiyle olan ilişkisini ve temel yaşamsal deneyimlerini yansıtan dilsel unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bir sözcüğün temel söz varlığına ait olup olmadığının belirlenmesinde çeşitli ölçütler kullanılmakta olup, bu ölçütlerden biri de söz konusu sözcüğün konuşma dilinde ve deyimler içerisinde yaygın biçimde yer almasıdır (Aksan, 2015: 15).

Irak Türkmen ağızları, sahip oldukları söz varlığının kapsamı ve çeşitliliği bakımından dikkat çekici bir zenginliğe sahiptir. Bir dilde, farklı durumlar ve kavramlar için özgün sözcüklerin bulunması, o dilin anlatım gücünü ve ifade kapasitesini ortaya koyan önemli göstergelerden biridir. Irak Türkmen ağızlarında, tarihsel, coğrafi ve kültürel etkileşimler sonucunda Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçen çok sayıda sözcük yer almaktadır. Zaman içerisinde, Türkmenlerin yaşadıkları

coğrafyanın etkisiyle bazı öz Türkçe ya da Türkmen Türkçesine özgü sözcüklerin kullanım sıklığının azaldığı; bu sözcüklerin yerini Arapça ve Farsça kökenli unsurların almaya başladığı görülmektedir.

Irak Türkmen ağızlarının söz varlığı, çeşitli sözlük ve derleme çalışmaları aracılığıyla bilimsel olarak kayıt altına alınmıştır. Bu çalışmaların başında, Ata Terzibaşı tarafından hazırlanan ve toplam 5162 madde başı içeren üç ciltlik *Kerkük Ağzı Türkmanca* Sözlük gelmektedir (2011, 2013, 2015). Bir diğer önemli eser ise yaklaşık 7000 madde başı barındıran Habib Hürmüzlü'nün *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü 'dür* (2013). Bununla birlikte, Irak Türkmen ağızlarının söz varlığı bu iki çalışmada yer alan madde başlarıyla sınırlı olmayıp çok daha geniş ve çeşitlidir. Bu iki temel eserin dışında gerçekleştirilen başka araştırmalarda da Irak Türkmen ağızlarına ilişkin önemli ölçüde söz varlığı malzemesi bulunmaktadır (Saatçi, 2020: 237).

Kerkük Ağzı Türkmanca Sözlük, kapsamı ve içerik özellikleri bakımından diğer sözlük çalışmalarından ayrılan özgün bir nitelik taşımaktadır. Eserde Türkmenlerin günlük konuşma dilinde yer alan yöresel sözcükler esas alınmıştır. Sözlükte Kerkük ağzına ait eski ve yaygın kelime ve terimlerin yanı sıra, çocuk dilinde kullanılan ses taklidi sözcükler, folklorla ilgili ifadeler, şahıs adları ile Kerkük ve Türkmenlerle ilişkili tarihî ve coğrafi özel adlara da yer verilmiştir. Ayrıca son yıllarda Batı dillerinin etkisiyle dile giren yabancı sözcükler de kapsam dâhilinde değerlendirilmiştir. Eser, Arap alfabesine göre düzenlenmiş olup birinci ciltte elif harfiyle başlayan sözcükler, ikinci ciltte ise Irak Türkmen Türkçesinde "b" ve "p" harfleriyle başlayan kelimeler yer almaktadır. Her madde başında sözcüklerin Arap harfleriyle yazılışının yanı sıra Latin harfleriyle karşılıkları da gösterilmiştir (Kevseroğlu, 2022: 23).

Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü, bu eserdeki söz varlığı genel anlamıyla Irak Türkmen Türkçesinden derlenmiş malzemeyi ihtiva etmekle birlikte farklı yörelerden derlenmiş sözler de sözlüğe alınmıştır. Hatta az da olsa yazı dilinden yeni sözcükler ihtiva ediyordu sözlükte, Türkiye Türkçesine göre tamamen farklı sözler ile yapısında fonetik değişikliğe uğrayanları tercih edilmiş; Türkiye Türkçesiyle hem fonetik hem de anlamca aynı olanlara (at, top, süt, ekmek, oğlan, yıldırım, saç el, burun vb.) yer verilmemiştir. Sözlükte tahminen beş bin madde başı bulunuyordu (Argunşah, 2025: 18).

Bu çalışmada, Irak Türkmen Türkçesinin ağız söz varlığı da dahil olmak üzere tüm söz varlığı, sözcükler ve çeşitli kaynaklar esas alınarak tespit edilmiş; elde edilen veriler kavramsal bir

sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bu yolla, Irak Türkmen Türkçesinin bütüncül söz varlığının ortaya konulması ve Türk dili araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Konusu

Irak Türkmen Türkçesi söz varlığını konu alan tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Irak Türkmenlerinin tarihi, dilleri ve yaşadıkları bölgeler hakkında bilgi sunulmaktadır. İkinci bölüm ise inceleme bölümüdür. Bu bölümde, çalışmanın temelini oluşturan ve ana unsur olarak belirlenen iki sözlük ele alınmıştır. Irak Türkmen Türkçesi sözlüklerinden söz varlığı derlenmiştir. Taranan sözcükler alfabetik sıraya göre uygun başlıklar altında sunulmuştur. Sözcüklerin karşısında anlamları ve bulundukları sayfa numaraları verilmiştir.

Bu çalışma yalnızca sözlüklerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda Irak Türkmen Türkçesi üzerine hazırlanmış kitaplar, makaleler ve bildiriler gibi diğer yazılı kaynaklar da taranarak ilgili sözcükler derlenmiştir. Elde edilen sözcüklerin açıklamaları Türkiye Türkçesi karşılıkları ve sayfa numaralarıyla birlikte verilmiştir. Birden fazla kaynakta yer alan sözcükler, kaynak sırasına göre virgülle ayrılarak yan yana gösterilmiştir. Açıklaması bulunmayan sözcüklerin anlamları tarafımızdan verilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel veri kaynağını oluşturan *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü* (ITTS) ile *Kerkük Türkmencesi Sözlüğü* (KATS) taranmış; bu sözlüklerde yer alan sözcükler birden fazla başlık altında tasnif edilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Irak Türkmen Türkçesinin söz varlığı bakımından zenginliğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, geçmişte Irak Türkmen Türkçesinde yaygın olarak kullanılan ancak günümüzde nesilden nesile aktarımı azalan ya da kullanımı büyük ölçüde ortadan kalkmış sözcüklerin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Irak Türkmen Türkçesi, tarihsel süreç içerisinde Arapça ve Farsçanın etkisi altında kalmış olmakla birlikte, yapılan incelemeler sonucunda dilin bünyesinde öz ve özgün Türkçe sözcüklerin varlığını koruduğu ve kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca kökenli sözcüklerin Irak Türkmen Türkçesinin halk ağzına girdiği görülmekle birlikte, Irak Türkmen halkının diline sahip çıktığı ve bu sözcüklerin önemli bir kısmının günümüze kadar canlılığını koruyarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, Irak Türkmen Türkçesinin söz

varlığını bütün yönleriyle ele alan kapsamlı ve hacimli bir sözlüğün henüz hazırlanmadığı görülmektedir. Bu çalışma, söz konusu eksikliğin giderilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada Irak Türkmen Türkçesine ait söz varlığı, temel olarak iki sözlük ve bir kitap esas alınarak oluşturulmuştur; ayrıca söz varlığına ilişkin makale, bildiri ve süreli yayınlarda yer alan sözcükler taranarak veri setine dâhil edilmiştir.

İncelenen temel kaynaklardan ilki, Ata Terzibaşı tarafından hazırlanan ve literatürde "KATS" kısaltmasıyla anılan *Kerkük Ağzı Türkmanca Sözlük'tür*. Üç ciltten oluşan ve Arap harfleriyle basılan bu sözlükte, "*Elif*" harfiyle başlayan kelimeleri içeren birinci cilt 2011'de, "*B*" ve "*P*" harfleriyle başlayan kelimeleri kapsayan ikinci cilt 2013'te, "*T*", peltek s (ث), "*C*" ve "*Ç*" harfleriyle başlayan kelimelerin yer aldığı üçüncü cilt ise 2015'te yayımlanmıştır. Ciltlerin madde başı sayıları sırasıyla 2238, 1639 ve 1285 olup toplam 5162'dir. Çalışma kapsamında söz konusu eserdeki sözcükler Latin alfabesine aktarılmıştır. Ancak sözlüğün Arap harfleriyle düzenlenmiş olması, kelimelerin gerçek telaffuz özelliklerinin tespitini güçleştirmiştir. Terzibaşı, madde başlarını hem Arap hem de Latin harfleriyle göstermiş olsa da, sözcüklerin ses özelliklerini ayrıntılı biçimde yansıtan sistemli ve hassas bir transkripsiyon yöntemi kullanılmamıştır. Bunun yanı sıra, madde başlarının Arap alfabesine göre sıralanmış olması, özellikle Latin harfli aramalarda kelimelere erişimi zorlaştıran bir sınırlılık olarak değerlendirilmiştir.

İkinci temel kaynak, Habib Hürmüzlü tarafından hazırlanan ve yaklaşık 7000 madde başı içeren *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü'dür*. Latin harfli düzeni ve madde başlarının açık, sistemli sunumu sayesinde bu eser, söz varlığının tespitinde temel başvuru kaynaklarından biri olmuştur.

Üçüncü temel kaynak ise Çoban Uluhan'a ait *Irak Türkmen Ağızları* adlı eserdir. Bu çalışmanın sözlük bölümünde Irak Türkmen ağızlarından derlenen sözcükler yer almakta olup, ağız verilerinin söz varlığına katkısı bakımından araştırma kapsamına dâhil edilmiştir.

Taranan kaynaklarda yer alan sözcüklerin bir kısmının Latin harfleriyle yazılmamış olması ve sözcüklerin konusal bir tasnife tabi tutulmamış olması, veri işleme sürecinde dikkate alınan sınırlılıklardır. Bu çalışmada Kerkük ağzı esas alınmış; ancak diğer Irak Türkmen yerleşim alanlarında da kullanılan ve ortak nitelik taşıyan sözcükler, karşılaştırmalı değerlendirme yapılarak tasnife dâhil edilmiştir.

Sözcükler, konusal sözcük yöntemi kullanılarak 10 ana başlık ve alt başlıklar altında tasnif edilmiştir. Alt başlık tasniflerinde Hatice Şirin'in Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı ile Serpil Soydan'ın Tarama Sözlüğü Söz Varlığı adlı çalışmalarındaki yöntemlerden yararlanılmıştır. Tasnifler sonucunda her bir başlık için sayısal verilere dayalı grafikler oluşturulmuş ve dikkat çeken grafikler yorumlanmıştır. Sözcüklerin etimolojileri ve kökenleri kaydedilmiş; her sözcüğün yanında kökeni parantez içinde belirtilmiştir (ör. Ar., Far.). Sözcükler alt başlıklarda alfabetik sırayla verilmiş, açıklamaları Türkiye Türkçesiyle yazılmış, kaynak kısaltması ve sayfa numarası eklenmiştir. Birden fazla kaynakta geçen sözcükler virgülle ayrılmış; yazım farklılıkları "krş." işaretiyle belirtilerek ilgili kaynak ve sayfa numaraları verilmiştir. Kaynak yazarlarının açıklamaları tırnak içinde, tarafımca veya TDK kaynaklı açıklamalar tırnaksız aktarılmıştır. Sözlüklerdeki yazım hataları düzeltilmiş, Arapça sözcüklerin açıklamaları Türkiye Türkçesine çevrilerek daha özgün ve anlaşılır biçimde sunulmuştur. Dualar, beddualar, yeminler ve bazı sözcüklerin anlam açıklamaları tarafımızca eklenmiştir. Araştırmada hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılmış; başlıklardaki veriler grafik ve sayısal olarak sunulmuştur.

Çalışmanın ekler kısmında bütün sözcüklerin dizini yapılmıştır. Bu dizin, ileride Irak Türkmen Türkçesi Söz Varlığı Sözlüğü veya kapsamlı bir Irak Türkmen Türkçesi sözlüğü çalışması için değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Sözcük (Irak Türkmen Türkçesi): "Anlamı Türkiye Türkçesi"(Kaynak-geçtiği sayfa numarası)
Sözcük: anlamı (Yazar ismi; yıl)
Sözcük (Ar.): anlam (Kaynak1), Krş (Kaynak2)

Çalışmanın Sınırlılıkları

Irak Türkmen Türkçesinin söz varlığına ilişkin verileri ayrıntılı bir biçimde ortaya koyabilmek amacıyla, bu alanda yapılmış sözlükler, kitaplar, makaleler ve bildiriler kapsamlı bir biçimde taranmıştır. Elde edilen kaynakların önemli bir bölümü Kerkük merkezli çalışmalardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'de yayımlanan ilgili kitap, makale ve bildiriler de inceleme kapsamına alınmıştır. Söz varlığına ilişkin çalışmalar tek tek tespit edilmiş; bu kaynaklarda yer alan sözcükler ve veriler kaydedilerek değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada yararlanılan kaynaklar ilgili bölümde ayrıntılı biçimde sıralanacak ve her bir kaynak hakkında kısa tanıtıcı bilgiler verilecektir. Bu bağlamda, Habib Hürmüzlü'ye ait eserler de inceleme kapsamında dahil edilmiştir.

Çalışmada başvurulan temel kaynaklar şunlardır:

Habib Hürmüzlü, "*Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü",* Ata Terzibaşı, *"Irak Türkmanca Sözlüğü (3 cilt)",* Ata Terzibaşı, *"Kerkük Eskiler Sözü",* Çoban Hıdır Uluhan, *"Irak Türkmen Ağzı",* Çoban Hıdır Uluhan, "Fiiller", Çoban Hıdır Uluhan, "Irak Türkmen Türkçesinde Söz Varlığı: Tarım Terimleri" Çoban Hıdır Uluhan, "Irak Türkmen Ağızlarında Kullanılan Hayvan Adları Üzerine Araştırma" Nazım Terzioğlu, "*Kerküklü Nasih Bezirgen*" Nazım Terzioğlu, "*Kerküklü Mustafa Gökkaya*"Abdüllatif Benderoğlu, *"Irak Türkmen Folkloru"* Gazenfer Paşayev*, "Irak Türkmen Folkloru"* Şemsettin Türkmenoğlu, *"Türkmen Bohçası"* Şemsettin Türkmen, *"kalıtımızı"* Sevda Eratalay, *"Kerkük Türkmen Ağzında Hastalık Adları"* Yaşar kalafet- .Necdet Yaşar Bayatlı*, "Türk kültürü halklarda Alkışlar-Kargışlar"* Necdet Yaşar Bayatlı*, "Irak Türkmen Folklorunda Halk İnançları"*Muna Fazıl Cihangir, *"Dakuk İlçesinde Bulunan Yer Adları"* Savaş M.Abdülmecit, *"Irak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları"* Necat Kevseroğlu, *"Irak'ta Türkçe Yer Adları Kılavuzu"* Mehmet Bayat, *"Irak Türkmen Ağzında Kalıplaşmış Anlatımlar"* Önder Saatçi, *"Irak Türkmen Ağızlarındaki Bazı Çocuk Dili Kelimelerinin Arkaikliği Üzerine"* Önder Saatçi, *"Irak Türkmenleri İçin"* Zahide Halil Alasafi*, "Özgün Türkmen Dili ve Kültürü"* Muhammed Hurşit Dakuklu, "*Eski Sözler Bahçesi"* Şakır Sabır Zabıt*, "Kerkük'te İçtimaî Hayat ve Folklor"* Yaşar Uzun- Yılmaz Abdioğlu, *"Türkmence Sözlerinde Abayın Ucu"*

Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı, söz varlığına ilişkin verilerin tamamının yazılı kaynaklara dayanması ve saha derlemesine yer verilmemesidir. Ayrıca, mevcut kaynakların büyük ölçüde Kerkük ve çevresi ile sınırlı olması, Irak Türkmen Türkçesinin diğer bölgesel varyantlarının söz varlığının çalışmaya sınırlı ölçüde yansımasına neden olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMENLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. Irak Türkmenlerinin Tarihi

"11. yüzyılın başlarında, Oğuzlar yani Türkmenlerin göç hareketleri başlamış; Büyük Türkistan'dan Maveraünnehir'e gelen Türk toplulukları çeşitli bölgelere yayılmaya başlamıştır. Bu göçler kapsamında bir grup, önce Horasan'a, ardından Irak, Acem ve Azerbaycan bölgelerine yönelmiş ve güneye doğru ilerleyerek Musul civarına ulaşmıştır. Hicrî 430 (Miladî 1039) yılında Musul Meliki Kırvaaş Ukeyli'nin toprakları Türkler tarafından ele geçirilmiş ve şehir işgal edilmiştir" (Saatçi, 2009: 16).

Takip eden süreçte Türk göçleri adeta bir sel gibi artmış; farklı boylar ve oymaklar birbirini izleyerek Huzistan, Zor, Erbil ve Musul bölgelerini ele geçirmiş ve hatta Bağdat kapılarına kadar ilerlemeyi başarmıştır. Bu süreç, tüm Türk topluluklarının başbuğluk geleneği çerçevesinde hareket etmesine olanak sağlayarak, ilerleyen dönemde bölgedeki imparatorluğun temellerinin atılmasına zemin hazırlamıştır. Selçuklular döneminde başlayan bu Türk göçleri ve fetih hareketlerine, neredeyse tüm Türk boylarının katıldığı ifade edilmektedir (Saatçi, 2009: 16).

Türkmen kavramına ilişkin olarak Türk tarihçileri ve araştırmacılar arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler arasında en yaygın kabul gören yaklaşım, Türkmenlerin Türk boylarından biri olduğu yönündedir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar, "Türkmen" adının özellikle XI. yüzyıldan itibaren Oğuz boylarıyla ilişkilendirilen bir adlandırma olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Nitekim Türkmen isminin Selçuklu dönemiyle birlikte yaygın biçimde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir (Doğan, 2018: 2).

Tarihî kaynaklarda "Türkmen" kelimesinin farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu terime ilk kez XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud'un Divânü Lügati't-Türk adlı eserinde rastlanmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, İslamiyet'i kabul eden Türk topluluklarının "Türkmen" olarak adlandırıldığını ifade etmekte ve bu kavramı "Türk" ile "iman" kavramları üzerinden açıklamaktadır. Söz konusu eserde Türkmen kelimesi; "büyük Türk", "Türklük", "Türkler" ve "koyu Türk" gibi anlamlarla ilişkilendirilmektedir (Doğan, 2018: 2).

Türkmen adının kökenine ilişkin olarak literatürde iki temel görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, kelimenin "Türk" sözcüğüne Farsça "-man" ekinin getirilmesiyle oluştuğu ve "Türk'e benzer" anlamı taşıdığı yönündedir. Bu görüşe göre "Türkmen" teriminin XIV. yüzyılda

İran sahasında bu anlam çerçevesinde şekillendiği kabul edilmektedir. İkinci görüş ise "Türkmen" kelimesinin "Türk-i iman" ifadesinden türediği ve "Müslüman Türk" anlamında kullanıldığı yönündedir. Bu yaklaşım, İbn Kesîr ve Mehmed Neşrî gibi tarihçiler tarafından da benimsenmiştir (Doğan, 2018: 2).

Literatürde yaygın kabul gören bir diğer görüşe göre ise "Türkmen" adı, İslamiyet'i kabul eden Oğuz topluluklarına verilmiştir. Bu bağlamda Oğuzlar, Müslüman olmadan önce uzun bir süre kendilerini Türkmen olarak adlandırmamışlardır (Doğan, 2018: 2).

Türkmen adı hakkında farklı görüşler öne sürülmüş olmakla birlikte, tarihçiler kelimenin anlamı konusunda tek bir görüşte birleşmemektedir. Bununla birlikte genel kabul gören anlayış, Türkmenlerin Türklerden ayrı bir soy olmadıkları; "Türkmen" adının yalnızca Oğuz boylarının Müslüman kesimini tanımlamak için kullanıldığı ve Türkmenlerin Türk boylarından biri olduğu yönündedir (Hürmüzlü, 2003: 14).

Oğuz boyuna mensup Türkmenler, Orta Asya'dan gerçekleştirdikleri göçler sonucunda Irak coğrafyasına yerleşmeye başlamışlardır. Yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Bayat boyunun büyük bir bölümü günümüzde Irak'ın kuzeyinde yer alan Türkmeneli bölgesinde yaşamaktadır. Türk kültür tarihinin önemli şahsiyetlerinden Dede Korkut ile klasik Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden Fuzûlî'nin Bayat boyuna mensup olduğu kabul edilmektedir. Tarihçilerin büyük çoğunluğu, Oğuz Türkmenlerinin İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından "Türkmen" adıyla anılmaya başlandığı görüşünde birleşmektedir (Maruf, 2001: 7).

Milattan önceki dönemlerden itibaren Orta Asya'dan gerçekleşen göçler sonucunda Mezopotamya bölgesine çeşitli Türk boylarının ulaştığı bilinmektedir. Bununla birlikte Türklerin Irak'a yönelik düzenli ve kalıcı yerleşim süreci üç ana evrede ele alınmaktadır. Bu evrelerden ilki, Sasani Devleti'nin yıkılmasıyla başlayan dönemdir. Türkmenlerin Irak'a yerleşmeleri farklı zaman dilimlerinde devam etmiş; bu sürecin ilk somut izleri Emeviler dönemiyle ilişkilendirilmiştir. Nitekim Türkmenlerin Irak topraklarına ilk girişlerinin Hicrî 54 (Milâdî 674) yılına kadar uzandığı belirtilmektedir (Maruf, 2001: 7).

Türkmenlerin Irak coğrafyasına yönelik göçlerinin ikinci evresi Selçuklu Devleti döneminde gerçekleşmiştir. Selçukluların Irak topraklarına girmesiyle birlikte Türkmenlerin yerleşme ve yurt edinme amacıyla bölgeye yönelmeleri, bu sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Bu dönemde Irak'ta siyasî hâkimiyet büyük ölçüde Türklerin eline geçmiş; Türkmenler kalabalık gruplar hâlinde Irak'a gelerek farklı şehir ve bölgelere yerleşmişlerdir. Böylece Türkmenler,

Irak'ta çeşitli beylikler ve devletler kurarak kalıcı bir varlık tesis etmişlerdir. En yoğun yerleşim hareketlerinin yaşandığı bu süreçte Türkmenler, Irak'ı kendileri için bir yurt ve vatan olarak benimsemişlerdir (Bayatlı, 1993: 7).

Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından, daha önceki dönemlerde Irak'a yerleşmiş Türkmenlerle Osmanlı idarecileri ve askerleri arasında gerçekleşen kaynaşma, Türkmen nüfusunun bölgede kökleşmesini daha da pekiştirmiştir. Bu süreçte Iraklı Türkler, idarî ve askerî alanlarda önemli görevlere getirilmişlerdir (Yılmaz, 2005: 6).

Irak'a yönelik Türkmen göçlerinin son dalgası ise Osmanlı Devleti döneminde yaşanmıştır. Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim'in 1514 tarihli Çaldıran Savaşı'nın ardından 1516 yılında Musul bölgesini kontrol altına almıştır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Irak seferi sonucunda Bağdat'ın Osmanlı topraklarına katılmasıyla Türk hâkimiyeti Irak'ın tamamına yayılmıştır. Irak coğrafyası, Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında IV. Murat dönemine kadar süren siyasî çekişmelere rağmen, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ileri harekâtının gerçekleştiği 1917 yılına kadar yaklaşık dört yüzyıl boyunca Osmanlı yönetimi ve medeniyeti etkisi altında kalmıştır (Güngör, 2014: 17).

1.2.Irak Türkmenlerinin Nüfusu ve Yaşadıkları Bölgeler

Türkmenler, Irak topraklarında kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanan bir hat boyunca yerleşim göstermektedir. Bu hat, Musul'un kuzeybatısında yer alan Telafer ilçesinden başlayarak Irak'taki Türkmen yerleşim alanlarının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Türkmeneli olarak adlandırılan bu coğrafya; Telafer ilçesi ile Musul ve çevresindeki Türkmen köylerini, Erbil kentini ve Altunköprü'yü kapsamakta; Kerkük çevresinde ise daha da genişlemektedir. Söz konusu yerleşim kuşağı, Bayat boyuna ait yerleşimleri de içine alacak şekilde Bağdat'ın güneydoğusunda bulunan Bedre ilçesine kadar uzanmaktadır (Hürmüzlü, 2003).

Bunun yanı sıra, Irak'ın başkenti Bağdat'ta özellikle Karkh, Azamiye ve Râgibe Hatun semtlerinde yoğun olarak yaşayan Türkmen nüfusunun 100 binin üzerinde olduğu ifade edilmektedir (Saatçi, 2009: 91).

7. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar Türkmenler, Irak'a göç ederek bu topraklarda kalıcı bir varlık göstermişlerdir. Kuzeyden başlayıp orta bölgelere doğru uzanan geniş bir alanda yerleşmiş olan Türkmenler; Musul'un Telafer ilçesinden başlayarak güneydoğuda Erbil, Altınköprü, Kerkük ve Tazehurmatu'ya kadar yayılan bir kuşak üzerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Türkmenlerin

yoğun olarak bulunduğu bölgeler dikkate alındığında, Irak'ın kuzey ve batısından güneydoğusuna doğru yaklaşık 50 km genişliğinde bir yerleşim şeridi oluştuğu görülmektedir (Mahmood, 2020: 9; Doğanay & Hayli, 2004: 7).

Osmanlı döneminde bağımsız bir idari yapıya sahip olan Kerkük ve Musul, 1918 sonrasında önemli değişimlere tanıklık etmiştir. 1957 yılından itibaren Irak hükümetinin bölge üzerinde uyguladığı politikalar, demografik yapının dönüşmesine yol açmış ve Türkmenlerin farklı bölgelere göç etmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, 1957 itibarıyla Türkmenler başta Musul, Kerkük, Erbil ve Diyale olmak üzere çeşitli bölgelerde yoğunlaşmış; ayrıca Bağdat ve Süleymaniye gibi şehirler de Türkmenlerin önemli yerleşim alanları arasında yer almıştır. 1976 sonrasında ise Irak'taki idari değişiklikler sonucu yeni vilayet ve şehirler oluşturulmuş ve ülkenin il sayısı 18'e yükselmiştir (Mahmood, 2020: 9; Doğanay & Hayli, 2004: 7).

Irak'ta Arapça başta olmak üzere Türkmence, Kürtçe, Asurice ve Ermenice gibi çeşitli diller konuşulmakta; ülke, Türkmenler, Kürtler, Asurîler, Hıristiyanlar, Yahudiler ile Sünni ve Şii Araplardan oluşan çok sayıda etnik ve dinî topluluğu bünyesinde barındıran çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip bulunmaktadır. Bununla birlikte Irak Türkmenlerinin ülke nüfusu içindeki oranına ilişkin veriler, uzun süredir politik ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle tartışmalı bir nitelik arz etmektedir. Türkmenlerin azınlık statüsünde gösterilmeye çalışılması, nüfuslarının sağlıklı biçimde tespit edilmesini güçleştirmekte ve açıklanan rakamların fiilî durumla örtüşmemesine neden olmaktadır. Bu çerçevede, Irak Türkmenlerinin sayısının yaklaşık 3 milyon civarında olduğu ifade edilmektedir (Yılmaz, 2006: 127).

Irak Türkmenlerinin en dikkat çekici özelliklerinden biri, yaşadıkları coğrafyaya güçlü bir aidiyet duygusuyla bağlı olmaları ve bulundukları toplumsal yapıya uyum sağlama yetenekleridir. Nitekim tarihsel süreçte, yaşadıkları bölgelerde farklı devletler tarafından gerçekleştirilen işgallere karşı gösterdikleri direniş, bu topraklara sahip çıkma iradelerinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Fransız işgali döneminde ulusal bağımsızlık mücadelesine katılımları ile 1967 Savaşı sırasında Golan bölgesinde ortaya çıkan halk direnişleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Kendirli, 2007: 63).

Irak Türkmenleri başta Kerkük olmak üzere Musul, Erbil ve Telafer gibi şehirlerde; ayrıca bu merkezlere yakın köy ve kasabalarda yerleşik bir yaşam sürdürmektedir. Kerkük, Musul ve Erbil'de yaşayan Türkmenler, uzun süre boyunca dil ve kültürel kimliklerini korumayı başarmışlardır. Ancak zaman içerisinde yaşanan siyasal ve kültürel dönüşümler sonucunda,

özellikle Arap nüfusun yoğun olduğu şehirlere göç etmeye zorlanmışlardır. Bu bölgelerde azınlık konumuna düşen Türkmen nüfus, giderek kültürel değerlerinden ve geleneksel yaşam biçimlerinden uzaklaşma süreciyle karşı karşıya kalmıştır (Kendirli, 2007: 63).

Irak yönetimi, Türkmen nüfusu asimile etmek ve Türkmen bölgelerini Araplaştırmak amacıyla özellikle 1980'li yıllardan itibaren baskı politikalarını yoğunlaştırmıştır. Bu kapsamda, kamusal alanlarda Türkçe konuşulması yasaklanmış; hatta bireylerin aileleriyle telefon aracılığıyla Türkçe iletişim kurmaları dahi cezai yaptırımlara tabi tutulmuştur. Bunun yanı sıra, yüzlerce Türkmen köyü ve kasabası çeşitli gerekçelerle yıkılmış, bölge halkı zorunlu göçe maruz bırakılmıştır. Aynı dönemde Irak'ın güney bölgelerinden yüz binlerce Arap vatandaşın Türkmen bölgelerine yerleştirilmesi teşvik edilmiş; bu kişilere karşılıksız maddi destekler sağlanmış ve arazi tahsis edilmiştir (Yılmaz, 2006).

Şekil 1. Irak Türkmenlerin Yaşadıkları Bölge *(Politikaakademi, İnternet Sayfası)*

1.3. Irak Türkmenlerinin Dili ve Edebiyatı

1.3.1. Irak Türkmenlerinin Dili

Irak Türkmen Türkçesi ağızları, Batı Türkçesinin doğu grubunda yer almakta olup Azerbaycan Türkçesiyle yakın ilişki içinde bulunan ağızlar topluluğuna dâhildir. Irak Türkmen Türkçesinin Türk dil ve diyalektleri tasnife göre, */ağ/* ses grubunun durumuna bağlı olarak aw- (Kıpçak grubu) ve ağ- (Salarca ve Oğuz grubu) olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Ağ- grubundaki diller ise söz başındaki */t/* foneminin durumuna göre t- grubu (Salarca) ve d- grubu (Oğuz grubu) şeklinde sınıflandırılmaktadır. On iki gruplu tasnifte yer alan dağlı grubu**,** Türkmence, Horasan Türkçesi, Azerice (Kaşkay-Aynallu, Kerkük ve Erbil diyalektleri), Harezm-Oğuz Özbek diyalektleri ile Türkiye Türkçesini (Gagauzca dâhil) içermektedir (Tekin, 2013: 337).

Türkmeneli coğrafyası, tarihsel açıdan Türklüğün ve İslamiyet'in Anadolu'ya geçişinde önemli bir kavşak olarak kabul edilmektedir. Nitekim Anadolu'ya yönelen Irak Türklerinin önemli bir bölümü Türkmeneli üzerinden geçmiştir. Bu tarihsel süreç, Irak Türkmenlerinin zengin bir kültürel mirasa sahip olmalarını da beraberinde getirmiştir (Uluhan, 2025: 8).

Irak'ta Türkmen Türkçesi ağırlıklı olarak konuşma dili olarak varlığını sürdürmekte; yazı dilinde ise Türkiye Türkçesi kullanılmaktadır. Konuşma dili bakımından Irak Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ile Güneydoğu Anadolu ağızlarına büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Irak Türkmenleri, yaşadıkları sosyo-kültürel çevrede özellikle Arapça ve giderek etkisini artıran Kürtçe gibi baskın dillerin yoğun etkisi altında kalmaktadır. Bu durum, Türkmen Türkçesinin söz varlığı ve yapısı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta; zamanla dilsel ve kültürel unsurların aşınmasına yol açmaktadır (Uluhan, 2025: 8).

Yabancı dil etkisiyle konuşma diline Arapça ve Farsça kökenli çok sayıda kelime girmiştir. Buna karşın Irak Türkmenleri, dil ve kültürel kimliklerini koruma çabası içerisinde hoyrat, mâni ve masallar gibi sözlü edebiyat ürünleri aracılığıyla geleneksel değerlerini yaşatmaya ve toplumsal belleği diri tutmaya çalışmaktadırlar (Uluhan, 2025: 8).

Yüzyıllar boyunca Irak coğrafyasında yaşayan Türkmenler, Irak toplumunun ayrılmaz bir parçası olarak diğer etnik ve dinî gruplarla birlikte bu topraklarda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Tarihsel süreç içerisinde Türkmenler, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve toplumsal birliğin devamı adına önemli fedakârlıklarda bulunmuş; ülkenin savunulması, kalkınması ve sosyo-ekonomik gelişimine çeşitli alanlarda katkı sağlamışlardır. Kültür ve medeniyet sahasında çok sayıda kurum ve yapı oluşturan Irak Türkmenleri, günümüzde Irak'ın ortak tarihsel mirasının

şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış; bilim, kültür ve güzel sanatlar alanlarında zengin bir birikimin ortaya çıkmasına öncülük etmişlerdir (Zülfikar,1996: 727).

1.3.2. Irak Türkmenlerinin Kullandıkları Alfabe

Irak Türkleri, tarihsel süreç boyunca özellikle Osmanlı Devleti'nin kültürel ve idarî etkisi doğrultusunda yazılı iletişimlerinde Arap alfabesini ve Osmanlı imlasını kullanmışlardır. Bu bağlamda, Osmanlı döneminde kullanılan alfabenin tamamı, yazı dilinde benimsenmiş; damak n'si sesini karşılayan ve "sağır kef" olarak adlandırılan ses de bu alfabenin bir parçası olarak kullanılmıştır. Ancak son otuz yıl içerisinde, devlet denetiminde yayımlanan gazete ve dergiler ile basılan kitaplarda aynı alfabe esas alınmakla birlikte, söz konusu sağır kef sesi kullanımdan kaldırılmış ve yerine "nun (n)" ses tercih edilmeye başlanmıştır. Bu uygulama ile birlikte Osmanlı imlası terk edilmiş; yazım, Türkiye Türkçesinin ünlü uyumu kurallarına dayalı olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Konuşma diline bakıldığında ise Irak Türkmen Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde yer alan harflerin tamamı —yumuşak g (ğ) ses hariç— kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye Türkçesinde konuşma dilinde yer almayan ve büyük ölçüde Osmanlı alfabesinden aktarılan, Arapça ve Farsçanın etkisiyle şekillenmiş bazı seslerin (fonem) de telaffuz edildiği görülmektedir (Hürmüzlü, 2013: 25).

Irak Türklerinin yazı dili, temelde Türkiye Türkçesinin yazı diliyle örtüşmektedir. Türkiye'deki yazar ve şairlerin kullandığı yazı dili ile Türkçe gazete ve dergilerde benimsenen dil anlayışı, Irak Türkleri tarafından da benimsenmiştir. Bu durum, Irak Türk aydınlarının yazı dilinde İstanbul ağzını esas aldıklarını göstermektedir. Söz konusu yazı dili aracılığıyla Irak'ta şiir, hikâye ve roman gibi edebî türlerin yanı sıra edebiyat ve tarih alanında araştırma eserleri kaleme alınmış; aynı zamanda süreli yayınlar da çıkarılmıştır. Necme, Kerkük, Afak ve Beşir gibi Türkçe gazetelerin yanı sıra haftalık Yurt Gazetesi yayımlanmıştır. Ayrıca Kardaşlık dergisi, Irak Türklerinin kültürel yaşamında sahip olduğu belirgin ve kalıcı etkisi nedeniyle özellikle anılması gereken yayınlar arasında yer almaktadır (Ercilasun, 1993: 223–234).

1.3.3. Irak Türkmen Ağızları

Irak Türkmen Türkçesi etimolojik yapısı incelendiğinde, Doğu Oğuzca ve Azerbaycan Türkçesi sahası içerisinde yer aldığı görülmektedir. Buna karşın Türkmen Türkçesi tarihsel süreç boyunca yazı dili statüsü kazanmamış, yalnızca sözlü iletişim aracı olarak varlığını sürdürmüştür. Irak'ta Türkçenin kullanımı ise VII. yüzyıldan itibaren konuşma dili olarak başlamıştır. XV. yüzyılda Karakoyunlular Devleti döneminde Türkçe, devlet dili olarak resmî kabul görmüş; bu dönemi izleyen süreçte ise özellikle göç hareketleri aracılığıyla kullanım alanı giderek genişlemiştir (Bilal, 2015: 5).

Irak Türkmen Türkçesi tarihsel kökeni incelendiğinde, temelde Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türklerine dayandığı görülmektedir. Türkiye'de konuşulan ağızlar arasında özellikle Erzurum ve Urfa ağızlarıyla; Türk lehçeleri arasında ise Güney Azeri Türkçesiyle belirgin benzerlikler taşımaktadır. Irak Türkmen Türkçesi, dilbilimsel açıdan Oğuz grubu içerisinde yer almakta ve Azerbaycan Türkçesi kapsamında değerlendirilmektedir. Irak'ın tarih boyunca Azerbaycan ve Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş alanı ve köprü konumunda bulunması, bu coğrafyalardan gelen dilsel etkileşimlerin zamanla Irak Türkmen Türkçesine yansımasına neden olmuştur. Bu süreç sonucunda Irak Türkmen Türkçesinde her iki bölgenin dil özelliklerini yansıtan izler oluşmuştur (Bilal,2015:5).

Irak Türkmen Türkçesinin temel ve en önemli kaynağını, konuşma dili olarak kullanılan yöre ağızları oluşturmaktadır. Kerkük, Erbil ve diğer Türkmen yerleşim merkezlerinde konuşulan ağızlar arasında genel bir dil birliği bulunmakla birlikte, şehir, kasaba, köy ve mahalleler arasında belirli ağız farklılıklarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu farklılıkların oluşmasında, tarihsel süreç içerisinde bölgeye yerleşen çeşitli boyların kendilerine özgü ağız özelliklerinin etkili olduğu söylenebilir. Irak Türkmenlerinin konuşma dili bütüncül bir bakışla değerlendirildiğinde ise, bu topluluğun kendine has ve ayırt edici bir ağız yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır (Jasım, 2016: 101)

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI

2.1. Evren ve Doğa

2.1.1. Gökyüzü, Gök Cisimleri ve Hava Olayları

2.1.1.1. Gökyüzü ve Gök Katmanları

asman (Far.): "gök". (ITA-125), (ITTS-70)

dünye (Ar.): "dünya". (ITA-133)

gög / gök: "gök, gökyüzü". (ITTS-151)

gün tutulmağ: "güneş tutulması". (ITTS-156)

hava (Ar.): "gök". (ITA-138)

ölı güneş: "bulutla kaplanmış, bulutlu havada çıkan şiddeti az güneş". (ITTS-253)

2.1.1.2. Gök Cisimleri

ayın on dördı: "dolunay". (ITTS-65)

güneş: "gün, güneş". (ITTS-156)

horkar: yıldız ismi (TB- 62)

ışığlı yıldız: ışıklı yıldız (TB- 62)

quyrıxlı yulduz: "temmuz aylarında görünen bir yıldız, kuyruklu yıldız". (ITTS-218)

süreyya: "gökteki altı yıldız topluluğu, ülker". (KATS-3/583),

terezi: yıldız ismi (TB- 62)

toppal qardaş: "(büyük ayı) denilen takım yıldızlarının en sonda geleni, yedincisi".(ITTS-302)

uldüz: "yıldız". (ITA-157), krş yulduz (ITTS-329)

ülker: yıldız ismi (TB- 62)

yeddi qardaş: "yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, büyük ayı". (ITTS-325)

2.1.1.3. Hava Olayları

abdal börkî yağış: "yağmurun su yüzüne düşmesiyle oluşan kabarcıklar". (ITTS-69), (Uluhan-2025)

atem kilavı: "yağmurun su damlasından büyük yağması". (TB-30)

atquyruğu yağış: "yağmurun şiddetli ve çok miktarda yağması". (ITTS-63), (Uluhan-2025)

ayaz: "bulutsuz ve açık hava". (ITTS-64)

bahura (Ar.): "bahura; temmuz ayında, senenin en sıcak günleri olarak bilinen yedi gün ve bu günlerin sıcağı; bahur". (ITTS-80)

berdil'ecüz: "koca karı soğuğu, Rumi Şubatın 26'sından itibaren 7 gün şiddetle süren bir soğuk". (ITTS-87)

boncuk kar: "dolu şeklinde yağmurun yağması". (TB-30)

boncuk: "dolu şeklinde yağan kar". (TB-30)

boz: "donmuş su, buz". (KATS-2/399)

böyig çille: "yaz mevsiminin en sıcak kırk günü, Rumi takvim hesabıyla 11 Haziran'dan 20 Temmuz'a kadardır". (KATS-2/418)

cemre: "(1)tin, (2)hava ve suyun yerin belirli zamanda art arda yedişer günde değişen harareti ve durumu, cemre". (KATS-3/603)

çille: "sıcaklık ya da soğukluğun şiddetli olduğu belirli günler". (ITTS-114), (Uluhan-2025)

çisse: "(1)bahar mevsimlerinde tahılın üzerinde oluşan nem, (2)yağmur serpintisi". (ITTS-115), (Uluhan-2025)

dolama: "şiddetli rüzgârın etkisiyle kırda oluşan, rüzgârın estiği yöne doğru ekseninde dönerek hızla hareket eden onlarca metre yüksekliğinde toprak yığını, burgaç". (ITTS-128)

duman: "sis". (ITTS-130)

ğubar (Ar.): "küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak, toz". (ITTS-160)

karı muncuğu: "dolu şeklinde yağan kar". (TB-30)

kebep kar: "hafifçe yağan kar". (TB-30)

mizne: "birdenbire, çok şiddetli, belirli bölgeye çok kısa süreli şiddetli yağan yağmur". (Uluhan-2025)

pele / pele yağış: "kış mevsimin ilk ayında yağan bol yağmur". (ITTS-259), (ITA-151), (Uluhan-2025), (Saatçi-2024)

qar qırav: "kış mevsiminin şiddetli soğuk günleri". (ITTS-204)

qar: "kar, kışın havadan yağan kar". (ITTS-204)

qere bulut: "koyu, esmer renkte büyük yağmur bulutu". (Uluhan-2025)

qere yel: "sıcak ve bunaltıcı bir rüzgâr adı". (ITTS-208)

qeriçığ: "10 Şubat'ta başlayan ve yedi gün süren soğuk". (ITTS-208)

qetir quyrığı: "sağanak yağmur". (ITTS-209), (Uluhan-2025)

qırx kindi: "bahar mevsiminde ikindi zamanı sürekli yağan yağmur". (ITTS-211)

qos qeddeh (Ar.): "kavs-i kazah, gökkuşağı". (ITTS-216)

sam yeli (Ar.): "çölden esen sıcak yel, samyeli". (ITTS-270)

sebelemeğ: "hafif yağmur yağması" (ITTS-273), (TB-30)

sel (Ar.): "sel, sürekli yağmurdan oluşup önüne ne gelirse alıp götüren taşkın su". (ITA-153), (ITTS-273)

şamal: "poyraz". (ITTS-285)

şaqaşaq: "şiddetli yağmur" (ITTS-283)

taya qoxırdan: "ilkbaharda ve yaz mevsiminin ilk aylarında yağıp tahılı çürüten yağmur". (ITTS-294)

tiplemeğ: "yağmurun yavaşça yağması". (ITTS-301)

tozanağ: "tozanak, toz fırtınası, rüzgârın kaldırdığı toz toprak". (ITA-157)

tufan (Ar.): "şiddetli rüzgar, fırtına". (ITTS-303)

yağdıran: "bir çeşit rüzgar, genellikle kıble yönünden esen rüzgar". (Uluhan-2025)

yağış: "yağmur". (ITTS-321), (ITA-158), (Uluhan-2025)

yel: "yel, rüzgar". (ITA-159), (ITTS-325)

yıldırım: "(1)yıldırım, (2) şimşek" (ITTS-327)

zulumbat: "zifiri karanlık". (KNB-58)

2.1.2. Zaman

2.1.2.1. Çağ

axır çağ: "yaşlılığın son zamanı, ecelin yaklaştığı dönem". (KATS-1/23)

bir zaman: "eskiden, geçmişte". (KATS-2/360)

bir zamanlar: "vaktiyle". (KATS-1/360)

çağ: "zaman, vakit". (KATS-3/629)

eski zaman: "vücüdundan bu yana çok vakit geçmiş olan çağ".(KATS-1/138)

zamana uşağı: "şimdiki nesil, bu çağın evladı, zamanın gereklerine uyan kuşak". (ITTS-333)

zamana: "devir, devran, şimdiki zaman". (ITTS-333)

axır zaman: "son zaman". (KATS-1/23)

2.1.2.2. Yıl

bildir: "geçen yıl, bir yıl önce". (ITA-127), (Saatçi-2024)

gelen il: "gelecek yıl". (ITTS-149)

il on ikki ay: "devamlı, yıl boyu, sürekli". (ITTS-184)

il: “yıl” (ITA-141), (ITTS-184), (KNB-50), (KMG-273)

iliş il: “bir önceki yıl, geçen yıldan da önceki yıl”. (ITTS-184)

sene (Ar.): “yıl”. (ITA-153)

soy ili: “ikinci yıl, bir sonrakı yıl”. (ITTS-278), (ITA-153)

yengilçin: “yeni yıl için, gelecek yıl için”. (ITA-159)

2.1.2.3. Mevsim

bahar (Far.): “mart ayının birinde başlayan ve üç ay süren mevsim, yılın baharı”. (KATS -2/421), (ITA-125)

güz: “sonbahar”. (ITA-137)

kış: kuzey yarım kürede 22 Aralık-21 Mart, güney yarım kürede 21 Haziran-23 Eylül tarihleri arasındaki zaman dilimi, sonbahar ve ilkbahar arasındaki soğuk mevsim. (TDK)

küçük qış çillesi: “21 Ocak’ta başlayan ve 10 gün devam eden soğukluk”. (Uluhan-2025)

küçük yaz çillesi: “haziran ayının 11. günü başlayan ve 20 Temmuz kadar 40 gün devam eden sıcaklık”. (Uluhan-2025)

mevsüm: “mevsim”. (ITA-148)

payız (Far.): “eylül, ekim ve kasım aylarını kapsayan mevsim, sonbahar, güz” (KATS-2/466), (ITTS-258)

qere qış: “aralık ayının son on günü, kışın en soğuk günleri, zemheri”. (Uluhan-2025)

qış günı: “kış mevsimi”. (ITTS-212)

sonbahar: “kuzey yarım kürede 24 Eylül-21 Aralık, güney yarım kürede 21 Haziran- 23 Eylül tarihleri arasındaki zaman dilimi, yazla kış arasındaki mevsim” (TDK)

yaz güni: “yaz mevsimi”. (ITTS-324)

yaz: kuzey yarım kürede 21 Haziran-23 Eylül, güney yarım kürede 21 Aralık-21 Mart tarihlari arasındaki zaman dilimi, ilkbaharla sonbahar arasındaki sıcak mevsim. (TDK)

2.1.2.4. Ay

ab: “yılın yedinci ayı, temmuz”. (KATS -1/8)

adar (Ar.): “mart”. (ITA-124)

agıztosz: “ağustos, miladı takvimin sekizinci ayı”. (KATS -1/67)

aralık zu elkiide: “iki bayram arasındaki ay”. (TB- 34)

aşur / aşur ayı: “Hicri takvimin birinci ayı” (TB- 34)

ay başı: "ayın ilk veya son günü". (ITTS-64)

bayramayı: "şevval ayı". (ITTS-84), (TB- 34), (ITTS-84)

cemaziyel ahır: "Cemaziyelahir, hicri takviminn altıncı ayı". (KATS- 3/602)

cemaziyel evvel: "Cemaziyelevvel, hicri takviminin beşinci ayı". (KATS -3/602)

eylül: "Miladı takvimin dokuzuncu ayı, ağustostan sonra gelen ay". (KATS -1/277)

nur (recep): "bu ayın aydınlık olduğu sayılır, kutsal aylarda ziyaretler başlar, nur ayı üç kutsal ayların birincisidir". (TB- 34)

ramazan: "üç kutlu ayların sonuncusu ve ayların en kutsalı, en uğurlusu, hayır ayı olduğu da söylenir". (TB- 34)

safar ayı: "kimi Türkmenler bu ayın uğursuz olduğuna inanır, bu uğursuzluğu gidermesi için testi kırarlar bu da sonrasında bir gelenek haline gelmiştir". (TB- 34)

şaban: "üç kutlu ayların ikincisidir, kutsal aylardan sayılır".(TB- 34)

temmuz: yılın yedinci ayı". (KATS- 3/559)

tişrin evvel: "yılın onuncu ayı, ekim ayı". (KATS -3/539)

tişrin sani: "kasım ayı". (KATS -3/539)

2.1.2.5. Gün

ahad: "pazar ". (TB- 36), krş ehed (KMG-209), (ITTS-135)

ali: "perşembe". (KMG-279), (TB- 36) krş. eli (KMG-182), krş'eli günı "(ITTS-72)

arafat (Ar.): "arife günü". (ITTS-69)

bayramgötı: "bayramdan sonraki ilk gün" (ITTS-84)

bayramüzı: "bayrama yakın olan günler". (ITTS-84)

birsi gün / o birsi gün / o bir gün: "yarından sonraki gün". (ITTS-92)

cuma: "cuma günü".(TB- 36)

cüm'e axşamı /cüm'e gecesi: "perşembeyi cumaya bağlayan gece". (ITTS-104)

cümʿe: "cuma günü". (KAST-3/603), (ITTS-104)

çerşembe: "çarşamba". (ITTS-112), (TB- 36), (KATS-3/639)

çerşembesür: "eskiden bahar aylarında ailelerin, özellikle çarşamba günleri kırlara çıkıp piknik yaptıkları gün". (ITTS-112)

dünenki: "dünkü".(ITA-133)

evvelki gün: "dünden önceki gün". (ITTS-139)

gün: "gün, 24 saat". (ITTS-155), (ITA-137)

peyğember: “pazartesi”. (KMG-218), (KATS-2/496), (ITTS-258), (TB- 36)

salı: “salı”. (TB- 36)

sırağı gün: “dünden önceki gün”. (ITTS-276), (saatçi-2024)

soy gün: “ikinci gün, ertesi gün” . (ITTS-278), (ITA-153)

şembe: “cumartesi günü”. (ITTS-285), (TB- 36), (KMG-182),

şum günü: “uğursuz gün” (ITTS-288)

xemis: “perşembe” (KMG-179)

2.1.2.6. Vakit

ahşam: “akşam” (ITA-124), (ITTS-59)

çağ: “sabah”. (ITTS-109)

çeşt vaxtı: “sabah ile öğle arası, kuşluk” (ITTS-112), (ITA-130)

dekke (Ar.): “dakika”. (ITA-132)

erte: “erken”. (ITA-135)

gece: “gece”. (ITA-136), (ÖTKVD-149)

gün ağarmağ: “sabahın olması, sabahın ışığının görünmesi”. (ITTS-155)

gün batmağ: “güneşin batması, akşam vaktinin gelmesi”. (ITTS-155)

gün çıkmağ: “günün aydınlık olduğu vakit” (ÖTKVD-149)

gün doğmağ: “güneşin doğması, sabah vaktinin olması”. (ITTS-156)

gün sayan: “eski takvim”. (ITTS-156)

günde: “her gün, sürekli”. (ITTS-156)

günnüğ: “günlük, gündelik”. (ITA-137)

günorta şaqlamı: “öğle vaktinin en sıcak anları”. (ITTS-156), (ÖTKVD-149)

günorta üstü: “öğle üstü”. (ITTS-156)

günorta: “öğle vakti”. (ITTS-156), (ITA-137), (ÖTKVD-149)

günortadan sonra: “öğleden sonra” (ÖTKVD-149)

günsarı: “güneşin batmasından az önceki zaman”.(Demirci-2004)

kindi: “ikindi”. (KNB-58), (ITTS-194), (ÖTKVD-149)

mehel: “vakit, zaman”. (ITA-147)

mıgrıb: “akşam vakti, akşam, gün batımı sırası”. (ITTS-233), (ÖTKVD-149)

ne vaxıt: “ne zaman”. (ITTS-243)

sebbeh (Ar.): “sabah”. (ITA-152), (ITTS-272), (ÖTKVD-149), (KNB-70)

sebbehın köru: "sabah vaktinin erken saatleri". (ITTS-272)

sefi: "halk takviminde havaların ısınmaya başladığı şubat ayının son iki haftası". (ITA-152)

seher (Ar.): "tan, sabahın erken vakti". (ITTS-272)

şaqlam: "güneşin dik geldiği zaman, öğlen vakti". (ITTS-284)

şefek (Ar.): "şafak, güneş doğmadan az önce beliren aydınlık". (ITA-154), (ITTS-285)

taq: "günün bir bölümü". (ITTS-291)

vaht (Ar.): "vakit, zaman". (ITA-158), (ITTS-317)

yarı gece: "gece yarısı". (ITTS-323), (ÖTKVD-149)

yassı: "yatsı vakti". (ITTS-324)

2.1.3. Coğrafya

2.1.3.1. Yeryüzü Şekilleri

Cebel hamrin: "Himrin Dağı". (ITA-129)

cizre (Ar.): "çöl, kır, ova". (ITA-129)

çöl: "1-kır, 2-tenha yer, tenha semt". (ITTS-116)

dağ: "dağ". (ITTS-119)

hır: "selin açtığı çukur". (ITA-140), krş xır (ITTS-173)

yaxa: "(1) ark ya da ırmağın iki yanından birinin ismi, (2) semt, yaka". (ITTS-321)

2.1.3.2. Su Kaynakları

arh: "ark, küçük nehir". (IT-124)

behir (Ar.): "deniz". (ITA-126), (ITTS-86)

bulağ: "pınar". (ITA-128)

çay: "dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu". (ITA-130)

dayaz: "derinliği az (göl, akarsu vb. benzeri için), sığ". (ITA-132)

göz: "kaynak suyunun kaynadığı yer, pınar". (ITTS-152)

lasın Arxı: "Dakuk ilçe merkezinden geçen su pınarı". (Cihangir-2025)

şat (Ar.): "büyük nehir". (ITA-154), (KMG-231), (ITTS-285)

şer'e: "ark ve nehirlerin geçmeye elverişli olan geçit yeri". (ITA-154),

şer'e: "göle benzeyen derince su, ırmak ya da geniş su birkintisi". (ITTS-286)

tökıren: "arkların toplandığı yer". (ITTS-303)

2.1.3.3. İklim ve Doğal Çevre

ataş (Far.): "ateş, od" (KATS-1/11), (ITTS-63), (ITA-125)

çille: "sıcaklık ya da soğukluğun şiddetli olduğu belirli günler, yaz çilesi, kış çilesi aralık ayının onunda başlar".(ITA-131)

karı koca soğu / kar kırav: "çok soğuk ve karlı gün". (TB-30)

od: "ateş". (ITTS-247)

ogan: "kışın karın yağdığı en soğuk hafta". (KATS-1/228)

qere ıspat: "şubat ayının şiddetli soğuk olan belli günleri". (ITTS-208)

qırfa / qırfa çölı (Ar.): "çöl, ova, kır" (ITTS-210)

qış qırav: "kış mevsiminin şiddetli soğuk günleri". (ITTS-212)

qudret qarı: "eskiden kışın toplatılıp yaz mevsiminde buz olarak kullanılan kar kütlesi". (ITTS-216)

qurru savığ: "havası nemli olmayan şiddetli soğuk, kuru soğuk". (ITTS-217)

savığ: "soğuk". (KMG-256)

sıcağ: "sıcak".(ITA-153)

şaqlam: "sıcaklık". (ITTS-284)

temmuz tabah: "temmuz ayının en sıcak günleri". (KATS-3/559)

yer yırğalanmağ: "depremin meydana gelmesi". (ITTS-326)

zenzele / zelzele (Ar.): "deprem" . (ITTS-334)

2.1.3.4. Coğrafi Yönler

cunub (Ar.): "güney". (ITTS-104)

garp: "batı". (Saatçi-2025)

mığrıb / mığrıp / miğrip (Ar.): "batı". (ITA-148), (ITTS-233)

mişrik (Ar.): "doğu". (ITA-148)

şark: "doğu". (Saatçi-2025)

şimal (Ar.): "kuzey" .(ITTS-287)

2.1.3.5. Mekan, Yer, Konum Bildirenler

alt: "alt, bir şeyin yere bakan kısmı" . (ITA-124)

aşagı: "bir şeyin alt kısmı, bir yere göre daha alçak olan kısım". (KATS-1/49), (ITA-125)

beri : "öne doğru, yakın". (KATS-2/365)

geri: "arka, geri". (ITA-136)

gün batan: "güneşin battığı yön, batı". (ITTS-155), (ÖTKVD-149)

gün doğan: "güneşin doğduğu yön, doğu". (ITTS-156)

o tay: "o taraf ark, çay ve ırmakların karşı yakası".(ITTS-249), (ITA-150),

o yaha: "o yaka, o taraf". (ITA-150)

o yan bu yan: "o taraf, bu taraf". (ITTS-249)

o yan: "o taraf, o yan" (ITTS-249), (ITA-150)

o yaxa: "karşı yaka, şehrin karşı tarafı". (ITTS-249)

o yaza: "o yöne, o tarafa". (ITTS-249)

orta: "ne büyük ne küçük, iyi ile kötü arasındaki durum, vasat, ne uzun ne kısa, ne soğuk ne sıcak, ne ucuz ne pahalı, ne yüksek ne alçak". (KATS-1/203)

oyza: "o tarafa, o yana". (KATS-1/250)

oyza: "o yöne". (ITA-150), (ITTS-249)

oyzu: "o yüzü, o taraf". (ITA-150), (ITTS-249)

ög: "1-yüze gelen taraf, arka kelimesinin zıttı, ön, 2-gelecek zaman" (KATS-1/230), (ITA-150)

öge: "öne doğru" (KNB-83)

peş (Far.): "ön taraf" (ITTS-260)

sarı: "yön, taraf". (ITTS-271)

teref (Ar.): "yan taraf, semt". (ITTS-299), (ITA-156)

üst: "yukarı". (KATS 1/221)

yan: "yön, taraf". (ITA-156), (ITTS-322)

yanaşma: "yan, yan taraf". (ITTS-322)

arha: "arka, geri". (KATS-1/37), (ITA-124)

art: "arka". (ITA-124),krş ard(KATS 1/39)

agarı: "yukarı" (KATS-1/56)**,** (ITTS-57)

alt: "alt, üstün karşıtı" (KATS-1/75)

alçah: "yüksek karşıtı, boyu kısa, hakir" (KATS-1/78)

2.1.4. Yer Adları

2.1.4.1. Yerleşim Yeri (İdari-Sosyal Mekan Adı)

mehelle / mıhelle (Ar.): "mahalle "(ITTS-230)

memleket: “şehir, ülke” (ITTS-230)

oba: “köy, şehir dışı, yerleşim yeri , ova” (ITTS-247), (ITA-150)

paytaxt: “başkent” (ITTS-258)

2.1.4.2. Ülke, Bölge, Şehir Adları

Aga bağı: “Kerkük’ün Bulak mahallesindeki meşhur büyük bağ” (KATS-1/54)

Ağalıx: “Kerkük’ün semtlerinden”. (KNB-97)

Altunköpri: “Kerkük’e bağlı ve küçük Zap nehri üzerinde bulunan bir Türkmen kasabası”. (KATS-1/78)

Aslan basan: “Kerkük’te zaman içerisinde bir mahalleye dönüşen, eski bir sokak adı.” (KATS-1/47)

Aşagı zeve: “Kerkük halkının Ahi Hüseyin Mahallesi’ne verdiği ad”. (KATS-1/49)

Aşağı tekye mehellesi: “Dakuk ilçesinin batı tarafına düşen bir mahalle. Bu mahallede Bektaşi tekkesi bulunmaktadır”. (Cihangir-2025)

Basra: “Irak’ın güneyinde bir vilayet”. (ITA-126)

Baş teppe: “Dakuk ilçesine bağlı bir köy”. (Cihangir-2025)

Batmanlu köyü: “Dakuk ilçesine bağlı bir köy”. (Cihangir-2025)

Bazar mehellesi: “çarşı ile eski hükümet konağı arasında ve eski Bağdat-Kerkük kara yolu üzerine düşen bir mahalle”. (Cihangir-2025)

Begler: “Kerkük’te Korya semtinde bir mahalle”. (KATS-2/381)

Bılah: “Bulah” da denilen bir bölge, kaynak, göz, pınar”. (KATS-2/382),(ITTS-94) krş bulağ (KNB-98)

Bilava: “Kerkük’e yakın bir Türkmen köyü “. (ITA-127), (KNB-98)

Cırıt Meydanı: “Kerkük’ün Korya semtinde yer alan eski bir alanı.” (KATS-3/595)

Çardahlı köyü: “Çardaklı köyü” (ITA-130)

Çıbğan köyü: “Dakuk ilçesinin güneyinde, ilçe merkezine yaklaşık dört kilometre uzaklıkta bulunan bir Türkmen köyü”. (Cihangir-2025)

Demirci mehellesi: “Dakuk ilçesinde bir mahalle”. (Cihangir-2025)

Dırın dırın: “Kerkük’ün Musalla mahallesi”. (ITTS-126)

Ehmed aga: “Kerkük’te, Korya Çarşısı’nın başında 1930’lu yıllarda işletmeye açılan büyük ve modern çayhanenin idareciliğini yapan, cömert ve yiğit bir şahsın adına teşekkül etmiş bir ticari semt.” (KATS-1/122)

Erbil: "1918 yılına kadar Kerkük sancağına bağlı büyük bir kaza merkezi, 2004 yılında Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin merkezi olmuş, tarihi bir Türkmen şehridir. Kalesi ile ünlüdür". (KATS-1/126)

Erebler mehellesi: "Dakuk ilçesinde bulunan bir sokak adı". (Cihangir-2025)

Exi hüseyin: "Kerkük semtlerinden". (KNB-98)

Gel'e: "Kerkük semtlerindendir". (KNB-98)

Götürge mehellesi: "küçük bir mahalle adı". (Cihangir-2025)

Heviçe: "Kerkük'e bağlı bir ilçe". (ITA-139)

İkkiz teppe: "Dakuk ilçesine bağlı bir köy". (Cihangir-2025)

İlxanlı mehellesi: "Dakuk ilçesinde olan bir mahallenin adı. Mahalle sakinleri İlhanlılar'a mensup oldukları için bu adla tanınmıştır". (Cihangir-2025)

İmam Abbas: "Kerkük'ün Korya semtinde yer alan bir mahalle, bu mahallede erenlerden biri olarak kabul edilen bir zata ait yatır bulunmaktadır." (KATS-1/174)

İmam Kasım: "Kerkük halkı tarafından "Yukarı Zive" adıyla anılan bir mahalle, bu mahallede peygamber soyundan bir zatın yatırı bulunmaktadır". (KATS-1/175), (KNB-97)

İmam Zeynel Abdin: "Kerkük'e bağlı Dakuk kasabasının köylerinden biri olan bu yerleşimde, halk arasında veli olarak kabul edilen bir zata ait olduğu düşünülen bir yatır bulunmaktadır". (KATS-1/174)

İnce damar: "Kerkük'ün Piryadı Mahallesi'nde bir bölge". (KATS-1/281)

İncili saray: " İnci Oğlu Sarayı" olarak da bilinen bir mahalle adı". (KATS-1/282)

İsti açığ mehellesi: "Dakuk ilçesinde olan bir mahalle. Mahalle sakinleri Akkoyunlu Aşireti'ne mensuptur" (Cihangir-2025)

Kilse köyü: "Dakuk ilçesine bağlı bir köy adı". (Cihangir-2025)

Lasın köyü: "Dakuk ilçesinin altı kilometre güney batısına düşen büyük bir Türkmen köyü". (Cihangir-2025)

menzil (Ar.): "ev" (ITA-148)

Metiq köyü: "Dakuk ilçesinin beş-altı kilometre güneyinde yer alan bir köy". (Cihangir-2025)

o yehe: "karşı yaka, Kerkük şehrini ikiye bölen Hasa Irmağnın öte yakasını ifade eder". (KATS -1/250)

orta yehe: "Altunköprü kasabasında, Zap nehrinin ayırdığı üç semtin ortasında bulunan kısma verilen ad. (KATS -1/204)

öskirme dellügi: "Kerkük'ün doğusundaki Kiraç Madenleri yakınlarında, öksürük rahatsızlığı olan çocukların götürülüp teneffüs ettirilmesiyle şifa buldukları bir mekân." (KATS -1/224)

palançılar: "Kerkük'teki kapalı çarşının yakınında, geçmişte inşa edilmiş dükkânların bulunduğu yer". (KATS- 2/463)

pence ali: "İmam Ali'nin tırnak izinin bulunduğu söylenilen yer. Kerkük'e bağlı bir köy". (KATS-2/498)

piryadı: "Kerkük Kalesi'nin haricinde güney doğuda bulunan büyük bir mahalle. Eski resmi kayıtlara göre "Piryadılar" adı ile bilinmektedir." (KATS-2/494)

qel'e / qula (Ar.): "kale". (ITTS-207)

qırıxdağ: "Kerkük'ün Piryadı Mahallesi'ndeki bir sokağın adı". (KMG-220)

Saray mehellesi: "Dakuk ilçesinin mahallelerinden biri". (Cihangir-2025)

savığ /savuğ: "Kerkük'ün eski yaka semti". (ITTS-271)

sefre: "piknik yeri" (ITTS-272)

şahraban: "Diyala bölgesi". (KMG-127)

şehrezur: "Irak'ta bir bölge". (KMG-152)

tendürçiler sukakı: "Kerkük'te Piryadılar Mahallesi'nde bir sokak adı. Sakinlerinin bir kısmı tandır yaparak geçimini sağlarlar". (KATS -3/561)

Teppeli mehellesi: "ilçenin kuzeybatı tarafında bulunan küçük bir mahalle adı". (Cihangir-2025)

Tercil: "Kerkük şehrinin doğusunda yer alan büyük bir Türkmen köyü, Kara Hasan Leylan nahiyesine bağlıdır". (KATS-3/532)

Tezehurmatı: "Kerkük'e bağlı bir bucak. Merkez halkının tamamı Türkmendir". (KATS-3/537), (KNB-70), (ITTS-300)

Tisin: "geçmişte Kerkük şehrine bağlı bir köy olan Tisin, 1917 yılında bir mahalle olmuş, günümüzde ise büyük bir semt haline gelmiştir". (KATS-3/538), (KNB-98)

Tuz: "Kerkük'e bağlı Tuzhurmatu ilçesi".(KMG-268)

Türkalan: "Kerkük şehrine bağlı tarihi bir Türkmen köyü ". (KATS-3/570).

Üç keyye: "Kerkük'te Sultan Sakı'nın bulunduğu semtteki tarihi bir köy" .(KATS-1/197)

Yelpeleç: "Kerkük'ün eski yakası". (ITTS-325)

2.1.4.3. Diğer Yer Adları

'elve (Ar.): "sebze ya da hububat hali". (ITTS-72)

'ıyada: "doktor muayenehanesi". (ITTS-75)

Abbuş teppe: "Dakuk ilçesine bağlı Yengice köyünde yer alan tarihi bir yer". (Cihangir-2025)

Agdaş: "Kerkük'ün Tisin mahallesinin batısına düşen tarihi bir tepe". (KATS-1/57)

Aq teppe: "Dakuk ilçesine bağlı Yengice köyünde yer alan tarihi bir yer". (Cihangir-2025)

arvad hamamı: “kadınlara mahsus hamam”. (ITTS-62)

barıaltı: “Dakuk ilçesinin güneyinde bulunan minareyi kuşatan, tepelerin altından geçen eski bir yol adıdır”. (Cihangir-2025)

bazar (Far.): “pazar” (ITA-126)

bazar hamamı: “halka açık ücretli hamam”. (ITTS-84)

bazar: “çarşı” (KMG-251)

boyaxana: “kumaş ve elbise boyama atölyesi”. (ITTS-92)

caspar: “iki parça araziyi ayıran, yaklaşık 30 cm enindeki patika yol”. (ITTS-100)

cimirler bılagı: “Kerkük’te kırmızı klise civarında bir pınar”.(KATS-3/603)

çayxana: “çay evi, kahve, kıraathane”. (ITTS-111)

çem: “orman” (ITA-130)

Çetal teppesi: “Tazehurmatu ile Dakuk arasındaki sulu höyük bir tepe”. (Cihangir-2025)

degirmen arxı: “Dakuk ilçesinde bulunan bir su kanalı”. (Cihangir-2025)

dereken: “Çobğan köyü ile Matık köyüne yakın bir dere”. (Cihangir-2025)

düken (Ar.): “dükkan”. (ITA-133)

fark: “ayrım, başkalık “(ITA-135)

Hamam teppesi: “Çubğan köyünde bir tepe”. (Cihangir-2025)

Hasan Gülnaz teppesi: “Dakuk ilçesine bağlı Tevfik Mensur Ağa köyünün çevresinde yer alan bir höyük ve tarihi yer”. (Cihangir -2024), (Cihangir-2025)

hepısxana: “cezaevi”. (ITTS-166)

imamevi: “eskiden gözaltına alınan kadınlara özgü cezaevi, kadın nezarethanesi”.(ITTS-184)

iptidai mekteb (Ar.): “ilkokul”. (ITTS-185)

karxana: “genel ev”. (ITTS-189)

Keçel teppe: “Dakuk ilçesine bağlı Baş Tepe köyünün çevresinde yer alan bir höyük ve tarihi yer”. (Cihangir-2025)

kuşun (Ing): “taşıtlarda oturulacak yerler” (ITTS-197)

küllığ: “çöplük, çöplerin atıldığı genişçe mekan, kül tablası, sigara tablası”.(ITTS-197), Krş Küllüg (Cihangir-2025)

lenge: “Avrupadan ithal edilen ve ucuza satılarak giyilen elbise”. (KNB-69)

leqım (Ar.): “atık suların akması için yapılan örtülü yol”. (ITTS-222)

mağara (Ar.): “mağara”. (ITA-147)

matam (Ar.): “lokanta” (ITA-147)

matar (Ar.): “havaalanı”. (ITTS-228)

matba’a (Ar.): “basımevi”. (ITTS-228)

maydan (Ar.): “alan, saha”. (ITA-147)

mefreze (Ar.): “bir asker ya da polis birliğinden belirli bir görev için ayrılan kol, müfreze”. (ITTS-229)

mehel (Ar.): “iş yeri, büro, yazıhane”. (ITTS-230)

mektep / mekteb (Ar.): “okul”. (ITTS-230), (ITA-148)

merkez sıhhı (Ar.): “sağlık ocağı”. (ITA-148)

merkez: “karakol”. (KMG-216), (ITTS-231)

meyxana (Far.): “meyhane, bar”. (ITTS-231)

mezetxana: “açık artırma ile eşya satılan yer, müzayede salonu, mezat”. (ITTS-232)

mığara (Ar.): “mağare, mağara”. (ITTS-233)

mığaza(Ar.): “mağaza”.(ITTS-233)

Mil teppe: “Dakuk ilçesine bağlı Çevirke köyünün çevresinde bulunan bir tarihi yer”. (Cihangir -2024)

nadı (Ar.): “kulüp”. (ITA-149)

pulusxana: “polis karakolu”. (ITTS-262)

qanara: “kasapların kullandığı çengelli mesnet üç çatallı et çengelli hayvan kesilen yer mezbaha”.(ITTS-202)

qel’eçiğ: “Dakuk Çayı üzerinde olan bir piknik yeri”. (Cihangir-2025)

qesır (Ar.): “villa, bahçe içinde büyük ve görkemli ev” (ITTS-208)

qeyseri: “kapalı çarşı, üstü kapalı koridorların iki yanında sıra halinde dükkanlardan oluşan çarşı”. (ITTS-209)

qir: “asfalt”. (ITTS-213)

qonağ: “konut, ev, eskiden kervanın yaklaşık saatlik yol katetikten sonra mola verdiği yer” (ITTS-214)

sanaevi (Ar.): “lise”. (ITTS-270)

sidara: “bir çeşit takke”. (KNB-157), (ITTS-274)

Sidim teppesi: “ilçenin güneyinde küçük bir tepe”. (Cihangir -2024), (Cihangir-2025)

sikir: “sulama amacıyla yapılan kavşak ya da set” (ITTS-277)

sukak: “sokak”. (ITA-154)

şeri (Ar.): “cadde, yol”. (ITA-154)

tarık (Ar.): “yol “(ITA-155) Krş terik (ITA-156)

Telimteppe: “Kerkük şehir merkezinin batı tarafında yer alan geniş bir tepe”. (KATS-3/543)

tembelxana: “tembellerin barındığı yer ya da ev”.(ITTS-297)

tımar: “eskiden devlet tarafından bazılarına malikane olarak verilen arazi”.(ITTS-300)

tımarxana: “akıl hastalarının bulunduğu hastane” .(ITTS-300)

toprağ qazılan: “bu ad, kırmızı renkli “hür toprak” bulunan bir yeri ifade etmektedir. Söz konusu toprak, geçmişte kazılarak çıkarılmış ve eski evlerin sıvanmasında kullanılan bir toprak türüdür”. (Cihangir-2025)

tuğay: “Dakuk ilçesinin güneydoğusunda bulunan Dakuk Çayı’nın kıyısındaki tepeli-dereli bir yerin adıdır”. (Cihangir-2025), (ITTS-303)

tukan: “dükkan”. (KNB-216)

verde: “eskiden yollarda konaklama yeri, han”. (ITTS-318)

xana: “hane”. (KNB-299)

xaraba: “yıkılmış binanın kalıntısı, harabe”. (ITS-171)

xarman düzi: “Dakuk ilçesinde bir parça çayır ve yeşil bitkileri olan bir yerin adıdır”. (Cihangir-2025)

xestexana (Ar.): “hastane”. (ITTS-173)

zından / zından hane (Far.): “hapishane”. (ITTS-335)

2.1.5. Madenler, Mineraller ve Taşlar

2.1.5.1. Maden Adları

altun: “altın, pas tutmayan, pahalı sarı maden, bununla süs eşyası yapılır.”(KATS-1/77) Krş. Altın (ITA-124)

baba gurgur: “Kerkük şehrinde petrol kuyularının bulunduğu mevki halk burada eski bir valinin yatırı bulunduğu innır ve yanmakta olan ezeli ateşi, sönen küçük bir cüzi çubukla karıştırarak niyet tutar”.(KATS-2/291).

cinah: “çocuklara nazar değmesinden korunmaları için saçlarına takılıp, alınlarına sarkan ziynetlik yuvarlak, altın”. (KATS-3/605)

faxfın: “bakır, nikel ve çinkodan yapılan gümüş renginde bir karışım”. (ITTS-143)

kalay: “teneke, kalay”. (TB -33)

qalay: "bakır kapları parlatmakta kullanılan kimyasal madde, lehim" (ITTS-202)

2.1.5.2. Mineraller

almaz: "altın gibi pahalı sert maden, elmas." (KATS- 1/87)

pürüze: "firuze, küpe, yüzük, taş gibi süs işlerinde kullanılan açık mavi değerli taş "(ITTS-262)

2.1.5.3. Taşlar

ayah daşı : " ayak tabanındaki pürüzleri temizleyen siyah çöpür taşı." (KATS-1/103)

bagırdan / begırden: "toprak damlarını pekiştirmeye ve taş ocaklarında kırılan taşları öğütüp kireç haline getirmeye yarayan silindir şeklinde taş, loğ". (ITTS-79)

beter daşı: "halk hekimlerinde kullanılan bir tür pürüzlü taş, bunınla göz kapağının iç kısmı sürtülerek kanatılırdı".(KATS -2/343)

bilav daşı: "kesici aletleri keskin duruma getirmede kullanılan pürüzlü özel taş, bileyleme taşı." (KATS -2/441)

cavahır daşı: "mücevher" (ITTS-100)

cehennem daşı: umūmı hamamlarda kaynar suyu içeren, kazanın yanında yere düşen mermer veya benzeri taş, soğuk almış olan kimseler bir süre bunun üzerinde otururlar. "(KATS-3/614)

cevahır: "cevherin çoğul hali olan bu söz "müfred" anlamıyla kullanılır. Elmas türünden kıymetli taş."(KATS- 3/607)

cüm'e daşı: "Irak Türkleri'nin eski bir geleneği gereğince kadınların adak tutarak Cuma günleri akşam ve yatsı namazları arasında yoldan geçen erkeklerin konuştukları konuya göre adaklarının yerine gelip gelmeyeceğini anlamak üzere yol ayrımına koydukları taşın adı". (ITTS-104)

çahmah daşı: "bir çelik parçasıyla vuruldukça kıvılcım saçan taş, çakmak yakmakda kullanılır, çakmak taşı."(KATS-3/624)

çay daşı: "iri çakıl "(ITTS-111)

çim daş: "derelerde oluşan büyük çakıl taşı" (ITTS-114)

dabban daşı: "topuğu temizlemeye yarayan taş, topukluk" (ITTS-119)

gök leplik: "nazarlık için kullanılan bir tür mavi renkli ince taş".(KNB-45), (ITTS-222)

inci: "deniz hayvanlarından midye ve istiridyenin içinde oluşan, dürdane, lü'lü". (KATS- 1/281)

le'li (Ar.): "kırmızı renk değerli bir süs taşı" (ITTS-221)

meheng daşı: "mehenk taşı "(ITTS-229)

mılla xalaka: "killi ve nemli, karbonat, kalsiyum kumu içermeyen marın taşı "(ITTS-233)

mozayik (Far.): "küçük mermer parçalarından yapılan betondan dört köşe döşeme taşı" (ITTS-235)

pürze: "takılarda kullanılan bir çeşit değerli taş "(KNB-87)

qırmızı qeyye: "temel inşaatında kullanılan demir oksitli, kırmızı renkli dayanıklı kumtaşı".(ITTS-211)

quşvuran daşı: "ufak çakıl taşı"(ITTS-218)

türbe daşı: "türbenin üzerinde yapılan mermer sandık , bunda ölünün adı ve ölüm tarihi yazılır. Kerkük'te türbe taşları çoğunlukla her asırda bu tür olmaktadır, günümüzde bu hususa pek riayet edilmiyor."(KATS-3/530)

2.1.6. Madde ve Kimyasal Unsurlar

2.1.6.1. Katı Maddeler

aguz: " yeni doğan koyunun ilk katı sütü, bununla peynire benzeyen "deleme" yapılır" . (KATS-1/68)

ahin: "eğilmeyen ancak kırılan, tasfiye edilmemiş demir" .(KATS-1/101)

almaz/s taraş: "(1) billur cam, (2) cam kesiminde kullanılan ucu elmas kalem". (KATS-1/87)

bellür: "şeffaf ve parlak kalın kesme cam şişe , elmas traş, billur". (KATS-2/385)

beter mili: "halk hekimliğinde kullanılan madeni ince çubuk".(KATS-2/343)

borah: "alıcı taşı, burak". (KATS-2/391)

cam pisıgı: "bir çeşit ağaçtan sızan yapışkan madde, zamk". (KATS-3/588)

eheg: "kerpiç ve testi kürelerinde yanıp yakılmış çim taşların oluşturduğu madde. Bu taşlar su aktıkça hasıl olan sıvı binanın temelinde çimento yerine kullanılırdı, "zılka". (KATS-2/254)

ezbez: "son zamanlarda kullanılmaya başlanan bazı sobaların yıllarca bitmez tükenmez fitilinin bezi".(KATS-1/131)

kır sakızı: "katran, asfalt" .(TB -33)

kurşun: "kurşun"(TB -33)

lök: "gözlük ve ağızlığın yapıldığı plastik madde".(ITTS-223)

nura: "(zerniğ) **,** hamamda özel bölge/ mahrem bölgelerin kıl veya tüyden temizlenmesi için kullanılan bir madde"**. (**TB -33)

pegır: "bakır". (ITTS-259)

podra: "cismin terleyen bazı bölümlerine sürülen un gibi yumuşak ve beyaz madde."(KATS-2/485),

polat (Ar.): "fulaz. çelik".(ITTS-262), (KATS-2/488)

tuc: "sarı renkli metal, tunç, bronz" .(KATS-3/567),

tütye: " tuz haline getirilerek göze sürülen metal, çinko maddesi ,tutya". (KATS-3/567)

un çırışı: "çölde biten sarı zanbak, kökü öğütülerek su katılımıyla yapılan tutkal gibi yapışkan madde". (KATS-8/246)

2.1.6.2. Sıvı Maddeler

altun suyı: " sıvılaşmış altın ki bununla baz madenleri altın süsü vermek için kaplarlar".(KATS-1/77)

aşlıg: "tabakhanede deriyi yumşatmak için kullanılan su karışımlı arpa unu, deri günlerce bu mayada kalır". (KATS-1/50)

benzin: "tasfiye edilmiş ham petrolden çıkarılan uçuşan renksiz sıvı, daha çok otomobil yakıtı olarak kullanılan bir tür kokulu madde". (KATS-2/389)

hür yağ: "saf yağ, katıksız yağ" .(ITTS-168)

neft (Ar.): "nafta, gaz, petrol". (ITTS-242)

qere neft: "ham petrol ürünü, nafta". (ITTS-208)

zet yağı / zeyt yağı: "zeytin yağı" .(ITTS-334)

ussu: "su" (ITA-157), krş su (ITTS-278)

2.1.6.3. Kimyasal Maddeler

agu: "zehir, sem". (KATS-1/68)

ağız otı: "ateşlemek üzere ince, uzun zincir şeklinde yere serpilen barut hurdası, kayacılar dağ ve tepe eteğinden kaya parçaları elde etmek için orada bir çukur kazarak içine barut doldurur".(KATS-1/61)

barut: "patlayıcı madde, Kerkük'te kraliyet çağında ve daha eski zamanda, şehrin doğusundaki dağ ve tepelerden kaya parçaları koparmada kullanılırdı".(KATS-2/306)

benc: "belin otu ve bunun tohumundan yapılan uyuşturucu madde, ameliyattan önce kullanılır". (KATS-2/387)

buhır/ buhur: "yakıldığında hoş kokulu tütsi olarak kokan madde, günlük". (KATS-2/346)

cam: "(1)arka tarafındakileri az çok gösteren şişe sırça, (2) hastalığı teşhiş etmek için çekilen film". (KATS-3/587)

çivit: "çamaşır suyu". (TB -33)

efyün: "keyif verici zehirli madde, esrar".(KATS-1/151)

heşişe (Ar.): "esrar, uyuşturucu". (ITTS-166)

isfenik: "elbiseyi güveden korumak için kullanılan madde, asidfenik, naftalin." (KATS-1/136),

kezzap suyu (Far.): "nitrat asidi kezzap". (ITTS-190),(TB -33)

kükürt: "kibrit" .(TB -33)

poliş: "parlatmada kullanılan madde". (KATS-2/489)

sim: "zehir". (ITA-153)

tıryak: "afyon, esrar, halk hekimliğinde macun şeklinde ağrıyan dişe sürülerek kullanılır". (KATS-3/536)

tizab: "kezzap suyu katılmamış nitrik asit".(KATS-3/579), (ITTS-301)

tütin: "1-ateşle çıkan duman. 2- nikotinli bir tür bitki, kurutılan yaprakları ufak duruma getirilerek sarma kağıda konulup bununla sigara yapılır". (KATS-3/566),

zak: "şap maddesi". (TB -33)

2.1.6.4. Tütün ve Tütün Ürünleri

'ereb cığara: "sarma sigara, elle ya da evde sarılan sigara". (ITTS-73)

ağızlık: "bir ucuna sigara takılan, öbür ucundan nefes çekilen çubuk biçimindeki araç". (ITTS-58)

cıgara: "sigara". (ITA-129) ,(ITTS-102)

cığara götlığı: "içilmiş sigara artığı; izmarit".(ITTS-102)

lukus: "sigara". (KNB-99)

nergüle tütünü: "nargile tütünü". (ITTS-243)

sibil: "(1)tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık; çubuk, (2) pişirilmiş topraktan yapılmış pipo".(ITTS-277)

2.2. Canlılar

2.2.1. Bitkiler

2.2.1.1. Ağaçlar

ağac: "ahşap kereste". (ITTS-57)

ağu: "zakkum ağacı ve bu ağaçın çiçeği". (ITTS-58)

al narınc: "turunçgillerden bir ağaç ve bu ağacın kırmızı kabuklu suyunun acımtırak meyvesi". (ITTS-60)

alma ağacı: "elma veren ağaç". (KATS- 1/85)

armut ağacı: "armut meyvesinin yetiştiği ağaç". (KATS-1/40)

badam ağacı: "badem veren bitki, meyvesi badem olan bitki". (KATS -2/300)

barlı ağaç: "meyve veren ağaç". (ITTS-81)

budağ: "dal, ağaç dalı". (ITTS-93)

buta (Far.): "kökünden çıkar çıkmaz dal ve yaprakları yerlere yayılan, gövdesiz ve kısa saplı nebat". (ITA-128)

çem ağacı: "meşe". (ITTS-112)

çırpı: "insan ya da hayvan dövmek için kullanılan yaprağı alınmış ince ağaç dalı". (ITTS-115)

erüg ağacı: "kaysı yetiştiren ağaç". (KATS -1/130)

heyzaran (Ar.): "heyzeran, bambu ağacı".(ITTS-167)

mazı: "çocukları nazardan koruması için göğüs veya omuzlarına takılan ağaç parçası".(KNB-64)

mazi: "hekimlikte kullanılan bir orman ağacının meyvesi". (Hünerli-2012)

mev ağaçı: "üzüm kütüğü, asma". (ITTS-231)

murt: "yaprağı güzel kokan bir ağaç türü". (ITTS-236)

palamut: "bir nevi meşe ağacı, kestane benzeri". (KATS- 2/462)

palasan: "ufak, yaprakları ince ve kırmızı olan bir çeşit bitki ağacı". (KATS -2/462)

pallut (Ar.): "Irak'ın güneyinde yetişen, uzunca kestaneye benzeyen; ateşte pişirilen, kalın ve sert koyu kahverengi kabuğu atılarak içi yenen bir tür". (KATS- 2/463) krş pallıt (ITTS-257)

pırtakal ağacı: "portakal veren, sert yapraklı meşhur ağaç". (KATS -2/468)

qabana: "hurma ağacının kapalı vaziyetteki tohumu". (ITTS-201)

qazvan: düz kabuklu kayın ağacının, nohut büyüklüğünde, fıstık tadında olup kurutularak çerez olarak yenen meyvesi". (ITTS-206)

se'ef (Ar.): "hurma ağacının dalı". (ITTS-271)

selb ağacı / selbi ağacı: "servi ağacı". (ITTS-286)

sögit: "söğüt ağacı". (ITTS-278), krş sögüt (Hünerli-2012)

tut: "dut ağacı". (ITTS-303)

üçağaç: "üç ağaç (dar ağacı)". (ITTS-311)

yılğın: "sulak yerlerde kendiliğinden biten bir ağaç türü". (ITTS-327)

zalxım: "üzüm ve hurma salkımı". (ITTS-333)

2.2.1.2. Tarım Bitkileri

'arnus / darı 'arnus (Ar.): "mısır koçanı". (ITTS-70)

boyna: "daha çok tatlı boyana denilen, tohumları hamur işlerinde kullanılan, hoş kokulu bir bitki; anason". (KATS- 2/416)

cil: "ekin biçildikten sonra yerde kalan köklü sap, hasır otu". (KATS 3/618)

çavdar: "buğdaya karışan yabani bir bitki". (ITTS-110)

çiğit: “pamuk çekirdeği”. (ITTS-115), (Hünerli-2012)

darı püskülü: “mısır koçanı”. (ITTS-121)

darı: “mısır”. (ITTS-121)

enesür: “aslında anason olduğu düşünülen, maydanozgillerden, hoş kokulu bir bitkidir, baharat olarak uzar, hamur tatlısı olan külçeye konur”. (KATS -1/185) krş enesün (ITTS-138)

günebaxan / gülebaxan: “ayçiçeği”. (ITTS-156)

melhem: “hamura katılarak ekmeğe güzel koku veren bir bitki meyvesi”.(ITTS-230)

melli: “hasat sırasında biçilmiş tahılın, daha sonra toplanıp harman yerine götürülmek üzere demetler hâlinde yere bırakılmış şekli”. (ITTS-230)

mev: “asma yaprağı”. (ITTS-231)

pambuğ: “pamuk”. (Hünerli-2012)

pele başı: “ilk yağmurdan sonra ekilen buğday”. (ITTS-258)

perpine: “yumuşak ve dolgun yapraklı, sebze olarak yenen bir çeşit bitki, semiz otu”. (KATS -2/468)**,** (ITTS-260)

qercık saçı: “güzel koku vermesi için ekmeğe ilave edilen bir kır bitkisinin tohumu”. (ITTS-207)

qere gülle: “bahar ve yaz mevsimlerinde buğday tarlalarında biten, yuvarlak tohumu baharat olarak kullanılan bir çeşit bitki”. (ITTS-207), (Uluhan-2025)

qereçöregotı: “çörek otu, pide pişirilirken üzerine serpiştirilen siyah renkte ufak tanecikli bir bitkinin meyvesi”. (ITTS-207)

rehen (Ar.): “reyhan, yaprakları güzel kokan bir çeşit süs bitkisi, fesleğen”.(ITTS-265)

saman: “saman”. (Hünerli-2012)

serpek: “ot, buğday ve arpa gibi bitkilerin ince kökleri”. (Uluhan-2025)

sümbül (Ar.): “başak”. (ITTS-279)

sütül: “henüz sertleşmemiş başak”. (ITTS-280)

şibit: “dereotu”. (ITTS-287)

şitil: “tohumdan yetiştirilip tekrar dikilmek üzere hazırlanan fide”. (ITTS-288)

turpoke: “turpa benzeyen bir bitki”. (ITTS-303)

xaşxaş (Ar.): “gelinciklerden bir bitki, haşhaş”. (ITTS-172)

xaşxaş gülı: “haşhaş çiçeği”. (ITTS-172)

xaşxaş toxımı: “haşhaş çiçeğinin başında olan tohumları”. (ITTS-172)

yarpız: “nane türünden, kısa saplı, güzel kokulu bir bitki, yarpuz”. (ITTS-323), (Hünerli-2012), (Çolak-2025)

zire: “kimyon”. (ITTS-336)

2.2.1.3. Yabani Bitkiler

‘egül (Ar.): “akül, çöllerde yetişen, deve dikeni türlerinden bir bitki”. (ITTS-71)

bagvan güli: “bir çeşit bitki”. (KATS-2/332)

bağdad hevinci: “baharda kırlarda biten sarı ve beyaz renkli çicek açan bir çeşit nebat, halk hekimliğinde kullanılır, yoğurt çiçeği, papatya”. (KATS- 2/378), krş bağdat hevınçı (ITTS-79)

bağdat qatı: “şark çıbanı”. (ITTS-79)

bahar güli: “mavi çicek açan bir çeşit yabani bitki ve çiçek”. (KATS-2/422)

balamurt: yaprakları çok acı olan ve eskiden ilaç olarak kullanılan bir yabani bitki (ITTS-80) (KNB-89)

basür otı: “basur memelerine iyi geldiği söylenen bir bitki”. (KATS-2/310)

benevşe: “mennuşe de denilen mor renkli, hoş kokulu bir çicek, menekşe”.(KATS-2/389), (ITTS-86)

berdi: “hasır yapımında kullanılan bir tür yabani bitki yaprağı”. (ITTS-87)

bereze: “yaprakları kaynatılarak içilen; idrar söktürücü ve böbreklerden kum ile taşların atılmasına yardımcı olan bir kır bitkisi”. (ITTS-87), krş baraza (KATS 2/303)

bozan: “mor çiçekli, yaprakları ot gibi olan, tarlalarda yetişen dikenli bir bitkidir; orakçının ekini”. (Uluhan-2025)

burın kanadan: “bir çeşit yabani bitki”. (KATS-2/397)

burın otı: “burna çekilen, hoş kokulu, dövülmüş tütünden yapılan bir maddedir. Türkçede ‘enfiye’ denir. Arapların bu madde için kullandığı sözcük ‘enfiyâ’ olmakla birlikte, Türkler Arapça kökenli ‘enfiye’ biçimini tercih etmişlerdir”. (KATS 2/396)

buta: “boyu kısa, kökü derinlere uzanan bir çeşit bitki”. (KATS -2/389), (ITTS-94)

catıra: “yakacak olarak kullanılan bir dağ bitkisi”. (ITTS-100)

cegen: “dere kenarında biten bir çeşit ot, süpürge otu, sütleğen”. (KATS-3/599)

ceviz bava: “baharata katılan fındık büyüklüğündeki yuvarlak bitki türü”. (ITTS-103)

ceyran otı: “Yarpız türlerinden, hoş kokulu bir bitki; kekik.”. (KATS-3/616)

cögen: “sapı süpürge yapımında kullanılan bir tür yabani bitki”. (ITTS-104)

cumbut: “tomurcuk, gül tomurcuğu”. (KNB-194), krş cunbut (ITTS-104)

çalı: “ağaç ile ot arasında bulunur, genellikle dikenli, odunsu bitki”. (ITA-130)

çaqır tikan / çaqqır tikan: “kırda biten, diken biçiminde bir bitki, karadiken”. (ITTS-109)

çayır otı: “çayırın taze ve yeşil otu olup yem olarak at ve benzeri hayvanlar için kullanılır”. (KATS-3/635)

çedene: “biçin zamanı yetişen, hoş kokulu bir tür kır bitkisidir. İki çeşidi vardır: Dağda biten çeddenin taneleri, kırda yetişeninkine göre daha küçüktür.” (KATS- 3/638)

çegen: “kırlarda biten çalı, ot”. (KATS 3/642)

çeti: “kırlarda biten dikenli bir çeşit bitki”. (ITA-130), (ITTS-112)

çırçır: “ot çekirgesi, pamuğu tohumundan ayırmak için ahşaptan yapılan araç”. (ITTS-115)

çiğdem: “kırda kendiliğinden biten beyaz renkli, hoş kokulu, kökü yenebilen ufacık bitki”. (ITTS-115), krş çigdem (Hünerli-2012)

çiriş: “tepelerde biten yabani bir otun kökü, kurutulup öğütülerek su katılıp elde edilen yapıştırıcı madde ve bu bitkinin adı”. (ITTS-115)

çoğan: “çamaşır yıkamada kullanılan sarı renkte bir bitki kökü, helvacı kökü, çöven”. (ITTS-116), (Hünerli-2012)

dalya: “yıldız biçiminde ve türlü renklerde bir süs bitkisi, yıldız çiçeği”. (ITTS-120)

darıcan: “pirinç tarlasında biten ve tohumu pirinçle karışan bir yabani ot”. (ITTS-121)

değel (Ar.): “tarlada kendiliğinden biten yabani bitki”. (ITTS-123), (ITA-132)

deve dabbanı: “ilkbaharda kırlarda ve tarlalarda biten pembe çiçekli bir çeşit mantar”. (ITTS-125)

dokkuz donlu: “lale çiçeği, soğanı”. (ITTS-128)

eşeg tıkanı: “bir çeşit yabani ot”. (KATS-1/144)

eşrefi: “gül (çicek)”. (ITTS-138)

geçi osırdan: “yol kenarlarında biten ağır kokulu, mor renk bir kır çiçeği”. (ITTS-149)

gılapton: “sırma ipliği, sırma ipliğiyle yapılmış çiçekler”. (ITTS-150)

gilap: “gülsuyu, gülap”. (KMG -264)

gül: “çiçek”. (ITTS-154)

güvengez: “bir çeşit bitki, geven otu”. (ITTS-156)

hec qavığ: “gövdesi yerde sürünen yabani bir bitkinin, tadı acımsı, kavuna benzeyen ve yenmeyen meyvesi”. (ITTS-164)

heft reng (Far.): “akşam sefası çiçeği”. (ITTS-165)

helmekeşik: “kökü ve sapı yenen, havuca benzeyen bir tür yabani bitki”. (ITTS-165)

hernuk / hernüg (Ar.): “hernub: baklagillerden, kırlarda kendiliğinden yetişen dikenli bir bitki ve bu bitkinin bakla biçimindeki meyvesi”. (ITTS-166)

hevecive: “eşek marulu denen bitki, hava civa”. (ITTS-166)

hevınc / hevinç: “hamur işlerinde kullanılan bir tür bitki tohumu”. (ITTS-167),krş havınç (Saatçi-2024)

hevınc gülü: “papatya çiçeği”. (ITTS-167)

hülele mazı: “mazıya benzeyen bitki”. (ITTS-168)

hüsnü yüsüf (Ar.): “bir çeşit yaz çiçeği”. (ITTS-168)

ibrahimi: “eşrefi türüden güzel bir çicek 1950’lerde Türkiyeden Kerkük’ getirildi”.(KATS-1/116)

ilan gülı: “yerden sürünen, uzun gövdeli bir bitki”. (KATS- 1/276)

ispanah: “yapraklı, sebze olarak yenilen, maydanoz ve ebegümeciye benzeyen bir bitki”. (KATS-1/132)

kaliş: “bahar ve yaz mevsimde üzüm bağlarında kendiliğinden biten ve büyükbaş hayvanlara yem olarak verilen, kamışa benzeyen bir bitki”. (ITTS-189)

kenger: “bileşikgillerden, dikenli yapraklarıyla yenen yabani bir bitki”. (ITTS-191), (Hünerli-2012)

kerdi: “sapı soğan sapına benzeyen ve çiğ olarak yenen bir tür bitki”. (ITTS-192)

kök: “bitki ya da ağaç kökü”. (ITTS-196)

köklemeğ: “kök süren bitki”. (ITTS-196)

kuş üzümü: ufacık üzüm tanelerini andıran, kuşların sevdiği bir çeşit yabani bitkinin meyvesi (Hünerli-2012)

lala: “lale çiçeği”. (ITTS-221), (KMG-259)

lavlav: “leblab, sarmaşık türlerinden bir bitki.”. (ITTS-221)

maş (Far.): “baklagillerden, otsu bir bitki ve bu bitkinin ürünü; mürdümük.”. (ITTS-228)

mıçehçen / çehçen: “(hernük)denilen bitki meyvesi kuru hali”. (ITTS-232)

mırçalığ: “baharda kırlarda biten ve çiğnenerek yenen yabani ot”. (ITTS-233)

mine: “sapı düzgün, güzel bir yaz çiçeği”. (ITTS-235)

murt: “yaprağı güzel kokan bitki”. (ITTS-236)

naz naz: “sabahları renk renk açan zarif bir çiçek, ipek çiçeği”. (ITTS-241)

nüre: “hamam otu, eskiden inşaatta kullanılan bir malzeme”. (ITTS-244)

osırğan güli: “bahar mevsiminde kırlarda biten pis kokulu sarıçiçekli bir çeşit bitki”. (ITTS-248)

ot: “ot”. (Hünerli-2012)

otlağ: “mera, çayır”. (ITTS-249)

pampılapise: “bahar mevsiminde kırda biten tatlı meyveli bir çeşit bitki”. (KATS-2/464**),** krş pambulapas (ITTS-257)

papatya: “bahar çiceklerinden beyaz ve sarı yapraklı nebat, koyun gözü, yoğurt çiçeği”. (KATS -2/449)

paşa yemişi: “bir çeşit yabani bitki”. (KATS -2/461)

paysız gülí: “sonbaharda yetişen bir çeşit kır bitkisi ve çiçeği”. (KATS- 2/466)

per budağ: “ağaç ya da çiçeğin dal ve yaprakları”. (ITTS-260)

per: “budak, ağaç ya da çiçek dalı”. (ITTS-259)

peri kulagı: “bir çeşit kır bitkisi”. (KATS -2/473)

perí yavşanı: “bir tür bitki, yavşan, yakacak olarak kolaylıkla kullanılan bir çeşit ot”. (KATS-2/474)

pis ot: “halk hekimliğinde kullanılan zehirli, dikenli ve kırmızı çiçek açan bir çeşit bitki, el ile temas ettiğinde eli kızartır ve yakar”. (KATS 2/495)

pisig kuyrıgı: “meyvesi kedi kuyruğuna benzer bir tür bahar bitkisi, hayvana yedirilir”. (KATS-2/475)

piyan: “bir tür şifalı kır bitkisi, boyu bir metreye kadar uzar, Arapça adı ‘Irk sus’dur; Türkmencede de yaygındır ve şurubu içilir”. (KATS-2/491)

püllüş: “üzüm çekirdeği veya sapı”. (ITTS-262)

püllüşe: “kurusu yakıt olarak kullanılan yabani bir ot”. (ITTS-262)

qalağan / qalğan: “bahar mevsimlerinde çöllerde biten, sapı çiğ olarak yenen yabani bir bitki”. (ITTS-202)

qavığ: “gövdesi yerde sürünen, tadı acımsı, yenmeyen ve şekli kavuna benzeyen bir tür yabani bitki”. (KMG-267)

qazan delen: “sert, dikenli, kayalık arazide yeşeren bir cins ot”. (ITTS-206)

qazayağı: “bir tür yabani ot”. (ITTS-206)

qeddeh: “narenciye türü ağaçların çiçeği”. (ITTS-206)

qenefil / qerenfil: “karanfil çiçeği”. (ITTS-207)

qiçi: “bahar mevsiminde biten, kerevize benzeyen, tadı acımsı ve bazı hastalıkların tedavisinde kullanılan bir bitki”. (ITTS-213)

qoncagül: “gül ağacı veya çiçeği”. (ITTS-214)

qoyın gözi: lale çiçceğine benzeyen bir kır çiçeği (ITTS-216)

quşüzümü: “ufacık üzüm tanelerini andıran, kuşların yemeyi sevdikleri bir çeşit yabani bitkinin meyvesi”. (ITTS-218)

quzu qulağı: uzun yapraklı, tadı ekşi, akarsu kenarında kendiliğinden biten, yaprağı çiğ olarak yenen bir bitki (ITTS-218)

rasqı / razqı: “yaprağı bol, güzel kokulu, beyaz yasemen cinsinden bir çiçek”.(ITTS-265)

ravandiçi: “sapı kalın ve sarımsı renkte, kaynatılıp ya da pudra haline getirilerek kullanılan sarılık hastalığında işe yarayan ve idrar söktürücü bitki”. (ITTS-265)

re’ne: “zinya çiçeği, rana çiçeği”. (ITTS-265)

revaz: “baharda kırlarda biten, sapı çiğ olarak yenen bir bitki”. (ITTS-266), krş rivas (saatçi-2024)

sabın otı: “soğana benzeyen köklere sahip, köklerinden dokumacılıkta kullanılan zamk elde edilen bir bitki”.(ITTS-269)

sürtmeğ: “sapı çiğ olarak yenen ve ekşimtırak tadı olan yabani bir çeşit bitki”. (ITTS-280)

süsen: “çeşitli renklerde güzel çiçekleri olan bir tür bitki ve bunun çiçeği”. (ITT-280)

şam inciri: “kaktüs bitkisi”. (ITTS-284)

şepellüh: “çiçeği kırmızı renkte olan ve yenebilen bir tür yabani bitki ve bu bitkinin meyvesi”. (ITTS-286), (Saatçi-2024)

şıqeyyıq: “şakayık bitkisi ve bu bitkinin çiçeği”. (ITTS-286)

şitil: “tohumdan yetiştirilip tekrar dikilmek üzere hazırlanan fide”.(ITTS-288)

şubat: “baharda ağaçlarda ilk çıkan küçük yaprak”. (KMG-256)

şübbe: “filiz, tomurcuk”. (ITTS-288)

taya: “ot, ekin yığını, biçilmiş tahılın yaklaşık 10 metre uzunluğunda ve 2 metre yüksekliğinde istif edilmiş hali, samanlık, saman yığını”. (ITTS-294)

tekek: “kabak, kavun, karpuz, domates gibi bitkilerin dal ve yaprakları”.(Uluhan-2025)

teretüre: “kebap ve benzeri yemeklerle birlikte satılan, yenilebilir, ince yapraklı bir tür ot; tara”. (KATS 3/535)

tikan: “diken”. (ITTS-301), (Hünerli-2012)

topalağ: “kök ve sapları karın ağrısını gidermek için kullanılan, içi beyaz, dışı siyah renkli yabani bir bitki”. (ITTS-302), (Hünerli-2012)

turşok: “sulak yerlerde yetişen, yeşil ya da kırmızımtırak renkte bir bitki”. (ITTS-303), (KATS-3/569)

tülk kuyrıgı: “uzunca bir tür bitki”. (KATS -3/577)

üç vermeğ: “baş göstermek, görünmek, filizlenmek”. (ITTS-311)

üzeg: bitki kökünün ya da gövdesinin daha yumuşak olan ve yenilebilen kısmı (ITTS-312)

üzerlik: “haşhaşgillerden, tohumu susama benzeyen ve çiceği beyaz renkli olan bir bitki, sedef otu, halk hekimliğinde tutsü halinde kullanılır”. (KATS -1/216), (ITTS-312), (Hünerli-2012)

xırçan: “yabani bir bitkinin kavuna benzeyen küçücük ve mayhoş olan türü”. (ITTS-174)

xiltan: “bahar ve yaz mevsimlerinde kırlarda biten hoş kokulu bir bitki”. (ITTS-174)

yapışxan: “bahar ve yaz mevsimlerinde üzüm bağlarında biten ve dikeni elbiselere saplanan bit bitki”. (ITTS-323)

yarpağ: “yaprak”. (Hünerli-2012)

yavşan: “sapı yakıt olarak kullanılan bir kır bitkisi”. (ITTS-324), (Hünerli-2012)

yoğırt gülü: “kırda biten çiçek, ufak beyaz renkte bir bitki, yoğurt çiçeği”. (ITTS-328)

zımrıq: “soğanın ortasına kaçmış sap”. (ITTS-335)

zıvan: “tarlalarda biten ve hububat tanelerine zarar veren bir bitki”. (ITTS-335)

aslan ağzı: “bir çeşit sus çiçeği”. (KATS -1/47)

agu ağacı: “zehirli bir çeşit bitki”. (KATS-1/68)

agu güli: “bir çeşit simli çiçek, ağı çiçeği”. (KATS-1/68)

at yagırı: “hayvan yemi, bir çeşit çiçeksiz bitki”. (KATS -1/15)

2.2.2. Hayvanlar

2.2.2.1. Toplu Olarak Hayvanlara Verilen Ad (Genel Terimler)

bala: “hayvan yavrusu” (Uluhan-1977)

celeb/ celep (Ar.): “ticaret amaçlı arz edilen hayvan sürüsü”. (ITTS-100)

cüt: “çift; sapan çeken iki eşek, katır aygır takımı”. (ITA-129)

davar: “at, eşek ve katır gibi binek hayvanlar ile küçükbaş hayvanlara verilen ad”. (ITA-131)

hurda davar: “koyun ve keçi ve yavruları gibi küçük hayvanlar” (Uluhan-2022)

irri davar: “inek, at, katır gibi büyük baş hayvan”. (Uluhan-2022)

kancıg: “eti yenilmeyen dişi hayvan, sadece eşek ve köpek için kullanılır, kancıg eşşek, kancıg köpek gibi” (Uluhan-2022)

kere mal: “inek, öküz ve manda gibi boynuzlu hayvanlar” (Uluhan-2022)

sürü: “koyun”. (TB-17)

vehşi (Ar.): “evcilleşmemiş hayvan, toy, insanlardan uzaklaşan başkalarıyla ilişki kurmayı sevmeyen insan”. **(**ITTS-317)

yalhı: “at ve katır”. (TB-17)

2.2.2.2. Omurgasız Hayvanlar

2.2.2.2.1. Sinek, Böçek, Haşere (Eklembacaklılar)

‘ankabut / ’enkabut (Ar.): “örümcek”. (ITTS-69)

ağac kurtı: “ağacın içerisinde yaşayan zararlı haşara”. (KATS -1/55)

alma kurtı: “elmaya musallat olan böcek, bazı Türkmen köylerinde yıldız böceği olarak kullanılmaktadır. Kerkük’te ise yıldız kurdu denilmektedir (KATS-1/87)

arı: “bal ve balmumu yapan iğnesiyle sokan böcek arı”. (ITTS-61), (KATS-1/42)

bağdad katı: “böcek, şark çıbanı” (KATS 2/378), (ITTS-79)

bağdat yolı: “uğur böceği”. (ITTS-79)

balarısı: “bal ve balmumu yapan böcek”.(ITTS-80)

bızav burnı: “bahçelerde toprak içinde yaşayıp bitkilerin köklerini keserek zarar veren bir böcek, danaburnu”. (ITTS-90),(KATS-2/367)

birre: “insan ve hayvan kanını emen ve sıçrayarak uçan bir çeşit ufak böcek” (KATS-2/437)

bit: “başta ve cisimde görülen canlı böcek, bit” (KATS 2/427)

buğda biti: “vücudu yeşil, başı siyah, eskimiş buğdaya zarar veren bir böcek”. (Uluhan-2025),krş bugda biti(KATS-2/407)

cığdım: “büyük hacimlı çekirge”.(ITTS-112)

cırcır: “orakböceği, Ağustos böceği”. (ITTS-102)

çevirke: “çekirge”. (ITA-130), (ITTS-112)

çibin: “sinek” (KATS -3/635), (ITA-130), (ITTS-115), (Saatçi-2024)

davzan qurtağı: “karafatma”. (ITTS-122) krş dayzan hatun (ITA-132)

emcenek “yengeç, saratan”. (KATS 1/176)

eşek çibini: “at sineği”. (ITTS-138)

ilanqaç: “yengeç” (ITTS-184), (KATS -1/276)

ipek kurtı: "ipek maddesini yapan ve hazırlayan haşara, ipek böceği". (KATS -1/259)

miçek: "sivrisinek". (ITA-148), (ITTS-232)

morana: "tahtakurusuna benzeyen küçük bir böcek". (ITTS-235)

peğember atı: "bir cins uzun boy ve iri çekirge". (ITTS-258)

peğember devesi: "çekirgeye benzeyen çift kanatlı ve altı ayaklı uçan bir böcek, ağustos aylarında görülür". (KATS 2/496)

pis çibin: "kanatları yeşil, konduğu yerden zorla kovulan, bir tür iri sinek". (KATS 2/495), (ITTS-261)

qarınça: "karınca". (ITTS-204)

qazap delen: "bir cins akrep adı". (ITTS-206)

qırcan / qırjan: "yengeç". (ITTS-210)

qırxayağ: "eklem bacaklılardan çok ayaklı, taşların altında yaşayan uzun bir böcek". (ITTS-211)

qızıları: "yaban arısı".(ITTS-212)

sırsır(Ar.): "hamam böceği". (ITTS-276)

sirke: "bit yumurtası". (ITTS-277)

tahta kurtı: "tahtaya musallat olan ve zarar veren bir tür haşara". (KATS- 3/528)

yellepe: "kelebek".(ITTS-325)

2.2.2.2.2. Solucanlar

balquta: "salyangoz". (ITTS-80)

qurt: "solucan". (ITTS-218)

soğlıcan: "solucan". (ITTS-278)

yer qurdı: "solucan, yer solucanı". (ITTS-326)

2.2.2.3. Omurgalı Hayvanlar

2.2.2.3.1. Balıklar (Suda veya Denizde Yaşayan Hayvanlar)

balıh: "deniz ve nehirlerde yaşayan, etli, kemikli, kılçıklı ve eti lezzetli maruf hayvan, balık". (KATS-2/338), (ITA-126), krş balığ (ITTS-80)

biz: "nehirlerde yaşayan ve eşlerine göre değeri düşük olan bir tür balık". (KATS-2/438)

ilan balıgı: "derisi kaygan, atı yağlı, ince ve uzun bir çeşit balık, yılan balığı". (KATS-1/275)

qaya balığ: "bir cins tatlı su balığı". (ITTS-209)

sari dudağ balığ: "ağzı sarı, eti lezzetli bir cins".(ITTS-271)

şahmaran balığı: "yunus balığına benzeyen bir tür büyük balık". (ITTS-283), (ITA-154)

2.2.2.3.2. Sürüngenler

alaca ilan: "benekli ve çizgili yılan". (KATS-1/71)

başıbağlı: "Kerkük'te kızlar yoldaşı olarak bilinir, büyük kertenkele". (KATS- 2/325)

dülqeder (Ar.): "bağ ve kırlarda bulunan, insanların soktuğunda vücutta tedavisi zor olan yaralara neden olan danaburnuna benzeyen sürüngen". (ITTS-131)

ilan sem veren: "beyaz ağızlı, büyük kertenkele, Kerkük'te korhan denilir". (KATS-1/276), (ITTS-186)

ilan: "yılan". (KATS-1/275), (ITTS-184), (KNB-116), (ITA-141)

külemar: "(küle mar) bir cins kısa boyu yılan". (ITTS-197)

oh ilanı: "ok gibi yarılan bir cins engirin yılanı" (KATS -1/199)

pispisok: "Erbil'de kertenkele olarak bilinir, Kerkük'te ise kızlar yoldaşı denir". (KATS- 2/495)

qemçı quyruğ: "tarlalarda yaşayan". (ITTS-212)

qızlar yoldaşı: "evlerde yaşayan kertenkele". (ITTS-212)

qızzalqurt: "kaba, bahar mevsimlerinde otlar arasında yaşayan yeşil renkli, zehirli, öldürücü bir sürüngen". (ITTS-212)

qolbaga: "kurbağa". (KMG-177)

tospaqa: "kaplumbağa". (ITTS-302)

2.2.2.3.3. Kuşlar (Uçan Hayvanlar)

2.2.2.3.3.1. Yabani Kuşlar

ağbaba: akbaba (TB 28)

alaca karga: "karnı ak ve uzun uyruğu gül renkinde olan kuş, safsagan". (KATS-1/72)

alıcı: "bir cins av kuşu, atmaca". (ITTS-60), (KMG-135), (TB 28)

arı kuşu: bir kuş türü (TB 28)

arşunı götinde: "serçegillerden kargaya benzeyen karnı beyaz kanatları ve kuyruğu kül rengi diğer yerleri kara uzun kuyruklu kuş". (ITTS-62), (TB 28), (KATS-1/41)

atmaca: "şahin ve doğan navindan yırtıcı küçük av kuşu". (KATS-1/14), (TB 28)

badla: bir kuş türü (TB 28)

balaban: "yırtıcı kuşlardan çakır doğan". (KATS -2/334), (ITTS-80), (TB 28)

balıhçın: "su kenarlarında yaşayan ve ufak balıkları olmakla geçinen boynu ve ağzı uzun bir çeşit kuş, balıkçıl". (KATS -2/339)

bamya kuşı: "gagası uzunca bir tür kuş, kocabaş". (KATS- 2/340)

bayguş: "baykuş". (KATS-2/341)

baz (Ar.): "bir tür av kuşu, doğan".(TB 28), (ITTS-84), (KATS- 2/307)

beçinci kuşu: bir kuş türü (TB 28)

belem bat: bir kuş türü (TB 28)

beyaz karga: "karnı beyaz kuş, saksağan".(KATS -2/425)

bılbıl (Ar.): "bülbül". (ITTS-89), (ITA-127), (KATS -2/384)

bıldırcın: "sonbahara yakın avlanan eti pek lezzetli bir kuş". (ITTS-89), (TB-28)

bibi mattu: "papağan,bir tür konuşan kuş" (TB 28) krş bibi metto (KATS-2/427)

bibisu: "kumru". (KATS- 2/427), (TB-28)

biçınçı kuşı: "biçin zamanında görülen ve serçe kuşundan azıcık büyük olan bir tür kuş". (KATS-2/433)

bohı: bir kuş türü (TB-28)

bugı: "deve kuşu nevinden bir tür büyük kuş". (KATS-2/408)

cehennem kuşu /kara kuş / ebabil kuşu: bir kuş türü (TB-28)

çırçıtta: "bülbüle benzeyen ancak ötmeyen bir çeşit kuş". (ITTS-115)

çil: "bir çeşit kuş". (ITTS-115)

çoban eldadan: bir kuş türü (TB 28)

devekuşu: "kısa kanatları uçmaya elverişli olmayan fakat uzun bacaklarıyla çok hızlı koşabilen iri bir kuş". (TB 28)

dorna: "Avrupa ve Kuzey Afrika'da toplu olarak yaşayan, göçebe iri bir kuş". (TB 28)

dozdan bıçağ: bir kuş türü (TB 28)

durrac: "yaban tavuğu denilen lezzetli eti olan güzel bir av kuşu". (ITTS-130),(TB-28)

fiske: serçe kuşundan daha küçük olan kuş türü (TB 28)

heci laqleg: "leylek". (ITTS-164), (TB 28)

hır haber: "bir tur küçük kuş". (TB 28)

hubbara (Ar.): "hubari, toy kuşu" (ITTS-168)

kabaç: "bir tur küçük kuş". (TB 28)

kaçır: "bir tur küçük kuş". (TB 28)

kaldır kuyruğ: bir kuş türü (TB 28)

kallanguç: "bir tur küçük kuş".(TB 28)

kamçı kanat: "bir tur küçük kuş". (TB 28)

kara batlağ: "bir tur küçük kuş". (TB 28)

karga: "karga". (TB 28)

kartal: “kartal” (TB 28)

keçel kergez: “yırtıcı kuşlardan leşle beslenen atmacadan ufak bir kuş; kerkenez”. (ITTS-190) krş keçel kerkiz(TB 28)

kehkülli: “bir tür evcil güvercin”. (ITTS-190), krş kekkülü (TB 28)

keklük: “keklik”. (ITTS-190), (TB- 28)

kumru: “güvercinler takımından, boynunun yanlarında siyah beyaz benekleri, bazı türlerinin gerdanında siyah bir halka bulunan, güvercinden küçük, boz, renkli bir kuş”. (TB-28)

küt: “kuyruğu kesin kuş”. (ITTS-198)

legleg: “leylek”. (ITA-147)

lügü: “puhu kuşu”. (ITTS-223)

martı: “martıgillerden, çoğu beyaz renkte, eti yenmez, yüzücü, perde ayaklı deniz kuşlarının ortak adı”. (TB-28)

mılla curra: “serçe büyüklüğünde genellikle hasatan sonra tarlalarda görünen bir kuş”.(ITTS-233) krş **mulla cura / mullaka** (TB-28)

paplasüleyman: “başı küçük ve surhacılı olan serçeden az büyük sevimli bir çeşit kuş cavuş kuşu, hudhud”.(KATS- 2/450) **,** (TB 28) ,krş papla sıleyman(ITTS-257)

qallanquç: “kırlangıç”. (ITTS-202)

qere qarğa: “karga, siyah karga”. (ITTS-208)

qerezağ: “bir cins siyah karga, kara tavuk”. (ITTS-208)

qırğılığ: “orta büyüklükte eti sevilen bir cins göçebe ördek bağırtlak kuşu”. (ITTS-210)

serçe: serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş. (TB-28)

sığırcın: “sığırcık kuşu”. (ITTS-275), (TB 28)

sona: “erkek ördek, göl ördeği”.(TB 28), (ITTS-278)

su kuşu: suyu seven kuş türü (TB 28)

su tavuğı: bir kuş türü (TB 28)

suska: bir tür kuş (TB 28)

şahin: “kartalgillerden avrua ve asya’nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan, 50-55 metre uzunluğunda yırtıcı bir kuş”. (TB 28)

şakırlağ: bir tür kuş (TB 28)

tokdağ: bir kuş türü (TB 28)

tuzlu götli: "sürekli zıplayan ufacık bir kuş". (ITTS-304)

uşah basan: "yaz gecelerinde damda yatan halkı usandırıcı sesiyle rahatsız eden bir kuş".(KATS -1/225) ,(TB 28)

ya kerim: bir kuş türü (TB 28),(ITTS-322)

yahtı: bir kuş türü (TB 28)

yeşil quş: "arı kuşu". (ITTS-324),(TB-28)

zağ: "leş yiyin bir çeşit karga".(ITTS-333)

zımra'anka(Ar.): "masallarda adı geçen gerçek dışı çok büyük bir kuş, zümrüdüanka".(ITA-161),(ITTS-335), (TB-28)

2.2.2.3.3.2. Evcil Kuşlar (Kümes Hayvanları)

'anaç: "çok yavru doğurmuş, yaşlanmış kümes hayvanı". (ITTS-69), (ITA-124)

'elişiş: "hindi". (ITTS-72)

'enberi (Ar.): "Kerkük dolaylarında beslenen beyaz benekli ayak tüyleri kalın bazıları ibikli bit tür evcil güvercin". (ITTS-72)

cüce (Far): "civciv". (KATS-3/610), (ITTS-104), (Çoban-2025), krş cice (ITA-129)

çaxçurlu: "bir tür güvercin".(ITTS-109)

çin maçin /çin tavığı: "boynu tüysüz, gövdesi uzun bir cins tavuk, beç tavuğu" (ITTS-115),(TB-28)

çinçini tavuğ: bir çeşit benekli tavuk (TB 28)

gügerçin: "güvercin". (TB-17),(ITTS-154), (ITA-137)

kaz: "perde ayaklılardan, genellikle beyaz veya boz renkli uzun boylu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş". (TB 28)

külli: "uçmaya dayanıklı, uzun süre havada kalabailen geri renk bir tür evcil güvercin". (ITTS-197)

kürk tavığ: "gurk, kuluçkaya yatan tavuk". (ITTS-198)

miski (Far.): "bir tür evcil güvercin". (ITTS-235)

muhabbet kuşu: "papağangillerden, aslı yurdu Avustralya olan, yurdumuzda da kafeslerde beslenen, basit bazı sesleri ve kelimeleri taklit edebilen, eşine çok düşkün, sarı, yeşil ve kül renginde tüyü olan, uzun ve sivri kuyruklu bir kuş". (TB-28)

musil: "güvercin". (ITTS-236)

tavığ: "tavuk". (ITA-155)**,** (ITTS-293)

tavus: "tavus kuşu". (TB 28)

xınnalı: "vücudu beyaz, sırt ve kafa kısmı kahverengi, ayakları tüysüz bir tür evcil güvercin" (ITTS-173)

xorız / xoruz: "horoz". (ITTS-175) (ITA-194) krş horuz (Far.), (ITA-141)

2.2.2.3.4. Memeli Hayvanlar

2.2.2.3.4.1. Evcil Memeliler (Büyükbaş, Küçükbaş)

at: "atgillerden, inme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan". (KMG-173), (Uluhan-2025), (KATS -1/11)

av köpeği: "av köpeği". (Uluhan-2022)

avşar köpeği: "avşar köpeği, yırtıcı ve büyük bir cins köpek". (KATS -1/99)

begir: "ağır yük taşımada ve tahta araba çekmede de kullanılan büyük at". (KATS -2/441), (Uluhan-2025), (ITA-126), (KMG-169)

bızav: "ineğin yavrusu,buzağı". (KATS -2/367), (ITTS-90), (ITA-128)

bikir: "ineğin iki yaşında olan dişi yavrusu, buzağından daha büyüktür". (KATS-2/381), (Uluhan-2022),(Uluhan-2025)

boza: "boyu kısa, burnu yatık ve dişleri dışarıya sarkık anut bir cins eşşek ve katır". (KATS -2/399)

buğa: "tosunun büyüğü, damızlık erkek öküz". (KATS- 2/406) krş boğa (Uluhan-2022)

cemme: "boynuzsuz keçi"(Uluhan-2022)

cerde: "boynuzlu koyun" (Uluhan-2022)

çeppiş: "çebiş, bir yaşındaki keçi yavrusu". (Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

çilleli deve: "baharda kızışan deve" (Uluhan-2022)

çipiç: "iki yaşındaki keçi". (KATS-3/637)

çönge: "dana". (Uluhan -2022), (KATS-3/613)

damazlığ: "koç ya da öküz". (ITTS-120)

davar: "at ve eşek gibi binek hayvanlar ile küçükbaş hayvanlara verilen ad". (ITTS-121), (Uluhan-2022)

dehye (Ar.): "kurbanlık".(ITTS-123)

demiri kır: "kır atı çeşidinin bir türü olan at, siyah ile beyaz karışımı renginde olan at". (Uluhan-2022)

deze: "uzun bacaklı bir çeşit kara eşek veya katır". (ITTS-125)

diççe: "dişi koyun".(ITTS-126)

dize eşşek: “kül renginde olan eşşek” (Uluhan-2022)

dize ketir: “kısa boylu, burnu yassı, inatçı bir çeşit katır”. (Uluhan-2022)

doru at: “gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan at.” (Uluhan -2022)

eşşeg : “eşşek”. (KATS-1/144), (Uluhan-2022), (Uluhan-2025), krş eşek (ITTS-138)

fine (İt.): “küçük bir cins köpek, fino”. (ITA-136), (Uluhan-2022),(ITTS-146)

gamış (Ar.): “çamış, manda, su sığırı”. (ITTS-149), (Uluhan- 2022), (KMG-171),(Uluhan-2025),

geci: “keçi”. (ITTS-149), (KMG-153), (Uluhan-2022), (ITA-136),(Uluhan-2025),

gergur: “koç, damızlık erkek koyun”. (ITTS-150)

hert: “bir yaşında olan teke, oğlaktan büyük, tekeden küçük olan erkek keçi” (Uluhan-2022)

ineg: “sığırın dişisi, inek”. (KATS -1/283), krş inek (Uluhan-2025),(Uluhan-2022), (TB-17)

it: “köpek”. (Uluhan-2022),(KATS-1/259), (ITTS-196)

kadana: “iri yarı bir çeşit yük beygiri” (Uluhan-2022)

kancıh: “eti yenilmeyen dişi hayvan” (Uluhan-2022)

kapal kır-: “bir ya da iki yaşında olan at, katır, eşşek”. (Uluhan-2022).

kaşka: “hayvanın alnındaki beyazlık, alnı beyaz olan hayvan” (Uluhan-2022)

kerrev: “kulağı kısa olan koyun” (Uluhan-2022)

ketir: “katır”. (Uluhan- 2022)

kır at: “beyaz beyaz biraz da siyah karışımından olan renkteki at”. (Uluhan- 2022)

kısral: “kısrak, dişi at”. (Uluhan- 2022)

kodul: “koduk, eşek yavrusu, sıpa”(Uluhan- 2022)

koyun: “koyun”. (Uluhan -2022)

kuççi: “köpek yavrusu”. (ITTS-197)

lavar: “sürüden ayrılan, başka sürülere katılan koyun ya da keçi” (Uluhan-2022)

maça ketir: “dişi katır” (Uluhan- 2022), krş maça (ITTS-227),

mal: “hayvan, inek, koyun, keçi, at, katır”. (ITTS-147)

mı’ennek qısrağ: “eğitilmiş kısrak”. (ITTS-232)

mundu: “ayakları kısa bir çeşit köpek”. (ITTS-235), krş mındı (Uluhan-2022)

mür’üz (Ar.): “Ankara Keçisi cinsinden bir tür keçi”. (ITTS-236)

oglah: “bir yaşını aşmamış keçi yavrusu”. (KATS-1/229)

ollal: “oğlak, keçi yavrusu”. (Uluhan- 2022)

ögec: “bir yaşına girmiş erkek kuzu”. (KATS-1/230), (Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

pissik balası: “kedi yavrusu”. (ITTS-261)

pissik: “kedi”. (ITA-151), (ITTS-261), krş pisik (saatçi-2024), krş pisig (KATS- 2/475)

qancuğ: “dişi eşek”. (ITTS-202)

qeremal: “büyükbaş hayvan, halkın sığır cinsine taktığı bir sıfat”. (ITTS-208)

qetir: “katır”. (Uluhan-2025)

qısrağ: “kısrak, dişi at”. (ITTS-211), krş qısrax (Uluhan-2025)

qoduğ: “eşek yavrusu”. (ITTS-213) (KMG-153), krş qodux (Uluhan-2025)

qoyın: “koyun”. (ITTS-216), (Uluhan-2025)

sığır: “öküz”. (Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

sülüğü köpek: “bir çeşit iyi cins köpek”. (ITTS-279)

şişek: “iki yaşındaki koyun”.(Uluhan- 2022), (Uluhan-2025)

tay: “üç yaşına kadar olan at yavrusu”. (ITA-155), (ITTS-294), (Uluhan-2025)

tazı: “tazı, köpekten naif ve zayıf, tavşan ve ceylan avlamada kullanılır “.(KATS- 3/511), (ITA-155), (Uluhan-2022)

teke: “erkek keçi, teke”. (ITTS-296), krş tege (KATS -3/551)

toğlı: “bir yaşını doldurmuş dişi kuzu”. (ITTS-301), (KMG-202), (Uluhan -2022)

toilu: “bir yaşına basmış dişi kuzu”. (Uluhan-2025)

tula: “yavru köpek”. (KATS-3/576), (ITTS-303)

tuvaşı: “at”. (ITTS-304)

tüli: “tazı”. (ITTS-304)

ussu sığırı: “manda”. (Uluhan -2022)

uzın kulahlı: “merkep, eşşek”. (KATS- 1/219)

xırt: “üç yaşını dolduran erkek kuzu”. (ITTS-174)

xorı köpek: “sahipsiz sokak köpeği”. (ITTS-175)

2.2.2.3.4.2. Yabani Memeliler

ahu: “dişi ceylan”. (KATS-1/101)

aslan: “aslan”. (KATS-1/47),(Uluhan-2022)

ayı: “ayı”. (Uluhan-2022)**,** (KATS -1/113)

behir atı: “denizlerde yaşadığı söylenen, başı at başı ve cismi insan cismi olan efsane bir hayvan”. (KATS-2/344)

bir yannı kurt: “sırtlan” (Uluhan-2022)

bozkurt : "bazı tarihi Türk destanlarda yer alan yırtıcı meşhur hayvan". (KATS- 2/400)

cerbuh (Ar.): "fareye benzeyen küçük bir kır hayvanı, büyük çöl sıçanı". (ITTS-101), krş cerbu (KATS- 3/593)

ceyran: "ceylan". (ITA-129), (KNB-234), (Uluhan-2022), (ITTS-102)

çakkal: "kurda benzeyen ve fazla havlayan, maruf hayvan". (KATS 3/629), (ITA-130), krş çaqqal (ITTS-109), (Uluhan-2022)

dağ geçisi: "yabani keçi" (ITTS-119)

davşan: "tavşan". (ITA-131)**,** (Uluhan-2022)

dongız / donguz: "domuz" (ITTS-129), (Uluhan-2022)

hüt (Ar.): "balina". (ITTS-168)

kaplan: "kaplan". (Uluhan-2022)

kınnalı ceyran: "kınalı ceylan". (ITA-140)

kor sıçan: "sıçan, tarla faresi". (ITTS-195)

kor yarasa: "yarasa". (ITTS-195)

maral: "maral, dişi geyik". (Uluhan-2022)

meymin: "maymun". (ITA-148), (ITTS-232)

pars: "kaplanın benzeri yırtıcı hayvan". (KATS-2/458)

qurt: "kurt". (ITTS-218), krş kurt (Uluhan-2022)

sıçan: "fare". (ITA-153)

simora: "sincap". (ITTS-277)

şemşeme kor: "yarasa". (ITTS-285)

tülki: "tilki". (ITTS-304),(ITA-157), (KATS- 3/576), krş tülkü (Uluhan-2022)

2.2.2.4. Hayvanlar İle İlgili Yardımcı Söz Varlığı (İşlevsel Adlar)

2.2.2.4.1. Hayvan Dışkı Adları

bögen: "inek, koyun, keçi gibi hayvanların bol yeşil ot yediği gün bıraktıkları dışkıya denir". (Uluhan-2022), (Uluhan-2025), (ITTS-93)

ciqne: "kümes hayvanlarının pisliği". (ITTS-103)

fışkı: "at, kısrak, katır, eşek gibi hayvanların dışkısı". (Uluhan-2022), krş fışqı (ITTS-145)

kıyyıl: "keçi, koyun, deve dışkısına, denir". (Uluhan -2022)

qıyyıx: "hayvan dışkısı". (KNB-107), krş kıyyıh (Uluhan-2022), (ITTS-212)

şakıldaq: “çakıldak, koyunun kuyrukları altında idrar, toprak ve dışkının bulaşması sonucunda sertleşerek çakıl görümünde olması dolayısıyla şakıldal denir”. (Uluhan -2022), (ITTS-285), krş şaqqıldax (Uluhan-2025)

tezek / tezzek: “inek dışkısına denir”. (Uluhan -2022),(ITA-156), (ITTS-300)

xünfisti: “uğurböceği dışkısı” (KNB-103)

zırıq: “hayvan dışkısı, baharda yeşil ot yediklerinden dolayı yumuşak cıvık, kirli ve yeşil görünümden olup, dışkının bu haline zırık adı verilir”.(Uluhan-2025)

2.2.2.4.2. Hayvanların Çıkardığı Seslerle İlgili Fiiller

ankılda- : “eşşek sesi” yanı eşşek anırması. (TB-13)

ankır- / arılda-/ zarılda- : “eşeğin “çirkin bir şekilde anırması” .(Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

bağır- : “ceylan sesi”. (TB-13)

bavulda- : “baykuşun sesi”.(TB-14)

bayna- : “horozun ötmesi” (ITTS-84), (KMG-243), “horozun ötmesi” (TSYK-395), (TB-14), (Saatçi-2024), (ÖTKVD-183), (KMG-194)

begır- : “hayvanın bağırma sesi”. (ITTS-86), Krş beğurmek (TSYK-397)

begir-: “keçinin sesi” (ÖTKVD-183)

boğulda- : “güvercinin sesi” (ÖTKVD-183)

böğür- : “ineğin sesi”.(Uluhan -2022)

börılde- /bögür-: “1-hayvanın bağırması”. (ITTS-93), “2-hayvanın bağırması, acı acı ses çıkartması”.(TSYK-407)

böülde- : “devenin çıkardığı börüldeme sesi”.(Hıdır -2022), (ITTS-101),(TB-13), (ÖTKVD-183)

bugılda- : “güvercinin sesi”. (TB-14)

cengilde- : “köpeğin küçüğü, köpek yavrusunun sesi”.(Uluhan -2022), (Uluhan-2025), (ITTS-101), (TB-13)

çağır-: “kumrunun sesi”. (TB-14), (ÖTKVD-183)

çıkılda- : “farenin sesi”. (TB-14), (ÖTKVD-183)

çıkılda-: “kuşun sesi”. (ÖTKVD-102)

çikilde-: civcivin sesi (ÖTKVD-181) krş çitle- (TB-14)

çivilda- : “serçenin sesi”. (TB-14), (ÖTKVD-183)

gıgılda- : “tavuk”.(TB-14)

hav /havulda-: "köpek sesi".(Uluhan -2022), krş horor(TB-13) krş hürle-(Uluhan -2022), (Uluhan-2025), krş havılda-(ITTS-164)

hırılda- : "katırın sesi". (TB-13), (ÖTKVD-183), krş hirilde- (Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

ıvıldar: "tilkinin, çakalın sesi".(TB-13), krş eıvıda (Uluhan-2025), (ÖTKVD-183) krş eıvıda-(Uluhan -2022)

iv-: "köpek, çakal ve kurt gibi hayvanların çıkardıkları ses, ulumak". (ITA-142)

kiğilde - : "karganın sesi" (TB.14)

kişne- : "atın sesi".(TB-13), (Uluhan-2025) (Uluhan -2022), (ÖTKVD-181)

kufulda- : "yılanın sesi". (TB-14), (ÖTKVD-183)

maala-: "hayvan, inek koyun, keçi, at, katır gibi, oğlak sesi". (ITTS-147), (TB-14)

mahla- : "kuzunun sesi" (ÖTKVD-183)

mavulda- : "kedinin sesi".(TB-13), (ÖTKVD-181)

me-: "koyun ve keçinin çıkardığı ses".(ITTS-228), krş meeilde (Uluhan-2025), (TB-13)

meeilde- : "koyun sesi".(Uluhan -2022), (Uluhan-2025), (ÖTKVD-183)

megir- : "keçi gibi seslenmek" (ITTS-229)

meilde- : "ineğin sesi". (TB-13), (Uluhan-2025)

mele- : "keçinin sesi".(Uluhan -2022), (Uluhan-2025), (TB-13),

mırılda- : "aslan sesi".(Uluhan -2022), (Uluhan-2025),(TB-13), (ÖTKVD-181)

pıfılda- : "yılan, kedi v.b. hayvanların pof diye ses çıkartması" (ITTS-261)

pıryılda- : "kelebeğin sesi" (TB-15)

qiqle- : "tavuğun ses çıkartması".(ITTS-213)

sayılda- : "kekliğin sesi". (TB-14), (ÖTKVD-183)

sayna- : "bülbülün ötme sesi" (TB-14), (ÖTKVD-181)

sözle- : "turna kuşunun sesi". (TB-14)

tarkıla- : "leyleğin sesi".(TB-14)

ulu- : "kurt sesi".(Uluhan -2022), (Uluhan-2025), (TB-13), (ÖTKVD-183)

vakılla: "tilki, çakal ve benzeri hayvanların çıkardıklar ses". (ITA-158)

vankılda- : "keçel kerkız kuşun sesi". (TB-14)

vıkılda- : "tavşan sesi".(Uluhan -2022), (Uluhan-2025), (TB-14), (ÖTKVD-183)

vızılda- : "arı ve sineğin uçarken sürekli çıkarttığı ses". (ITTS-318)krş vizilde (TB-15)

zıkılda- : "karganın sesi" (TB-14), (ÖTKVD-183)

zurulda- : “çibin-sinek sesi”. (TB-15)

2.2.2.4.3. Hayvanlara Seslenmede Kullanılan Sözler

çiz çiz: “koyunu kovmak için kullanılır”. (Uluhan-2025), (Uluhan -2022)

çılla çılla: “köpeği uzaklaştırmak için kullanılır”. (Uluhan -2022)

doyha: “köpeği kışkırtmak için kullanılan bir sözcüktür”. (Uluhan-2025),(Uluhan -2022)

dört nal: “atın kısa adımlarla hızlı koşuşu”. (ITTS-130), (Uluhan-2022)

heççe: “eşeği sürmek için kullanılır”. (Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

hoş: “hayvanı durdurmak için kullanılır”.(Uluhan -2022), (Uluhan-2025),(Saatçi-2024)

kuç kuç: “köpeği çağırma ünlemi”. (ITTS-197)

küççü: “köpeği çağırmak için kullanılır”.(Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

kırhuy: “hayvanı su içmeye teşvik etmek için bir söz” (Uluhan-2022)

kırrış: “sıpa ve tay çağırma için kullanılan ünlem”. (ITTS-194),.(Uluhan -2022)

piş piş: “kediyi çağırmak için kullanılır” .(Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

pişt: “kediyi kovmak için çıkarılan ses”. (ITTS-262)

pişt et- : “kediyi kovma fiili (ITTS-262)

tüve tüve: “ineği sağarken kullanılır” (Uluhan-2025)

vehhe: “ineği kovmak için kullanılır”. (Uluhan-2025), (Uluhan-2022)

yıl: “deveyi yatırmak için kullanırlar”.(Uluhan -2022), (Uluhan-2025)

2.2.2.4.4. Hayvanlar İle İlgili Diğer Terimler

‘**edele:** “bazı kasaba ve şehirlerde yaşayan koyun sahiplerinin, yer darlığı ve besleme güçlüğü nedeniyle, bir anlaşma uyarınca koyun sürüsünü otlatma ve bakma imkânı olan bir kişiye vermesi işidir. Bu anlaşmaya göre koyun sahibi ile sürüyü güden kişi, elde edilen süt ve kuzular üzerinde ortak olur”. (Uluhan-2022)

ağuz /ogız: “yeni doğum yapmış koyunun üç günde verdiği süt”. (ITTS-58),

ala / alaca: “karışık renkli hayvan”. (ITTS-59)

arlam: “boynu alaca veya kara renkli koyun” (Uluhan-2022)

arpalamal: “hayvanın çok arpa yemesi dolayısıyla hastalanması” (Uluhan-2022)

aşul başı: “atın sağlığını ve hareketini kısıtlayan bu hastalık, yorgunluk ve zorluktan meydana gelir, bu hastalığın belirtisi: atın dizlerinde olan aşık kemiklerinin şişmesidir. Bunun tek ilacı atı suda gezdirmektir” (Uluhan-2022)

atlanmal: “erkek hayvanın birleşmek amacıyla diş hayvanın üzerine çullanması” (Uluhan-2022)

ayagına kan enmeh: “at, katır, eşek gibi hayvanların ağır yük taşımasından veya aşırı yorgunluktan ayaklarının aşağı kısmına kan inmesi” (Uluhan-2022)

balalamağ: “kedi, köpek gibi hayvanların birden fazla yavru doğurması, yavrulaması”. (ITTS-80)

baraza: “at, katır, eşek gibi hayvanların ağzında çıkan anormal, eğri böğrü diş” (Uluhan-2022)

besleme: “yazın ucuz alınan ve evde özel bir şekilde beslenilen, kışın ise kesilen kasaplık hayvan” (Uluhan-2022)

bığaz / buğaz: “hamile hayvan”. (ITTS-89)

bicegine doğmah: “henüz olgunlaşmamış, doğacak bir ömre yetişmemiş keçinin doğması”(Uluhan-2022)

boğaya gel-: “boğa isteyen inek, boğasak”. (Uluhan-2022)

boğaz olamah : “hayvanın gebe kalması”. (Uluhan-2022)

boğaz: “gebe hayvan”. (Uluhan-2022)

boynız: “boynuz”. (ITTS-93)

ceft: “gazla karıştırılıp hayvanlara ilaç olarak kullanılan bir tür yabani bitki”. (ITTS-100)

cidav: “yük hayvanlarının omuz başlarında semerin etkisiyle meydana gelen yara” (Uluhan-2022)

cidavlıh: “Palanın omuz başına gelen kısmında bırakılan açıklık” (Uluhan-2022)

cifte: “hayvan tekmesi” (Uluhan-2022)

ciftelemek: “hayvanın tekmelemesi” (Uluhan-2022)

cirit: “at yarışı” (Uluhan-2022)

cok: “boynuz” (Uluhan-2022), krş coq (ITTS-103)

coklamah: “hayvanın boynuzu ile vurması” (Uluhan-2022)i krş coqlamağ (ITTS-109)

coşa: “sahiplerinin belli olması için sürüdeki küçük baş hayvanların arka kısımlarına vurulan renkli damga”.(ITTS-104)

cüter: “çifter çifter, ikişer ikişer”. (ITA-129)

çahçur: “kimi kuşların ayağında bulunan tüy”. (ITTS-109)

çatışmag: “köpeklerin çiftleşmesi”. (ITTS-111), (Uluhan-2022)

çelenk: “uzun kuş tüyü”. (ITTS-112), krş çelenge (KMG-135)

çendir: “yüzü, büyükbaş hayvanın et dışındaki, yenilmeyen, cıvık ve değersiz parçaları”.(KNB-162)

çeşte beri: “baharda koyunların kuşluk vakti eve ya da köyün yakınında belli bir yere sağılmak amacıyla getirildiği vakit”(Uluhan-2022)

çırt: “doğan ineklerin dişilik organlarından akan sümüğü andıran yoğun su” (Uluhan-2022)

çul: “yünden veya kıldan yapılmış hayvan örtüsü, kışın pek soğuk vakitlerinde tazıların sırtına örtülür”. (Uluhan-2022)

damah olmah: “eşeğin damağında kanlı şişkinlik olması (Uluhan-2022)

daşlığ: “kümes hayvanlarının midesi, taşlık”. (ITTS-121)

döş: “tavuk göğüsü, kaburga altı”. (ITTS-130)

gelin boğan: “hayvanların diz kapağı, kemiği”. (ITTS-149)

gem: “atın ağzına vurulan gem”. (Uluhan-2022)

götüstü: “pilicin arka kısmı”. (ITTS-152)

gülbağı: “koyun kırkılırken ayaklarını bağlamak için kullanılan ip”. (Uluhan-2022)

hilel: “zıhta”. (Uluhan-2022)

irmeyin / yer geğirme: “koyunu tutan öldürücü bir hastalık, bu hastalığa tutulan koyun fırıldak gibi döner ve on dakika geçmeden ölür”. (Uluhan-2022)

irtmek: “koyunun kuyruğunun ortasında bulunan tüylü küçük ve yuvarlak parça”(Uluhan-2022)

karınbaı: “hayvanların semerlerini ya da palanlarını bağlamak için karınlarının altından geçirilen ip”. (Uluhan-2022).

karpuza: “at eyerinin önünde bulunan; kayıştan imal edilen, sarı ve ak çivilerle süslü, el tutmaya yarayan bölüm.” (Uluhan-2022)

kaş: “semerin ön kısmında, kaş gibi, kavis gibi kemerli çıkıntı”. (Uluhan-2022)

kaşavuş: “kaşağı” (Uluhan-2022)

kaşka: “alnı beyaz olan at”. (Uluhan- 2022)

keyer: “at, katır ve eşek gibi tek tırnaklı hayvanların uzayan tırnaklarını nalbant vasıtasıyla düzeltmek (Uluhan-2022)

kırhım: “koyun, keçi ve benzeri hayvanların yapağısını kırkmaya yarayan büyük makas”. (Uluhan-2022)

kırlım: “kırkım, koyun, geçi gibi hayvanları kırkılma mevsimi” (Uluhan-2022)

kısır: “döl vermeyen, kısır inek, kısır koyun” (Uluhan-2022)

koça gel-: “koyunun çiftleşmek istemesi” (Uluhan-2022)

kolan: “hayvanın semerini ya da eyerini bağlamak için göğsünden asılarak sıkılan yassı kemer” (Uluhan-2022)

köken: “ipin bir ucunun koyun ya da keçinin ayağına, diğer ucunun ise bir kazığa bağlandığı bağlama ipi.” (Uluhan-2022)

kudurmuş köpek: “kuduz köpek” (Uluhan-2022)

kuşkun: “eyere ya da palana bağlı olup hayvanın kuyruğunun altından geçirilen kayış ya da organ” (Uluhan-2022)

kutaz: “koyun, keçilerin çenesinin altında sarkan püsküle benzer deri” (Uluhan-2022)

kürk olmağ: “tavuğun yumurtaya yatma zamanı”. (ITTS-198)

lalta: “tasma, köpek ve tazıların boynuna takılan kayış ya da ip”. (Uluhan-2022)

lavaşa (Far.): “burunduruk, genellikle at ve katırı nallarken ısırmasını önlemek amacıyla dudaklarını sıkıştırmaya yarayan tahta kıskaçtır; yavaşa da denir.” (Uluhan-2022)

leş (Far.): “ceset, hayvan ölüsü”. (ITA-147)

lüleliğ: “büyükbaş hayvanın eklem kısmı, kemiği”. (ITTS-223)

murdar (Far): “eti yenilmeyen hayvan ölüsü” (Uluhan-2022) (ITA-149), (ITTS-233)

nahır: “büyük baş hayvan sürüsü” (Uluhan-2022), krş naxır (ITTS-239)

nahırçı: “büyük baş hayvan çobanı” (Uluhan-2022)

nal: “at, katır, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının tırnaklarının aşınmasını önlemek için kullanılır.” (Uluhan-2022)

nalbant: “at, katır, eşek gibi hayvanları nallayan kimse” (Uluhan-2022)

naxır sürüldü: “büyükbaş hayvan sürüsünün nahır basandan hareket etmesi”. (ITTS-239)

obaya çıhmah: “baharleyin hayvanları suyu bol olan yerlere götürmek” (Uluhan-2022)

palan (Far.): “eşeklere, katırlara ve yük atlarına vurulan bir semer çeşidi” (Uluhan-2022)

palnçı: “eyer satan veya yapan kimse” (Uluhan-2022)

pavan: “küçükbaş hayvanlarınn merada otlanması karşılığında mera sahibine ödenen ve genellikle birkaç kuzudan oluşan ücret”. (ITTS-258)

pege: “davarın altından atılan dışkı” (Uluhan-2022)

pepene / pepenek: “horuzun başındaki kırmızı renkte uzamış et parçası”. (ITTS-259)

per (Far.): “kuş kanadından büyük tüy”. (ITTS-258)

pervaz / parvaz (Far.): “pervaz yavru kuşun uçmayı öğrenme çabası”. (ITTS-260), (ITA-151)

Peşenk: “kervanın önünde giden at, önde giden hayvan” (Uluhan-2022)

peşşe: “yalnız keçiyi tutan bir hastalık. Halk ağzında ilenç olarak kullanılır (peşşe aparsın)” (Uluhan-2022)

poza: “burnu kısa ya da yassı, dişleri dışarıya fırlak boyu kısa ve inatçı bir çeşit hayvan; katır, eşek” (Uluhan-2022)

püskül: “boğaya gelen ineklerin döl tutması için dişilik organlarında çıkan bezenin kesilmesi ya da dağlanması” (Uluhan-2022)

qarslamağ: “koyun kellesinin kıllı kısımlarını alevli ateşe tutarak yakmak tütsülemek”. (ITTS-204)

qaşavış: “at ve benzeri hayvanların temizlenmesinde kullanılan demir araç”. (ITTS-204)

qat qat: “koyun ve kuzu işkembesinin bir bölümüne verien ad”.(ITTS-204)

qeyyer: “atgillerin tırnağı, karpuzun kabağuna yakın olan sert kısmı”. (ITTS-209)

qırxmağ: “küçükbaş hayvanların yününü traş etmek, kırpmak”. (ITTS-211)

qunda: “kuyruğu kesik ya da kopmuş olan kuş ve sair hayvanlar”. (ITTS-217)

quyrığ / quyruğ: “kuyruk”. (ITTS-218)

rehvan: “rahvan, at, eşek vb. hayvanların sıkı ve çevik yürümesi, binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan yürüyüşü”. (Uluhan-2022)

reşme: “ipten yapılmış hayvan gemi, yular” (ITTS-266), (Uluhan-2022), (Saatçi-2024)

sağrah: “süt sağmak için ağaçtan yapılan kap” (Uluhan-2022)

sakkav: “sakağı denilen katırda görülen ölümcül bir hayvan hastalığı” (Uluhan-2022)

sege: “50 ile 60 arasında olan deve sürüsüne verilen ad”. (ITTS-272), (ITA-152)

sege: “serçenin zıpladığı gibi iki ayağını birden atmak”.(ITTS-272)

segirmeğ: “serçenin zıpladığı gibi iki ayağını birden havaya kaldırmak”. (ITTS-272)

su perisi: “deniz kızı”. (ITTS-279)

sürü: “hayvan sürüsü, keçi ve koyun hayvanların ortak adı”. (Uluhan-2022)

süt kır: “bütün cismi ak olan yalnız yelesi ile kuyruğu siyah olan at” (Uluhan-2022)

şammuz: “sürekli tekme atan yaramaz hayvan”.(ITTS-284)

şırdan: “kuzu, koyun işkembesinin bir kısmına verilen ad”. (ITTS-287)

tavar: “yaşının küçük olmasına rağmen pek büyük gövdeli hayvan yavrusu” (Uluhan-2022)

tavığ alta: “kuluçkadaki tavuğun altına yumurta koymak”. (ITA-155)

tavla: “büyük baş hayvan barınağı” (Uluhan-2022)

tavuk/ horuz/ alaşiş/ kaz/ sona: “çoka, sürü”. (TB-17), (Uluhan-2025)

teggeye gel- : “keçinin teke istemesi”. (Uluhan-2022)

telek: “kuş ve kümes hayvanların kanat ve kuyruk tüyleri”. (ITA-156)

telep: “kızışan eşek veya kısrak, çiftleşmek isteyen diş eşek, ya da kısrak” (Uluhan-2022), (ITA-156)

ten: “sığırın dişilik organı”. (Uluhan-2022)

terki: “atın arkası”. (ITA-156), (ITTS-299), (Uluhan-2022)

tilis: “dört nal ile rahvan arasında atın bir çeşit koşması”. (Uluhan-2022)

tüve tüve: “ineği sağmak, ineği okşamak bazen de ineği sağan kadın anlamında kullanılır”. (Uluhan -2022)

üregbaşı: “hayvan yüreği”. (ITTS-311)

yalı: “atın boynundaki uzun tüy”. (Uluhan-2022)

yalı: “bahar mevsiminde hayvanları gece kırda otlatan, koyun sürülerini yazın kırda yatırma işini yapan kimse”.(Uluhan-2022)

yele gelmeğ: “hayvanların bahar mevsiminde cinsel isteklerinin uyanması”. (ITTS-325)

yıllı: “yılkı”. (Uluhan-2022)

zımrıq: “akrep ve böceklerin sokucu iğnesi” (ITTS-335)

zihta: “eşeği yürütmek için ucu çivi gibi sivri yapılan araç”.(Uluhan-2022)

zihtalamah: “eşeği zilta denilen değnekle dürtüp yürütmek”. (Uluhan-2022)

2.2.2.4.5. Hayvan Yemi

‘elef (Ar.): “yem, hayvan yemi” (ITTS-72)

qesil: “hayvan yemi olarak kullanılan başakları olgunlaşmadan biçilen arpa”. (Uluhan-2025)

2.2.2.4.6. Hayvanın Beslendiği ve Kaldığı Yer (Hayvan Barınağı)

axır: “hayvan yemliği”. (Uluhan-2025)

axur: “hayvanların barındıkları yer, ahır” (ITTS-59)

cambazxana: “büyük ve küçük baş hayvanların alınıp satıldığı yer”. (ITTS-99)

fakkar: “üstü açık bir tarlayı andıran hayvanların barındığı yer, kapısı direklerle çevrili olur”. (Uluhan-2022)

kaşah: “kuzu konulan üstü açık etrafı direkli yer.” Uluhan-2022)

kullana: “tavuk damı, tavuk kümesi” (ITTS-197)

naxır basan: "nahır sürüsü demektir. Dakuk halkının sabahın erken saatlerinde hayvanlarını, ineklerini topladığı yerin adıdır". (Cihangir-2025)

palax: "kümes hayvanları ve kuşlar için yuva yapımında kullanılmak üzere toplanan kuru ot".(ITTS-257)

tavığ damı: "kümes, tavuk kümesi" (ITTS-293)

yıva: "yuva, barınılan yer" (ITTS-327)

2.3. İnsan (Biyolojik ve Bireysel)

2.3.1. İnsan Bedeni

2.3.1.1. Organ Adları

'eynek (Ar.): " göz". (ITTS-74)

ağ ciğer: "akciğer" (KATS-1/57), (Uluhan-2025)

ağız: "yanakla iki çene arasında kalan boşluk, dudakların çevrelediği bölüm"(KATS- 1/60), (Jihangir-2023), (ITA-124), (Uluhan- 2025), (ITTS-57)

akıl: "(1)kafanın içinde olan organ (2) akıl, us". (Jihangir-2023), krş akkıl (ITA-123), krş aqqıl (Uluhan-2025)

bagır: "göğsün alt bölümünün (kaburga altının) alt ve yan taraflarında yer alan, böbreklerin bulunduğu boşluk". (KATS -2/332)

bağir: "karaciğer" (ITA-125), krş bağır (Uluhan -2025)

belʿüm: "nefes borusunun üst kısmı". (KATS-2/384)

beyin: "kafa tasının içinde bulunan organ". (KATS-2/447), (Uluhan-2025)

bığarsığ: "bağırsak" (ITTS-89), Krş buğarsıx (Uluhan-2025), (ITA-128), (KATS-2/377), krş pırşík (KATS-2/471)

bırbıra: "bel kemiği, omurga". (KATS-2/354)

boş : "böbreklerin bulunduğu boşluk". (KATS-2/404), (ITTS-92)

bögreg: "böbrek". (KATS- 2/409), (Uluhan-2025) krş bögrek (ITTS-93)

bud: "baldır". (KATS-2/390)

bukın: "belin kıvrık tarafı veya kemiği". (KATS-2/409)

burın: "yüzün ortasında bulunan iki delikli çıkıntı; tenefüs ve koku alma uzvu". (KATS -2/396), (jihangir-2023), krş burun (Çoban- 2025)

bük: "bileğin kabarık üst tarafı". (KATS-2/409)

cıger/ ciger: "göğüs boşluğunda bulunan, nefes borusuna bağlı iki uzuvdan yumuşak olanına akciğer, daha sert olan ise karaciğerdir. "(KATS -3/599), (ITTS-102), (ITA-129), (Uluhan- 2025),

cik: "bilek kemiğinin iç tarafı". (KATS-3/618)

dalax: "dalak, midenin arkasında, sol böbreğin üstünde bulunan bir organ". (Uluhan-2025)

damağ: "beyin". (KNB-78)

deri: "deri, cilt". (ITTS-125), krş derri (Uluhan-2025)

dil: "ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli tat alma organı" (Jihangir-2023), (Uluhan-2025)

dilçek: "küçük dil". (Uluhan-2025)

eyek / eyyek: "çenenin üst kısmı" (ITTS-139), (Uluhan-2025), krş eğek (Saatçi-2024), krş eyeg (KATS-1/272)

gevde: "gövde, beden". (ITA-136), (ITTS-150)

göz: "göz". (Uluhan-2025), (Jihangir-2023)

hirtleg: "gırtlak". (ITA-140)

ince bel: "omurga". (KATS-1/281)

ince bığarsıh: "bağırsağın iki kısmından ilki, mideden sonraki kısım". (KATS-1/281)

kör bığarsığ: "ince bağırsağın ince bir parmak kalılığında olan son bölümü". (ITTS-194)

me'de (Ar.): "mide". (ITTS-229) krş mi'de (KMG-204)

qelb (Ar.): "kalp". (ITTS-207), (KNB-84), (Uluhan-2025)

qereciğer: "karaciğer". (Uluhan-2025)

qırtlağ: "gırtlak". (ITTS-211), krş xırtlek (Uluhan-2025)

qulağ: "kulak". (ITTS-216), Krş kulak(Jihangir-2023), krş qulax (Uluhan-2025)

qursağ: "mide". (ITTS-217), (Uluhan-2025)

reg: "yürek". (ITA-152)

üreg: "yürek, kalp" (ITA-158)**,** (ITTS-311), (KNB-45), krş ürek (Uluhan-2025), **(**KATS -1/206)

üregbaşı: "hayvan yüreği" (ITTS-311)

xırtleğ: "gırtlak". (ITTS-174)

2.3.1.2. Uzuv Adları

adsız barmağ : "elde en küçük parmağın yanındaki yüzük parmağı". (KATS-1/30)

ayağ: "ayak, vücudun bacakların ayak bileğiyle ayrılan ve yere basıp yürümeyi, durmayı sağlayan kısım" (ITTS-63), Krş ayax (Uluhan-2025), krş ayah (KATS-1/101), krş ayak (Jihangir-2023)

bacah: "kalçadan aşağıya doğru uzanan kısmı, bacak" (KATS -2/296), (ITA-125) krş baçağ (ITTS-79), krş bacak (Jihangir-2023)

barmah: "1-insanların ve hayvanların el ve ayaklarının uç kısmında bulunan, boğumlu ve çubuk biçimindeki uzuvdur 2-parmak". (KATS- 2/304), (ITA-126), Krş barmax (Uluhan-2025), krş barmağ (ITTS-81), (Jihangir-2023)

boyın: "başı bedene bağlayan uzuv". (KATS -2/419), (ITA-128), (Jihangir-2023), (Uluhan -2025), (ITTS-93)

el: "el" (ITA-134), (Jihangir-2023), (Uluhan-2025), (KATS-1/159)

emcek: "insan göğsündeki iki kabarık uzuv, meme". (KATS-1/176), (ITTS-137), (ITA-134), (Uluhan-2025)

küçük bacı: "serçe parmak". (TB- 36)

orta barmax/ uzun hecci: "orta parmak". (Uluhan-2025), (ITTS-248), (TB- 36)

pençe: "pençe, el ayası ile beş parmağın tamamı, ayak tabanı ile parmak arası". (ITA-151)

qıç: "bacak, ayak". (ITTS-210) (KMG-210), (Uluhan-2025)

sağ el: "sağ kol". (ITTS-269)

serçe barmağ: "serçe parmak". (ITA-153), (ITTS-274), (Uluhan-2025)

şah parmağ: "baş parmak" (Uluhan-2025), (TB- 36),

şahadat parmağ: "işaret parmağı "(TB- 36), (ITTS-283), (Uluhan-2025)

üzük barmağı / selb ağacı: "yüzük parmağı" (TB- 36), (Uluhan-2025), (KATS -1/218)

yoldaş: "anne ile dölüt arasında kan alıp verme işini sağlayan organ". (ITTS-328)

2.3.1.3. Salgı Adları

belğem: "balgam". (ITTS-86)

gözyaşı: "gözyaşı bezlerinin salgıladığı, bazı etkilerle akan duru sıvı damlacıklarından her biri". (Uluhan-2025)

hinniğ: "sümük, burundan akan salgı". (ITA-140), krş xınnık (ITTS-173)

mişrih / mışrıh /şımrıh: "göz kenarında biriken pislik; çapak". (ITTS-235)

öd: "karaciğerin mideye döktüğü acı salgı, safra" **(**KATS-1/202) krş safra kesesi (KNB-249)

qan: "kan" (Uluhan-2025)

qurru pox: "kuru dışkı". (ITTS-217)

sidek: “sidik”. (ITTS-274)

sileken: “ağızdan sızan tükürük, salya”. (ITTS-277)

ter: “ter”. (Uluhan-2025)

tifreğ: “tükürük”. (KMG-154), (ITTS-300)

2.3.1.4. Vücut Sıfatları

ala göz: “ela göz”. (ITTS-60)

andam (Far.): “boy pos, vücut, endam”. (ITTS-61)

başı çıplağ: “saçsız, kel”. (ITTS-82)

başı sıcağ: “çabuk öfkelenen insan”. (ITTS-82)

boylı: “uzun boylu kişi”. (ITTS-93)

çaxmur: “süt mavisi renginde göz”. (ITTS-109)

damağı qaba: “anlamakta güçlük çeken, kıt zekalı kimse”. (ITTS-120)

damağsız: “budala,aptal, kafasız”. (ITTS-120)

gözı kem: “gözü zayıf, iyi görmeyen”. (ITTS-153)

gözı keskin: “gözü çok iyi gören kimse”. (ITTS-153)

keçel (Far.): “keçel, kel”. (ITTS-190)

ki cannı: “iki canlı, hamile kadın, gebe”. (ITTS-194)

küle: “kısa boylu”. (ITTS-197)

mazıbaş: “başı pek küçük olan insan için kullanılan bir benzetme sözü”. (ITTS-228)

mon / mon cehreli: “suratı asık, somurtkan, yüzü gülmeyen kimse”. (ITTS-235)

naradev: “iri yapılı, dev cüsseli erkek”. (ITTS-240)

nehil (Ar.): “güçsüz, çok yorgun, zayıf”. (ITTS-242)

peltek: “kekeleyerek konuşan kekeme”. (ITTS-259)

qambur: “kambur”. (KMG-183)

qarnıburnunda: “doğumu yakın olan hamile kadın”. (ITTS-204)

sağ el: “birinin yardımcısı, sağ kolu olan kimse”.(ITTS-269)

selim (Ar.): “esen, sağlam”. (ITA-153)

semmız: “şişman insan ve hayvan”. (ITTS-273), krş semiz (ITA-153)

tana: “kulağın etli alt kısmı”. (KATS -2515)

taptapa çehre: “yuvarlak ve geniş yüzlü insan”. (ITTS-293)

taptapa uşağ: “şişman çocuk”. (ITTS-293)

tas keçel: "başında hiç saç bulunmayan erkek". (ITTS-293)

tavvar: "iri yarı, tombul çocuk". (ITTS-294)

taxta seqqel: "çember sakal". (ITTS-291)

taxtası esüg: "delimsi, deli gibi hareket eden, deli dolu".(ITTS-291)

toppal: "topal". (ITTS-302)

uz: "akıllı ve ağırbaşlı kız". (ITA-157)

üzi ağdı: "yüzü aktı". (KNB-121)

yanpürü: "eğiri çarpık yanpiri" (ITTS-323)

yekke: "iriyarı, kocaman çok büyük" (ITTS-325)

yerikli arvad: "aşeren kadın". (ITTS-326)

ze'if: "zayıf". (ITTS-333)

zebelleh: "iriyarı, çok iri ve çirkin görünüşlü kişi, zebella". (ITTS-333)

zebun: "zayıf, kuvvetsiz". (ITTS-333)

zekavat: "zeka". (ITTS-335)

zeyistan: "yeni doğum yapmış kadın, loğusa". (ITTS-334)

zille: "elin iç yüzüyle vurulan tokat". (ITTS-335)

2.3.1.5. Vücut İle İlgili Diğer Söz Varlığı

'as'usa / 'e'usa (Ar.): "kuyruk sokumu kemiği". (ITTS-70)

'azala (Ar.): "kas". (ITTS-70)

al: "yüzün kaşlarla saçların arasındaki bölümü, alın". (ITTS-59), krş. alın (KATS 1/90), (ITA-124), (KNB-285), (Uluhan-2025)

am: "kadın avratı, fereç". (KATS-1/90)

ard: "arka, sırt, art". (Uluhan-2025)

arha: "sırt" (KMG-124) krş arxa(Uluhan-2025), (ITTS-61), (Uluhan- 2025), (ITA-124)

arxa üstü / arxa üzerı: "sırt üstü". (ITTS-61)

aşuğ / aşşığ / aşşuğ: "eşik kemiği, ayak bileğinde bulunan küçücük kemiklerden biri". (ITTS-63), (KATS -1/51)

avıc: "elin iç tarafı, elin yarı yumulmuş durumu, avuç, tutam" (ITTS-63), Krş awıç (Çoban- SA, 373) (ITA-125) ,(KATS 1/97)

avırd / avırt: "yanağın ağız bölümüne gelen kısmı". (KATS 1/99), (ITTS-63), Krş awırt (Uluhan- 2025)

ayağaltı: "ayak altı, orta yer". (ITTS-64)

ayak daşı: "topuk taşı". (ITTS-64)

badamcığ: "bademcik". (ITTS-79) Krş "badamcık" (Uluhan- 2025)

baldır: "bud, bacağın kalın eti, yazı dilinde bacağın dizden aşağı kısmına denir". (KATS -2/336), (ITTS-80), (Uluhan-2025)

baş çanağı: "kafa tası". (ITTS-83)

baş: "baş" . (ITA-126), (Jihangir-2023), (ITTS-82), (Uluhan-2025)

beden: "cisim, ten". (Çoban-2025)

bel: "bedenin omuzların arkasından aşağıya doğru kalçaya değen bölümü, sırt". (KATS -2/441), (ITA-127), (ITTS-86), (KNB-86), (Jihangir-2023), (Uluhan-2025)

benz: "yüz rengi". (Uluhan-2025)

bığaz / buğaz: "boğaz ". (ITTS-89), (KATS -2/406), (ITA-128), (Jihangir-2023), (Uluhan- 2025)

biğ: "bıyık, üst dudak üzerinde çıkan kıllar". (ITTS-90) (ITA-127), (KNB-35), (Uluhan -2025), (KATS -2/439)

bilçek: "bürçek, sakaldan sarkan saç, insanın kakülü, alın perçemi". (Uluhan-2025)

bileg: "kol ile el arasındaki kısım, takı takılan bölüm". (KATS -2/443) krş bilek (Uluhan -2025)

böğür: "insan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü " (Çoban-2025)

bud: "but, vücudun kalça ile diz arasındaki kısmı". (ITA-128), (Uluhan-2025), (ITTS-93)

buğum: "kemiklerin oynak yerinin düğümü". (Uluhan-2025)

bukak: "çenenin alt kısmı, gerdanın üst tarafi". (KATS -2/409), krş buaqa(KNB-231), (Çoban- 2025)

cevcik: "dudaklarla yanağın birleştiği yer". (ITTS-101)

cidavlığ: "kürek kemiğinin üstü (insan ve hayvan için)". (ITTS-103)

cik: "aşık kemiğinin çukur tarafı, cuk". (ITTS-103)

cümcüme (Ar.): "kafa tası". (ITA-129), (KATS -3/603), (ITTS-104)

çehre: "yüz". (ITA-130)

çene/ çeneke: "çene, ağzın altında yemek yeme kemiklerinin birleştiği yer". (ITTS-112), (ITA-130) (Uluhan - 2025)

çiğin başı: "omuzun üstü". (Uluhan-2025)

çiğin: "omuz".(KMG-265), (KNB-231), (Uluhan- 2025), (ITTS-115), (ITA-130), krş çığın (KATS -3/643).

dabban/ daban: "topuk". (KMG-292), krş daban (Uluhan-2025), (ITTS-119)

dal: "sırt, arka." (ITTS-120), (ITA-131), (Uluhan-2025)

damağ: “ağız boşluğunun tavanı”. (ITTS-120), krş damax (Uluhan-2025)

damar: “canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvının dolaştığı kanal”. (ITTS-120), (Uluhan-2025)

daşşağ: “erbezi”. (ITTS-121), krş daşşax (Uluhan-2025)

dırnağ: “tırnak”. (ITTS-126)

dibliğ/ dib: “kızların bekaret zarı” (ITTS-126)

dirsek: “kol ile ön kol arasındaki eklemin arka tarafi”. (ITA-132), (Jihangir-2023), (ITTS-127), (Uluhan-2025)

diş: “diş”. (ITTS-127), (Jihangir-2023), (Uluhan-2025)

diz: “diz”. (ITA-132), (Uluhan-2025)

döş: “göğüs, sine”. (Uluhan-2025)

dudah: “dudak”. (ITA-133),(KNB-95), krş dudağ (ITTS-130), krş dodax (Uluhan-2025)

el ayası: “avuç içi, elin bilekle parmaklar arasındaki kısmı”. (ITA-134), (Uluhan-2025)

ense: “arka”. (ITA-135), (ITTS-138)

faqarat (Ar.): “omurga”. (ITTS-143)

gemzıg: “(1) burun deliğinin boğazla birleştiği yer, geniz. (2) çocukların tepesinde bulunan yumuşak yer ”.(ITTS-149), (Uluhan-2025)

gerden (Far.): “boyunun ön tarafı, gerdan”. (ITTS-149), (ITA-136)

gevil: “gönül” (ITA-136), (ITTS-150), (KMG-192), krş ggwil (Uluhan-2025)

göt: “anüs”. (ITTS-152), (Uluhan-2025)

göz güllesı: “göz bebeği”. (ITTS-153)

göz quyruğu: “gözün şeffaf tarafındanki ucu”. (ITTS-154)

güdle: “yüzün iki tarafından sarkan saç lülesi”. (Uluhan-2025)

halça: “kalça, bacağın yukarısı, üstten oynak yeri”. (ITA-140), krş xalça (Uluhan-2025), (Saatçi-2024)

hingilig: “sırt”. (ITTS-167)

hörk: “saç örgüsü, örgü”. (KNB-108), (KMG-159), krş hörük (Saatçi-2024)

ilig: “kemiğin iç boşluğunda bulunan katı ve yağlı madde”. (KATS -1/278)

ince damar: “kanın cisimde dolaştığı kanların ince olanları, şah damar mukabili “. (KATS -1/281)

kambur: kambur (Jihangir-2023)

karın: karın (Jihangir-2023)

kelle: “kafa”. (ITTS-191), (Jihangir-2023), (Uluhan-2025)

kıp: “baldır, bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü”. (Uluhan-2025)

kilve: "burun deliği". (ITTS-194)

kiprik: "kirpik". (ITTS-194)

köbek / köbeg: "göbek, insan ve hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında bulunan çukur". (ITTS-195), (Uluhan-2025)

köprü: "köprücük kemiği". (Uluhan-2025)

kösk: "göğüs". (Uluhan-2025), (KMG-142)

kürek: "kürek kemiği". (Uluhan-2025)

lüleliğ: "diz ile topuk arasındaki kemik". (ITA-147)

mammuş: "küçük kız çocuklarının cinsel organları". (ITTS-227)

otrağ: "makat". (ITTS-249)

pençe (Far.): "el ayası, avuç". (ITTS-259)

perçim-perçin (Far.): "kıvrımlı pileli kakül, alna sarkan saç demeti". (ITTS-259)

qabırğa: "kaburga". (KMG-220), (Uluhan-2025)

qanqala: "omuzun boyuna yakın olan kısmı, iki omuz arası". (ITTS-202)

qarın: "insan ve hayvanlarda, gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi". (Uluhan-2025)

qaş: "gözün üstündeki kaş". (Uluhan-2025)

qaytan dudağ: "ince dudak". (ITTS-209)

qemış: "erkeğin cinsel organı". (ITTS-207)

qil: "kıl". (ITTS-213)

qit: "dik". (ITTS-213)

qoltığ: "kolun göğüsün yanıyla omuz altında teşkil ettiği açıklık; koltuk". (ITTS-214), krş qoltux (Uluhan-2025)

qoltux altı: "koltuk altı, kolun omuzla birleştiği yerin altındaki çukurluk" (Uluhan-2025)

qulağ memmesi: "kulağın etli kısmı". (ITTS-216)

qulunc: "sırttaki iki omuz arasında kalan bölge" (KNB-159), (Uluhan-2025)

ruh (Ar.): "ruh". (ITA-152)

saç: "insan başında bulunan kıl ve tüyler". (Uluhan-2025)

sazağ: "sivilce". (ITTS-271)

sekkel: "sakal". (ITA-152), (KMG-151) Krş seqqel (ITTS-273), (Uluhan-2025)

surat (Ar.): surat, yüz, çehre (ITA-153)

sümüg: "kemik". (ITTS-280), (KNB-88), krş sümük (Uluhan-2025) krş sümük (ITA-154)

şah gerdan: "gerdanın ana kısmı". (ITTS-283)

şıryan (Ar.): "atar damar" (KATS-1/11)

tana: "(1)gözde oluşan leke". (ITTS-292)

tana: "(2)kulağın sarkan etli kısmı". (ITTS-292)

taraxlıx: "ayak ve elde yer alan tarak kemikleri, parmakların hareket etmesine yardımcı olur ve bu bölgedeki kaslara destek sağlar". (Uluhan-2025)

tepe: "tepe, başın üst kısmı". (ITTS-298)

tırnak: "el ve ayak parmakların üstünde bulunan sert kıkırdak". (Jihangir-2023), krş dırnax (Uluhan-2025)

toppuğ: "diz kapağı". (ITA-157) (ITTS-302), krş toppux (Uluhan-2025)

tük: "tüy" (ITA-157), (Uluhan-2025), (ITTS-304),krş tük (KATS -3/574)

uxçurug: "hıçkırık". (ITTS-307)

uyluh: "kalçadan dize kadar olan bacak bölünü". (ITA-157), krş uylux (Uluhan-2025)

üz: "başta alın, göz burun ağız yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm". (ITTS-312),(ITA-158), (KNB-67), (KATS -1/209), (KMG-191), (Jihangir-2023), (KNB-53), (Uluhan-2025)

xal: "benek ve özellikle yüzdeki doğal benek". (ITTS-171), (KNB-207)

xılqet (Ar.): "sima, şekil". (ITTS-173)

xırmış: "tırnakla yapılmış çizik, tırmık". (ITTS-174)

yavağ /yanağ: "yanak". (ITA-159), (ITTS-324), krş yanax (Uluhan-2025)

yemdik: "cinsel organda bulunan tüy". (ITTS-325)

zıllıt: "tüysüz" (ITTS-335)**,** (ITA-160)

zilf: "yüzün iki tarafına sarkan saçlar". (ITA-160), (ITTS-334), (Uluhan-2025)

2.3.2. Duygu ve Ruhsal Durum

2.3.2.1. Olumlu Duygular

adamlıh: "iyilik, insanlık". (ITA-124)

can: "insan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık". (ITTS-99), (Uluhan-2025)

cüret (Ar.): "yüreklilik, ataklık, yiğitlik". (ITA-129), (ITTS-104)

dili şirin: "hoş sohbet, tatlı tatlı konuşan, konuşurken kimseyi incitmeyin kişi".(ITTS-127)

hasret (Ar.): "özlem, hasret".(ITA-139)

hassas (Ar.): “hassas, alıngan, içli, duyarlı, çabuk incinen”. (ITTS-164)

helim (Ar.): “yumuşak huylu, kolayca öfkelenmeyen insan”. (ITTS-165)

henenet / henanat (Ar.): “yufka yüreklilik, şefkat, kalp inceliği”. (ITTS-166), (ITA-139)

heq hakat (Ar.): “doğru seven, hakikattan yana olan kimse”. (ITTS-165)

heves: “bir şeye karşı duyulan istek, arzu”.(ITA-138)

hissiyet (Ar.): “duygu, his”. (ITTS-168)

hoş: “beğenilen, zevk veren, duyguları okşayan, iyi, güzel, sevimli”. (ITA-141)

igid / igit: “yiğit, cesur, güçlü ve yürekli”. (ITTS-183), (ITA-141)

mat: “şaşkın”. (ITTS-228), (ITA-147)

melayike (Ar.): “melek”. (ITTS-230)

merhemet (Ar.): “merhamet, şefkat”. (ITTS-231)

mırvet (Ar.): “yiğitlik, iylik severlik, mürüvvet”. (ITTS-234)

müşkül pesend (Far.): “vesveseli, her işte zorluk çıkaran kimse”. (ITTS-236)

rehm: “acıma, merhamet, şefkat”. (ITA-152), (ITTS-265)

rehmet (Ar.): “rahmet, acıma”. (ITA-152)

sadık (Ar.): “doğru, gerçek, bağlılığı içten olan; sevgiyi, bağlılığı ve gördüğü iyiliği unutmayan”. (ITA-152)

sağ: “canlı, hayatta olan”. (ITTS-269)

te’eccüb (Ar.): “şaşkınlık, hayret”. (ITTS-294)

üregı ifqa: “başkalarına acıyan, sert olmayan”. (ITTS-311)

2.3.2.2. Olumsuz Duygular

‘asabi: “sinirli, çabuk sinirlenen”. (ITTS-70)

‘avan: “çok ağlayan çocuk, çok hareketli”. (ITTS-70)

‘ebus (Ar.): “somurtkan, yüzü ekşi, asık suratlı”. (ITTS-70)

‘ekrut: “suratsız, sıska ve güçsüz”. (ITTS-71)

ar (Ar.): “çirkin, utanacak şey, utanç duyma”. (ITA-124)

arsız: “aldırış etmeyen, utanmayan”. (ITA-124)

asab bozmağ: “sinirlenmek”. (ITTS-109)

ası: “asi, baş kaldıran, isyan eden”. (ITA-124)

can hevli: “telaş, ölüm korkusundan doğan güçlü bir tepki”. (ITTS-100)

darlıh: “darlık, sıkıntılık”. (ITA-131)

döş damağ: “somurtmak, surat asmak”. (ITA-133)

gemkin (Ar/ Far): “gamlı, tasalı, üzüntülü”. (ITA-137)

gezep (Ar.): “gazap, öfke, kızgınlık”. (ITA-137), krş ğezzep (ITTS-159)

ğemgin (Far.): “tasalı, üzüntülü”.(ITTS-159)

hasit (Ar.): “hasetlik, kıskançlık”.(ITA-139)

heybet (Ar.): “korku ve saygı uyandıran görünüş”. (ITA-138)

hissiyetsız: “duygusuz, vurdum duymaz”. (ITTS-168)

hulku dar (Ar.): “kederli, sıkıntılı kimse, çabuk darılan, tahammülü olmayan” .(ITA-141)

ikrah (Ar.): “tiksinme, iğrenme” .(ITA-141)

imansız: “vicdansız, zalim”. (ITTS-184)

mahzün: “üzgün, üzüntülü, kederli”.(ITA-148)

mamard: “korkak, alçak, namert”. (ITTS-240)

meayus (Ar.): “ümitsiz”. (ITTS-228)

mel’ün: “lanetli, kötü, açık gözlülüğünü kötüye kullanan kimse (ITTS-230)

melil (Ar.): “melül, hazin, üzüntülü, boynu bükük”. (ITTS-230)

mı’attal (Ar.): “çaresiz”. (ITTS-232)

naallac: “çaresiz”. (ITA-149)

selite (Ar.): “utanması olmayan, sıyrık”. (ITTS-273)

sınığ: “gücenmiş, üzgün, sıkıntılı” .(KNB-81)

teheyyır (Ar.): “şaşkınlık, çaresizlik, kararsızlık”. (ITTS-296)

üregi dağlı: “çok dert görmüş, acı çekmiş” (ITTS-311)

üregi qeyyim: “acımasız, katı yürekli”. (ITTS-311)

zal (Far.): “zalim, otorite sahibi, derisi ve saçları tepeden tırnağa kadar beyaz renkte olan insan, çil”. (ITTS-333)

zalım (Ar.): “zulmeden, zalim”. (ITTS-333)

zittiyye: “inatçı, ters, sürekli problem çıkarmayı seven kimse”. (ITTS-335)

2.3.3. Niteleme Adları

2.3.3.1. Renk Adları

ablak: “siyah-beyaz”. (KATS-1/10)

accı sar: “koyu sarı”. (Uluhan-2025)

açıx sarı: “açık sarı”. (Uluhan-2025)

açıx yeşil: “açık yeşil”. (Uluhan-2025)

ağ: “ak, beyaz” (ITTS-57), (KNB-183), (KATS-1/54)

al: “kırmızı”(KNB-56), (KATS 1/69)

ala: “sarıya çalan renk kestane rengi, ela” (KATS-1/69), (KMG-145), (KNB-129),

ataşı: “ateş rengi nesne” (KATS-1/13), (ITTS-63)

badıncanı: “patlıcan rengi veya bu renkte olan”.(KATS- 2/302), (ITTS-79)

barüdı: “boz rengi veya bu renkte olan”.(KATS 2/306)

bayaz: “ak, beyaz” (ITTS-84), (ITA-126) , beyaz (KATS-2/425)

bedreng: “açık ve koyu arasında, esmere çalan sevimsiz renk”. (KATS -2/434) , (ITTS-85)

benefseci: “menekşe rengi”.(KATS -2/388)

beniz: “beniz, yüz rengi”. (ITA-127)

boğanağ: “net olmayan, saydamlığı az olan, karışık renkli, tozlu dumanlı”.(ITTS-92)

boz: “gri”. (ITTS-93)

buğda rengı: “buğday rengi”. (ITTS-93)

cengeri: “kahve ile kırmızı arasında olan renk, pas renki”. (KATS-3/607), (ITTS-101)

çil: “yeşile çalan mavi renk”. (ITTS-114)

darçını: “tarçın rengi”. (ITTS-121)

fahi (Ar.): “açık renk, solmuş”.(ITTS-143)

gög: “gök, yeşil, gökyüzü, lacivert, koyu mavi renk”. (ITA-137), (ITTS-151)

gök: “mavi”. (ITTS-151)

göm gög: “masmavi”. (ITTS-153)

gümışı / gümüşü: “gümüş rengi, gümüş renginde olan”. (ITTS-155)

helvayı: “helva rengi”.(ITTS-165)

kül rengi: “kül rengi, açık kurşun rengi”. (ITTS-193), (Çoban;2025;insani)

lel: “parlak kırmızı, al renkte değerli bir süs taşı”. (ITA-147)

levin: “renk”.(KMG-186)

leymuni (Ar.): “limon rengi”.(ITTS-223)

mavıya çalar: “maviye yakın renk”. (Uluhan-2025)

namardı: “lacivert”.(ITTS-240)

narıncı: “turuncu rengi”.(ITTS-240)

neft renki: “siyaha yakın koyu yeşil renk”.(ITTS-242)

nili: "lacivert". (ITTS-244)

pembe: "açık al renk". (KATS-2/480)

pırtakalı: "turunçgillerden, bir çeşit ağacın sarıya çalan rengi ve mayhoş tadı olan meyvesinin rengi". (KATS-2/468), (ITTS-261)

qahvayı / qehvayı (Ar.): "kahverengi." (ITTS-204) krş qehve rengi (Uluhan-2025)

qavıniçi: "kavunun içindeki renk".(Uluhan-2025)

qere: "kara, siyah". (ITTS-207)

qırmızı: "kırmızı". (ITTS-211)

qırmızıya çalar: "kırmızı rengine yakın". (Uluhan-2025)

qoz qeddeh: "gökkuşağı". (KMG-308)

qurşını: "kurşun rengi, gri". (ITTS-217)

reng (Far.): "renk, beniz".(ITA-152)

samanı: "saman rengi".(ITTS-270)

sarı: "sarı". (ITA-152)

sırma saç: "kumral renkteki saç".(ITTS-276)

sona göskü rengi: "beyaz veya boz renkli". (Uluhan-2025)

sulu reng: "parlak, mat olmayan renk"(ITTS-279)

şarabı: "şarap rengi".(ITTS-284)

tamata: "kızarmış domatesin rengi gibi".(KMG-190)

tox renk: "koyu renk" (ITTS-301)

tox sarı: "koyu sarı". (Uluhan-2025)

tox yeşil: "koyu yeşil". (Uluhan-2025)

tuc: "tunç, bronz"(ITTS-303)

turıncı: "turunç veya portakal rengi " (KATS 3/535) krş turuncu (ITTS-303)

xınna rengı: "kına rengi" (ITTS-173)

yeşil: "yeşil" (ITTS-326)

zeytunı (Ar.): "zeytin renginde olan" (ITTS-334)

2.3.3.2. Sayı Adları

altı yüz: altı yüz (ÖTKVD-158)

altı: "beşten sonra gelen sayı." (KATS-1/78) , (ITA-124), (ÖTKVD-158), (KNB-124)

altmış: " elli dokuzdan sonra gelen sayı". (KATS-1/76), (ÖTKVD-158)

axır (Ar.): "ahir, son"(ITTS-59)

beş yüz bin: beş yüz bin (ÖTKVD-158)

beş yüz: beş yüz (ÖTKVD-158)

beş: "dörtten sonra gelen sayı, dördün bir fazlası" (KATS-2/371), (ÖTKVD-158)

bin: "on kere yüz, bin". (KATS-2/446), (ÖTKVD-158)

bir üş: "bir bölü üç, üçte bir" . (ITA-127)

bir: "sayıların ilki" (KATS-2/350), (ÖTKVD-158)

dokkuz: "dokuz "(ITA-132), (ÖTKVD-158)

doksan: doksan (ÖTKVD-158)

dokuz yüz: dokuz yüz (ÖTKVD-158)

dört bin: dört bin (ÖTKVD-158)

dört yüz: dört yüz (ÖTKVD-158)

dört: dört. (ÖTKVD-158)

elli: "kırk dokuzdan sonra gelen sayı, 50". (KATS-1/168), (ÖTKVD-158)

evvel (Ar.): "ilk, önce, daha önce" (ITTS-139)

igirmi: "iki kere on, yirmi, 20". (KATS-1/274), (ÖTKVD-158), (ITA-141) , (ITTS-151)

iki bin: iki bin (ÖTKVD-158)

iki milyon: iki milyon (ÖTKVD-158)

iki yüz: iki yüz (ÖTKVD-158)

ikki: "iki" .(ITA-141), (ÖTKVD-102),(ITTS-183) , (KNB-48) , (KATS-1/274)

milyon: milyon (ÖTKVD-158)

on beş : "on beş". (KATS-1/244), (ÖTKVD-158) ,(ITTS-248), (ITA-150),

on: "dokuzdan sonra gelen sayı." .(KATS-1/245), (ÖTKVD-158)

on altı: on altı (ÖTKVD-158)

on dokuz: on dokuz (ÖTKVD-158)

on dört: on dört (ÖTKVD-158)

on sekiz: on sekiz (ÖTKVD-158)

on yeddi: on yedi (ÖTKVD-158)

onbir: on bir (ÖTKVD-158)

onki: "on iki" (ITA-150), (ÖTKVD-158)

onüç: on üç (ÖTKVD-158)

ottız bir: “otuzdan şonraki şayı”. (KATS-1/192)

ottız: “otuz, 30”. (KATS-1/192), (ÖTKVD-158) ,(ITA-150)

ottız dokkuz: “otuz dokuz” (ITA-150)

qırx: “kırk, 40”.(ITTS-211), (ÖTKVD-158)

sekiz yüz: sekiz yüz (ÖTKVD-158)

sekkiz: “sekiz” (ITTS-272), (ÖTKVD-158)

sekzen sekkiz: “seksen sekiz “(ITA-152)

üç bin: üç bin (ÖTKVD-158)

üç tane: “üç tane”. (ITA-158)

üç yüz: üç yüz (ÖTKVD-158)

üç: “ikiden sonra gelen sayı”.(KATS- 1/195), (ÖTKVD-158)

yeddi: “altıdan sonra gelen sayı” (ITTS-325), (ÖTKVD-158) ,(ITA-159)

yeddinci: “yedinci” (ITA-159)

yedi yüz: yedi yüz (ÖTKVD-158)

yetmiş: yetmiş (ÖTKVD-158)

yirmi bir: yirmi bir (ÖTKVD-158)

yirmi iki: yirmi iki (ÖTKVD-158)

yüz bin: yüz bin (ÖTKVD-158)

yüz: “yüz” (ITTS-329), (ÖTKVD-158)

2.3.3.3. Diğer Niteleyiciler

‘eqlı kem: “zekâ yeteneği az”. (ITTS-72)

‘eqlı qunda: “düşüncesi kıt, eblek kimse”. (ITTS-72)

‘eqqıl: “uslu, zekâ sahibi”. (ITTS-72)

abü cessim: “yiğit, külhanbeyi”. (ITA-124)

adlım: “eski şarlatan, utanmaz, bağıran kadın”. (ITTS-57)

ağırbaşlı: “kibar, olgun davranışları olan, ölçülü insan”. (ITTS-57)

ağzı bozığ: “sövmeyi alışkanlık edinen kimse, küfürbaz”. (ITTS-58)

ağzı gökde: “kibirli, hep yüksek şeylerden dem vuran”. (ITA-124)

ahır şer: “bahtsız”. (ITA-124)

ahmak: “ahmak, zekâsı az gelişmiş olan”. (ITA-124)

ahsayıhı: “topallaya topallaya yürümek”. (ITA-124)

at oxı: “çok hızlı koşan kimse”. (ITTS-63)

ataş: “çok hareketli ve yaramaz çocuk”. (ITTS-63)

ay parçası kimin: “çok güzel kadın ya da kız”. (ITTS-65)

ayın ön dördı kimin: “yüzü çok güzel olan kadın ya da kız”. (ITTS-65)

azim (Ar.): “büyük”. (ITA-125)

bafasiz (Ar.): “vefasız”. (ITA-125)

benadem (Ar.): “insanoğlu”. (ITA-127)

berbuk: “orospu”. (ITTS-87)

beşer (Ar.): “insan”. (ITA-127)

bet heybet (Ar/ Far.): “korkunç görünüşlü”. (ITA-127)

bet safat (Ar/ Far.): “çirkin sıfatlı, çirkin görünüşlü”. (ITA-127)

beybice: “büyük adamların eşlerine verilen sıfat”. (ITTS-84)

bic: “piç, babası belli olmayan, annesi ile babası arasında evlilik bağı olmadan dünyaya gelen çocuk”. (ITA-127)

bol: “orospu, fahişe”. (ITTS-92)

boş bığaz: “sır saklayamayan, geveze”. (ITTS-92)

boyağ: “insanların arasını bozmaktan zevk alan kimse”. (ITTS-92)

buhtançı: “iftiracı”. (ITTS-94)

burğan saç: “kıvırcık saç”. (ITTS-94)

burnu üskek: “mağrur, kendini beğenen”. (ITTS-94)

cana yaxun: “sevimli, sıcakkanlı”. (ITTS-99)

canaza (Ar.): “cenaze; kefenlenip tabuta konmuş, gömülmeye hazırlanmış ölü” (ITA-129), (ITTS-99)

carıs / carıs melemet: “birisinin kusur ya da yanlışlıklarını başkalarına yaymaktan zevk alan kimse, yaygaracı”. (ITTS-100)

cerbeze: “açıkgöz, kurnaz, kavgacı”. (ITTS-101)

cesur (Ar.): “yiğit”. (ITTS-101)

cırtına: “ağırbaşlı olmayan, kibar olmayan kimse”. (ITTS-102)

cincihbaş: “dağınık saçlı insan”. (ITTS-103)

cingöz: “açıkgöz, bilgili”. (ITTS-103)

comard/ comart: “bonkör, tok gözlü, cömert”. (ITTS-104)

çamır deve: “kaba, boylu poslu ama ağır hareketli ve korkak insana takılan bir vasıf”. (ITTS-110)

çelimsız: “çok zayıf, ufak tefek yapılı, cılız, gösterişsiz”. (ITTS-112)

çenebaz: “çeneli, geveze, çok konuşan, çenesi düşük”. (ITTS-112)

çırça: “kendini kadına benzeten erkek, zenne, kadın ile erkek arası cinsel kişiliğe sahip olan kimse”.(ITTS-115)

çil: “kaş ve saçları beyaz renkli insan”. (ITTS-114)

çilis: “istenilmeyen, beğenilmeyen olmasına aldırmadan dileğinde ayak direyen, sırnaşık, gördüğü her yemekten isteyen çocuk”. (ITTS-115)

dalga: “derin bir düşünceye dalmak”. (ITA-131)

dallal (Ar.): “tellal”. (ITA-131)

datlı: “tatlı”. (ITA-131)

dece (Ar.): “çirkin”. (ITA-132)

deyyus: “karısının namussuzluğuna göz yuman ahlaksız ve alçak erkek”. (ITTS-125)

dili pis: “ağzı bozuk, sövmeyi alışkanlık edinmiş olan, küfürbaz”. (ITTS-127)

doğan arvad: “yeni çocuk doğurmuş kadın”. (ITTS-128)

dümbüh: “iri yapılı, iri yarı”. (ITTS-131)

edepli (Ar.): “terbiyeli, zarif, nazik, uslu”. (ITTS-135)

ehmeq: “ahmak, aptalca davranışlarda bulunan, şapsal”.(ITTS-135)

el ele: “birlikte, beraberce, yardımlaşarak”. (ITA-134)

elhed (Ar.): “lahit, mezar”. (ITTS-136)

eli ağır: “ağır çalışan, işte yavaş hareket eden, elle vurduğu zaman çok acıtan”. (ITTS-137)

eli dar: “eli kısa, maddi sıkıntı içinde olan kimse”. (ITTS-137)

eli fıdıl: “kendisiyle ilgisi olmayan işlere el atan”. (ITTS-137)

eli qısa: “yoksul, maddi durumu kötü olan kimse”. (ITTS-137)

eli yırtığ: “müsrif, harcamada normal düzeyi aşan kimse”. (ITTS-137)

enani (Ar.): “anani, bencil”. (ITTS-137)

fahim (Ar.): “anlayışlı, zeki, akıllı”. (ITA-135)

fakkır (Ar.): “fakir, yoksul”.(ITA-135)

fitne (Ar.): “ispiyonculuk, ispiyoncu”. (ITTS-146), (ITA-136)

gamhan: “iri yarı, çok şişman, obur gereğinden fazla yemek yiyen kimse”. (ITTS-149)

gavvad: “kadınla erkeğin arasında yolsuz birleşmelere aracılık eden pezevenk”. (ITTS-149)

gayret (Ar.): “gayret, bıkıp usanmadan çalışmak”. (ITA-137)

gazaballa (Ar.): “Allah’ın gazabı, çok fena adam, afet kadın”. (ITA-137)

gor (Far.): “mezar, kabir”. (ITTS-151)

göz muncuğu: “nazardan korunmak için kullanılan göz şeklinde mavi boncuk”. (ITTS-154)

gözel: “güzel”. (ITA-137)

gözı pek: “edepli, namuslu, kadınlara bakmayan erkek”. (ITTS-154)

gözı pis: “edepsiz, namussuz, kadınlara bakan erkek”. (ITTS-154)

gülegen: “güler yüzlü, şen, çok gülen kimse”. (ITTS-155)

güzelcene: “güzel, güzel şekilde”. (ITTS-156)

ğaddar (Ar.): “zalim, kasvetli”. (ITTS-159)

ğeşim (Ar.): “acemi, işten anlamayan”. (ITTS-159)

hayasız arvat: “sıyrık kadın”. (ITTS-164)

helek (Ar.): “ölmek, bitkin bir duruma gelmek”. (ITA-138)

hemise (Ar.): “kaba, şişko”. (ITTS-166)

heyyit (Ar.): “başı boş, ayyaş”. (ITA-138)

hız: “muhannet, namert, puşt ve kötü adam”. (Saatçi-2024)

hilek (Ar.): “ölme, yorma, yıpratma”. (ITA-138)

horı: “boş battal gezen, beyhude dolaşan adama söylenir”. (Saatçi-2024)

hürı/ hürü/ hürü qızı (Ar.): “cennet kızı, huri, mecazi anlamı çok güzel kadın”. (ITTS-168)

hürme (Ar.): “kadın, kadın kısmı, hanım”. (ITTS-168)

hüsn: “güzellik, zarafet”. (ITTS-168)

ifqa: “ince, kalınlığı az olan şeylere denir”. (ITTS-183)

ilhah: “üzerine düşme, zorlama, ısrar etme”. (ITA-141)

imşağ: “yumuşak”. (ITA-141)

işgüzar: “becerikli, hünerli, iş yapmayı seven kimse”. (ITTS-186)

keçemen: “keler, kaya keleri (hayvan)”. (ITTS-190)

kefin (Ar.): “kefen”. (ITTS-190)

kefşe saç: “dağınık, taranmamış”. (ITTS-190)

kelle qabağ: “asker tıraşlı kafa”. (ITTS-191)

kenger biğ: “bıyığı yoğun olan erkek için takılan bir lakap”. (ITTS-191)

keprem: “pislikten deri üstünde biriken kir”. (ITTS-192)

kestekli: “eli, ayağı, kolu kesilmiş kimse”. (ITTS-193)

kesük etek: “eskiden kadınlara takılan sıfat, biçare kadın, eksik etek”. (ITTS-193)

kevelli: “kovli, çingene”. (ITTS-193)

köse: “sakal ve bıyıkları çıkmayan ya da pek seyrek çıkan erkek”. (ITTS-197)

kül savırmağ: “ölünün yakınının fazla üzüntüden kendi başına mangal külü serpmesi”.(ITTS-197)

leş (Far.): “ceset, insan ve hayvan ölüsü”. (ITTS-222)

mağrur (Ar.): “kendini beğenmiş kimse”. (ITTS-227)

maymağ: “beceriksiz, aptal, şapşal”. (ITTS-228)

mehelle quşı: “aylak aylak gezen kimseye takılan ad”. (ITTS-230)

mehsım (Ar.): “kalender, gariban, günahlardan kendini korumuş, şerefli kişi”. (ITTS-230)

melleqe (Ar.): “mutemellik. yalandan birinin hoşuna gidecek davranışlarda bulunan kimse”. (ITTS-230)

mest (Far.): “sarhoş”. (ITTS-231)

meynük (Ar.): “menyuk, orospu”. (ITTS-232)

mıxennet (Ar.): “alçak, namert, iyiliğe kötülükle karşılık veren, giyim kuşamıyla, hareketleriyle kendini kadına benzeten erkek”. (ITTS-233)

mızmız: “hiçbir şeyi beğenmeyen, halinden sürekli şikâyet eden, müşkül pesent”. (ITTS-234)

miskin (Ar.): “zavallı, beceriksiz, sesi çıkmayan kimse, eskiden toprak ağasının hizmetinde çalışan işçi”. (ITTS-235)

mumluca: “kendini aşırı derece beğenen, her münasebette kendini göstermek isteyen kimse”. (ITTS-235)

muqtedir (Ar.): “güçlü, kuvvetli, bir işi yapabilen”. (ITTS-235)

muta’assib (Ar.): “tutucu”. (ITTS-236)

muti’ (Ar.): “itaatkâr, söz tutan kimse”. (ITTS-236)

müdebbir/ müdebbir (Ar.): “tasarruf eden, tedbirli, akıllı, az masrafla evin ihtiyaçlarını karşılamayı beceren kimse”. (ITTS-235)

müdellel (Ar.): “nazlı, nazlanan”. (ITTS-236)

müeddeb (Ar.): “ilim ve edep öğrenmiş, terbiyeli”. (ITTS-236)

mühim (Ar.): “önemli”. (ITTS-235)

müsrif (Ar.): “tutumsuz, savurgan”. (ITTS-236)

müzür: “art niyetli, kötülük yapmayı seven kimse”. (ITTS-236)

nağil (Ar.): “piç”. (ITA-149)

namazsız: “adet olan kadın”. (ITTS-240)

nazdar (Far.): “sevimli, çok sevilen kimse, nazlı, çok güzel”. (ITA-149, (ITTS-242))

nazdarbavan (Far.): “babası tarafından sevilen çocuk”. (ITTS-242)

nazenin (Far.): “zarif, güzel, nazik olan kız ya da kadın”. (ITTS-242), (ITA-149)

nazik: “nazik, başkalarına karşı saygılı davranan, güzel, terbiyeli”. (ITA-149)

necat: “kurtulmuş”. (ITA-149)

nefiskeliğ: “pis boğazlık”. (ITTS-242)

oçağ kor: “çocuğu olmayan, nesli kesik, evlatsız”. (ITTS-247)

otırmış kız: “evlenme çağı geçmiş, evde kalmış kız”. (ITTS-249)

oyınbaz: “çok bilmiş, hileci, düzenbaz”. (ITTS-249)

ölı: “ölü”. (ITTS-253)

ömür (Ar.): “ömür, yaşam hayat”. (ITA-150)

peğember qoyını: “miskin, sessiz insan”. (ITTS-258)

perişan (Far.): “perişan, dağılmış bir halde olan, dağınık”. (ITA-151)

pis: “pis, çirkin, kirli, kötü”. (ITA-151)

qabahat / qabehet (Ar.): “çirkin iş ve hareket, yakışmayan davranış”. (ITTS-201)

qabiliyet (Ar.): “yetenek”. (ITTS-201)

qapatma: “bir erkekle nikahsız yaşayan kadın, metres”. (ITTS-203)

qart adam: “nazik olmayan insan”. (ITTS-208)

qılafatlı: “iri yarı, gösterişli insan”. (ITTS-210)

qırğın: “küskün, gücenmiş”. (ITTS-210)

qıvede / quvede (Ar.): “kadın ticareti yapan”. (ITTS-212)

qit adam: “dik duran erkek”. (ITTS-213)

qitleqoz: “kaba. şık, yakışıklı, giyim kuşamı düzgün olan erkek”. (ITTS-213)

qol qıran: “dolandırıcı”. (ITTS-214)

qudde: “kendini aşırı derecede beğenen, her münasebette kendini göstermek isteyen, bilgiçlik taslayan kimse”. (ITTS-216)

qursağı dar: “sabırsız insan”. (ITTS-218)

qursağı uzun: “sabırlı, bir işi ancak uzun sürede yapan kimse”. (ITTS-218)

rospi (Far): “rüspi, fahişe, orospu”. (ITTS-266)

salaca: “tabut, cenaze”.(ITTS-270)

salt: “çoluk çocuğu olmayan ve yapayalnız adam” (Saatçi-2024)

sarıqulağ: “yakınının kötü yolda olmasına göz yuman kimse”. (ITTS-271)

savxa: “ölenin elbise ve şahşi eşyaları”. (ITTS-271)

sellim seyyid: “başörtüsü ve üst giyimi olmadan sokağa çıkan kadın”. (ITTS-273)

sellühe: “kapalı bir ortamda açık saçık davranan kadın”. (ITTS-273)

sıfla pıssig/ pışşıg (kedi): vefasız kedi (TKHA-K -158)

siyah köle: siyah köle (ITF -58)

sona boylı: “boyu posu düzgün, yakışıklı kimse”. (ITTS-278)

söğiş: “küfür”(ITTS-278)

süküt (Ar.): “susma, konuşmama, sessizlik”. (ITA-154)

sümsük: “haysiyetini boğaz düşkünlüğüne kurban eden kimse”. (ITTS-279)

şehit: “şehit, susuzluktan ölen”. (ITA-154)

şellavi: “eli açık kimse”. (ITTS-285)

şirin dil: “tatlı dil”. (ITTS-287)

şulluq: “kaba, söz dinlemeyen, yaramaz, haşarı, hafif meşrep kimse”. (ITTS-288)

şulunq: “kötü yolda olan kadın”. (ITTS-288)

şüçe: “yiğit , cesur”. (ITA-155)

te’ziye (Ar.): “ölü sahibinin baş sağlığı dileği kabul etmek için kurduğu meclis”. (ITTS-294)

teherrüş (Ar.): “sataşma”. (ITTS-296)

teli / telih: “şanslı”. (ITTS-297)

telihsız: “bahtsız, şanssız”. (ITTS-297)

tembel: “iş görmeyi, çalışmayı sevmeyen, tembel”. (ITTS-297)

temeh: “tamah, açgözlülük”. (ITA-156)

teneşür: “üzerinde ölü yıkanan dört ayaklı tahta kerevet, salacak teneşir”. (ITTS-298)

tense: “önem, değer”. (ITTS-298)

tetik: “çabuk davranan, çevik, dikkatli”. (ITA-156)

togyan: “azgınlık, taşkınlık”. (ITA-156)

toh: “tok, aç olmayan”. (ITA-156)

toy toğlısı: “tembel ve üşenen insan için kullanılan bir ifade”. (ITTS-302)

türbe (Ar.): "mezar". (ITTS-304)

türbeliğ: "mezarlık". (ITTS-304)

uşaxçı: "erkeklerle cinsel ilişki kurma peşinde olan, aktif eşcinsel erkek". (ITTS-307)

utanmaz hayasız: utanma duygusu yok (TKHA-K -158)

uz: "akıllı ve ağırbaşlı". (ITTS-308), (ITA-158)

üce: "yüce". (ITA-158)

üsküt: "sükut, sessiz". (ITA-158)

üzmeg: "yüzmek, deriyi soymak". (ITA-158)

vay vay yımırtası: "çok titiz. çabuk darılan kimse". (ITTS-317)

ve'de (Ar): "(1) süre, zaman, (2) ecel, ölüm zamanı". (ITA-158),(ITTS-317)

vehşi: "(1) evcilleşmemiş hayvan (2) toy, insanlardan uzaklaşan, başkalarıyla ilişki kurmayı sevmeyen insan" (ITTS-317)

xalayıq (Ar.): "kadın köle, cariye". (ITTS-173)

xam 'egıl: "olgunlaşmamış zihin". (ITTS.171)

xam: "mesleğinde ya da hayatta tecrübesiz acemi insan". (ITTS-173)

xarab adam: "kötü insan". (ITTS-171)

xarab hakat (Ar.): "kötü söz, azarlayıcı söz". (ITTS-171)

xımbıl: "tembel, beceriksiz, yavaş hareket eden kimse". (ITTS-173)

xımxım: "burun ve genizden ses çıkararak konuşan, hım hım eden, sakat burunlu". (ITTS-173)

xıvarda (Far.): "cömert, eli açık". (ITTS-174)

xoş: "iyi, güzel, sevimli". (ITTS-175)

xulqı dar: "çabuk darılan, çabuk gücenen, tahammülü az olan, sıkıntılı kimse". (ITTS-176)

xuttana: "küçücük, güzel, zarif". (ITTS-176)

yalancı pehlevan: "elinden bir iş gelmeyen buna rağmen büyük işler başarır gibi övünen, palavracı". (ITTS-322)

yalancı: "yalancı". (ITTS-322)

yanşağ: "geveze, çok konuşan, gereksiz yere konuşan". (ITTS-323)

yaslı: "yakını ölen, yas içinde olan kimse". (ITTS-323)

yaxası yırtığ: "kabadayı, saldırgan" (ITTS-322)

yaxasız köynek: "kefen".(ITTS-322)

yeddi ruhlu: "büyük tehlikeler geçirip zarar görmeyen kimse". (ITTS-325)

yeddiden bir: “çok nazlı, sevimli”. (ITTS-325)

yellik: “yaşına uymayan hafiflikler yapan, ağırbaşlı olmayan”. (ITTS-325)

yetimçe: “aşağılık, açgözlü kimse”. (ITTS-327)

yol kesen: “soyguncu”. (ITTS-328)

yolçı: “ölümü yakın olan”. (ITTS-328)

yoxsıl: “yokluk çeken, yoksul, fakir”. (ITTS-328)

yüngül: “ağırlığı az olan şey, hafif davranışları olan, ağırbaşlı olmayan, havai”. (ITTS-329), (saatçi-2024)

zampara (Far.): “çapkın erkek, kadın peşinde olan erkek”. (ITTS-333)

ze’if (Ar.): “zayıf”. (ITTS-333)

zeğel: “kıvırtan, oynak, hileci”.(ITTS-333)

zekavat (Ar.): “zeki”. (ITTS-334)

zelil: “miskin, düşkün, hor görülen, aşağılanan”. (ITTS-334)

zendiq: “zalim, acımasız Allah’ın varlığına inanmayan, zındık”. (ITTS-334)

zenene: “kadına ait, kadınımsı giyim kuşam ve hareketleriyle kendini kadına benzeten erkek”. (ITTS-334)

zıllı: “tüysüz”. (ITA-160)

zır deli: “büsbütün deli, mecnun”. (ITTS-335)

zır zır delli: “büsbütün azgın deli” (ITTS-335)

zıreq (Far.): “yiğit, cesur, becerikli, eli çabuk”. (ITTS-335)

zırta / zırtaboz: “iriyarı”. (ITTS-335)

zing: “pis koku” .(ITA-160), krş zınık (Saatçi-2024)

zirek: “zeyrek, tez, hızlı, uyanık, çalışkan, çabuk”. (ITA-160)

zügürti (Far.): “bekar hayatı yaşayan erkek”. (ITTS-336)

2.4. İnsan ve Yaşam

2.4.1. Yaşam Evreleri

2.4.1.1. Çocukluk

bebe: “çocuk, bebek, yavru, kukla oyuncak”. (ITTS-85)

uşaxlığ çağı: “çocukluk devri”. (ITTS-308)

uşaxlığ: “çocukluk”. (ITTS-308)

2.4.1.2. Gençlik

cahil (Ar.): "genç, delikanlı". (ITA-129)

cıvan/ cuvan (Far.): "cevan, güzel, genç delikanlı". (ITTS-103)

ergen: "bekar, henüz evlenmemiş". (ITTS-138)

şehap: "genç delikanlı". (ITA-154)

2.4.1.3. Yaşlılık

ixtiyar / ıxtıyar (Ar.): "yaşlı". (ITTS-183)

kamil (Ar.): "olgun, 40-50 yaşlarında olan erkek". (ITTS-189)

qert adam: "yaşlı, ihtiyar erkek". (ITTS-208)

qoca qeri: "yaşlı kadın". (ITTS-213)

qocababa: "çok yaşlı erkek". (ITTS-213)

2.4.2. Beslenme

2.4.2.1. Yiyecek Adları

2.4.2.1.1. Çorba

'eşüre (Ar.): "en çok aşure günlerinde yapılıp halka ve fakir kimselere dağıtılan buğday". (ITTS-74)

açuh yarpah: "kereviz, pazı, soğan ve sarımsakla yapılan yöresel çorba." (KATS-1/21)

ag cırbıl: "yağ, soğan, yumurta ve pirinç karışımlı bir çeşit çorba, "cırbıl" dan farkı ise içine sumak veya limon tuzu konulmaması."(KATS-1/57)

bulamaç: "un, şeker ve yağ ile yapılan bir çeşit çorba". (ITA-128) ,(ITTS-94), (Uluhan-2025), (TB-21), krş bılamaç (KATS-2/383)

cırbıl: "yoğurt, soğan ve yumurta ile yapılan pirinç çorbası". (ITTS-102), (KATS-3/616), (TB-21), (Akkoyunlu-2012)

helim: "et ve buğdaydan yapılan bir çeşit çorba". (ITTS-165), (Uluhan-2025), krş (Saatçi-2024)

kaşşam aşı: "kaşşam aşı, kaşşamdan yapılan yemek ya da çorba." (ITTS-190)

noxıt teşribi: "bol nohutlu, soğan ve domates karışımlı etli tirit". (ITTS-244)

qerexarman teşribi: "kere harmanından yapılan bir çeşit sulu yemek". (ITTS-208)

şorba: "çorba". (ITA-155), (KNB-125)

tarhana aşı: "tarhana çorbası." (KATS-3/509), (ITTS-293)

teşrib: "tirit yemeği". (ITTS-299)

yarma şorbası: “irmek çorbası”. (ITTS-323)

2.4.2.1.2. Ekmek

arpa ekmeği: “arpa unuyla yapılan ekmek”. (KATS-1/36)

bazar ekmegı: “tandırda pişirilip satılan ince ve yuvarlak pide”. (ITTS-84)

buranı: “yağ, yumurta, bazı sebzeler ile yapılan bir çeşit ekmek”. (TB-25)

cedreqe: “tandır ekmeği”. (ITTS-100) krş cadraka (KATS-3/586)

cızlağlı ekmek: “kıkırdakla yapılmış ekmek”. (ITTS-103)

çürek: “ekmek”. (ITA-131)

dırnaxlı: genellikle bayramlarda evlerde yapılan yağlı, yumurtalı, tandırda pişirilen ince yuvarlak çörek türü (ITTS-126)

dirsek: “tandırda pişirilen, içi kıyma dolu çörek.”(ITTS-127), (Çoban-2025)

dögmeç: “doğranmış pidenin yağda kızartılmasıyla yapılan yemek”. (ITTS-129), krş dökmeç (TB-22)

ekmek: “(1) ekmek, (2) pide”. (ITA-134), (ITTS-136)

etli ekmek: “kıymalı, pişirilmiş hamur, lahmacun.” (KATS-1/119)

ev ekmeği: “tandırda pişirilmiş kalın ekmek, pide.” (KATS-1/187)

fetir ekmeği: “mayasız pişirilen ekmek, genellikle vefat eden kişinin ailesi tarafından yaptırılan fakirlere dağıtılması adetten olan mayasız ekmek”.(ITTS-144)

hemir: “hamur”. (ITA-140)

hinne: “ekmek yaparken hamur leğeninde kalan hamurları toparlayarak küçük bir topak haline getirip bu topaktan küçücük ve ince pide hacminde yapılan ekmeğe verilen ad”. (ITTS-167), (ITA-140)

künde: “açılmaya hazır bir ekmeklik hamur topağı”. (ITTS-197)

lavaşa: “yufkadan az kalın olan açık ekmek”. (ITTS-221)

mada: “tandırda pişirilen, iki ya da üç tane normal pide genişliğinde, pide ile yufka arası kalınlığındaki tandır ekmeği”. (ITTS-227)

nazkanan: “bir tür tatlı ince pide”. (ITTS-242)

qalata: “çörek”. (ITTS-204)

qurru ekmek: “katkısız yavan ekmek”. (ITTS-217)

sac ekmeği: “sac üzerinde pişirilen ekmek”. (ITTS-269)

sammun: “yuvarlak ya da uzunca şişkin ekmek, somun”.(ITTS-270), krş sammunı (KNB-108)

taqqalaq: “fazla kurutulmuş pide” (ITTS-292)

tarmus: “küçük ve kalın ekmek”. (ITA-155)

tendür ekmeği: “tandırda pişirilmiş ince, yuvarlak ve büyükçe boş pide”. (ITTS-297)

yavan ekmek: “katıksız ekmek, ekmekle birlikte hiçbir yiyecek olmadığını ifade eder”. (ITTS-324)

yuhha: “yufka”. (Akkoyunlu-2012)

2.4.2.1.3. Aş / Yemek

alma aşı: “daş alma” adı verilen ve yemesi hoş olmayan bir çeşit sert elma ile yapılan yemek.” (KATS-1/85)

aş / aş (Far.): “yemek”. (ITTS-125)

ayran aşı: “ bulgur ile yapılan bir tür yemek”.(TB-21)

baba aşı: “nenem aşı gibi olur, pirinç yerine bulgur eklenir”. (TB-22)

badıncan aşı: “patlıcanın suda kaynatılarak yağ, soğan ve sarımsakla beraber pişirildiği yemek.” (KATS-2/301)

bal kabağı aşı: “bal kabağı, mukeşşer, et, su ile yapılan bir yemek”.(TB-23)

bamya aşı: “bamya, sarımsak, domates salçası, et ile yapılan bir yemek”. (TB-23)

barışığ aşı: “küskünlerin barışması dolasıyla verilen ziyafet yemeği”. (ITTS-81)

bayramaşı: “şeker ve kurban bayramlarının ilk günlerinde pişirilen pilav ve kaysı yemeği”. (ITTS-84)

beyram aşı: “bayramın birinci günü sabahleyin camilerde cemaatle kılınan özel namazdan sonra, âdet gereği evlerde hazırlanan pilavla birlikte daha çok kuru kayısı yemeği yenir”. (KATS-2/435)

bulgur aşı: “bol soğanlı sulu bulgur yemeği”. (ITTS-94)

bulgur pilavı: “iri bulgur, yağ, su”. (TB-25)

burğıl aşı: “bulgur, yağ ve soğan ile yapılan çorba nevinden bir tür yemek.” (KATS-2/393)

dökme pilavı: “dökme, yağ, su, nohut eklenerek yapılır”. (TB-25)

durru: “duru, etli veya sebzeli olan sıvı yemek”. (ITA-133)

erüg aşı: “kaysı yemeği”. (ITTS-138)

gözlü patlıcan aşı: “patlıcan, sarımsak, pirinç”. (TB-25)

hamit şalgam: “pirinç, sarımsak, şalgam içine bulgur köfte konulur”. (TB-24)

helim (Ar.): “helme, dövme tanelerinin kaynatılması sonucunda oluşan sıvı yemek, sadece aile için yapılan şölene verilen ad”. (ITA-139)

kabağ aşı: “kabak, sarımsak, domates salçası, et”. (TB-23)

kabak turşusu: “kabak, pirinç, yarpız, sumak”. (TB-22)

karvan aşı: “kurutulmuş pide, soğan ve yağ ile yapılan, üstüne sumak dökülerek yenen bir tür geleneksel sulu yemek”. (ITTS-189)

kaşşamaşı: “kaşşamdan yapılan yemek ya da çorba”. (TB-190)

kenker: “kenger, bulgur, yumurta”. (TB-24)

kervan aşı: “birikmiş ve kurumuş ekmek parçalarından yapılan bir yemektir. Ekmekler doğranıp iyice yıkanır. Tencerede yağda soğan kavrulur; üzerine bir kap sumak suyu eklenip kaynatılır. Ardından ekmek parçaları tencereye atılır, birkaç diş sarımsak eklenir ve sıcak olarak yenir. (TB-22), (Uluhan-2025)

kurban aşı: “Allah yoluna kesilen koyun eti, pirinç, su, karabiber, soğan, çorba haline gelir”.(TB-22)

kuru fasulya aşı: “kuru fasulye, domates salçası, et”. (TB-23)

kuru lobiya aşı: “kaynatılmiş lobiya, yağ, soğan, ekmek, börülce”. (TB-22)

kurut aşı: “yoğurt süzme yopurt torbasına bırakılıp suyunu tamamen salınca, yoğrularak top hâline getirilir ve kurutulurdu. Sonra, bu kurutulmuş yoğurt tencereye atılır; içine biraz yarma ya da bulgur eklenerek kaynatılır, ardından ekmek doğranıp yenirdi”. (TB-21)

lahana aşı: “etli lahana yemeği, kapuska”. (Hünerli-2012)

letke aşı: “kuru erik, keşmiş, badem, et, bu yemek en çok bayram ve düğünlerde yapılır”.(TB-21), (ITTS-222), (Saatçi-2024)

mercimek aşı: “mercimek, pirinç, yağ, soğan”. (TB-22)

mestafa aşı: “mastafa aşı nane ile yoğurt karışımından yapılan bir tür sulu yemek”. (ITTS-231)

nenem aşı: “diğer adları nergis aşı, nene kızıdır. Üç adı olan bu yemeğin;malzemeleri ise yağ, mercimek, pirinç, pişirilip pilav kıvamına getirilir.” (TB-22)

nohut çorbası aşı: “malzemeler nohut, su, yağ, soğan”. (TB-22)

patlıcan aşı: “patlıcan, sarımsak, domates salçası”. (TB-23)

pirinç aşı: “bulgur, soğan, yumurta”. (TB-24)

qurban aşı teşribi: “ciğer yahnisi”. (ITTS-217)

sulu bulgur aşı: “biraz bulgur, doğranmış soğan bir de su ekledikten sonra yağ ve erişte de eklenip ve yenir”.(TB-21)

sulu kabağ dolması: “kabak, pirinç, kıyma, karabiber, salça”.(TB-23)

sulu kebap: “kuzu eti, sarı kök, yoğurt sarımsak malzemelerinden yapılır”.(TB-24) ,(ITTS-278)

sütlü aşı: “süt, pirinç”. (TB-23)

sütlü buğda aşı: “süt, buğday”. (TB-23)

şam böreği: “hamur, kişniş, pirinç pilavı”. (TB-25)

şeyh mehşi: “patlıcan, kıyma, kişniş, kereviz”. (TB-23)

tamata cırbılı: “soğan, domates salçası, sumak suyu” (TB-21)

tamata teşribi: “domates, mükeşşer, basra limisi, et”. (TB-24), (Akkoyunlu-2012)

tarhana: “kurutulmuş bulgur ve torak yoğurduyla yapılan bu yemeğe keşşam denir; sarımsak ve yağ eklenir”.(TB-24)

tavıh teşribi: tavukları parçalayıp suyla beraber sulu bir tavuk yemeğine getirmek (Akkoyunlu-2012)

tikme: “patlıcan, pirinç, kıyma, karabiber, domates salçası”. (TB-23)

toy aşı: “düğün yemeği. (ITTS-302)

xurda aş: “sulu yemek, sebze yemeği”. (ITTS-176)

yağış aşı: “yağmur duasına çıkan çocukların söyledikleri şarkılar eşliğinde, un, yağ ve çeşitli malzemelerle pişirilen; uğur getirdiğine inanıldığı için herkesin az da olsa tattığı bir yemektir”. (ITTS-321)

yahnı aşı: “malzemeler: nohut, soğan, zira”. (TB-21)

yahudi kiftesi: “içi kıymalı, pirinç çorbasında kaynatılan yuvarlak biçimli pirinç köftesi”. (TB-25), (ITTS-321)

yarma aşı: “malzemeler: yarma, soğan, yağ, sumak suyu”. (TB-21)

yarpağ: “iki türde yapılır: (1) pazı dolması: malzemeler: zılk, biber, domates, kabak, patlıcan, soğan, pirinç, kıyma, yağ ve baharatlar. (2)sarma dolması: malzemeler: miv, biber, kabak, soğan, pirinç, kıyma, yağ, karabiber ve baharatlar.”. (TB-24), (ITTS-323)

yeşil alma aşı: “yeşil elma kereviz, domates, yağ”. (TB-23)

yeşil fasulya aşı: “yeşil fasulye, domates salçası, et”.(TB-23)

yeşil lobiya kaynatmesi: “barbunye kaynatılır ve üstüne nar taneleri eklenir”.(TB-22)

zad (Ar.): “yemek”. (ITTS-333)

zılk aşı: “pazı, sarımsak, pirinç, domates salçası, et”. (TB-24)

2.4.2.1.4. Kahvaltı

bastırma: “pastırma” (ITTS-82)

cin yımırta: “ufacık yumurta” (ITTS-103)

çiğ yumurta: “pişmemiş yumurta” (ITTS-114)

çiğle biş: “az pişmiş, yarı pişmiş, çiğ ile pişmiş arası” (ITTS-114)

deleme: “kabuksuz olarak yumurtlanan yumurta, kabuğu sertleşmemiş yumurta”. (ITTS-123)

imırta: “ yumurta” (KATS-1/280),

ke’ek (Ar.): “çörek, simit”. (ITTS-190)

kere: “tereyağı”. (ITTS-192), (Saatçi-2024), (KMG-166)

kurut: “ekşi yoğurttan küçük topaklar halinde yapılıp kurutulan çökelek”. (Demirci-2004)

leq: “cılk, bozuk,kötü kokmuş, genellikle yumurta”. (ITTS-222)

lor: “kaymağı alınmış sütten yapılan yağsız peynir”. (ITTS-223)

mırabba (Ar.): “reçel, mırabba (ITTS-233)

mixleme: “kıyma, yumurta ve soğan” (ITTS-234)

murta: “yumurta” (ITA-149)

pendir (Far.): “peynir” (ITA-151)

qattı: “yumuşak olmayan, suyu az, yoğunluğu çok olan herşey, katı yoğurt” (ITTS-205)

qatuğ: “yoğurt” (ITTS-204)

qeddah mırabbası: “çiçekten yapılan reçel”. (ITTS-206)

qeynemiş yımırta: “katı yumurta”. (ITTS-209)

qeynetme: “kaynatma, haşlama”. (ITTS-209)

torağ: “suyu alınmış yoğurt, süzme yoğurt”. (ITTS-302)

zeytun (Ar.): “zeytin” (ITTS-334)

2.4.2.1.5. Tatlı

‘enber verıd (Ar.): “çocukların sevdiği macun kıvamında bir şeker çeşidi”. (ITTS-73)

‘ereb paqlavası: “sıcak pidenin üzerine yağ ve şeker karışımı dökerek elde edilen tatlı”. (ITTS-73)

‘eric (Ar.): eskiden şekeri suda kaynatıp şıra haline getirerek elde edilen çocukların çok sevdiği bir tatlı (ITTS-73)

badam ezmesi : “bademın içi ile yapılan helva gibi bir çeşit tatlı”. (KATS-2/300)

barmağ şeker: "eskiden çocukların çok sevdiği parmak biçiminde bir şeker". (ITTS-81), krş barmah şeker (KATS-2/305)

bastuk: "pekmezden yapılan bir çeşit lokum". (KATS-2/327)

beyram şekeri: "bayramda konuğa ikram edilen çikolata ve benzeri tatlı" (KATS-2/436)

bilbil yuvası: "halka biçiminde olan, ortasında yeşil renkli hoş bir madde bulunan bir çeşit tatlı. (çoğu zaman burma tatlısıyla birlikte satılır." (KATS-2/384)

burma: "(1) çevirme, kıvırma. (2) bürülmüş bir şeyin hâli; helezon biçim. (3) yoğurulmuş hamurun kıvırılarak yağ ve şekerle, ayrıca un hâline getirilmiş cevizle hazırlanan; ince, uzun ve içi boş bir tatlı". (KATS-2/395)

dondırma: "dondurma". (ITTS-129)

doşab: "üzümden alınan şıra ve tatlı kısmına denir" .(Saatçi-2024)

doşşap (Far.): "pekmez". (ITA-133) krş doşap (ITTS-129)

dögmec: "sıcak pide üzerine yağ ile bal, pekmez ya da şeker karışımı dökülerek elde edilen bir tür tatlı".(ITTS-129)

gezve: "kudret helvası". (ITTS-150)

halve (Ar.): "helva, şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı". (ITA-139), (ITTS-165)

hezve / hezve gezve: "kudret helvası". (ITTS-167)

kelle şeker: "silindir şeklinde kalıba dökülmüş şeker". (ITTS-191)

kesme şeker: "kalıba dökülmüş parça şeker". (ITTS-192)

köpme: "genellikle Ramazan aylarında tavada yağ içinde kavrularak yapılan lokmaya benzer bir çeşit hamur tatlısı". (ITTS-197)

külçe (Far): "koluçe, özellikle bayramlarda evlerde yapılan içi şeker ve ceviz dolu fırın ya da tandırda pişirlen bir çeşit kuru pasta türü". (ITTS-197), (Uluhan-2025)

lalanqa: "eskiden mayalı hamurdan evlerde kalıba dökülerek yapılan bir çeşit lokma". (ITTS-221)

leleqaqqa: "eskiden evlerde imal edilen bir çocuk tatlısı". (ITTS-222)

levzine: "un, yağ ve ceviz karışımından yapılıp parçalar halinde çarşı ve eğlence yerlerinde satılan, çocukların çok sevdiği bir tatlı türü". (ITTS-222)

luqum (Ar.): "lokum". (ITTS-223)

ma'cun / me'cun: "çocukların sevdiği bir çeşit tatlı". (ITTS-227)

mesket: "eskiden yağ, un ve şeker karışımından yapıla, kağıt üzerine ince bir tabaka olarak sürülen bir tür yerli tatlı türü". (ITTS-232)

mılebbes (Ar.): "badem şekeri". (ITTS-233)

ölı helvesi: "cenaze kaldırdıktan sonra fakirlere dağıtılan helva". (ITTS-253)

pekleve: "un, şeker, yaġ ve cevizle yapılan ve Ramazan ayına mahsus hamur tatlısı. (1950'lere kadar Irak'ta sadece Ramazan aylarında yapılır ve satılırdı". (KATS-2/478).

pendir helvesi: "peynir, un, şeker ve yağ karışımından yapılan helva". (ITTS-259)

qend şeker (Far.): "kelle şeker, kesme şeker". (ITTS-207)

sümüren: "çomaklı şeker". (ITTS-280)

şam şekeri: "çocuklara satılan, değnek ucunda hazırlanmış bir tür kahverenkli şeker".(ITTS-284)

şamtopı: "çocuklara satılan, bir top şekline getirilmiş patlatılmış mısır". (ITTS-284)

şeker helvesi: "un, şeker ve yağ karışımından yapılan helva". (ITTS-285)

şillik: "yağ, un ve şeker karışımından oluşan cıvık haldeki hamurdan oluşan, sac üzerinde pişirilen bir çeşit tatlı".(ITTS-287)

şirin (Far.): "şekerli tatlı, yiyecek". (ITTS-287)

turşi şirin: "çocukların sevdiği ekşimsi bir şeker türü". (ITTS-303)

un helvesi: "un, şeker ve yağ karışımından yapılan helva" (ITTS-307)

üzim doşabı: "üzüm ezilip şekerle karıştırılarak yapılan pekmez." (KATS-1/218)

xurma helvesi: "hurma, un, şeker, yağ karışımından ve bazen de buna peynir de ilave edilerek yapılan helva". (ITTS-176)

2.4.2.1.6. Pilav

'enber: "bir çeşit kokulu pilav". (ITTS-72)

biryanı: pirinç, üzüm, kişniş, patates, bezelye, badem, tavuk veya etten yapılan bir tür pilav (Akkoyunlu-2012), (KATS-2/366)

burgul pilavı: "pirinç yerine bulgur kullanılarak yapılan pilav". (Akkoyunlu-2012), (Uluhan-2025), (KATS-2/393), (ITTS-94)

çeltük: "kabuğu içinde olup dövülmemiş pirinç". (ITTS-112)

çilav: "kırmızı pilav, salçalı pilav". (ITTS-115)

döşeme pilav: "belirli bir metodla yapılan pilav". (ITTS-130)

harişte pilavı: "erişte, yağ, şeker". (TB-25)

kara harman pilavı: "kara harman, su". (TB-25)

keçel pilav: "etsiz ve çorbasız pilav". (ITTS-190)

keşkek pilavı: "yarma, buğday, etten yapılır" (Akkoyunlu-2012), (Uluhan-2025)

kırmızı pilav: salçalı pilav (Akkoyunlu-2012)

leppe: "az pişmiş, yumuşak pirinç pilavı, lapa". (ITTS-222), (KMG-277)

nenem aşı: "bulgur ve mercimek karışımı bir tür pilav". (ITTS-243)

pekleli pilav: "baklalı pilav". (Akkoyunlu-2012)

perde pilavı: "içine kişmiç, çekirdeksiz, kırmızı renkli, ufak bir tür üzüm, tavuk eti ve badem içi konulan ve üzeri yufka ekmegi ile örtülüp pişirilen pirinç pilavı, perdeli pilav".(KATS-2/470), (Akkoyunlu-2012)

qazan dibi: "pilav pişerken tencerenin dibinde yanan yapışkan bölüm". (ITTS-209)

sade pirinç pilavı: sade pilav (Akkoyunlu-2012)

süzme pilav: "belirli bir metodla yapılan pilav". (ITTS-280)

şibitli bakla pilavı: "bakla, şibit, pirinç, yağ". (TB-25)

şülle: "yumuşak pilav". (ITTS-288)

yanaşma: "bir çeşit pilavlı, sebzeli yemek". (ITTS-322)

yerköklü pilav: "havuçlu pilav". (Akkoyunlu-2012)

2.4.2.1.7. Et Yemekleri

bazar kababı: "köftecide ya da lokantada yapılıp satılan şiş köfte" (ITTS-84)

çılfıray (Ing): "et veya ciğer sote" (ITTS-112), (Saatçi-2010)

etli ekemk: "kıymalı pide". (ITTS-139)

kabab (Ar.): "şiş köfte." (ITTS-189)

kelle küpe: "ünlü bir Kerkük yemeği, kelle paça yemeği". (ITTS-190)

kelle paça: "koyunun baş, ayak, dil ve kulağından yapılan sulu yemek" (ITTS-191), (TB-24)

keşkeg: "buğday ve etin haşlanmasıyla oluşan yemek." (KMG-172)

külbastı: "ızgarada pişirilen kemiksiz et." (ITTS-197)

mumbar: içi pirinç ve etle doldurulan yemek (ITTS-235)

paça: "koyunun baş, ayak, dil ve kulağından yapılan sulu yemek". (ITTS-257)

qavırğa: "kuruyemiş gibi yenebilmesi için buğday v.b. tanelerinin ateşte kavrulmuşu hali". (ITTS-205)

qavırma: "kavrulmuş et". (ITTS-205)

qızıl et: "yağsız ve kemiksiz et". (ITTS-212)

sulu kebap: "suyuna zerdeçal eklenerek koyun etinden yapılan bir tür yemek, etli papara yemeği". (ITTS-279)

sulu yemeğ: "etle pişmiş sebze yemeği". (ITTS-279)

sümüksüz et: "kemiksiz et". (ITTS-212)

tike / tikke: "küçük parça lokma, kuşbaşı". (ITTS-301)

tikmeli: "patlıcanı oyup içine kıymalı pirinç doldurarak ağzı iplikle dikilen ve bu şekilde patlıcan yemeği içinde pişirilen Kerkük ve yöresine özgü bir yemek türü". (ITTS-301)

tirit: "etli doğrama yemeği". (ITTS-301)

türlü: "birkaç çeşit sebze karışımından yapılan sulu ve etli yemek". (ITTS-304)

yehini: "pirinç, et, nohut ve soğan karışmından yapılan sulu yemek, yahni".(ITTS-324)

2.4.2.1.8. Köfte

ayı kıftesi: "sulu yemek içinde pişirilen, yuvarlak ve küçük et köftelerinden oluşan bir yemek". (ITTS-65)

bulgur kiftesi: "yarma, ince bulgur, kıyma, kişniş, badem, soğan". (TB-25)

ev kababı: "evde hazırlanan şiş köfte". (ITTS-139)

gelinbudu: "kadınbudu köftesinin bir benzeri, içi kıyma, dışı pirinçten olan yumurtaya bulanarak yağda kızartılan bir çeşit köfte". (ITTS-149)

helep kıftesi: "kadın budu köftesine benzeyen yumurta sürülüp yağda kızartılan içi kıyma pirinçli köfte". (ITTS-165)

kıfte: "köfte" (ITTS-193)

kıfteli turşu: "sebzeli yemek içinde pişirilmiş içli köfte". (ITTS-193)

kubba (Ar.): "köfte". (ITTS-197)

patata kiftesi: "içi kıyma dolu hamuru ise patatesten yapılır, ezilir ve içine kıyma koyulur". (Akkoyunlu-2012)

su kıftesi: "haşlanmış bulgur ve irmik karışımı bir tür köfte" (ITTS-278)

şembe kıftesi: "sulu köfte, ekşili köfte". (ITTS-285)

şıfte: "yağda kavrulmuş un ve soğan karışımlı kıyma köfte". (ITTS-286)

yahudı köftesi: "içi kıyma dolu, pirinç çorbasında kaynatılan yuvarlak biçimde pirinç köftesi". (ITTS-321)

zılbiye / zilbiye (Ar.): "et, un ve soğan karışımından yuvarlak, büyükçe ve ince biçimde yapılıp yağda kavrulan köfte". (ITTS-334), (Saatçi-2024)

2.4.2.1.9. Turşu

embe: "Hindistan menşeli bir turşu". (KMG-218)

şalgam turşu: "şalgam suyu". (ITTS-284)

taruzu turşusu: "kabak turşusundaki malzemelerle aynı". (TB-23)

turş: "ekşi" (KMG146)

2.4.2.1.10. Diğer Yemekler

'arafatlığ: "arife gününde evlerde pişirilip fakirlere dağıtılan yemek". (ITTS-69)

aş: "yemek, sulu yemek". (ITTS-62)

badıncan dolması: "ikiye bölünmüş patlıcanın içi çıkarılarak yerine pirinç, kıyma vesaire konulup pişirilerek yapılan yemek." (KATS-2/301)

badıncan kavurması: "patlıcanın uzunlamasına dilinip yalnızca yağda kızartılarak yapılan yemeği; patlıcan kızartması". (KATS-2/302)

baksam (Ar.): "beksemet, simit, kuru çörek." (KATS-2/333), krş beqsem (ITTS-86)

bamya teşribi: et ve bamya ile yapılan sulu yemek (Akkoyunlu-2012)

bastırma: "kıyılmış et, sarımsak ve baharat karıştırılır; sığır bağırsağına doldurulur ve kurutularak sucuk hazırlanır." (KATS-2/327)

beyaz latike: "parça kuzu eti pişirilir. Suda bir süre bekletilen kayısı ve kişmic (çekirdeksiz üzüm), pişen etin üzerine ilave edilir. Biraz tuz, bir-iki yemek kaşığı toz şeker ve sıcak su eklenerek pişirilir". (Akkoyunlu-2012)

biber dolması: "yeşil bibere pirinç, kıyma ve kısmi baharat doldurularak yapılan yemektir. Kerkük'te biberin yanında patlıcan, kabak, domates ve soğan dolmaları da birlikte tek bir kazanda pişirilir; bu yemeğe 'dolma' adı verilir". (KATS-2/426)

borani: "yağ, yumurta, soğan ve bazı sebzelerle yapılan bir çeşit yemek". (KATS-2/392)

bögen: "içine yağ konulan işkembe". (ITTS-93)

börek: "hamur içine kıyma veya sebzeli peynir konularak tepside pişirilen yemek."(KATS-2/398)

cacıg: "içine salatalık ve sarımsak doğranmış yoğurt." (KATS-3/585)

dızlağ: "ekmekle yenen, yağda kızartılmış parçalar halindeki koyun kuyruğundan yapılan bir çeşit yemek". (ITTS-126)

doğrama: "teşrip yapmak için doğranmış ekmeğe et ve et suyu ilave edilerek elde edilen bir tür yemek". (ITTS-128)

dolma: "sarma, Kerkük yöresine özgü, soğan, sarma, patlıcan, kabak, lahana yaprağı ve domatesten yapılan çok lezzetli bir tür yemek". (ITTS-129)

dögmeç: "doğranmış sıcak tandır ekmeğinin üzerine, henüz tulumdan çıkarılmış tereyağı ve şeker eklenerek elle ezilip karıştırılan; genellikle kuşluk vakti yenilen bir yemektir".(Uluhan-2025)

durru yemeğ: "etli ya da sebzeli olan sıvı yemek". (ITTS-130)

erişte: "erişte, hamurdan yapılan kesme ev makarnası" (ITA-135)

göz: "yemeğin suyunu koyulaştırmak ve yemeğe hoş tat vermek için suyuna az miktarda ilave edilen bulgura verilen ad". (ITTS-152)

gözele: "kuzu ve koyun işkembesinin belirli bir kısmına verilen ad". (ITTS-152)

ingiliz ekmeği: "piskivit, bisküvi, Günümüzde kullanılmıyor." (KATS-1/185)

kenger burğul: "kenger ile bulgur karışımından yapılan bir tür sulu yemek" (ITTS-191)

keplemeğ: "pudra halinde ya da ufak taneli olan bir yiyeceği çiğnemeden dilin üst kısmını sürerek yemek" (ITTS-192)

kereviz turşusu: "eskiden yapılan bir tür pirinçli sulu yemek" (ITTS-192)

keşkek: "dövülmüş buğday, et ve nohuttan yapılan bir tür yemek" (ITTS-193)

kırmızı latike: "bu tarifin içine biraz salça ilave edilerek yapılır. Bu tatlı duru bayram sofralarında mutlaka bulunur".(Akkoyunlu-2012)

ma'cun / me'cun (Ar.): "salça" (ITTS-227)

mada: "tandırda pişirilen iki ya da üç tane normal ekmek". (ITTS-227)

mev yarpağı: "yaprak sarması" (ITTS-231)

mıceddere (Ar.): "mercimek ve pilav karışımı bir tür yemek" (ITTS-232)

mıgeşşer: "kabuğu alınmış ve parça halinde kurutulmuş nohut" (ITTS-233)

mıte': "meta. yolculuk sırasında yenmesi için hazırlanan yiyecek". (ITTS-234)

pencer burğul: "haşlanmış ebegümeci ile bulgur karışımından yapılan bir tür sulu yemek". (ITTS-258) (ITTS-258)

pim yağı: "kuyruk yağı, iç yağı" (KNB-251), (ITTS-261)

qağanağ: "yumurta, yağ ve undan yapılan bir yemek". (ITTS-204)

qandağ /qandeh: "şekerli, sıcak su". (ITTS-202)

qavut: "kurutulup kavutulmuş buğday ile şeker karışımından yapılan çerez tipi yiyecek" (ITTS-209)

qere xarman: "henüz kurumamış ve tam biçilmemiş buğday başaklarından elde edilir. Bu başaklardan yemek, özellikle pilav ve çorba yapılır. Buğday, süt olum dönemindeyken biçilip bir yerde kümelenir. Üzerine bir miktar kuru ot yakılarak atılır; böylece kılçıklar ve başaklar hafifçe

yakılır. Ardından bir süre güneşte kurutulur ve tokmakla dövülerek ‘qere xarman’ elde edilir”. (Uluhan-2025)

qerexarman dolması: kereharmanla yapılan sarma ve dolması. (ITTS-208)

qıderi: “soğan, yarpuz ve ekşi nar karışımından yapılan nar salatası”. (ITTS-210)

qurut: “ekşi yoğurttan küçük topaklar halinde yapılıp kurutulan çökelek”. (ITTS-218)

sazık: “şalgam ve şalgam yaprağına irmik ilave edilerek bir süre “küpede” tutulan ve sonra çiğ olarak yenen ekşi bir yiyecek”. (ITTS-271)

şalğam qaynetmesi: “pekmez katılarak kaynatılıp tuzla yenen şalgam” (ITTS-284)

şamdarı: “patlamış mısır” (ITTS-284)

şıx mehşi (Ar.): “karnıyarık yemeği” (ITTS-286)

şölen: “şölen, muharrem ve aşure günlerinde yapılan bu yemek, aşurelik buğday ile et ve hamur ekleninceye kadar dövülmesi suretiyle yapılan yemektir. Bu yemek büyük kazanlarda hazırlanır ve birçok kimsenin bir araya gelmesiyle sunulur”. (Uluhan-2025)

şüllüh: “özellikle dolma tenceresinin dibine yapışan ve çok lezzetli olan kısmı”(ITTS-288)

tebbule (Ar.): “haşlanmış bulgur, taze soğan, maydanoz ve baharatla yapılan bir tür yemek, kısır” (ITTS-295)

tendüre koyma: “herise (halim), kabuğu alınmış buğdaydan yapılan aşure aşıdır.” (KATS-3/562)

termiye: “hurma, yağ ve peynirle tavada pişirilen bir tür yemek.”(KATS-3/535)

un çirişi: “kurutulup öğütülmüş çiriş maddesi, çiriş unu” (ITTS-307)

zalata (It.): “salata”. (ITTS-333)

2.4.2.1.11. Baharat

duz: “tuz”. (KMG-251)

kişnic / kişniş: “bir tür baharat” (ITTS-194)

leymun duzu: “limon tuzu” (ITTS-222)

sarıkök: “zencefilgillerden, kök sapları baharat olarak kullanılan bir bitki”.(ITTS-271)

sumbaq (Ar.): “sumak” (ITTS-279)

2.4.2.1.12. Sebze

badıncan (Ar.): “yoğun saplı, yeşil başlığı olan, yumuşak, mor kabuklu bitki, sebzesiyle çeşitli yemekler yapılır, patlıcan.” (KATS-2/301), (ITA-125), (ITTS-79)

bamya (Ar.): "yaz mevsiminde yetişen ve parmak biçiminde olan bir çeşit yeşil sebze. Tazesi yazın ve kurutulmuşu kışı yemek yapılarak yenir". (KATS-2/340), (ITA-126)

biber: "biber, taze olanına yeşil biber, kurutulup dövülmüş haline karabiber, acı (keskün) olanına kırmızı biber, tatlı (şirin) olanına tatlıbiber denir." (KATS-2/426)

biçınçı zılkı: "kışın sonuna doğru yetişen ve ıspanağa benzeyen ufak yapraklı bir tür pazı" (KATS-2/433)

borı kabagı: "aşı ve dolması yapılan kabak çeşitlerinden boru biçiminde olanı." (KATS-2/399)

cucuq: ufacık soğan, soğanın ufak iç kısmı "(ITTS-104)

çay terüzısı: "çay kenarlarında yetiştirilen uzun boylu acur" (ITTS-111)

çısqa: "ekilmek için hazırlanmış küçücük soğan" (ITTS-115)

dam dıreğı: "kaba. bostan kıyılarında yetişen bir çeşit büyük boy acur "(ITTS-120)

dombalan: "patatese benzeyen, toprak içinde yetişen bir çeşit mantar" (ITTS-129)

gög soğan: "taze soğan "(ITTS-209)

kabağ: "kabak" (Hünerli-2012)

kav: "eskiden taşlı çakmaklarda kullanılan kolay yanan bir çeşit mantar". (Hünerli-2012)

kelle soğan: "bir baş soğan" (ITTS-191)

kelyar: "yarım metre boyunda tadı ekşimsi bir çeşit hıyar" (ITTS-191)

kereviz: "kereviz" (ITTS-192)

kever: "maydanoz türü, uzun saplı, çiğ yenen bir çeşit ot "(ITTS-193), (Saatçi-2024)

köbelek: "yenebilen bir çeşit mantar". (Hünerli-2012)

lobıya (Ar.): "börülce" (ITTS-223)

me'denos: "maydonoz "(ITTS-229)

mev: "asma yaprağı" (KMG-141)

patata (İt): "patates ". (ITTS-258), (KNB-250)

pekle: "bakla."(KATS-2/478) ,(ITTS-259)

pencer: "ebegümeci nebatının yaprağı, asma yaprağı gibi dolma ve sarma olarak kullanılır. bulgur ile aşı yapılır, ayrıca yağda kavrularak yenir." (KATS-2/481), (ITA-151)

qernabit / qernebit (Ar.): "karnıbahar" (ITTS-208)

qert: "taze olmayan sebze ya da meyve" (ITTS-208)

qeyiş soğan: "yeşil soğan, taze soğan" (ITTS-209)

qoca: "tazeliğini kaybetmiş sebze ve meyve" (ITTS-213)

samırsağ: "sarımsak" (ITTS-270), (ITA-152), (Hünerli-2012)

soğan: "soğan". (Hünerli-2012)

şalğam: "şalgam" (ITTS-284)

şibit (Far.): "şevit, dereotu" (ITTS-287)

tamata (Ar.): "domates" (ITA-155), (KNB-80), (ITTS-292)

ter'üzü: "acur "(ITTS-299)

teze mev: "taze asma yaprağı"

üçkündür: "şevender, kırmızı pancar" (ITTS-311), (KATS-1/198)

xıyar (Ar.): "salatalık" (ITTS-174)

yeşilliğ: "sofraya konulan yeşil marul". (ITTS-326), (ITA-160)

zılh (Ar.): "pazı" (ITA-160), krş zılq (ITTS-334), krş sılk (Saatçi-2024)

2.4.2.1.13. Meyve

'erebsiki: "koni biçiminde, üzeri çizgili, çok acı ve siyah renkli otun meyvesi ". (ITTS-73)

'ıncas (Ar.): "erik". (ITTS-74)

'ınnab (Ar.): "kabuğu kırmızı, çekirdeği sert bir meyve, çiğde". (ITTS-74)

allı ballı: "bir çeşit sulu, ufak ve tatlı incaz (erik) olup taneleri üzüm tanelerinden küçüktür; hep yuvarlak olur, kabuğu ince ve kırmızımsıdır." (KATS-1/84)

alluça-ellüçe: "küçücük ekşi erik". (ITTS-60)

alma: "elma". (ITTS-60), (Hünerli-2012), (KATS-1/85)

aluça: "daha çok haluça da denir; ekşi eriktir. Türkiye Türkçesinde 'icaş' anlamına gelen bu erik türüne, Türkmencede kaysı karşılığında 'erük' denir. "(KATS-1/88)

armut: "bilinen sarışın, tatlı meyve". (KATS-1/41), (Hünerli-2012), (ITTS-124)

asma qavun: "kışın yenmek üzere asılıp saklanan, yuvarlak, büyükçe ve sarı renkte bir tür kavun" (ITTS-62), krş asma kavun (KATS-1/53), (Hünerli-2012)

bar (Far.): "tarım ürünü, meyve "(ITTS-80)

basra limisi: "limona benzeyen bir çeşit acı meyve, kurutulmuşu çay gibi ḳaynatılaraḳ içilir." (KATS-375)

bucarı üzüm: "ayıklanmış kuru üzüm". (ITTS-93)

dehrem: "olgunlaşmamış cevizin yeşil olan kabuğu" (ITTS-123)

erüg: "yemeği yapılan, ṭatlı ve etli sarı renkli meyve, ḳayısı, kurutulmuş olanına "letke" denilir". (KATS-1/130), (ITTS-138) , (KMK-268), krş erük (Hünerli-2012)

gelin barmağı: “bir tür üzüm” (ITTS-149)

gevce: “bir çeşit erik” (ITTS-150)

gevij: “alıç, meyve” (ITTS-150)

gilabı armut: “bir çeşit tadı hoş armut” (ITTS-151)

heyva: “ayva” (ITA-138), krş hayva (Hünerli-2012)

karpız: “karpuz” (Hünerli-2012)

kelek: “olgunlaşmamış kavun” (ITTS-191)

kişmici: “kişmici-üzüm” (KNB-50)

lelengı (Far.): “mandalina” (ITTS-222)

letike: “kurutulmuş kayısı” (ITTS-222)

leymun (Ar.): “limon” (ITTS-223)

limi: “portakal büyüklüğünde limon” (ITTS-223)

meve (**Far.):** “meyve “(ITA-148)

meyxoş (Far.): “tadı ekşiye yakın olan, mayhoş” (ITTS-232)

miskı (Far.): “limon” (ITTS-234) ,(KATS-2/375)

narınç: “turunçgillerden bir ağaç, bu ağacın portakalı andıran, suyu acımtırak meyvesi” (ITTS-240)

nobar (Far.): “mevsimin başında ilk yetişen ya da o mevsimde ilk defa yenen meyve “(ITTS-244)

pakkuz: “olgunlaşmamış incir” (ITTS-257)

paşa üzümi: “taneleri dolgun ve yuvarlak bir cins, beyaz üzüm.”(KATS-2/461)

pırtakal: “turunçgillerden bir çeşit, ağacın sarıya çalan renkli mayhoş tadı olan meyve” (KATS-2/468), (ITTS-261) ,(ITA-151)

püllüş: “üzüm çekerdiği ya da sapı” (ITTS-262)

qarpız: “karpuz”. (ITTS-204)

qesp: “bir çeşit hurma”. (ITTS-208)

qetır daşşağı: “bir çeşit kara erik”. (ITTS-209)

qora: “olgunlaşmamış üzüm”. (ITTS-215)

rutab (Ar.): “taze hurma”.(ITTS-266)

şamama: “güzel kokulu, ufacık bir kavun”. (ITTS-284)

şatı tutu: “böğürtlen”. (ITTS-285)

şüllem: “hurma ağacının dikeni”. (ITTS-288)

teke üzüm: “henüz ayıklanmamış olan kuru üzüm”. (ITTS-296)

tekek: “kavun, karpuz gibi bitkilerin yerde sürünen budakları.” (ITA-156), (ITTS-296)

temir hindi: “Hindistan’dan ithal edilen bir çeşit mayhoş meyve, temri hindi, demir hindi”. (ITTS-297), (KATS-560)

terʾüzi: “sert hıyar, su hıyarı, acur. salatalık olaraḳ yenir.”(KATS-3/533)

teteg: “asma kavun, karpuz gibi bitkilerin sürgünü ya da dalı”. (ITTS-299)

turınc: “acımtırak bir tür narenciye.” (KATS-3/535)

tülki üzümi: “salkımı bir arşın kadar uzun ve taneleri ufak, yuvarlak olan bir çeşit tatlı üzüm.” (KATS-3/576)

üzüm: “üzüm”. (ITTS-313), krş üzim (KATS-1/218), krş üzım(Hünerli-2012)

xam: “çiğ, olgunlaşmamış meyve”. (ITTS-173)

xoşap: “kayısı kompostosu”. (ITTS-174)

yarköki/ yer kökü: “havuç”. (ITTS-323)

yengi dunya: “malta eriği”.(ITTS-326)

zingil: “küçük salkım, küçük olan üzüm ve hurma salkımı”. (ITTS-336)

2.4.2.1.14. Kuru Yemiş

‘ereb qozı: “cevizin ağaçtaki yeşil hali, kabuklu taze ceviz”. (ITTS-73)

badam (Far.): “badem” (ITA-125), krş badamça (ITTS-79)

butım: “fındık benzeri ufak bir tür eglencelik yemiş, çitlembik” (KATS-2/406).

kişmic: “çekirdeksiz kuru üzüm” (ITTS-194)

qazvan: “düz kabuklu kayın ağacının, nohut büyüklüğünde, fıstık tadında olup kurutularak çerez olarak yenen ürünü” (ITTS-206)

qoz: “ceviz” (ITTS-216), krş koz (Hünerli-2012)

2.4.2.1.15. Gıda, Ürün

arpa unu: “arpanın öğütülmesinden elde edilen un”. (Uluhan-2025)

arpa: “buğdaygillerden, taneleri ekmek ve hayvanlara yem olarak verilebilen tahıl cinsi” (KATS-1/36), (ITTS-62), (Uluhan-2025)

başşah: “başak, arpa, buğday gibi ekinlerin tanelerini taşıyan kılçıklı baş” (ITA-126)

beyaz arpa: “ak renkli bir çeşit arpa”. (Uluhan-2025)

buğda unu: “buğdayın öğütülmesinden elde edilen un”. (Uluhan-2025)

buğda: "buğday" (ITTS-93), (Uluhan-2025), krş bugda (KATS-2/377), (ITA-128)

burgıl: "kaynatılıp kurutulduktan sonra değnekle dövülerek kabuğu alınmış buğday, pilav, duru aşı yapılır, bulgur." (KATS-2/393), krş burğul (Uluhan-2025)

cegen: "eski buğday sapı, süpürge otu" (ITTS-100)

cez: "samanı alınmış tahıl yığını" (ITTS-102)

çeltik: "kabuklu pirinç". (Uluhan-2025)

çevirke: "çekirdek" (ITA-130)

dendiç/ dendü: "haşlanmış iri buğday". (Uluhan-2025)

dendüç: "haşlanmış buğday". (ITTS-125)

deve dişi: "sarı, iri taneli bir buğday çeşidi". (Uluhan-2025)

döğme: dövülüp kabuğu çıkartılmış aşure yapılacak buğday (ITTS-129), (Uluhan-2025)

irri buğda: "iri buğday" (ITTS-185)

irva: "tandırda pişirilmek üzere tepside hazırlanan hamurun yapışmaması için tepsiye konulan az miktarda un" (ITTS-185)

kepleme: "çerezden dövülerek elde edilen un" (ITTS-192)

mıqeşşer: "kabuğu alınmış ve parça halinde kurtulmuş nohut" (ITTS-233)

misri buğda: "küçük taneli bir çeşit buğday" (Uluhan-2025)

nohıt: "nohut". (Hünerli-2012)

pendır: süt ile maya kullanılarak yapılan gıda, peynir" (KATS-2/482),

pirinç: "çorbası ve pilavı yapılan beyaz hububat, pirinç" (KATS-2/494).

qarşıx: "buğday ve arpanın karışımının güdülmesinden elde edilen un". (Uluhan-2025)

qawurğa: "iri buğday taneleri veya iri beyaz olan peygamber arpasının taneleri, bir süre sütte bırakıldıktan sonra sacda kavrulur, 'kavurga' eski halk çerezlerinden biri sayılır". (Uluhan-2025)

qere qılçıx: "kılçığı siyah, tanesi iri ve yuvarlak olan bir çeşit buğday". (Uluhan-2025)

qere sevmiş: "siyah taneli buğday". (Uluhan-2025)

qırça: "biçilmiş buğday, arpa başağı". (Uluhan-2025)

un: "öğütülmüş, tuz haline gelmiş olan hububat ve benzeri madde" (KATS-1/245),

xurda şeker: "ufak şeker" (ITTS-176)

2.4.2.1.16. Yemek Vakitleri

anaç / anaç: "sabah kahvaltısı". (ITTS-61), (KMG-124), (ITA-124),

çeşt: "öğlen yemeği". (ITTS-112),(ITA-130)

günortalığ: "öğle yemeği, öğle vakti yemeği". (ITTS-156), (ITA-137)

şam: "akşam yemeği." (ITTS-284), (KMG-205), (ITA-154), krş axşam şam (KMG-134)

vecbe: "öğün". (ITTS-317)

2.4.2.2. İçecek Adları

'ayran: "yoğurdu sulandırarak yapılan içecek". (ITTS-70)

'ereq (Ar.): "rakı". (ITTS-73)

ağırçay: "koyu çay". (ITTS-57)

bire: "arpa ve bir çeşit otla hazırlanan içki, bira". (KATS-2/437)

çakır: "birbirine karıştırılmış iki tür içki". (KATS-3/630), krş çagır (ITTS-111)

durru ayran: "yoğurdu az ve suyu bol olan ayran". (ITTS-130)

meşrubat: "içeçekler , içilecek şeyler". (ITA-148)

meydi: "şarap, içki". (KMG-222)

namlet: "eskiden imal edilen bir gazoz". (ITTS-240)

pırtakal şerbeti: "portakal suyu". (KATS-2/468)

pipsi: "üzüm şerbetine benzeyen özel maddelerle yapılmış bir tür şerbet, yazı dilinde ile pipsi denir". (KATS-2/491)

qehve (Ar.): "kahve". (ITTS-207)

sifon: "bir çeşit gazoz." (ITTS-277)

sirke: "ekşimiş üzüm suyu." (ITTS-277)

şarab rumman: "nar şurubu, nar suyu" (ITTS-285)

şire (Far.): "kaynatılmış bol şekerli su, şıra". (ITTS-287)

şurup: "kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet". (ITTS-288)

temir hindi şerbeti: "bu meyveden yapılan şerbet". (ITTS-297)

tülkı şarabı: "tilki üzümünden çıkarılan ve çok makbul sayılan şerbet". (KATS-3/576)

ussu: "su" (ITA-157), krş su (ITTS-278)

üzım şarabı: "üzüm suyundan yapılan şarap". (KATS-1/219)

üzım şerbeti: "üzüm suyundan yapılan şerbet."(KATS-1/219)

üzım şurıbı: "üzümden yapılan katıca tatlı üzüm suyu". (KATS-1/219)

2.4.3. Giyim ve Kuşam

2.4.3.1. Giysi Adları

2.4.3.1.1. Çocuk Giyim Kuşam Adları

bağduc: "çocuğu beşiğe bağlayan bez" (ITTS-79)

bağırdağ: "çocuğun düşmemesi için beşiğe ya da salıncağa bağlanan süslü, enli kuşak, çocuğun kundağını sarmaya yarayan ip, kuşak". (ITTS-79), (Demirci-2004)

bağırdağın kendiri: "beşiğin ipi (bağırdağın ipi)". (KNB-44)

kezzaxe: "evlerde yünden işlenen bir tür çocuk kazağı". (ITTS-193)

lay: "hallaç pamuğu". (KNB-174)

pehhe: "çocuk elbisesi, giysisi". (ITTS-259)

qundağ: kundak (ITTS-217) krş qummat (KNB-44)

2.4.3.1.2. Erkek Giyim Kuşam Adları

'amama (Ar.): "hacı, imamların giydiği baş takkesi ve üzerine sarılan sarık" (ITTS-69)

'elleqe fanile: "kolsuz fanile, atlet" (ITTS-72)

'ereqçin (Far.): "teri emmesi için başlığın (takke) altına ya da yalnız olarak giyilen takke" (ITTS-73)

'ezye: "bir tür erkek giysisi" (ITTS-74)

alçevre: "eskiden erkeklerin kullandıkları büyük kırmızı mendil" (ITTS-60)

aspab: "elbise, çamaşır" (ITTS-62), krş asbap (ITA-124)

asqılı fanile (It): "kolsuz fanile, atlet" (ITTS-62)

ayağ donı: "don, külot" (ITTS-64)

babani sarıg: "babanın kumaşlı sarığı" (KATS-2/293)

babani zubın: "bir tür erkek giysisi" (KATS-2/293)

balah: "pantolon veya don gibi giyeceklerde bacakların çıktığı aşağıda kalan bölüm" (ITA-126)

beden: "yünden yapılmış bir çeşit gömlek" (ITA-126)

bedle: "iş elbisesi". (KATS-2/348)

belbağı: "kumaştan yapılan bir tür kemer". (KNB-108)

beldar: "erkeklere mahsus desenli ve çizgili, ipek kumaş". (KATS-2/443)

börk: "yarım top biçiminde başlık, tekke, takiya, yayğı". (KATS-2/394), (ITTS-93), (KMG-159), (TSİU-25)

buluz / bıluz: "kazak". (KNB-96)

camadanı: "milli giysilerle kullanılan takke , üzerinde başa sarılan beyaz zemin üzerinde siyah beneklerle çizgili geleneksel erkek başörtüsü". (ITTS-102), (ITA-129), (KATS-3/602), (TSİU-25)

cep: "cep". (ITA-129)

ceyze 'aba: "bir çeşit erkek abası" (ITTS-102)

çahıma: "çatkal". (ITTS-109)

çakat (Ing): "ceket" (ITTS-109), (ITA-130)

çefye ıgal: "Araplara mahsus bir tür erkek baş örtüsü" (ITTS-111)

çerraviyye: "camadanının başa bağlanış biçimi". (ITA-130)

çuxa aba: "çuha kumaşından yapılmış, uzun erkek üst giysisi". (ITTS-116)

çüt: "genç kızların da bazen başlarına aldıkları beyaz renk erkek başörtüsü". (ITTS-116)

dasmal / desmal: "eskiden erkeklerin alınlarına bağladıkları büyük mendil". (ITTS-121)

dışdaşa (Ar): "bir tür erkek giysisi, entari". (ITTS-126), krş dişdeşe (ITA-132)

dizlih: "dize kadar uzanan kalın, pamuklu giysi". (ITA-132)

dolağ: "soğuğa karşı boyun için alınan örtü, boyun atkısı, kaşkol".(ITTS-128)

farva (Ar.): "kuzu derisinden erkek giyimi olarak yapılan tüylü post". (ITA-135), (ITTS-143)

fermana: "çuha veya abadan dikilmiş bir tür kısa yelek". (ITA-136)

keçe: "yıpranmış, eski kilim veya kaba kumaş anlamına gelen, keçiye benzer".(KNB-88)

kepenek: " kepenek". (Cihangır-2023), (ITTS-192)

kerrik: "keçeden yapılmış ceket". (ITTS-192)

kıleter: "soğuktan korunmak için başa geçirilen yünden örülmüş ya da kumaştan dikilmiş başlık kukulete". (ITTS-193)

kilav: "külah, takke". (ITTS-194), (KMG-160)

köyneg tuman: "iç çamaşır". (ITTS-197)

köyneg: "gömlek". (ITTS-197), (Çolak-2025),krş könek (KMG-145)

kütte: "pamuklu kumaştan yapılan yeleğe benzer ince bir giysi". (ITTS-197)

mışamma (Ar.): "muşamba, yağmurdan korunmak için giyilen üstlük, pardesü" (ITTS-234)

müşkü/ müşkı/ mişkı/ mışkı: "beyaz, üzerinde siyah ya da mor çizgileri olan, erkeklerin başlarına bağladıkları bir çeşit geleneksel saçaklı başlık".(ITTS-236), (TSİU-25)

pantur: "bacağa giyilen ve bunların tamanını örten şalvara benzeyen, pantolon". (KATS-2/464)

pite zubun: "pite kumaşından yapılan üç tek kissesi, bu söz daha çok pite ve zubun olarak telefuz edilir". (KATS- 2/492)

qatma corab: "katma"dan örülmüş çorap". (ITTS-204)

qatma zubun: "katma"dan işlenmiş köylü erkeğine mahsus zubun denilen elbise". (ITTS-204)

qıssa pantur: "kısa pantolon, şort". (ITTS-212)

qolışlığ: "pamuklu bir çeşit geniş ceket". (ITTS-214)

qoltığ şalı: "yünden örülen erkek zubunu". (ITTS-214)

qurşağ: "kemer, bel bağı". (ITTS-218)

salta: "zubunla birlikte giyilen uzun kollu, yeleğe benzeyen kısa cepken" (ITTS-270), (ITA-152)

şalwar: "özel motifli ve değerli bir yün kumaştan oluşan insanın rahat hareket etmesi için kullanılan geniş bacaklı bir tür pantolndur, Türkçesi şalvar".(Cihangır-2023)

şaqıldak: "fazla ıslak olan elbise ya da bez". (ITTS-283)

tabuş / tebuş: "çocuk, külot, don" (ITTS-291)

urba: "elbise, ceket, takım elbise".(ITTS-311), (KATS-1/203)

uxçur: "dona geçirilip belde bağlanan ince kuşak, uçkur" (ITTS-307), (Cihangır-2023)

üç eteg: "zubun". (KATS-1/196)

xırqa (Ar.): "yünden dokunmuş kazak, hırka" (ITTS-174)

xişteg: "elbisede kol altına konulan üçgen biçimindeki parça". (ITTS-174)

yağlığ: "mendil" (ITTS-321), (ITA-160), (TSİU-25)

yaşmağ: "Araplara mahsus başla birlikte yüzü, ağzı kapatan bir tür erkek başörtüsü". (ITTS-324)

yaxa: "giyeceklerin boynuna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parça". (ITTS-321)

yaxasız kömlek: yakası olmayan gömlek (TSİU-25)

yelek: yelek (TSİU-21)

yengiç: "elbise kolunun ağzı, Kerkük ve birçok Irak Türkleri yörelerinin geleneksel erkek giyimi olan zubun kolunun geniş olan son kısmı" (ITA-159), (ITTS-326)

zaxma: "yelek". (ITTS-333)

zırye: "eskiden oktan, kılıçtan korunmak için kullanılan çelik giysi" (ITTS-335)

zubun / zıbun: "Irak Türkmenlerinin köylerinde giyilen önden yarıklı entari şeklinde erkeklere özgü geleneksel kıyafet." (ITTS-336), (ITA-161)

zubun çekat: "zubunun üstünden giyilen ceketle birlikte oluşan geleneksel erkek kıyafeti".(ITTS-336) ,(KNB-99), (TSİU-25)

zubunnuğ: "zubunluk" (KATS-I/161)

2.4.3.1.3. Kadın Giyim Kuşam Adları

‘aba (Ar.): “aba kadınlarının tesettür amacıyla örttükleri, omuzdan sarkarak ayak uçlarına kadar uzanan koyu siyah renk kalınca kumuştan dikilmiş çarşaf”. (ITTS-69), (ITA-124)

‘ezye: “entari”. (ITA-135)

al antarı: “al renkli kadın fistanı” (KATS-1/73)

al bursa: “al renkli, ipekli bir çeşit kumaş, bu kumaştan yapılan giysi günümüzde pek görülmemektedir”. (KATS-1/75)

al çevre: “al renkli büyük mendil, içine yemiş, mum vesaire konulduğu gibi, bunun bir çeşidini de kadınlar başlarına sararlar”. (KATS-1/78)

al fıstan: “beyaz elbise” (Çolak-2025)

al ince: “eskiden kadınların giysi olarak kullandığı al renkli ince bir çeşit kumaş.”(1/74)

al leçek: “kadın baş örtüsü, türban, bunu daha çok lohusa kadınlarla kızamığa yakalanan kız çocukları kullanır”. (KATS-1/80)

al vala: “içi ipekten dokunmuş gelin baş örtüsü, özel yazma”. (KATS-1/88)

albah: “kadınların alınlarına sardıkları bir çeşit yazma.”(KATS-1/75)

almaddin: “kadınların giysisinde kullandığı çizgili ve dalgalı bir çeşit kalın, kışlık kumaş.” (KATS-1/87)

atqı / atxı: “kaşkol, atkı” (ITTS-63), (Cihangır-2023)

bağlama: “köy kadınlarının iş başında bellerine bağladıkları uzun ve geniş değişik renkli yünlü dokuma çarşaf” (ITTS-79), (KATS-330)

başlıh: “tepelik, kadınların ve özel olarak gelinlerin süs için başlarına taktıkları taç benzeri börk”.(KATS-2/319)

boyama: “kadınların alınların sarıp bağladıkları siyah kumaş”. (KATS-1/415), (TSİU-26)

cecim: “cicim, yünden dokunmuş değişik renklerde nakışlı üst örtüsü.” (ITA-129), (ITTS-100)

cızma: “çizme” (ITTS-103)

cüt aba: “1950 yıllarına değin Kerkük ve dolaylarında kadınların üstüste giydikleri çift aba.” (KATS-3/609), (ITTS-104)

çefye: “erkeklerin başlarına bağladıkları, saçaklı, renkli, bir çeşit geleneksel sarık.” (3/640), (ITTS-111)

çereke: “köylü kadınların yük taşımakta kullandıkları, çeşitli renklerde, yünden işlenmiş, bir ucu omuz üstünden, diğer ucu obür kolun altından geçerek omuz üstünden düğümlenen, sırt ve göğüs kısımlarını kaplayan, bir çeşit örtü”.(ITTS-112), (KATS-3/639), (Çolak-2025), (TSİU-26)

deffelı aba: "eskiden kadınların elbise üstünden giydikleri, dokusu yapılırken örgüleri "tefe" denilen tarakla sıkıştırılmış değişik renklerde örülen giysi". (ITTS-123)

dızlığ: "eskiden kullanılan, diz kapaklarına kadar sarkan, yünden örülmüş bir çeşit kadın ceketi" (ITTS-129), (TSİU-26)

don: "külot". (ITTS-129)

elliğ: "eldiven". (ITTS-137)

emceklih: "göğüsü örten kumaş, sütyen".(KATS-1/176), (ITTS-137)

eteg: "fistan ve entari gibi giysilerin aşağıya sarkan bölümü". (KATS-1/118)

etekliğ: "kadınların iç çamaşır olarak, elbise altından giydikleri, topuklara kadar uzanan, kolsuz fanile". (ITTS-138)

ezye: "kadın entarisi".(KNB-127)

giriş: "elbise, giyecek". (ITA-136)

iskarpin: "tabanı yüksek, kaytansız, bir çeşit kadın kundurası". (KATS-1/137)

köynek zubun: "bir tür Türkmen kadını giysisi". (ITTS-197)

lıbada: "keçe ya da pamuklu kumaştan yapılan, bir tür kısa boy hırka".(ITTS-222) krş lübada (ITA-147)

meşke: "tulum". (ITTS-231)

peçe: "kadınların ev dışında yüzlerine örttükleri siyah tül, yüzü kaplayan, gelin giden kadın al renkli peçe örter". (KATS-2/493)

peşkir (Far.): "pişgir, eski havlu, peçete". (ITTS-260)

peştamal (Far.): hamamda örtünmek için kullanılan genellikle kırmızı renkli ve dikey sarı çizgili bir tür dokunma havlu (ITTS-260), (ITA-151), (TB- 64)

püşi / püşü: "kenarı saçaklı, siyah renk bir çeşit kadın baş örtüsü". (ITTS-262)

qaput (Fr.): "palto". (ITTS-204)

qoltırmaç: "köylü kadınların tarlada çalışırken, göğüs ve omuzlarını sardıkları, "çereke" denilen renkli kumaşın bağlama şekli, kol altından geçirilerek bağlanır". (ITTS-214)

sadriye: "iş yaparken bele bağlanan örtü, önlük" (ITTS-269)

sebbehlıg: "kadınların sabahleyin giydikleri elbise". (ITTS-272)

setre (Ar.): "ceket elbise". (ITTS-274)

setre pantur: "takım elbise". (ITTS-274)

sıxma: "sütyen, kısa yelek". (ITTS-275), krş sıhma (ITA-153)

tendüre: “tennüre kelimesinden bozma etek”. (KNB-78)

tentene tuman: “dantelli, süslü kadın külodu”. (ITTS-298), (KATS-3/560)

teppelih: “kadınların bazı münasebetlerde başlarına taktıkları süs”. (KATS-3/522)

tuman: “don, külot”. (ITTS-303), krş tüman (ITA-157)

türme: “kadınların başlarına bağladıkları bir çeşit hafif ve parlak örtü”. (KATS-3/571)

üzlih: “tanınmamak için yüze geçirilen nikab, maske”.(KATS-1/215)

verdeş: “köylü kadının tarlada göğsüne bağladığı, “çereke” denilen örtünün boyun arkasından geçirilerek bağlaması şekli”. (ITTS-318)

2.4.3.1.4. Kadın Başörtüsü

al valaa: “ince ipekten dokunmuş, sadece gelinlerin baş örtüsu diye kullanılan, en yaygın kullanım rengi yeşildir” (TB- 66)

albağ: “kadınların alınlarına bağladıkları ince kumaştan yapılmış bir tür yazma”. (ITTS-60), (TB-64), (TSİU-21)

başbağı: “eşarp, türban”. (ITTS-82)

başlık: “kadınların giydikleri altın süslü başlık”. (ITTS-82)

boyama: “kadınların ellerine sarıp bağladıkları siyah, parlak kumaş”. (TB- 64)

çallama: “kadınların alınlarına bağladıkları örtü”. (ITTS-109)

çarğat: “bir çeşit başörtüsü”. (ITTS-110)

çarı: “beyaz renkli kenarı ise sarı olan başörtüsü”. (TB- 65)

çerğad / çerğat / çerğet: “bir çeşit kadın başörtüsü”. (ITTS-112)

çinnavı aba: “eskiden genç kızların başlarına örttükleri renkli çarşaf”. (ITTS-115)

çit hazarı: “pamuktan yapılmış bir çeşit basma örtü, 1960lı yıllara kadar kullanılmaktaydı”. (TB-65)

elıxanı: “eskiden kadınların kullandıkları büyükçe başörtüsü” (ITTS-72)

eşarp: “kadın baş örtüsü, serpuş, leçek Türkmenceye son yıllarda girmiştir”. (KATS-1/142)

futta/ fıtta (Far.): “en çok siyah renkte olan tülbente verilen ad, ayrıca beyaz renkte olanı kefen için kullanılır da”. (TB- 65), (ITTS-145),(ITA-136), (TSİU-21)

hattani (Ar.): “Araplara mahsus bir tür erkek başörtüsü”. (ITTS-164)

kara şiva: “bir çeşit kara tülbent, başörtüsü üstüne siyah küçücük boncuklar işlenmiş”.(TB- 65)

keş: “köylü kadınların saçlarının ön ve arka taraflarını örtecek şekilde alınlarına bağladıkları siyah renkten ve kalın kumaştan başörtüsü”. (ITTS-193)

leçek: “çene altına kadar uzanıp orada düğümlenen üç köşeli bir tür kadın başörtüsü”. (ITTS-221), (TSİU-26)

lifke: “başa bağlanan sarık ve benzerinin sarkan ucu”. (ITT-223)

mahsab: “üzerinde gri ya da beyaz renk çizgiler olan, siyah renk kumaştan yapılan bir çeşit kadın baş örtüsü”. (ITTS-227)

merheme: “gelinin, damadın evine at üzerinde götürüldüğünde giydiği simli aba üzerinden başına örtüldüğü değişik renkteki ince eşarp”. (ITTS-231)

peçe (Far.): “eskiden kadınların sokakta yüzlerini gizlemek için örtükleri ince siyah örtü”. (ITA-151), (ITTS-258)

püşi: “yaşlı kadınların başlarına sararak bağladıkları siyah yazma nevinden tülbent”. (KATS-2/487)

rapta / rabta (Ar.): “eşarp”. (ITTS-265)

serpoş (Far.): “başörtüsü”. (ITTS-274)

türema: “çok renkli ve pullu bir çeşit iplikli baş örtüsü”. (TB- 65), (ITA-157), krş türme (ITTS-304)

yalığ: “başörtüsü”. (ITTS-322)

yamşağ: “kadın başörtüsü”. (ITTS-322)

yazma: “çicek desenli ince başörtüsü, yemeni”. (ITTS-324), (TB- 66), (TSİU-26)

yoşı: “kadınların başlarına sararak bağladıkları yazma türü, tülbent, kenarı saçaklı”. (TB- 64)

2.4.3.1.5. Ayakkabı

babıç (Far.): “pabuç”. (ITA-125), (ITTS-79)

çekter qondra: “tabanı yemeni gibi bükülebilen bir çeşit yerli kundura” .(ITTS-112)

dabbaba qondra: “eskiden kullanılan, taban kısmı yüksek ve geniş bir model, kadın ayakkabısı”.(ITTS-119)

kala: “altı lastik, beyaz ketenden spor ayakkabısı”. (ITTS-189)

kalaş (Far.): “üstü yün ipliğiyle örülen, alt kısım kösele veya lastik olan, genellikle çiftçiler tarafından kullanılan bir çeşit ayakkabı, galoş” .(ITA-142), (ITTS-189), (KNB-69), (KMG-193), (Cihangır-2023)

lepçin: “bir çeşit ayakkabı”. (ITTS-221)

neıl (Ar.): “terlik”. (ITTS-241)

papacan: “kopçalı çocuk ayakkabısı”. (ITTS-257)

qondıra: “ayakkabı”. (KNB-95), (ITTS-215)

qondra qaytanı: "ayakkabıyı bağlarken kullanılan şerit biçimindeki bağ, bağcık". (ITTS-215)
şüşe potin: "eskiden kullanılan, yanlardan parlak olan, altı lastikli bir çeşit ayakkabı".(ITTS-288)
tekeşer: "eşleri birbirine uygun olmayan, tek kalan ayakkabı". (ITTS-296)
yemeni: "eskiden kullanılan ve genellikle kırmızı, siyah renkli bir çeşit deri ayakkabı". (ITA-159), (ITTS-325)

2.4.3.1.6. Kumaş

'ereb bezi: "beyaz bezden işlenmiş bir yerli kumaş, Amerikan bezi". (ITTS-73)
agbanı: "sarı ve beyaz çizgili bir çeşit iplikli kumaş, abanı. Bununla yapılmış zubunu erkekler ve gençler, sarığı ise yaşlı kimseler kullanırlar". (KATS-1/54)
al ataşı: "ateşın al rengini yansıtan kumaş, 90 yıl önce Türkmenler arasında kullanılan sağlam ipek ve pamukla dokunan bir çeşit kumaştır. İki renkli; ak ve kırmızıdan meydana gelen bu kumaş, ince çizgili olup kadınlar ve genç çocukların kullanması için bundan zubun yapılırdı". (TB- 68)
alaca: "karışık renkli, kara-beyaz çizgili, karışık çizgili bir çeşit kumaş".(KATS -1/70), (KMG-201), (TB-67)
atlas: "eskiden kullanılan yüzü ipek ve tersi pamuk olan bir çeşit kumaş" (ITTS-63), (KATS-1/53)
bağlama: "1- ot, saman, sebze taşımak için kullanılan yün ya da kıldan dokunmuş dörtken biçimde kumaş". (ITTS-79)
balaxlığ: "elbisede paça için kullanılan kumaş". (ITTS-80)
basma: "daha çok siyah renk ve desenli, süslü, beyaz bez veya kumaş". (KATS-2/327)
baza: "Pamuktan dokunmuş bir çeşit yumuşak, kışlık kumaş, entari ve pijama için kullanılır (KATS-2/430)
bec: "iki parçadan oluşan ve birbirne eğri ve uyumsuz dikilen kumaş". (KATS-2/430)
belbağ: "kumaştan yapılan kemer". (ITTS-86)
bellürı (Ar.): "süt beyazı bir çeşit kumaş". (ITTS-86)
bez: "pamuk ipliğinden, elle işlenmiş, renksiz, beyaz doku". (ITTS-88)
borsa: "1935 yılından önce Kerkük'te kullanılan bir çeşit sağlam ipek kumaş, yeşil-al-pembe-sarı-beyaz-kara ve mavi renklerde olan bu kumaştan zubun yapılırken, bu kumaş yazın ve kışın giyilmekteydi". (TB-67)
canfas: "sade iplikle dokunmuş bir çeşit parlak kumaş". (KATS-3/590)
cenger: "eskiden kullanılan bir çeşit kumaş".(ITTS-101)
cırcet: "bir tür renkli yazlık kumaş". (ITTS-102)

cinde / çul cinde: "eski, yamalı kumaş ya da elbise". (ITTS-103)

çapan: "Amerikan bezi, pamuktan düz dokuma". (ITTS-110)

çaxma: "eskiden kullanılan bir çeşit kumaş". (ITTS-111)

çevrek: "kumaştan yapılan ve düğünlerde halayda kullanılan mendil". (ITTS-112)

çıtara: "pamuk ve ipek karışımlı bir çeşit çizgili kumaş, bundan zubun giysisi yapılırdı". (KATS-3/637), (ITTS-115), (TB- 67)

çiğ: "göçebelerin sele sazı ile yaptıkları çadır bölmelerinde kullanılan örtü". (ITA-130)

çit: "pamuktan yapılmış bir çeşit basma kumaş". (KMG-152), krş çinkon çit (ITTS-115)

çuha: "çuha, özel yün ipliğinden dokunan bir cins kumaş". (ITA-131)

çul: "kıldan ya da yünden yapılmış, kaba kumaş, argo dilinde elbise". (ITA-131)

dehse: "eskiden kullanılan bir çeşit kumaş". (ITTS-123), (KATS-2/491)

dolağ: "piyade askerlerinin topuktan dize kadar ayaklarına sardıkları kalın haki renkteki kumaş". (ITTS-128)

doq: "bir cins siyah kalın kumaş". (ITTS-128)

el antarı: "kırmızı renkli kumaş, kadın fistanı". (TB- 68)

el aynıca: "eskiden kadınların giysisi olan kırmızı, ince kumaş". (TB- 68)

ercis: "ipekten dokunmuş bir çeşit ince kumaş, kadınlar bundan yazlık giysi yaparlar". (KATS-3/593)

erhem: "bir çeşit yerli el işlemesi örtü". (ITTS-138)

futta: "eskiden kullanılan bir kumaş" (KMG-281)

gazel: "pamuktan işlenmiş, iyi ve pahalı kumaşlardan sayılan bir kumaş" (TB- 69)

geci: "kırmızı, çizgili bir çeşit keten kumaş". (ITTS-149)

gülbatman: "eskiden kullanılan, büyükçe, çiçek desenli bir tür kadın entari kumaşı" (ITTS-155)

gülhokka: "eskiden İran'dan getirilen ve geline "zubun" denilen elbisenin yapıldığı kumaşın adı" (ITTS-155)

gülsürme: "genellikle düğünlerde geline hediye olarak götürülen bir tür kumaş". (ITTS-155)

ğezil: "bir cins kumaş" (ITTS-159)

heft reng (Far.): "eskiden kullanılan bir çeşit kumaş".(ITTS-165)

hemi: "yıpranmış, eskidiği için çabuk yırtılabilen kumaş". (ITTS-166)

kecidi ketten: eskiden kullanılan kırmızı çizgili bir çeşit keten kumaş (TB- 68), krş ketten (Ar.) (ITTS-193)

ketten beleş: “bir tür ucuz kalın, keten kumaş”. (ITTS-193)

kir götıren: “kirini belli etmeyecek bir renkte olan kumaş, elbise”. (ITTS-194)

kücarat: “eskiden kullanılan bir çeşit kumaş”. (ITTS-197)

laqa: “eskiden mürekkep şişelerinin içine konulan kumaş parçası”. (ITTS-221)

mav: “eskiden kullanılan bir çeşit kumaş”. (ITTS-228)

mel mel: “ince, beyaz bez”. (ITTS-231)

mıqellem / muqellem: “kalın, yol yol çizgili (kumaş, elbise, perde v.b)” (ITTS-233)

mor mav: “eskiden kullanılan bir çeşit kadın entarisi, kumaşı” (ITTS-235)

nime: “eskiden kullanılmış bir çeşit kumaş”. (244)

patıska: “giysi için pamuktan yapılmış beyaz ve parlak kumaş”. (KATS-2/451), krş patisqa (ITTS-258)

peştamal: “kadınların düğünlerde başlarına bağladıkları bir tür kumaş”. (ITTS-260)

pike: “bir tür kadın kumaşı”. (ITTS-261)

pite: “eski. bir çeşit kumaş”. (KATS-2/493), (ITTS-262)

porsantı: “iplik yumağının karışık ve çözülmeyen hali”. (ITTS-262)

qavırsağ: “yanarak sertleşmiş olan kumaş ve diğer nesneler”. (ITTS-205)

qemendor: “bir çeşit siyah renk kalın kumaş”. (ITTS-207)

qestem peştamal: “hamamlarda kullanılan genellikle kırmızı renk, siyah ve sarı yatay çizgili bir tür ipek peştamal”. (ITTS-208)

qil qatma: “yün, pamuk ve keçi kılı karışımından işlenen iplik” .(ITTS-213)

sona köskı: “bir tür renkli kumaş adı”. (ITTS-278)

şal: “ağır ve pahalı bir kumaş, kadınlara entari ve zubun için kullanılırdı, farklı renklerde bulunur”. (TB- 69)

şe’ri (Ar.): “eskiden kullanılan bir tür kumaş”. (ITTS-285)

şelebez (Ar.): “bir çeşit ince kumaş”.(ITTS-285)

taqa: “gelin giysisi yapılan telli, kalın ipek kumaş”.(ITTS-291)

taqalaq: “elbiseye yapılan yama, yama için kullanılan kumaş parçası”. (ITTS-291)

tel kırma: “telle süslü ve ziynetli bir tür kumaş”.(TB- 68)

tentene: “giysinin etek, göğüs ve kıvrımlarına eklenen süs, dantel”. (KATS-3/560)

xam (Ar.): “Amerikan bezi”. (ITTS-171)

yatıska (Far): "beyaz, sarı, loşkar bir renkte olan ve çoğu pamuktan dokunan bir çeşit kumaş, güzün ve yazın giyilir". (TB- 67)

2.4.3.2. Aksesuarlar

'akkaz: "baston". (ITTS-69)

'eşıq bend: "omuz hizasından gögüsün iki tarafından çengelle tespit edilen, gerdanlığa benzeyen, birkaç sıradan oluşan dizi altın süslenmeli bir çeşit kadın ziynet takısı". (ITTS-73)

ablak tesbih: "çitlembiğin taze iken ince yeşil kısmı alındıkdan sonra sert kabuğu delinip içi çıkarılarak yuvarlak tanelerden yapılan tesbih, halk arasında makbule geçen bu tür tesbihe "butum tesbihi" de denilmektedir". (KATS-1/10)

al başma: "al renkle damgalanmış ve süslenmiş nesiç". (KATS-1/74)

altın tok: "altından yapılmış gerdanlık". (ITA-124)

arahçın: "arakçın, takke, börk, başlık" .(KATS-1/33)

asa: "uzun el değneği, dayanacak uzun sopa". (ITA-124)

ataşı tespih: "kırmızıya çalan koyu sarı bir çeşit kehribar tesbih, halkca makbul sayılır".(KATS-1/13)

azara: "kenar süslemesi" .(KATS-1/43)

balkuta: "küçük çocuğun boynuna asılan bir çeşit süs". (KATS-2/337)

beşbirlığ: "beşibiryerde denilen ziynet altını". (ITTS-88)

bez: "pamuk iplikten dokunan mensücat".(KATS-2/367)

bezbent (Far.): "nazar ve kötü olaylardan korunmak amacıyla kola takılan, çoğunlukla içinde bir muska bulunan kol bağı". (ITA-127)

bezeg: "süs, ziynet, bezemek". (KATS-2/369) krş bezek (ITA-127)

bılezığ: "bilezik". (ITTS-89), krş bilezıg (KATS-2/445), belezik (ITA-127)

boyınbağ: "kolye, gerdanlık, kravat". (ITTS-93), (KATS-2/420)

burmaca bilezig: "özel çizgili, desenli bir tür bilezik." (KATS-2/395)

butım tespih: "butum tanelerinin iyice alınarak sert kısmıyla yapılan tespih". (KATS-2/406)

cehdanı: "telli ağaç, kellgif altıyla ketenden mamul önlük üzerinde işlenmiş bir tür süs veya özel desenli göğüslüktür". (KATS-3/592)

cinah: "serçe pençesine benzeyen küçük çocukların saçına takılan ufak altın". (ITTS-103)

cincil / cıncıl: "çıngıraklı, çocuk halhalı".(ITTS-103)

çanta: "çanta". (ITA-130)

çöğen: "ucu eğri baston". (ITTS-116),(ITA-131)

deqqe: "dövme, mavi ben, suni mavi ben". (ITTS-123)

dılmıc (Ar.): "dumluc, dımlıc genellikle camdan ya da değersiz madenlerden mamul bilezik". (ITTS-126)

dögme: "yanak ya da burna dövdürülerek yapılan mavi ben" .(ITTS-129)

evlig: "kadınların süs için yanaḳlarına sürdükleri ḳırmızı boya, allıḳ". (KATS-1/238) krş evlik (ITTS-139), (ITA-135)

gerdene: "kolye, gerdanlık". (ITTS-150), (ITA-136)

gılada (Ar.): "qılade, kolye". (ITTS-150)

gömme: "toprak altında saklanmış para ya da değerli şeyler". (ITTS-153)

hamra / hımra: "eskiden kadınların dudak ve yanaklarına sürdükleri kırmızı renk pudra ya da sıvı halinde bir makyaj malzemesi". (ITTS-163)

hıcıl (Ar.): "halhal". (ITTS-167),krş hicil (KNB-47)

inci muncığ: "maddi kıymeti az olan ufacık süs taşları" .(KATS-1/282)

incili gerdene: "inci şeklinde tanelerle süslenmiş, göğüse takılan ziynetlik, altın nesne". (KATS1/282)

ipek işleme: "ipekle kuşanmış kumaş". (KATS-1/259)

kehreb tespih: "kehribardan yapılan tespih". (ITTS-190)

kırşan: "eskiden kadınların süs olarak yüzlerine sürdükleri bir cins beyaz renk pudra". (ITTS-194), krş kirşan (KNB-92)

mil: "göze sürme çekmeye mahsus kemikten ya da fil dişinden yapılmış düz araç". (ITTS-234)

muncuğ: "boyuna takılan bir çeşit süs tanesidir. Türkçesi boncuktur". (Cihangır-2023), (ITTS-257)

müccevherat: elmas, zümrüt, yakut ve benzeri gibi süs taşlarıyla bezenmiş olan takımlar ,değerli süs eşyası (ITA-149)

nüne: "eskiden, kadınların süs amacıyla alınlarına makyaj malzemesiyle çizdikleri siyah ya da kırmızı renk, yuvarlak nokta". (ITTS-244)

oya: "elbisenin kenarına dikilen oymalı süs, bir çeşit dantel". (KATS-1/249)

parpara: "gelinlik ve benzeri giysilerde süs olarak kullanılan ince ve ufak dilimli, simli ve üçgen biçimli yapraklar". (KATS-456)

pilek: "ince ve yuvarlak biçimde olan ufacık parlak madeni süs. Beyazz ve sarı renklisi yaygındır. Bunu kadınlar giysilerinin çeşitli bölümlerinde kullandıkları gibi genç erkekler de takkelerinde kullanırlar". (KATS-2/497)

püskül: "toplu saçak şeklinde bağlanmış iplik destesi. Daha çoḳ "püskil" denir". (KATS-2/487)

qolbağ: "kadınların omuzdan dirsek ortasına kadar taktıkları altın bilezik". (KNB-63), (ITTS-214)

qonfet: "şenliklere katılanların üzerine serpilmek üzere küçük, yuvarlak, pul biçiminde kesilmiş renk renk kağıt parçaları". (ITTS-215)

saçpağ: "kadınların saç örgülerine taktıkları altın ya da gümüşten bir ziynet türü". (ITTS-269)

sırğa: "küpe". (ITA-153),(ITTS-276) , (KNB-104), krş sırga (Saatçi-2024)

sürme: "kirpik diplerine sürülen kara boya". (ITTS-280)

sürmeden: "sürmedan, sürmelik, göz sürmesi, konan hokka ya da kumaştan dikilen özel kese".(ITA-154)

şaqşaq: "hafifçe kımıldandığı zaman hızla vurulmuş gibi şak şak ses çıkaran bilezik". (ITTS-284)

tac: "padişahların başlarına giydikleri süslü başlıḳ". (KATS-3/505)

tarağ: "tarak".(ITA-155)

taraş: "tıraş". (ITA-155)

teppelığ: "üzeri altın dizili, süslü, kadın başlığı" (ITTS-298)

tespih (Ar.): "tespih". (ITTS-299), krş tesbih (ITA-156)

tok: "gerdanlık, boyuna takılan ziynet tasma". (ITA-157)

tukuk: "bir çeşit takım, altın bilezik". (ITTS-303)

üzük: "yüzük".(ITA-158), (ITTS-312), krş üzik (KATS-1/218), (KNB-104), (KNB-63)

vesme: "kadınların süs için saç ve kirpik diplerine suya karıştırılarak sürdükleri pudra halinde siyah renk bir toz". (ITTS-317)

xattat (Ar.): "eskiden kadınların kaşlarını boyamada kullandıkları bir tür siyah renk pudra" (ITTS-172)

xel'et (Ar.): "takı, hediye, gelin ve sünnetliye verilen hediye". (ITTS-172)

xızma: "kadınların burunlarının tek kanadına taktıkları süslü altın ya da gümüş halka, hızma". (ITTS-174), (KNB-87)

yez: "metal, metaldan mamul bilezik". (ITTS-327)

zennadi (Ar.): "kadınların kollarının üst kısmına taktıkları bir tür bilezik". (ITTS-334)

2.4.4. Sağlık

2.4.4.1. Hastalık Adları

‘emel (Ar.): “ishal”. (ITTS-72)

‘ısqa (Far): “verem hastalığı, tüberküloz”. (ITTS-74)

adı batmış: “Kerkük’ün bazı yerlerinde kanser hastalığı bu isimle anılmaktadır.” (Eratalay-2020), (TB-20)

ağır xeste: “durumu ağır olan, hastalığı ölümle sona erecek gibi olan kişi”. (ITTS-57)

ağrığ: “ağrı, acı, sancı, doğum sancısı”. (ITTS-58) ,(KNB-311), (ITA-124), (Demirci-2004)

ahsayıhı: “topallaya topallaya yürümek”. (KNB-311)

al aparmah: “albastı, al basması, kadın doğururken ya da loğusa kadının tutulduğu ateşli hastalık sonucu ya da kan kaybından ölmesi”. (ITTS-60)

alaca: “buhak”. (TB-20)

aşuh başı: “at ve kısrak gibi hayvanların fazla yorgunlukten diz kemiklerinde görülen şişkinlik hastalığı”. (KATS-1/51)

ataşa: “dudak kenarında hararetten çıkan ufacık kabarcık, sivilce”. (KATS-11)

ayağ agrığı: “romatizma hastalığı”. (ITTS-64)

ayaz vurmağ: “yaz gecesi üstü örtülmeyen çocuk, ayazda kalarak bir çeşit hastalığa tutulmak”. (ITTS-64)

bademçe: “lozetteyin”. (TB-20)

bağdad yarası: “insan kanında dolaşan zehrin bir yerde toplanması ve yara bağlanması olarak tanımlanan hastalık. Çok acılı ve ağrılı olduğu söylenir, insan bedenindeki pisliklerin deri altında toplanması sonucu deride oluşan iltihap olarak belirtilmektedir.” (Eratalay-2020)

bağdat katı: “leşmaniye”. (TB-20)

bajala(It): “bir tür çocuk hastalığı, hasta çocuklara içirilen bitki karışımıyla yapılan bir çeşit halk ilacı”. (KATS-309”. ((ITTS-80) krş bacala (Uluhan-2025)

bar: “mide rahatsızlığından doğan dilin üzerindeki beyazlık”. (ITTS-80)

baş ağrığı: “biçimsel ve anlamsal olarak Türkiye Türkçesi ile aynı olan hastalık, anlaşılacağı üzere baş ağrısı demektir.” (Eratalay-2020), (TB-20)

başımda vaz: “egzama hastalığı”. (KNB-311)

bayaz su: “katarakt ,gözde oluşan katarakt hastalığı”. (ITTS-84), (KATS-425)

bed hal: “ölüm yatağında olan ağır hasta”. (ITTS-85)

bel dönmeğ: “inzilak, bel fıtığı”. (TB-20)

bel: “romatizma”. (TB-20)

bığaz ağrığı: “boğaz ağrısı, boğaz iltihabı”. (ITTS-89)

boğmaca: “deftirya hastalığı”. (ITTS-92), (Uluhan-2025)

bögenek: “hayvanda ishal”. (ITTS-93)

buğaz duştu: “bu hastalık bademciklerin iltihaplanması sonucu oluşur.” (Eratalay-2020), (KATS -407)

burqulmağ: “ayağın kendi eklemi üzerinde dönmesinin sonucunda incinmesi”. (ITTS-94)

buruğ: “bağırsak sendromu olarak tanımlanan ve şiddetli karın ağrısına sebep olan hastalık. Türkiye’de ishal olarak bilinmektedir.” (Eratalay-2020),(ITTS-94)

bürketmeğ: “terledikten sonra soğuk almak, bel damarlarının sertleşmesi”. (ITTS-95), KATS-294)

can qırğınlığı: “kırıklık, hastalık belirtisi olan vücutta kırıklık”. (ITTS-100)

cüzzam: “bir çeşit mikrobun sebep olduğu bulaşıcı deri hastalığı”. (KATS-596)

çağar: “eklemlerdeki ağrı ve şişlik olarak tanımlanan hastalık bir çeşit romatizma hastalığıdır. Eklemlerdeki sıvı kaybından kaynaklanmaktadır.” (Eratalay-2020) Krş.çahar(ITTS-109)

çaqla: “şaşı, gözü şaşı olan, kaba”.(ITTS-109)

çevel: “parmakları eğri, eli ya da kolu sakat olan, çolak”. (ITTS-112)

çiban: “yara”. (TB-20)

çiçek: “cidri”. (TB-20), (Uluhan-2025)

çopan: “bedendeki tüm pisliği topladığına inanılan bacak ya da boyunda çıkan hastalık”.(Eratalay-2020), (ITTS-116)

dağ: “vücuda kızgın maden araç ile yapılan yanık”. (ITTS-119)

debbe: “fıtıklı, kasığı yarık erkek” (ITTS-122)

dığdığa: “arpacık denilen göz hastalığı”. (ITTS-125)

dmrau: “daha çok kulak etrafında ve yüzde çıkan bazı lekeler olarak belirtilen bu hastalık bir çeşit cilt hastalığıdır.” (Eratalay-2020)

dolama: “parmakta oluşan ağrı verici bir iltihap”. (ITTS-128)

el aparmağ: “doğum esnasında gerçekleşen kanama, ölüme kadar götürür”.(TB-20)

et birsegi: “gözde çıkan sivilce ve çıban olarak tanımlanan hastalık Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Irak Türkmen Türkçesinde daha çok “etbirseği” olarak kullanılan hastalığın biçimsel ve anlamsal bağlamda Türkiye Türkçesi ağızlarındaki “itdirseği” ile aynı olduğu düşünülmektedir”. (KATS-118), (ITTS-138), (Eratalay-2020)

etmiği: “Kerkük’te yapılan derlemeler ve sonrasında elimize geçen hastalıkla ilgili görsel fotoğraflardan hareketle bu hastalığın Türkiye’de topuk dikeni yanı taban nasrı olabileceği yargısına “miğ” sözcüğü sorulduğunda bir tanımla karşılaşılmıştır. Hastalığın daha çok yaşlı kişilerde görüldüğü söylenmiştir.” (Eratalay-2020)

fasad / fasat (Ar.): “mide rahatsızlığı, gastro enterit”. (ITTS-143)

fırengı (Far.): “frengi hastalığı”. (ITTS-144), (TB-20)

gidişme: “hassasiye, alerji”. (TB-20)

gökçe: “aşırı ateş sonrası vücudun boyun ve karın bölgelerinde oluşan pembemsi lekeler olarak tanımlanan hastalık, bölgede “gökçe” olarak telaffuz edilmektedir.”.(Eratalay-2020)

gözı ze’if: “miyop”. (ITTS-154)

havala (Ar.): “sar’a hastalığı, epilepsi”. (ITTS-164)

heste (Far): “hasta”. (ITA-140)

hıyarık: “daha çok kalça ve bacakta görülen hastalık, vücuttaki iltihabın yarada toplanması ve yumru biçimi alması sonucu adlandırılmıştır.” (Eratalay-2020)

hoqna: “kalın bağırsağa sabunlu su vererek yıkama için kullanılan araç, lavman”. (ITTS-168)

horozçuğ: “boğmaca, kara öksürme”.(TB-20)

horus boğan: “bir grip ya da nezle çeşidi olarak tanımlanan hastalık hapşırma ve öksürme sonrası bulaşmaktadır, ayrıca hastalık akciğerlere yayılarak ciddi bir hale gelebilmektedir.” (Eratalay-2020)

hurdaşan: “kurdeşen”. (TB-20)

huy: “baş ağrısı”. (TB-20)

iflic / ifliç (Ar.): “felç”.(ITTS-183), (TB-20)

inciğ: “ağrı, sızı, acı”. (ITTS-185)

incilih: “çocukken yaz mevsimlerinde hararetten yüzde ve başta beliren ufacık sivilceler”.(KATS-282)

intile (Ar.): “midenin fazla yemekten dolayı rahatsız olma durumu, mide fesadı”.(ITTS-185) ,(KATS-181)

irin: “iltihap sonunda vucudun herhangi bir yerinde çıkan sarımtırak sıvı”. (KATS 266)

ishal: “emel, linat,yüreğin sürme”. (KATS -267)

isıtme titretme: “malariya hastalığı”. (KATS -267), (TB -19)

isiliğ / isliğ: “fazla terleme ve sıcaktan vücutta meydana gelen küçük pembe kabartılar”. (ITTS-185), krş islih (KATS- 267)

isit: “sıtma hastalığına yakalanmak”. (ITA-141)

isitme: “yüksek ateşe bağlı olarak gelişen ve bulaşıcı olması yönüyle tehlikeli görülen hastalık, yörede nezle ya da grip gibi algılanmaktadır.”(KATS- 267), (ITTS-185), (Eratalay-2020), (TB-20)

isqa: “ağır hastalık, özellikle verem hastalığı”. (ITTS-185)

kabızlık: “imsak”. (TB-20)

kara üskürme: “çok kötü öksürme”. (Uluhan-2025)

kara yatalağ: “tifoud”. (TB-20)

karambiğ / kıranbığ: “su çiçeğine ya da kızamığa benzeyen ancak daha hafif geçen ve daha çok çocuklarda görülen bir hastalıktır.” (Eratalay-2020)

karın gitmeğ: “ishal”. (TB-20)

keçelenmeğ: “el ya da ayak uyuşması”. (ITTS-190)

kefkire: “küçük deliklerle beliren yara çeşidi”. (ITTS-190)

ker (Far.): “sağır”. (ITTS-192) (KNB-311)

kınze venze (Ing): “influenza”. (TB-20)

kızambıx: “genelde küçük yaşlarda görülen kuluçka dönemi bir iki hafta süren bulaşıcı ateşli ufak kızıl lekeler döktüren hastalık”. (Uluhan-2025), krş kızanbuğ (TB-20)

kilbaşı: “parmakta çıkan ve çıbanın küçüğüne benzetilen bu hastalık oldukça ağrılıdır.” (Eratalay-2020), (Uluhan-2025)

koturluğ: “Kerkük ağzında daha çok kış aylarında çocuklarda görülen kuru öksürüğe neden olan grip ve soğuk algınlığıdır, ayrıca koturluğun yörede cüzzam ve uyuz hastalığı anlamına geldiği de bilinmektedir.” (Eratalay-2020),(TB-20)

kör bağırsağ: “Türkiye’de olduğu gibi Kerkük ağzında da apandisit hastalığına “kör buğarsık” denilmektedir”. (ITTS-194), krş kör buğarsık (Eratalay-2020)

kör boğırsık: “misran avar”. (TB-20)

kulunç: “bel ağrısı”. (TB-20)

kusag: “fare, sıçan, pire gibi hayvanlardan bulaştığına inanılan hastalığın veba kadar tehlikeli olduğu söylenmektedir. Hastalık kolera hastalığı olup, Kerkük ağzında “kusağ /kusah” biçiminde söylenmektedir. Kemirgenlerden bulaşan bir hastalık olarak tanımlanan “kusağ” “kolera”dan ziyade “veba”yı hatırlatmaktadır. Hastalığın kusmak eyleminden ötürü bu adla anıldığı oldukça

açıktır. Veba hastalığının önemli belirtileri arasında bulunan kusma eylemi ve kemirgenlerden bulaşıyor olması Kerkük'te kolera olarak bilinen hastalığın veba mi olduğu konusunda merak uyandırmıştır." (Eratalay-2020), (TB-19), (Demirci-2004)

lal (Far.): "dilsiz". (KNB-311)

lıpıldamağ: "vücudun bir yeri ağırması". (ITTS-223)

mayasır (Ar.): "anusta ve kalın bağırsağın alt kısmında toplar damarların genişlemesyle kendisini gösteren hastalık, basur". (ITTS-228)

mide bulantısı: "gateyan". (TB-20)

miskin illatı (Ar.): "cüzzam hastalığı". (TB-20)

nasır (Ar.): "en çok ayağın alt kısmında derinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşan deri". (ITTS-240)

nikaf (Ar.): "özellikle çocuklarda boyun ve boğaz çevresinde oluşan şişlik.". (Eratalay-2020) (ITTS-244), krş kaba kulağ.(TB-20)

o mübarekten: "o iyi hastalıktan". (Uluhan-2025)

o şerden: "o kötü hastalıktan". (Uluhan-2025)

öksirme: "öksürme". (ITTS-254), (KATS -223)

perkem: "korkuyla birden ağır hastalanmaya ya da ölmeye neden olan bir hastalık, sara". (ITTS-260)

peşşe (Far.): "bir çeşit keçi hastalığı, buna bazen çocuklar yakalanır". (KATS-477)

portanağ: "hastalık ya da şiddet sonucu dışarıya fırlayan ya da patlayan bağırsak ve iç organlar". (ITTS-262)

qabar: "içi sıvı ya da hava dolu vücutta ufak kabartı, kabarmış yara". (ITTS-201)

qan otırmağ: "dizanteri hastalığına tutulmak". (ITTS-203)

qan qusmağ: "verem hastalığına tutulmak, çok eziyete uğramak". (ITTS-202)

qansız: "anemi, kansızlık hastası olan kimse". (ITTS-203)

qarın getmeğ: "ishal, ishal olmak". (ITTS-204)

qere su: "gözün iç basıncının çoğalmasıyla oluşan bir göz hastalığı, kara su, glokom". (ITTS-208)

qereöskirme: "boğmaca öksürüğü". (ITTS-208)

qereyatalığ: "tifoid hastalığı". (ITTS-208)

qerhe (Ar.): "ülser". (ITTS-208)

qıranbığ: "kızamık hastalığına benzeyen, hafif geçen bir çeşit kızamık hastalığı". (ITTS-210)

qırcıl: “şaşı”. (ITTS-210), krş kırçıl (Saatçi-2024)

qırran: öldürücü hastalıklar, veba kıran (ITTS-211)

qızambığ: “kızamık”. (ITTS-212)

qil qabar: “parmak uçlarında oluşan, ağrısı çok şiddetli bir çeşit kabarcık, yara”. (ITTS-213)

qotır: “uyuz olan, uyuz hastalığına tutulan kimse”. (ITTS-216)

qudurmağ: “kuduz hastalığına tutulmak”. (ITTS-216)

qulunc: “kasları sertleştiren şiddetli omuz ağrısı”. (ITTS-217)

qurdaşan / xurdaşan: “ciltte oluşan kaşıntılı döküntüler, kurdeşan hastalığı”. (ITTS-217)

qurru öskırme: “bir çeşit ağır öksürük hastalığı”. (ITTS-217)

qusağ: “kolera hastalığı”. (ITTS-218)

quvağ: “başın derisinde oluşan, pul pul dökülen, ufak, ak parçacıklar, kepek”. (ITTS-218)

rik (Far.): “sara hastalığı”. (ITTS-266)

saç kıran: “alopesi areata olan hastalık. Kişinin saçının veya vücudundaki kıl ve tüyün kaybolması, seyrelmesi olarak bilinir.” (TB-20)

sancı: “saplanıp batar gibi gelen keskin ağrı”. (ITTS-270)

sarliğ: “özellikle yeni doğan bebeklerde vücut renginin sararmasıyla oluşan bu hastalık Kerkük ve çevresinde “sarliğ” olarak tanımlanmaktadır. Daha çok bebek hastalığı olarak bilinmektedir çünkü aynı hastalık yetişkinlerde “hepatit” olarak telaffuz edilmektedir.”. (Eratalay-2020), (ITTS-271),(TB-20), (ITA-152)

satlıcam: “akciğer zarının iltihabı, zatülcenb”. (ITTS-271)

sekte (Ar.): “kalbin aniden durması”. (ITTS-272)

seqet (Ar.): “özürlü, sakat, organlarından biri eksik ve hastalıklı olan”. (ITTS-273)

sınan: “kanser, bir çeşit kötü hastalık”. (ITA-153),(ITTS-275)

sınığ: “bozuk, çatlak, kırık, dökük”. (ITTS-287)

sil/ sil illeti (Ar.): “verem , verem hastalığı”. (ITTS-277)

susan: “silan” (TB-20)

süngül / singil: “deride ve daha çok ellerde oluşan pürtüklü küçük ur; siğil” (ITTS-280)

şam kör: “renk körlüğü olan kişi”. (TB-20)

şelel (Ar.): “felç olma durumu”.(ITTS-285)

şimrıh: “göz pınarları ve kirpiklerde birikerek pıhtılaşan ya da kuruyan akıntı”. (ITTS-287)

tenge nefes: “astım”. (KNB-311), Krş.tenke nefes (TB-20)

tumar: “hayvanın yara ve hastalığını tedavi etme, tımar”. (KATS-2/577)

uçuh: “ataşe, dudak kenarlarda çıkan ufacık kabarcık”. (ITTS-311), krş uçağı (Eratalay-2020), (KATS-198)

uyız: “kotur, bir çeşit deri hastalığı daha çok büyük keçi ve benzeri hayvanlardan yayılır, aç uyuz yoksul”. (KATS- 253)

üreği gitmeğ: “bağırsakların bozulması”. (ITTS-311)

verem (Ar.): “sil hastalığı, tüberküloz”. (ITTS-318), (TB -20)

vurğun: “çalda”. (TB-20)

xençer yarası: “ağır yara, büyük üzüntü veren olay”. (ITTS-172)

xılt (Ar.): “kışın ayak parmaklarının soğuktan kızararak şişmiş olma durumu” (ITTS-173)

xıyarek: “kasık bezlerinin iltihabı, hıyarcık”. (ITTS-174)

xorız boğan: “çocuklarda kronik öksürük”. (ITTS-175)

xorıza / xoruzcığ / xorızeg (Far.): “defterya hastalığı” (ITTS-175)

xuy (Far.): “sara hastalığı.” (ITTS-176)

yağ yarası: “yanık yarası”. (Uluhan-2025), (TB-20)

yanğımağ /yangımak: “özellikle yaz mevsiminde görülen bu hastalık susuzluktan kaynaklanmaktadır. Yani susuz kalan kişinin ağız ve çevresinde görülen yara ya da çatlağa denilmektedir. Sıcak havanın etkisiyle ağız etrafında oluşan kuruluğu yarattığı bir yara olarak tanımlanabilir”. (Eratalay-2020)

yara: “yara” (ITA-159)

yel: “romatizma benzeri hastalıkların genel ad”. (ITTS-325)

yelpen: “daha çok yaz mevsiminde aşırı terleyen birinin soğuk su içmesiyle meydana geldiği söylenen hastalık, soğuk suyun boğaz, gögüs ve midede oluşturduğu rahatsızlıkla baş gösteren öksürme olarak tanımlanmıştır. Hastalığın daha çok yaşlılarda görüldüğü belirtilmiştir”.(Eratalay-2020)

yılban: “bir çeşit virüsün tükürük bezlerinden başka birine o kişinin de ellerinden hemen burun ve gözlerine bulaştıran hastalıktır” .(Eratalay-2020)

zağıt (Ar.): “tansiyon”. (ITTS-333)

zırıq: “ishal, dışkı”. (ITTS-335)

zikam (Ar.): “nezle”.(ITTS-336)

2.4.4.2. İlaçlar

‘emel ilacı (Ar.): “ishal ilacı, ishalı durduran ilaç”. (ITTS-72)

al boyah: “ağrıyan göze koyulan kırmızı boya rengindeki bir çeşit halk ilacı”.(KATS-75)

alaç (Ar.): “ilaç, bir hastalığı iyi etmek için türlü yollardan kullanılan madde”. (ITA-124)

basra limisi: “genellikle Basra Limanı yoluyla Hindistan’dan ithal edilen ve çoğu kez karın ağrılarına karşı etkin bir ilaç olarak kullanılan olgunlaşmadan koparılıp kurutulan bir cins ufak taneli limon”. (ITTS-81)

darman (Far.): “ilaç”. (ITTS-121)

estifinik(Ing): “bir tür dezenfekte ilacı”. (ITTS-138)

eşşeg muncıgı: “bazen eşşeğin overdende oluşan boncuk. Eskiden halk bunu ilaç olarak kullanırdı”. (KATS-144)

filit (Ing): “eskiden kullanılan sprey halindeki bir tür haşere ilaçı” (ITTS-145)

hebelül (Ar.): “fazla ishal yapan bir tür ilaç”. (ITTS-164)

hebleplık (Ar.): “eskiden kullanılan bir tür müshil ilacı”. (ITTs-164)

hecemet (Ar.): “ eski tedavi yöntemlerinden olan vücuda şişe ya da çay bardağı kondurarak kan alma, hacamat”. (ITTS-164)

mecleme (Ar.): “yakı, yapışkan kimse”. (ITTS-229)

mınevvım (Ar.): “sakinleştirici, uyku veren ilaç”. (ITTS-233)

qırmızı boyağ: “eskiden göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan kırmızı renkte ve sıvı halinde bir ilaç”.(ITTS-211)

sıfuf / sufuf (Ar.): “eskiden çocuklara karın ağrısı ilacı olarak verilen pudra halinde bir çeşit yerli ilaç”. (ITTS-275)

sırfata: “eskiden malaria hastalığının tedavisinde kullanılan ve “kinin” adı da verilen hap şeklindeki ilaç”.(ITTS-276)

tedavi: “ilaç ile hastalığı iyileştirme”. (ITA-155)

tiremendi: “sarımsı, beyaz renkli, sakız kıvamında, yapışkan, yumurta sarısına ilave edilerek vücutta oluşan çıban yaralarını açıp temizlemede kullanılan eskilerin kullandığı bir ilaç.” (ITTS-301)

zeg mazı: “zeg ile mazı denilen nesnenin karışımından oluşan pudra halinde bir çeşit yerli ağız yarası ilacı”. (ITTS-333)

2.4.5. Spor

avt: "inglizcede "dışarı"(out) anlamına gelen, futbol ve benzeri oyunlarda topun sahanın dışına çıkmasını anlatan bir söz. Türkmenceye İngilizlerin Kerkük'ü işgalinden sonra geçmiştir". (KATS-1/97)

güleşçı: "pehlivan, güreşen kimse". (ITTS-155)

pas: "futbolda oyunculardan birinin eline geçen topu kendi takımından birine yöneltmesi".(KATS-2/460)

pehlevan: "güreşçi". (ITTS-259)

şut (Ing): "futbolda hızlı vurarak topu başka oyuncuya ya da kaleye atma". (ITTS-288)

top oyını (oyunu): futbol maçı (ITTS-302)

zorxana (Far.): "güreş ve spor evi". (ITTS-336)

2.5. Toplum ve Sosyal Yapı

2.5.1. Akrabalık

2.5.1.1. Kan Bağına Dayalı Akrabalık

'em (Ar.): "amca" (ITA-134)

'emmı (Ar.): "kayınbaba" (ITTS-72)

'emmı uşağı /dayı uşağı: "amca çocukları" (ITTS-72)

'emmi (Ar.): "amca" (ITTS-72)

'emmoğlı: "amca oğlu" (ITTS-72)

'enne: "anneanne ya da babaanne" (ITA-135)

'ete: "hala" (ITTS-74)

'mmervadı: "amcanın eşi" (ITTS-72)

'mmı qızı: "amca kızı" (ITTS-72)

abi: "büyük kardeş, ağabey". (KATS-1/10)

abla: "büyük bacı, hatun" (KATS-1/10)

agababa: "büyük baba, anneannenin babası" (KATS- 1/54)

ağa: "dede veya baba için kullanılan bir hitap türü". (ITTS-57)

ahlet (Ar.): "aile". (ITA-134)

ana: "anne" (KMG-253), (ITA-124)

baba: "baba" (ITTS-79)

baba: "dede" (ITTS-213)

bacı oğlı: “kız kardeşin oğlu, yeğen” (ITTS-102)

bacı qızı: “kız kardeşin kızı, yeğen” (ITTS-79)

bacı: “kız kardeş” (ITTS-79)

bala: “yavru, çocuk” (ITA-126)

beyüg bacı: “abla” (ITTS-88)

beyüg qardaş: “ağabey” (ITTS-88)

beyügbaba: “dede” (ITTS-88)

beyügnene: “anneanne ya da babaane” (ITTS-88)

bibi: “annenin annesi, büyük anne, nine, kadının kocasının annesi”. (KATS 2/426), (ITTS-90), (Saatçi-2010)

dayı: “annenin erkek kardeşi”. (Saatçi-2010)

dayza / deyza: “bir kimseye göre annesinin kız kardeşi”. (ITTS-122)

emmi: “amca, emmi”. (ITA-135), (KMG-253), (Saatçi-2010)

ete: “hala”. (KNB-62)

hebe: “babaanne ya da anneannenin her biri”. (ITTS-164), (KNB-62)

heq baba: “öz baba”. (ITTS-165)

heq bacı: “öz kız kardeş”. (ITTS-165)

heq nene: “öz anne”. (ITTS-165)

nene: “anne, ana”. (ITTS-243)nene(KNB-295)

nenemin nenesi: “annemin annesi”. (KNB-79)

qoca: “dede” (ITTS-213), (Saatçi-2024)

2.5.1.2. Evlilik Yoluyla Akrabalık

elti: “iki kardeşin karılarından birine göre diğeri” (KATS- 1/163)

er: “koca” (KNB-51)

kişi: “koca, evin erkeği, eş” (ITTS-194)

körocağı: “çocuğu olmayan erkek” (ITTS-195)

küreken: “damat” (KNB-146), (ITTS-198)

ögey baba: “üvey baba” (ITTS-253)

ögey bacı: “üvey kız kardeş” (ITTS -253)

ögey nene: “üvey anne” (KNB-208), (ITTS -253)

ögey qardaş: “üvey kardeş” (ITTS -253)

qeyin nene: "kaynana, kayınvalide" (ITTS-209), (KNB-86)

qeyin oğlu: "kayın birader (ITTS-209)

qeyin qudalığ: "evlilik yolu ile kurulmuş akrabalık" (ITTS-209)

xısım: "akrabadan olan" (ITTS-174)

2.5.2. Aile ve Aşiret

2.5.2.1. Aile Yapısı

adam: "erkek" (ITTS-56)

aga: "köyün veya ailenin büyüğü, ağa yeri-bekin yeri-ağa yeri" (KATS -1/54)**,** (ITTS-57)

arhadaş: "bir işte birlikte bulunanlardan her biri, arkadaş" (KMG-124), arkadaş: Krş (KATS -1/38)

arvat: "Arapça avrattan bozma, zevce karı, kadın" (KATS -1/41)

baba: "ananın kocası, ata" (KATS -1/289)

bacanah: "iki bacı ile evlenen kocanın birine göre diğeri" (KATS- 2/297)

bacı: "bir kimsenin babasının kızı, kız kardeşi, bir kimseninin adını bilmediği kadına seslenirken söylediği söz" (KATS -2/297)

bacı: "kız kardeş" (ITA-125)

bala: "çocuk" (KMG-130), (ITA-125)

buba / buba: "baba" (ITA-128)

dayaza: "teyze" (ITA-132)

dede: "baba" (ITA-132), (ITTS-123)

ehlet (Ar): "ehil, akraba" (ITTS-135)

ekiz: "ikiz" (KNB-166)

er: "koca" (ITA-135)

güni: "kuma" (KNB-162)

hıssım: "akrabadan olan" (ITA-140)

ini: "erkek kardeşin karısı, yenge,elti" (ITTS-185), (KATS -1/283)

kişi: "kadının eşi veya erkek"(KNB-65)

nebalığ / nabalıg: "(na balığ) henüz ergenlik çağına yetişemeyen (erkek çocukları için kullanılır) (ITTS-241)

nene: "anne" (ITA-149)

nesebe: sülale (KMG-147) krş sülale (Ar.): soy sop (ITTS-279)

ocağ: "nesil, ev, ocak" (ITA-150), (ITTS-247)

oğıl uşağ: "çoluk çocuk" (ITTS-247)

ortanca: "büyüklük, irilik bakımından tam ortada olan, yaş bakımından büyük ile küçük arasında" (ITTS-248)

qerne: "anneanne" (ITTS-208)

qeyin baba: "kayın peder" (ITTS-209)

qeyin kızı: "erkeğe göre eşinin kızkardeşi, baldız, bir kadının kocasının kız kardeşi, görümce" (ITTS-209)

şeh (Ar.): "kabile ve aşiret başkanı" (ITA-154)

uşağ: "çocuk" (ITA-157), (ITTS-307)

uşağlar: "aile, erkeğin, eşi için kullandığı ifade" (ITTS-307)

yeddi arha: "eskiye giden soy sop, atalar, ecdat" (ITTS-324)

yesir: "küçük evlat" (KNB-94)

zügürti: "bekar" (ITTS-336)

2.5.2.2. Aşiret Adları

'eşref: "aşiret, hısım ve akrabalar, cemaat, kabile, aşiret". (ITTS-74)

Amirlí: "Oğuz Türkmenlerinden oluşan, aynı adla bilinen kasabaya yerleşen ve başka bazı civar köylerde yaşayan aşiret. Bu aşiretin kolları şunlardır: Keremli, Kanberli, Zorbullı, Aslanlı, Köçerli, Bekirli".(KATS-1/92)

Arslan: "ailesi Kerkük'ün en eski ve tanınmış ailerinden biridir. Arslanzade Sıddık Bey Kerkük etrafında olup Osmanlı sonrası İngilizler tarafından Basraya sürgün edilmiştir". (ITBO-90)

Aslan: "aslen, soyca, soy bakımından "(ITA-125)

Aslanlı: "Eski Kerkük livasında Amirli Aşireti obalarındaki kalaylı aşiretinin bir kolu". (KATS-1/48)

Avcı: "ailesinin tanınmış şahsiyetleri: Abdullah Avcı ve Hüseyin Avcı'dır. Abdullah Avcı, kraliyet döneminde bir dönem milletvekilliği yapmıştır". (ITBO-91)

Avçılar: "Kerkük'te ünlü bir Türkmen ailesidir". (KATS-1/98)

Babacan: "Ahi Hüseyin Mahallesi'nde sakin eski bir Türkmen ailedir ". (KATS-2/290)

Bac alan: "Irak'ta eski bir Türkmen aşireti". (KATS-2/297)

bal yemez: "Kerkük'te bir ailedir." (KATS-2/339)

Beyat: "Kerkük şehrinin güneyinde, Tuzhurmatu ilçesinde yaşayan büyük bir Türkmen aşiretidir. Irak'ın her tarafına yayılmış kolları bulunmaktadır. Bunlardan Amirli, Bastamlı, Piri Ahmedli, Biravçlı başta gelir. "(KATS-2/424), (ITBO-89)

Beyragtar: "Kerkük ve dolaylarında şöhret bulan belirli bazı aileleler" (KATS-2/434), (ITBO-89)

Celalı: "Kerkük'te bunların töresinden oldukları söylenen bir Türkmen ailesi" (KATS-3/600), (ITBO-89)

fıht (Ar.): "boy, soy, kabile". (ITA-136)

hanadan (Far.): "asıl, asıl aileye mensup, haneden, soylu" (ITA-140)

Hürmüzlü: "ailesinin mensupları Kerkük şehri ve Türkalan köyünde ikamet eder, en önemli şahsiyetleri İbrahim Paşa, Büyük Abdülaziz Ağa, Hacı Habib Ağa'dır. Kraliyet zamanında, parlamento üyesi olan Naci Bey ve El Afak Gazetesinin Kraliyet ve Cumhuriyet dönemindeki yetkilisi Şakir Hürmüzlü'dür". (ITBO-91)

İsmailliler: "Türkmen Beyat aşiretinin bir koludur".(KATS-1/138)

Kırdar: "ailesinin en önemli şahsiyetleri kraliyet döneminde patlamento üyesi olan Emin Kırdar ve Nezir Kırdar'dır". (ITBO-91)

Neftçi: "ailesinden parlamento üyesi İbrahim Bey ve Şehit Kasım Neftçi'dir". (ITBO-91)

Ocışlı : "Kerkük dolaylarında bir Türkmen toplumu". (KATS-1/194), (ITBO-89)

Orıclılar: "Irak'ta bir Türkmen aşireti". (KATS-1/206)

pir mazarlılar: "Beyat aşireti boylarından biri, Hasanköylü'dür". (KATS-2/494)

Salihi: "ailesinden Hüsamettin Salihi ve Nazım Salihi, Kerkük Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuşlardır.". (ITBO-90)

Sarıkahya: "ailesinin mensupları, Kerkük şehir merkezi ve Bilava köyünde ikamet ederler". (ITBO-90)

Vaiz: "ailesinin önemli şahsiyetleri arasında Molla Rıza Vaiz ile Cumhuriyet'in ilk döneminde belediye başkanlığı yapan avukat Nureddin Vaiz bulunmaktadır". (ITBO-92)

Yakubi: "ailesine mensup önemli şahsiyetler arasında Irak Devleti'nin Kerkük'teki ilk valisi Abdülmecid Yakubi ile kraliyet döneminin sonlarına doğru Kerkük Belediye Başkanı olan Şamil el-Yakubi bulunmaktadır". (ITBO-92)

2.5.3. Kişi Adları ve Ünvanlar

2.5.3.1. Kişi Adları

Ağırxan: "Ağır han". (Çoban-2025)

Alla veerdi: "Allah verdi, tanrı verdi, yerli şahıs adlarındandır (Kerkük'te daha çok Hristiyan Türkmenler tarafından kullanılır)".(KATS-1/80)

Altun: "Altın". (Çoban-2025)

Ama: "Emine adından bozma". (KATS-1/90)

Amanbes: "hemen, bes, artık yeter, kâfi anlamına gelen kadın adıdır Erkek çocuğu olmayan kadın birkaç kız doğurduktan sonra bu adı koyar". (KATS-1/91)

Asgar: "Arapça'da daha küçük anlamına gelen bu söz, Türkmenlerde şahıs adı olarak kullanılır karşılığı ise Ekbar'dır." (KATS-1/51)

Aslı: "hakiki, sahte olmayan, taklidin karşıtı, belli bir halk hikayesinin kahramanı Kerem'in sevgilisi, yerli kadın adı." (KATS-1/52)

Ayhan: "Ayhan isminden değiştirilmiş kadın ve erkeğin adı".(KATS-1/112)

Aynax: "duyarlı, merhametli". (Çoban-2025)

Bağdagül: "bahçedeki gül". (Çoban-2025)

Bakıla: "Abdulbaki adının değişmiş, kısaltılmış hali. 1995 yılında Kerkük'te meşhur rakkasın yaygın adıdır." (KATS-2/334)

Banu: "prenses". (Çoban-2025)

Bede: "Bedriye'den dönüşen kadın adı." (KATS-2/349)

Behe: "kadın adı olan Behiye'nin küçümsenmiş şekli." (KATS-2/423)

Besti: "müzik parçası, melodilik düzenleme anlamına gelir". (Çoban-2025)

Bestile: "müzikli, melodili anlamına gelen". (Çoban-2025)

Bettaş: "Bektaş adından dönüşen erkeğin adı."(KATS-2/343)

Betül: "erkeklerden kesilen hatun anlamına gelen bu söz, Meryem bint Ümran'ın lakabıdır. Ayrıca fazilet sahibi olan Hazreti Fatima da bu lakapla anılır, Türkmenlerde kadın adıdır". (KATS-2/343)

Bile: "İbrahim adının küçümseme yolu ile söylenen şekli, bu hali daha çok kürtler tarafından kullanılır." KATS- 2/386)

Billiş: "İbrahim adının dönüşmüş şekli". (KATS-2/444)

Cellev: "Celil adının dönüşmüş hali". (KATS-3/601)

Ceme: "Cemile adının değişik şekli". (KATS-3/604)

Cemko: "Cemal adının değişmiş hali".(KATS-3/604)

Cennet: "dini inanışlara göre imanlı ve iyi kimselerin ölümden sonra Allah tarafından mükafat olarak konulacakları ve içinde edebiyen yaşayacakları her türlü tasavvurun üstünde güzellik ve nimetlerle dolu yer; uçmak". (Uluhan -2025)

Cihangül: dünyanın gülü. (Uluhan -2025)

Cilve: "hoş ve latif bir şekilde görünme, ortaya çıkma, cilve: " (Uluhan -2025)

Cumbut: bir çiçek ismi. (Uluhan -2025)

Cüme: "Cuma adının değişmiş şekli "(KATS-3/604)

Döndü: geri dönen veya dönüş yapan. (Uluhan -2025)

Dursun: hayatta kalsın, uzun ömürlü olsun.(Uluhan -2025)

Ebeh: "Abdulrahman adından bozma". (KATS- /115)

Ehe: "Ahmet adından bozma". (KATS-1/123)

Ehmet: "Ahmet". (ITA-134)

Ekber: "daha büyük anlamına gelen bu kelime kişi adı olarak kullanılır, karşılığı Azhar'dır".(KATS-1/153)

Eko: "Ekrem adından bozma". (KATS -1/157)

Emoş: "Emin adının bozulmuş şekli". (KATS -1/179)

Eşref: "Arapça şerifin çoğul hâli; ileri gelen zevat, memleketin eşrefi"."(KATS- 1/143)

Fatmahan: iyimser ve hedeflerine bağlı. (Uluhan -2025)

Gügerçin: güvercin. (Uluhan -2025)

Gül: çiçek.(Uluhan -2025)

Gülbağ: gül bahçesi. (Uluhan -2025)

Gülcihan: yüzünden gülümsemesi eksik olmayan kişi (Uluhan -2025)

Gülcün: gül toplayan, gülleri toplayan (Uluhan 2025)

Gülçehre: güler yüzlü. (Uluhan -2025)

Güllüşe: gül bahçesi. (Uluhan -2025)

Gülnaz: gül gibi nazlı, narin (Uluhan -2025)

Gülpembe: pembe renkli gül gibi güzel olan. (Uluhan -2025)

Gülüstan: gül bahçesi anlamında gelen zarif ve anlamlı bir kız ismi. (Uluhan -2025)

Gülüzer: gül yanak veya güle benzer yüz. (Uluhan -2025)

Gülzar: güllerle dolu güzel ve hoş kokulu bahçeleri tanımlamak için kullanılır. (Uluhan -2025)

Hayat: yaşam, canlılık. (Uluhan -2025)

Hemenbes: hemen, şimdi. (Uluhan -2025)

Hemze: "Hamza". (ITA-139)

Hesen: "Hasan". (ITA-139)

Hulqudar: sabırsız, tahammülü olmayan. (Uluhan -2025)

Hüsen: "Hüseyin" (ITA-140)

İbav: "İbrahim adının değiştirilmiş şekli" (KATS -1/257)

İbiş: "İbav". (KATS 1/258)

ibiş: "İbrahim adının değiştirilmiş şekli".(KATS -1/117)

İmxan: yöresel ve geleneksel isim. (Uluhan -2025)

İnci: denizden çıkarılan değerli ve parlak taş. (Uluhan -2025)

İncixan: inci hanım. (Uluhan -2025)

İrif: "Rauf adının değişik şekli". (KATS -1/265)

İssif: "Yusuf". (ITA-142), (KATS -4/268)

Maral: güzel, zarif veya nefis. (Uluhan -2025)

Marhan: temize çıkarılmış aklanmış yada kadın hükümdar. (Uluhan -2025)

Mehmit: "Mahmut". (ITA-148)

Mine: değerli taş. (Uluhan -2025)

Minnet: iyilik etmek, ihsan ve ikramda bulunmak. (Uluhan -2025)

Nazlı: narin, naz yapan, cilveli, çekingen. (Uluhan -2025)

Nergis: güzellik, tazelik ve zarefet. (Uluhan -2025)

Nesli: soy, kuşak veya aile. (Uluhan -2025)

Nobat: bitki türü anlamına gelmektedir. (Uluhan -2025)

Pambıx: pamuk. (Uluhan -2025)

Pembe: pembe rengi. (Uluhan-2025)

Peri: prenses. (Uluhan-2025)

Qızlarxan: kızlar hanım. (Uluhan-2025)

Safınaz: çok nazlı, çok naz eden. (Uluhan-2025)

Salımxan: selimm han. (Uluhan-2025)

Selbi: olumsuzluk ile ilgili anlamına gelir. (Uluhann-2025)

Şeker: tatlı, şirin. (Uluhan-2025)

Tofa: "Tevfik adından bozma".(KATS- 3/574)

Ünis: "Yunus adından bozma". (KATS -1/246)

Üsif: "Yusuf adından bozma". (KATS- 1/225)

Xurda: küçük. (Uluhan-2025)

Zemzem: hacda olan zemzem suyu. (Uluhan-2025)

2.5.3.2. Ünvanlar

beg: "bey, aile lakabı". (ITA-126), (ITTS-85)

melik (Ar.): "kral". (ITA-148), (ITTS-230)

melike (Ar.): "kraliçe". (ITTS-230)

muhafız(Ar.): "vali". (ITA-148)

padışah (Far.): "padişah". (ITA-151)

pambıh baba: "şamda yatırı bulunan ve bir ayağı pamukla sarılmış Türkmen erenlerinden bir zat" .(KATS-2/464)

şeh: "kabile ve aşiret başkanı". (ITA-154)

tabaka (Ar.): "bir toplumun içinde makam, ün, meslek bakımından ayrılan topluluklardan her biri, sınıf". (ITA-155)

2.5.4. Millet, Kavim ve Mezhep

2.5.4.1. Millet Adları

'ereb / 'ereb: "Arap, Arap kavminden olan". (ITTS-73)

'erep: "Arap". (ITA-135)

'eşayır / 'aşayır (Ar.): "kabile, oymak". (ITTS-73)

Afgan: "Afganistan halkı". (KATS -1/69)

alem (Ar.): "millet" (ITA-124)

Alman: "Almanya halkı". (KATS -1/72)

cingana: "çingene, çingene kavmine mensup olan, arsız, hayasız" Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitleri yerlerinde yaşayan bir topluluk; çigan, çingen, kıptı, Roman".(ITTS-103)

Ermeni: "Ermenistan'da yaşayan eski bir kavim". (KATS-1/129)

Gürcü: Gürcistan halkından olan kişiler. (Uluhan -2025)

İngiliz: "İngiltereli". (KATS -1/185)

İran: "Irak'ın doğu komşusu olan yetmiş milyonluk ülke, yarı nüfusu Azerbaycan Türkleri diğer yarısı ise Farslardan oluşmaktadır". (KATS- 1/265)

Özbek: "Irak Türkmenlerine yakın bir Türk kavmi".(KATS-1/213)

Tatar: "Türk kavimlerinden bir kavim". (KATS-3/505)

Türk: "Asya'dan Avrupa'ya uzanan Türkistan, Türkiye, İran, Azerbaycan ve Özbekistan gibi ülkelerde yaşayan ve aynı dil Türkçeyi konuşan halk ve bu halktan olan kimse".(KATS-3/570)

Türkmen: "Türkmen". (ITTS-304)

Urban: "Arapların çoğulu, çöl Arapları". (ITA-157)

2.5.4.2. Mezhep Adları

Asüri: "1918'de İngilizlerin Irak'ı işgali üzerine asker olarak Musul ve Kerkük'e gelmişlerdir. 1923 yılında Musul'da, 1924 yılında ise Kerkük'te olmak üzere iki katliam yapmışdırlar. Bazıları buralara yerleşmişlerdir." (KATS-1/16)

Begtaşı: "Pirleri Hacı Bektaş Veli olan bir tarikatın mensubu olan kimseler; Irak'ta Kerkük'e bağlı Tazehurmatu nahiyesinin halkı ile kısmen Dakuk kasabasının, ayrıca Musul'a bağlı Telafer ilçesinin ve bir kısım başka yerlerin halkıdır. Hep bu millete mensupturlar. Buyruk adıyla bilinen yerli Türkçe kitapları vardır. Kerkük şehrindeki Kakaîler de aynı mezhebe bağlıdır.". (KATS-2/380)

cifit: "Yahudi, Yahudi dininden olan". (ITTS-103), (KNB-45)

messeb: "mezhep" (ITTS-231)

Yahudı: "Yahudi". (ITTS-321)

2.5.5. Ün, Şan ve Saygınlık

2.5.5.1. Tarihteki Ünlü Kişilerin Adları

Battal Gazi: "Peygamber Efendimizin soyundan geldiği söylenen ve kahramanlık destanlarına konu olan Seyyid Battal Gazi, Kerkük ve diğer Türkmen bölgelerinde henüz televizyon yayınına geçilmemişken kahvehanelerde, kısa hikâyeler anlatan kişiler tarafından her gün yatsı namazından sonra bir kitap hâlinde okunurdu". (KATS-2/376)

Behlül Dana: "Harun Reşid'in kardeşi olduğu söylenen ve çeşitli halk fıkralarıyla şöhret bulan meczup bir divane kişidir". (KATS-2/422)

Beramike: "Harun Reşid zamanında bakanlık yapan bir ailenin soyadı". (ITA-127)

Cellad Musa: "yerli ayyar ve sattar hikayelerinde rol alan bir şarlatan". (KATS-3/600)

Tembel Ehmed: "eski bir masalda rol almış tembel bir kişi" .(KATS-3/558)

2.5.5.2. Saygınlık İfadeleri

'elem (Ar.): "alem, topluluk, millet" (ITA-134)

agalıg : "ağa olma durumu, büyüklük."(KATS-1/56)

el'elam: "herkes, yabancılar" (ITA-134)

hah (Ar.): "halk, el, yabancı, başkaları, başkası" (ITA-140)

idara (Ar.): "geçim, yönetim" (ITA-141)

mıhacır(Ar.): "göçmen" (ITTS-233)

nam: "san, şöhret, ün". (ITA-149), (ITTS-239

veten (Ar.): "vatan" (ITA-158)

2.5.6. Savaş ve Askerlikle İlgili Terimler

alay: "alay, üç tabur asker, favc". (KATS-1/74)

ceyş (Ar.): "asker, ordu" (ITA-129), (ITTS-102)

favc(Ar.): "fevç, bölük". (ITA-135)

fırqa (Ar.): "kolordu". (ITTS-145)

hasar: "hisar, kuşatma, etrafını sarma". (ITA-139)

herp (Ar.): "savaş" (ITA-139)

hücüm (Ar.): "saldırma, saldırı". (ITA-138)

hüdüd (Ar.): "sınır". (ITA-140)

leşker (Far.): "asker". (ITA-147)

ordı: "birkaç fırka silahlı kuvvetlerden oluşan askerin tümü, leşker, ceyş, ordu". (KATS-1/205)

ordıgah: "ordunın konakladığı yer, muasker". (KATS-1/205)

2.5.6.1. Ordu Rütbeleri

amir (Ar.): "himayesi altında bulunan kişilere emir veren yetkili, subay". (KATS-1/92)

asakir (Ar.): "askerin çoğul hali". (ITA-124)

baş yaver: "askeri kumandana refakat eden, subayların önde gelen büyüğü". (KATS-2/325)

başçavış: "kolunda dört hat nişan bulunan asker veya polis, astsubay". (KATS-2/316)

behriyeli: "deniz askeri veya subayı". (KATS-2/344).

bimbaşı: "bir tabur askere kumandanlık eden subay, binbaşı". (KATS-2/446)

cenderme: "(1)inzibat askeri, jandarma. (2) mecazen: çapkın, açıkgöz". (KATS-3/606), (ITA-129)

çavış: "askerı nizamda onbaşından yukarı bir üst derecede bulunan, 2-belediye temizleme işcilerini gözetleyen memur, murakıb".(KATS-3/634).

erkanıherb reisi: "erkan harp, subayların başkanı". (KATS-1/127)

erkanıherb: "harbiye mektebinde belirli konuda ihtisas yapan subay". (KATS-1/127)

ombaşı: "orduda on kişiye bakan ve çavuştan bir derece aşağıda olan rütbeli asker, onbaşı". (KATS-1/244)

on dört yen kubır: "paketi on dört kurşun ihtiva eden otomatik tabanca". (KATS-1/46)

paşa: "amir, liva ve üst rütbede subaylara verilen ünvan".(KATS-2/460)

qait (Ar.): "komando". (ITTS-204)

umara: "emir, büyük rütbeli subay". (KATS-1/176)

yayan: "piyade" (ITTS-324)

zabıt (Ar.): "subay". (ITTS-333)

2.5.6.2. Savaş Gereçleri

atom bombası: "gayet kuvvetli maddelerden oluşan son icat, bomba".(KATS-1/15)

atom bombası: "tesiri gayet kuvvetli maddelerden oluşan son icat, bomba". (KATS-1/15)

aynalı tifeng: "eskiden kullanılan bir çeşit tüfek". (KATS-1/111)

aynalı tifeng: "eskiden kullanılan bir çeşit tüfek". (KATS-1/111)

bırnav: "1950'lerde kullanılan üstün kaliteli bir tür tüfek markası". (KATS-2/364)

bomba: "içi barutla dolu patlamaya hazır silah". (KATS-2/413)

çahmahlı tifeng: "eskiden kullanılan, çakmaktaşı ve barutla ateşlenen zenberekli bir tür tüfek". (KATS-3/624).

çaplı: "bir çeşit eski tüfek". (KATS-3/622)

dabbaba: "tank". (KNB-113)

fişek (Far.): "fişek, mermi, kurşun". (ITA-136), krş fişeng (ITTS-146)

gülle: "kurşun". (KMK-301)

gülle: "mermi (tabanca, tüfek v.s.)". (ITTS-155)

hençer (Ar.): "hançer". (ITA-140)

kora: "(1) içi boş olan, kof (ceviz), (2) patlamayan (mermi)". (ITTS-194)

meterılyoz (Far.): "ağır makinalı tüfek, mitralyüz (ITTS-231)

mızrak: "uzun saplı, sivri, demir uçlu silah, cıda kargı". (ITA-148)

on dört yen kubır: "paketi on dört ḳurşun iḥtivā ėden otomatik ṭabanca. (KATS-1/46)

paket: "paket, tüfek ya da tabanca şarjörü, eski bir ağırlık ölçü birimi, 1 okka =24 paket". (ITTS-265)

peşir: "Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılmış bir tür güçlü tüfek". (KATS-2/477)

pıştav: "1800 yılından önce kullanılan tabanca benzeri bir tür silah,". (KATS-2/476)

qama: "iki tarafı keskin, ucu sivri ve enli bıçak". (ITTS-202)

qavan: "fişeğin kapsül, barut ve kurşun taşıyan yuva bölümü, kovan".(ITTS-205)

qılınc: "kılıç". (ITTS-210)

qubur: "tabanca". (ITTS-216)

qundağ: "dipçik (tüfek)". (ITTS-217)

qurğuşun: "kurşun, mermi". (ITTS-217)

sıleh: "silah". (ITTS-2745)

sıper: "sığınak". (ITTS-275)

silahşor: "savaşçı, silahı iyi kullanan kişi, silahlı adam". (ITA-153)

siper (Far.): "siper, korunulacak, koruyucu, engel". (ITA-153)

şeşxana: "eskiden kullanılan bir çeşit tüfek". (ITTS-286)

taqqa: "silah, patlayıcı". (ITTS-292)

tífeng: "kurşun atıcı ve öldürücü atışlı silah, tüfek". (KATS-3/546)

top güllesi: "top mermisi". (ITTS-302)

tüfeng (Ar.): "tüfek". (ITTS-304)

tüfeng lülesi: "tüfek namlusu". (ITTS-304)

tüfeng qundağı: "dipçik, tüfek, dipçiği yemek". (ITTS-304)

tüte kubur: "küçük ṭoplu ṭabanca" (KATS-3/566)

Verver: "tabanca" .(ITTS-318)

xençer (Ar.): "hançer" (ITTS-172)

zırye: "eskiden oktan, kılıçtan korunmak için kullanılan çelik giysi, zırh"(ITTS-335)

2.6. Kültür, Gelenek ve İnanç

2.6.1. Yasa ve Töre

'edet (Ar.): "töre, alışkanlık, adet, gelenek". (ITTS-71), (ITA-134)

'elı mısallası: "perşembe kabristanı; eskiden Kerkük'te kadınların perşembe akşamları mezarlıkta toplanıp hafif ölçüde ağıt ve ağlama töreni icra ettikleri merasimin adı" .(ITTS-72)

ayağ açılmağ: "geleneklere göre, düğünden bir hafta sonra gelinin baba evine ilk defa gitmesi" .(ITTS-64)

basılan uşağ: "eskiden halk inancına göre çocuğun, "basılmak"denen eylem nedeniyle hastalanması". (ITTS-81)

basılmağ: "eski inançlara göre loğusa kadının bir başka loğusa kadın tarafından ziyaret edilmesi sonucunda ağır biçimde hastalığa kapılması" .(ITTS-81)

bezbend (Far.): "bazu-bend, nazar ve kötü olaylardan korunmak amacıyla kola takılan çoğunlukla içinde bir muska bulunan kol bağı" .(ITTS-88)

gülle bend: "insanı kurşuna karşı koruyacağına inanılan, kola bağlanan bir çeşit muska ". (ITTS-155)

hecqavıt: "Zekeriya Geceleri'nde misafirlere ikram edilen susam ve şeker karışımı" .(ITTS-165)

helvelıg: "tatlı haber getirene verilen bahşiş, ustanın çırağına verdiği bahşiş". (ITTS-166)

imam abbas baydağı: "eski inançlara göre bir isteğin gerçekleşmesi için evin çatısında asılan sade kumaştan renkli bayrak" .(ITTS-184)

imam abbas çayı: "inançlara göre, bayrak asıldıktan sonra arzu edilen konu gerçekleşince, kadınlar tarafından ahbaplarına verilen çay ve pasta ziyafeti". (ITTS-184)

köse geldi: "yağmur duasına çıkma töreni, bu törende mantar yakılarak birisinin yüzüne siyahlar çekilir ve o kişi en önde yürütülür". (ITTS-197)

mıraz: "Allah'tan istemek, dua, istek" .(ITTS-233)

naxır qıtmağ: "yağmurlar kesildiğinde yağmurun yağması için köylü kadınların ellerinde çomaklarla komşu köyün hayvan sürüsüne saldırarak, kesip etini yoksullara dağıtmak üzere, bir adet sığırı alıp köye götürmeleri adetinin adıdır". (ITTS-239)

qabul (Ar.): "kabul, onay, hanımların belirli bir günde bir araya geldikleri gün". (ITTS-201)

qırx vermek: "vefat edenin kırkıncı gününde dini tören yapmak ve ziyafet vermek".(ITTS-211)

sayadan: "Kerkük'ün eski adetlerinden olan 14 Eylül gecesinde yaz mevsiminin bittiğini ve artık damlarda yatma zamanının sona erdiğinin simgeleyen ateş yakma töreni" (ITTS-271)

şeh / şivan: "matem ve yas törenlerinde kadınlar tarafından yapılan merasim". (ITA-154)

şıvan (Far.): "şiven, çığlık, yaslı kadınlar tarafından ayakta bir halka oluşturarak icra edilen yerli matem töreni" .(ITTS-287), krş şiven(saatçi-2024)

şülen: "şölen". (ITA-155)

xıdreylas: "bahar mevsiminin belirli bir gününde yapılan şenliğin adı" .(ITTS-173)

yaslığ: "cenaze çıkan eve hediye olarak getirilen yiyecek" .(ITTS-324)

yeddi: "ölenin yedinci gününde kadınların yas töreni". (ITTS-325)

2.6.2. Evlilik

arvad almağ: "evlenmek" (ITTS-62)

arvad kişi: "karı-koca" (ITTS-62)

beyüg arvad: "iki kadınla evli olan erkeğin ilk karısı" (ITTS-88)

buhça: "bohça" (ITA-128)

cehaz (Ar.): "çeyiz, evlenecek kız için hazırlanan eşya" (ITA-129) krş cıhaz- cahaz (ITTS-102)

dar dünya: "dünya evi" (ITA-131)

dılekçı / dilekçı: "evlenmede aracılık yapan, kız istemeye giden" (ITTS-125)

dıvağ / duvağ: "gelinin baş ve yüzüne örtülen tül" (ITTS-126)

dul: “kocası ölmüş kadın” (ITTS-130)

duvağ: “gelinlerin ya da yeni doğan çocukların başlarına, yüzlerine örtülen örtü” (ITTS-130)

düğün / dügın: “düğün, evlenme eğlencesi” (ITTS-131), (ITA-133)

halal (Ar.): “helal, nikâhlı eş” (ITA-139) krş halallı (ITTS-164)

halalzada: “nikâhlı bir ana ve babadan doğmuş, veled-i zina olmayan kimse, helalına haram katmayan, doğruluktan ayrılmayan kimse” (ITTS-163)

havadar (Ar.): “düğünde hizmet eden ve düğünün düzenini sağlayan erkek” (ITA-138)

helhele (Ar.): “zılgıt, düğün ve sünnet gibi eğlence törenlerinde mutluluk ve sevinç ifadesi olarak genellikle hanımlar tarafından çıkarılan özel titreşimli, ince ve keskin çığlık” (ITA-138)

hemle (Ar.): “düğün töreninden önce, kız evinden damat evine pişirilmek üzere gönderilen yiyecek malzemelerinin gönderilme töreni” (ITTS-166)

hınnalı: “kınalı” (ITA-140)

kebin gelmeğ: “bir çiftin nikâhlarının kıyılmasında şeriat ya da hukuk yasalarına göre bir sakınca bulunmama durumu” (ITTS-190)

kebin kâğıdı: “evlenmeyi tevsik eden belge, nikâh cüzdanı” (ITTS-190)

kebin kesmeğ: “nikâh kıymak” (ITTS-190)

kebinli: “nikâhlı, nikâhı kıyılmış (kız için)”. (ITTS-190)

küçüğ arvad: “iki kadınla evli olan erkeğin ikinci karısı” (ITTS-197)

oğlan evi: “düğün sırasında damat tarafının evi” (ITTS-247)

qasnağ: “(1) kalbur, elek ve tef gibi şeylerin tahta çemberi. (2) nakış işlemek için kumaş germeye mahsus tahtadan enli çember”.(ITTS-204)

qız ‘ayalı: “evlenmemiş kız, bekâr” (ITTS-212)

qız evi: “düğün sırasında gelin tarafının evi” (ITTS-212)

sağduc: “düğünde güveye kılavuzluk eden ve tören süresinde sağında oturan güveyin yakın arkadaşı”. (ITTS-269)

süzmeğ: “düğün ve sünnet gibi sevinçli münasebetlerde çoğunlukla kadınların iki ellerini kaldırırarak özel biçimde hareketler yaparak sevinç izhar etmeleri”. (ITTS-116)

şabbaş etmeğ: “düğün halaylarında, törende bulunan birinden aldığı bahşiş karşılığında zurnacı tarafından, bahşiş verenin ya da onun arzu ettiği başka birisinin adı, onu onurlandırmak amacıyla bir kaç defa yüksek sesle ilan edilmesi. İlan edilen ismin önüne ve sonuna “şabbaş” ya da “şabaş” sözcüğü de eklenir”. (ITTS-283),(Saatçi-2024)

şahbaş: "düğünlerde halay esnasında davulcu ve zurnacıya verilen bahşiş" (ITTS-283)

şedede (Ar.): "eskiden Irak Türkmenlerinin güzel geleneklerinden biri olan, bohçaların kız ve erkek çocuklarının başları üstünde taşınıp bir konvoy halinde gelin evinden damat evine götürülen geline ait hediyelik, ev eşyaları taşıma töreni". (ITTS-285),(Saatçi-2024)

talaq: "İslam dininde evliliğin sona ermesi, boşanma" (ITTS-292)

teehhül (Ar.): "evlenme" (erkek için) (ITTS-295)

toy etmeğ: "düğün yapmak" (ITTS-303)

toy: "düğün" (ITA-157)

toylığ: "düğünden önce kız evine damat tarafından gönderilen yağ, un, şeker gibi gıda maddeleri" (ITTS-302)

tünnik: "eğlence, düğün" (ITTS-304)

üç be üç boşamağ: "kocanın ayrı ayrı üç kez ya da bir arada üç kez karısını boşadığını bildirerek gerçekleşen boşama" (ITTS-311)

yeddi: "düğünün yedinci gününde hediyelerin verildiği, kadın toplantısı ve töreni" (ITTS-325)

yenge: "geline rehberlik eden, onu gerdeğe hazırlayan, bu işi meslek edinen kadın" (ITTS-326)

yol: "İslam Hukuku'na göre evlenmede erkeğin kıza peşin vermesi gereken para" (ITTS-328)

ziyafat (Ar.): "eğlence ve düğünlerde verilen yemek şöleni, yemekli ağırlama" (ITTS-336)

2.6.3. Nişan

'**ehd:** "söz verme, ahit" (ITA-134)

adahla: "kız nişanlamak" (KNB-123), (ITA-124)

adaḫlamağ: "nişanlanmak" (ITTS-56)

adaxlı: "nişanlı kız" (ITTS-56), (ITA-124)

ahd: "söz verme, sözleşme" (ITA-124)

arvat kişi: "karı-koca" (ITA-124)

arvat: "avrat, karı" (ITA-124)

baş bağlamak: "kızla söz kesmek bir işi garantiye almak" (ITTS-82)

elçi: "kız istemek için, oğlan evi tarafınan kız evine gönderilen kimse" (ITA-134)

hefle (Ar.): "tören, eğlence gecesi" (ITTS-165)

nişan: "alamet, belirti, nişan" (ITA-150)

nişannı / nişanlı: "nişanlı" (ITTS-244)

nişannığ: "nişanlık" (ITA-150)

şirinliğ: "nişanlama töreni". (ITTS-288)

şirinliğ: "söz kesilme töreni ve bu törende takdim edilen şerbet ve şeker". (ITTS-287), (ITA-154)

ve'd: "söz verme, randevu" (ITA-158) ,(ITTS-317)

2.6.4. Dini Terimler

2.6.4.1. İbadet Edilen Yerler İle Dini İçerikli Diğer Yerler

baba kattal: "Kerkük şehri yakınında ziyaret edilen bir yatır". (KATS-2/291)

baba şahsuvar: "eskiden Kerkük'e bağlı Kifri'de bir dağ ve oradaki ziyaret yatırı" .(KATS-2/291)

cami: "cami".(ITA-129)

merqed (Ar.): "ermiş sini, yatır". (ITTS-231) türbe, mezar

tekye (Ar.): "tarikattan olanların toplanıp dinsel tören yaptıkları yer, tekke"(ITTS-296)

ulı cami: "ulu cami; Kerkük Kale'sinde tanınan bir cami."(KATS-1/241)

xanaqa(Far.): "dervişlerin toplandığı ve barındığı yer, han- kah, hani kah". (ITTS-171)

2.6.4.2. Din Adamları / Dini Görevlileri

abdal (Ar.): "1- eskiden kimi gezgin dervişlere verilen ad, 2- münzevi, gönlünü Allah'a vermiş dünya ile ilişkisini kesmiş, kalender". (ITA-124), (ITTS-69)

derviş (Far.): "derviş". (ITTS-125)

heccı (Ar.): "hac, hacı". (ITTS- 164)

mılla / mulla(Ar.): "molla, din görevlisi" .(ITA-148), (ITTS-233)

peğember (Far.): "peygamber" .(ITTS-258)

qaşa: "Hristiyan din adamı, papaz". (ITTS-204)

qur'an oxıyan: "taziyelerde Kur'an okumayı meslek edinen kimse". (ITTS-217)

seyyid: "Hz. Muhammed'in soyundan gelen kimse, daha çok erkekler için kullanılır". (ITTS-274)

2.6.4.3. Dini İfadeler

Alla (Ar.): "Allah, Tanrı". (ITA-124), (ITTS-124)

Alla hetirici: "Allah hatırı için, Allah aşkına" .(ITA-124)

Alla vekil: "Allah'a and olsun ki". (ITA-124)

Allah korusun: "Allah saklasın" .(Mustafa-244)

Allah tahsıratınnan geçsin: "Allah günahlarını affetsin" (IIT-291)

Allahın bendesi: "Allah'ın kulu". (ITA-124)

azan (Ar.): "ezan" (ITTS-65), (KNB-248), (ITA-125)

canabı hak (Ar.): “tanrı” .(ITA-129), (ITTS-99)

cemeet: “cemaat” (ITA-129)

cennet (Ar.): “uçmak”. (ITA-129)

din: “dini”. (ITTS-127)

diyanatlı: “dinine bağlı, dindar”. (ITTS-128)

dü’e: “dua, muska, tanrı’ya yalvarma”. (ITA-133)

ebdes (Far.): “ abdest” .(ITTS-135), (ITA-133)

el hamdulla (Ar.): “Allah’a hamdolsun, Allah’a şükür”. (ITA-134)

emrella (Ar.): “Allah’ın buyruğu; bir işi yapmaya mecbur olan kimse tarafından söylenen söz “. (ITA-135)

farac: “kapanmış olan baht ya da geçim yolu allah tarafından açılmak ve sıkıntılar yok olmak”. (ITTS-143)

ferz (Ar.): “farz; müslümanlıkta özür olmadıkça yapıklması zorunlu, yapılmması günah sayılan”. (ITA-136)

fethe (Ar.): “fatiha, ölülere tanrı’nın rahmetini dilemek için dua olarak okunan kuran’ın fatiha suresi”. (ITA-136)

gavır (Far.): “gâvur, Allah’ın birliğine inanmayan kimse, müslüman olmayan, merhametsiz, zalim, insafsız”. (ITA-136)

geferallahu (Ar.): “Allah günahlarını bağışlasın”. (ITA-137)

geyb (Ar.): “gayp, gizli olma, göz önünde olmama”. (ITA-137)

gör (Far.): “mezar, kabir, sin”. (ITA-136)

hafız (Ar.): “kuran kerim’i hıfzedip ezberden okuyabilen erkek”. (ITTS-163)

hak (Ar.): “Tanrı, Allah”. (ITA-139)

hec (Ar.): “hac” . (ITA-139)

heyyül hüy (Ar.): “kaba zikir, Allah’ı anma”. (ITTS-167)

ırağ ossun: “Allah göstermesin, Allah gecinden versin”. (ITTS-185)

ızreyil: “israil”. (ITA-142)

kafır (Ar.): “tanrı tanımaz ateist”. (ITTS-189)

kelam-ı qedim (Ar.): “kelam-ı kadim, kuran”. (ITTS-191)

mıbarak (Ar.): “mübarek, kutlu, hayırlı, kutsal”. (ITTS-232)

mıraz: “murat, dilek, Allah’tan dua edip istenilen şey”. (ITTS-233)

mütedeyyin (Ar.): "dindar, dinine bağlı olan kimse". (ITTS-236)

naqus (Ar.): "çan, kilise çanı". (ITTS-239)

orıç qırmağ: "elde olmayan nedenle oruç bozulması". (ITTS-248)

orıç qırmağ: "vakti gelince orucu açmak, iftar yapmak". (ITTS-248)

orıç tutmağ / orıc olmağ: "oruç ibadetini yerine getirmek". (ITTS-248)

orıçlı: "oruçlu niyetli". (ITTS-248)

orıçlı: "oruçlu, niyetli". (ITTS-248)

qessem başıva: "başına ant olsun ki". (ITTS-208)

rabb (Ar): "tanrı". (ITA-152)

rabbi'l âlemin: "âlemlerin tanrısı". (ITA-152)

rızk: "tanrı'nın herkese nasip ettiği nimet, rızık". (ITA-152)

rızq (Ar.): "Allahın herkese nasip ettiği nimet". (ITTS-266)

rızqı fesih: "rızkı bol olan kimse". (ITTS-266)

rik'et (Ar.): "rekât". (ITA-152)

serfıtra (Ar.)(Far.): "Ramazan ayının son günlerinde fakirlere verilmesi farz kılınan sadaka". (ITTS-274)

sübhananallahü teala: "yüce tanrı'yı her türlü arazlardan kusur ayıp ve eksiklerden tenzih ederim". (ITA-154)

süccade: "seccade". (ITA-154)

şahadat (Ar.): "şehade, şehadet" .(ITTS-285)

şeşele orıcı: "tutulması sünnetten olan şevval ayındaki altı gün oruç". (ITTS-288)

tacal (Ar.): "decel".(ITTS-291)

tenzile (Ar.): "dini münasebetlerde okunan dini türkü ve şarkı" . (ITTS-298)

xetme: "xetım, kur'an hatmesi, kur'an'ın baştan sona kadar okunması". (ITTS-173)

xıdır zında: "sıkıntıda olan insanların yardımına koştuğuna inanılan veli hızır". (ITTS-173)

xuda (Far.): "Allah tanrı". (ITTS-176)

xuda nekerden (Far.): "Allah göstermesin" .(ITTS-176)

2.6.4.4. Mübarek Günler ve Dini Bayramlar

bayram axşamı: "bayramdan bir önceki gün" (ITTS-84)

bayramgöti: "bayram günlerinden sonraki ilk gün".(ITTS-I84)

beyram: "bayram". (ITA-127)

büyük beyramı: Kurban bayramı (TDK), krş kurban ayı (TB- 34)

küçük beyram / Ramazan beyramı: Şeker bayramı, Ramazan bayramı

leyla'tül kadir: Kadir gecesi (TDK)

Mevlüt nebevi: Mevlüt Kandili (TDK)

2.6.4.5. Namaz İle İlgili Adlandırmalar

akşam namazı: akşam namazı (TDK)

namaz (Far.): "namaz".(ITA-149)

namaz bezi: "kadınların namaz kılarken başlarına örttükleri örtü".(ITTS-240)

namazlık: "namazlık, seccade". (ITA-149), krş namazlığ (ITTS-240)

perde namazı: "gerdeğe girmeden önce kılınan namaz". (ITA-151), (ITTS-260)

qünarta namazı: öğlen namazı (TDK)

sebbeh namazı: sabah namazı (TDK)

teravih namazı: Ramazan ayı boyunca, yatsı namazından sonra kılınan namaz (TDK)

yassı: "yassı namazı, yatsı namazı". (ITTS-324)

2.6.5. Yeminler

adına kessem olsun: "adına yemin olsun". (AB-23)

Allah hakkıcın: "Allah hakkı için". (AB-22), (ITA-158), Allah hakkıyçı (ITF -54) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. HAtta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

ant: "yemin, Tanrı'ya ya da kutsal bilinen bir kişiye bir şeyi tanık gösterek bir olayı doğrulama."(ITA-124)

asker kaçağı olum: "asker kaçağı olayım" (AB-22) **açıklama:** (Bu gibi yemin ifadeleri kişinin, söyledikleri doğru değilse kötü bir duruma düşmesinin kendisi için reva olduğunu, kendisinin bu gibi olumsuz durumları hakkettiğini anlatır).

babamın canıyçı: babamın bedeninin (canı) hakkı için (ITF -54), (AB-23) **açıklama:** Birinin başı veya canı için yemin etmek, "O kişinin ölümüne ben sebep olayım" gibi bir anlama gelir. Böylece kişi kendisini çok önemli, altından kalkılması imkânsız bir taahhüdün altına sokmuş olur. Bunu yapmasının sebebi de söylediklerinin ne derece doğru olduğunu karşısındakine inandırmaktır) (Kerkük ağzında her ne kadar "can" beden anlamında da kullanılırsa da bu yeminlerde geçen can daha çok "ruh, hayatiyet" anlamlarındadır).

bereket hakkıyçı: "bereket hakkı için" (ITF -54), (AB-23) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

bu güneş hakkıyçı: "bu güneş üzerine yemin ederim" (ITF -53)

bu güneşe kör bahım: "doğan güneşe kör gözlerle bakayım" (AB-22), (ITF -53) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

canına yeminde olsun: canına (bedeni üzerine) yemin olsun (AB-23)

çöllere düşüm: "çöllere düşeyim"(AB-22) **açıklama:** (Bu gibi yemin ifadeleri kişinin, söyledikleri doğru değilse kötü bir duruma düşmesinin kendisi için reva olduğunu, kendisinin bu gibi olumsuz durumları hakkettiğini anlatır).

gözüm tepeme çıhsın: "gözlerim tepeme çıksın"**(**AB-22) **açıklama:** (Bu gibi yemin ifadeleri kişinin, söyledikleri doğru değilse kötü bir duruma düşmesinin kendisi için reva olduğunu, kendisinin bu gibi olumsuz durumları hakkettiğini anlatır).

iki gözüm kör olsun: "görmemek üzerine yemin eder, görmeyeyim anlamında" (AB-22)

açıklama: (Bu gibi yemin ifadeleri kişinin, söyledikleri doğru değilse kötü bir duruma

düşmesinin kendisi için reva olduğunu, kendisinin bu gibi olumsuz durumları hakkettiğini anlatır).

imam hakkıyçı: "İmam hakkı için" (ITF -54), (AB-22) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

imansız olım: imansızın olayım (TKHA-K -155)

kardaşımın canıyçı: kardeşimin bedeni (canı) hakkı için (ITF -54), (AB-23) **açıklama:** Birinin başı veya canı için yemin etmek, "O kişinin ölümüne ben sebep olayım" gibi bir anlama gelir. Böylece kişi kendisini çok önemli, altından kalkılması imkânsız bir taahhüdün altına sokmuş olur. Bunu yapmasının sebebi de söylediklerinin ne derece doğru olduğunu karşısındakine inandırmaktır) (Kerkük ağzında her ne kadar "can" beden anlamında da kullanılırsa da bu yeminlerde geçen can daha çok "ruh, hayatiyet" anlamlarındadır).

kessem (Ar.): "yemin" (ITİ-252)

kessem başıva: "başına and olsun" (ITİ-252) / **açıklama:** bir kişinin üzerine veya onun başına yemin ederken kullanılır.

ki gözim kör ossun / lal olım: iki gözüm kör olsun/ dilsiz olayım (ITİ-254) **açıklama:** yemin eden bir kişi yalan söylediği takdirde uğrayacağı sonucu. Söyleyerek sözünün yalan olmadığını anlatmak istemiştir. Böylece sonuç söyleyerek sebep kasdedilmiştir.

kölev olım: kölen olayım (TKHA-K -146) **açıklama:** (Bu gibi yemin ifadeleri kişinin, söyledikleri doğru değilse kötü bir duruma düşmesinin kendisi için reva olduğunu, kendisinin bu gibi olumsuz durumları hak ettiğini anlatır).

kuran hakkıyçı: Kur'an-ı Kerim hakkı için (ITF -54), (AB-22) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde

bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

men ölım: ben öleyim, "anlatılanı doğrulama ve yemin ifadesi olarak kullanılır". (ITTS-231) **açıklama:** (Bu gibi yemin ifadeleri kişinin, söyledikleri doğru değilse kötü bir duruma düşmesinin kendisi için reva olduğunu, kendisinin bu gibi olumsuz durumları hak ettiğini anlatır).

merd başıcın: düzgün ve şerefli insanın üzerine yemin eder (AB-23), (ITF -54) **açıklama:** Birinin başı veya canı için yemin etmek, "O kişinin ölümüne ben sebep olayım" gibi bir anlama gelir. Böylece kişi kendisini çok önemli, altından kalkılması imkânsız bir taahhüdün altına sokmuş olur. Bunu yapmasının sebebi de söylediklerinin ne derece doğru olduğunu karşısındakine inandırmaktır) (Kerkük ağzında her ne kadar "can" beden anlamında da kullanılırsa da bu yeminlerde geçen can daha çok "ruh, hayatiyet" anlamlarındadır).

namusumda: namusum üzerine (ITF-54), (AB-23) **açıklama:** (Bu iki yemin sözü de eğer yemin eden kişi doğru söylemiyorsa namussuz, şerefsiz olduğunu kabul edecektir, anlamındadır).

nimet hakkıyçı: nimet (yiyecekler) üzerine yemin ederim (ITF-54), (AB-23) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

ocag hakkıyçı: aile (yuva) hakkı için yemin ederim (ITF -53) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

ömür boyu korku azap içinde yaşıyım: ömrüm boyu korku ve zorluk içerisinde yaşayayım (AB-22) **açıklama:** (Bu gibi yemin ifadeleri kişinin, söyledikleri doğru değilse kötü bir duruma düşmesinin kendisi için reva olduğunu, kendisinin bu gibi olumsuz durumları hakkettiğini anlatır).

peygamber başıcın: Peygamber Efendimizin üzerine yemin ederim (AB-22), (ITF -54) **açıklama:** Birinin başı veya canı için yemin etmek, "O kişinin ölümüne ben sebep olayım" gibi bir anlama gelir. Böylece kişi kendisini çok önemli, altından kalkılması imkânsız bir taahhüdün altına sokmuş olur. Bunu yapmasının sebebi de söylediklerinin ne derece doğru olduğunu karşısındakine inandırmaktır) (Kerkük ağzında her ne kadar "can" beden anlamında da kullanılırsa da bu yeminlerde geçen can daha çok "ruh, hayatiyet" anlamlarındadır).

Peygember wırsın meni /kur'en öldirsin meni: peyğember vursun beni /Kuran öldürsün beni (ITİ-254) **açıklama:** yeminlerde sonuç söyleyerenk sebep kasdedilmiştir ve mecazlı bir ifade elde edilmiştir.

pir'e yemind ederem: (pir) bir tarikatın kurucusu üzerine yemin ederim (ITF -53) **açıklama:** Birinin başı veya canı için yemin etmek, "O kişinin ölümüne ben sebep olayım" gibi bir anlama gelir. Böylece kişi kendisini çok önemli, altından kalkılması imkânsız bir taahhüdün altına sokmuş olur. Bunu yapmasının sebebi de söylediklerinin ne derece doğru olduğunu karşısındakine inandırmaktır) (Kerkük ağzında her ne kadar "can" beden anlamında da kullanılırsa da bu yeminlerde geçen can daha çok "ruh, hayatiyet" anlamlarındadır).

qessem(Ar.): "yemin, ant". (ITTS-208)

şerefimde: şerefim üzerine yemin ederim (ITF -54), (AB-23) **açıklama:** (Bu iki yemin sözü de eğer yemin eden kişi doğru söylemiyorsa namussuz, şerefsiz olduğunu kabul edecektir, anlamındadır).

tuz ekmek hakkıyçı: tuz, ekmek üzerine yemin ederim (ITF -54), krş duz (AB-23) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

vaala hakkıçın: "Allah hakkı için". (ITA-158) **açıklama:** (Allah'ın veya birinin hakkı için yemin etmek, eğer söylediğim doğru değilse Allah veya o kişinin hakkı benim üzerime geçsin, anlamındadır. Bu yeminler İslam inancındaki "kul hakkı" ile ilgilidir. Buradan yola çıkarak Allah hakkı ve nimet, bereket gibi kavramların da insan üzerindeki hakkını öne sürerek yeminler

üretilmiştir. Ne de olsa insanın boğazından geçen rızkın da nimetin de berektin de insan üzerinde bir hakkı var. İşte, insan bunlar üzerine yemin ederken bu gibi nimetlerden mahrum olayım. Hatta, kıyamette bunlar benim karşıma çıkıp haklarını benden alsınlar, diye yemin etmiş olur).

vallah (Ar): "vallahi".(ITA-158) **açıklama:** (Allah hakkı için ile aynı anlamdadır)

yemin: "yemin, ant". (ITA-159), krş yemind (ITTS-326)

yemind içmeğ: "ant içmek, yemin etmek". (ITTS-326)

yemind vermeğ: "ant vermek yemin etmek". (ITTS-326)

yo wallah / sele walla / diniwde /imanıwda /şerefiwde: yok vallah, söyle vallah, dininde, imanında (ITİ- 254) **açıklama:** Irak Türkmenlerinde şakalaşma sırasında da kullanılan bazı yemin sözleri, kişinin söylediği bir söze inanılmadığı takdirde, o kişiyle alay etmek veya şakalaşmak için kullanılır. Bu sözler birinci şahıs tarafından söylendiğinde yemin özelliği taşırken ikinci şahıs kipiyle kullanıldığında alay gibi anlatımlar içerir.

2.6.6. Dualar

2.6.6.1. Ölen Kişinin veya Yakının Ardından Söylenen Dualar

Allah tahsıratınnan geçsin: "Allah günahlarından geçsin"

bababva neneve rehmet: babana annene rahmet (TKHA-K -144)

babav af olaydı: babanın günahları af olsun (TKHA-K -144)

babava yüzbin rehmet: babana yüz bin rahmet (TKHA-K -144)

ölülerivize rehmet: ölülerinize rahmet olsun (TKHA-K -147)

yeddi arxava rehmet: yedi sülalene rahmet (TKHA-K -147)

2.6.6.2. Gelecekte Muhatabına İyilik Dileyen Dualar

Allah ancamını xer etsin: Allah o kadar hayır etsin (TKHA-K -142)

Allah baba nenevçin qoysın seni: Allah baban ve annen için seni saklasın (TKHA-K -142)

Allah başa, xıdır yoldaş: Allah başa, Hıdır yoldaş (TKHA-K -142)

Allah beklesin saxlasın: Allah seni beklesin ve saklasın (TKHA-K -142)

Allah gevlive göre versin: Allah gönlüne göre versin (TKHA-K -142)

Allah imannan ayırmasın: Allah imandan alıkoymasın (TKHA-K -142)

Allah imnıvdan düşürertmesin: Allah imanından uzaklaştırmasın (TKHA-K -142)

Allah işiv rast getirsin: Allah işini rast getirsin (TKHA-K -142)

Allah işivi asand etsin: Allah işini kolaylaştırsın (TKHA-K -142)

Allah kemalın yıxmasın: Allah güzelliğini bozmasın (TKHA-K -142)

Allah kimsenin ağzının dadını bozmasın: Allah kimsenin ağzının tadını bozmasın (TKHA-K -142)

Allah sağ elivi sol elive mutac etmesin: Allah sağ elini sol eline muhtaç etmesin (TKHA-K -142)

Allah xerli versin: Allah hayırlısını versin (TKHA-K -142)

Allah yardımcıv olsın: Allah yardımcın olsun (TKHA-K -144)

Allaha amanat ol: Allah'a emanet ol (TKHA-K -144)

barı başımıza: meyvesi başımıza (TKHA-K -144)

barını yesen: meyvesini yiyesin (TKHA-K -144)

başa kimin olsın: Allah analı babalı büyütsün (TKHA-K -144)

başıv ha üskeg olsın: başın hep yüksek olsun (TKHA-K -144)

baxtıv açılsın: kısmetin açılsın (TKHA-K -144)

berxudar (ömrün uzun) olasan: ömrün uzun olsun (TKHA-K -144)

beyyük/böyük adam olasan: büyük insan olursun (TKHA-K -144)

cennet mekan olasan: mekânın cennet olsun (TKHA-K -145)

egri yola çıxasav düz yol qarşıva gelsin: eğri yola çıktığında bile karşına düz yol çıksın (TKHA-K -145)

eliv üste el olmasın umarım: elinin üstünde el olmasın (TKHA-K -145)

evivden ev töresin(türesin): evinden başka ev daha olsun (TKHA-K -145)

haq divanında üzüv ağ olsın: divanda (mecliste) yüzün ak olsun (TKHA-K -146)

işiv asand olsın: işin kolay olsun (TKHA-K -146)

ocağtan olmıyaydıv: yuvandan olmayasın (TKHA-K -157)

ömrivden xer göresen: ömrün hayırlı geçsin (TKHA-K-147)

ömrive doyasan: ömrüne doyasın (TKHA-K -147)

ömriyden oxay edesen: ömrün hoşlukla geçsin (TKHA-K -147)

ömrüvden doyasın: canının istediği kadar yaşayasın (ITF -56)

rehmet kılsın canıya: rahmet olsun canına (TA-42)

toyıvda oynıyım: düğününde oynarım (TKHA-K -147)

üzüv ağ olsın: yüzün ak olsun (TKHA-K -147)

üzüv ağ olsın: yüzün ak olsun (TKHA-K -147)

üzüv sıcağ eliv açuğ olsın: yüzün sıcak, elin açık olsun (TKHA-K -147)

üzüve xer qapısı açılsın: yüzüne hayır kapısı açılsın (TKHA-K -147)

2.6.6.3. Kötülüklerden Uzak Olmayı Temenni Eden Dualar

Allah beterini göstermesin: Allah kötü durum göstermesin (TKHA-K -142)

Allah beterinnen saxlasın: Allah kötü durumdan korusun (TKHA-K -142)

Allah duşmanıvı şad etmesin: Allah düşmanını mutlu etmesin (TKHA-K -142)

Allah görünmeyen belelerden (Belalardan) saxlasın: Allah görünmeyen belalardan korusun (TKHA-K -142)

Allah göstermesin: Allah korusun (TKHA-K -142)

Allah namarda muhtac etmesin: Allah vefasıza muhtaç etmesin (TKHA-K -142)

arz ve asman şerrinnen: Allah gökyüzünden yağdıracağı kötülükten korusun (KÇF-18)

at şerinnen: atın tekmelemesinden korusun (KÇF-18)

bekliyesen, saxlıyasan: beklersin, saklarsın (KÇF-18)

2.6.6.4. Muhatabına Bolluk, Bereket, Kazanç Temenni Eden Dualar

Allah birivizi bin etsin: Allah birinizi bin etsin (TKHA-K -142)

Allah halalnınan versin: Allah helal olanından versin (TKHA-K -142)

Allah ihtac etmesin: Allah muhtaç etmesin (TKHA-K -142)

Allah kimseye el açtırmasın: Allah kimseye muhtaç etmesin (TKHA-K -142)

Allah kimseye muhtac etmesin: Allah kimseye muhtaç etmesin (TKHA-K -142)

Allah mırazıv versin: Allah dileğini kabul etsin (TKHA-K -142)

Allah qapılara baxtırmasın: Allah başka insanların kapılarına muhtaç etmesin (TKHA-K -142)

Allah qazancıva bereket versin: Allah kazandığına bereket versin (TKHA-K -142)

dar qaba el uzatmayasan: içinde az yemek olan tabağa elin uzanmasın (TKHA-K -145)

el vurdığıv toprağ altun olsın: elini değdirdiğin toprak altın olsun (TKHA-K -146)

ışlemeyesen yesen: çalışmadan yiyesin (TKHA-K -146)

kisseve bereket: kesene bereket (TKHA-K-146)

üstüve xer bereket tökülsün: üstüne hayır ve bereket dökülsün (TKHA-K -147)

2.6.6.5. Huzur Mutluluk Temenni Eden Dualar

Allah qere gün göstermesin: Allah kötü gün göstermesin (TKHA-K -142)

Allah rahatlığ versin: Allah rahatlık versin (TKHA-K -142)

Allah sevdiğivden ayırtmasın: Allah sevdiğinden ayırmasın (TKHA-K -144)

Allah üregivi xoşlıxtan essük etmesin: Allah yüreğinden hoş görülüğü eksik etmesin (TKHA-K -142)

Allah utantırmasın: Allah mahçup etmesin (TKHA-K -144)

Allah varlığın reva görsün: Allah seni yaşatsın, korusun (TKHA-K -144)

ciger yanığı görmeyesen: çiğerin sızlamasın/ yanmasın (TKHA-K -145)

cigeriv şişlenmesin: ciğerin şişlenmesin (KÇF-23)

cigeriv yanmasın: çiğerin yanmasın (TKHA-K -145)

ciğeriv yanmasın: evlat yokluğu çekmeyesin (ITF -58)

çırağıv söndürmesin Allah: Allah yuvanın ışığını söndürmesin (TKHA-K -145)

dostın çox düşmanın az olsın: dostun çok, düşmanın az olsun (TKHA-K -145)

dünyada ax demyesen: dünyada acı çekmeyesin (TKHA-K -145)

duşmanıv kor olsın: düşmanın kör olsun (TKHA-K -145)

duşmanıv ölsün: düşmanın ölsün (TKHA-K -145)

duşmanıv şad olmasın: düşmanın mutlu olmasın (NB-145)

düşmanıva nasib olmasın: düşmanına nasip olmasın (NB-145)

duşmanıvın gözü kör olsın: düşmanının gözü kör olsun (TKHA-K -145)

2.6.6.6. Teşekkür Bildiren Dualar

Allah razı olsın: Allah razı olsun (TKHA-K -142)

ardın ot olsın ögün şat (göl): arkan ot olsun önün göl olsun (TKHA-K -151)

dırnağıva daş degmesin: tırnağına taş değmesin (TKHA-K -145)

eliv derd görmesin: elin dert görmesin (TKHA-K -145)

eliv Fatma ana elinden olsın: elin Fatma Ana elinden olsun (TKHA-K -145)

eliv peğember elinde olsın: elin Peygamberin elinde olsun (TKHA-K -146)

essük olmayasan: eksik olmayasın (TKHA-K -146)

eviv avadan olsın: eviniz daim olsun (TKHA-K -146)

fidav olım: canım feda olsun (TKHA-K -146)

hecci olasan: hoca (cami) olasın (TKHA-K -146)

hece gidesen: haca gidesin (TKHA-K -146)

her adımıv bir hec olsın: her adımın bir hac olsun (NB-146)

tuttığıv toprağ altun olsın: tuttuğun toprak altın olsun (TKHA-K -147)

2.6.6.7. Sağlık Temenni Eden Dualar

2.6.6.8. Muhatabına Uzun Ömür Temenni Eden Dualar

Allah salamat etsin: Allah sağ selamet versin (TKHA-K -142)

Allah sene ağrığ (hastalık, incik) vermesin: Allah sana hastalık vermesin (TKHA-K -142)

Allah seni başımızdan essük etmesin: Allah seni başımızdan eksik etmesin (TKHA-K -142)

Allah seni cox görmesin: Allah seni bana çok görmesin (TKHA-K -142)

Allah seni ixtiyar etmesin: Allah seni yaşlandırmasın (TKHA-K -144)

canıva sağlığ: canın sağ olsun (TKHA-K -145)

doyınca ixtiyarlayınca yaşasan: doyunca, yaşlanana kadar yaşayasın (TKHA-K -145)

dünya durdıxça durasan: dünya var oldukça sen de var olasın (TKHA-K -145)

ömriv uzun olsın: ömrün uzun olsun (TKHA-K -147)

ömrive bereket: ömrümüne bereket (TKHA-K -147)

topraxça yaşasan: toprağı kadar yaşayasın (TKHA-K -147)

2.6.6.9. Dilenciye Söylenen Dua

Allah versin: Allah versin (TKHA-K -144)

2.6.6.10. Kötülükten Korunmaya Yönelik Dualar

Allah göz nefesten saxlasın: Allah kem göz ve nazardan korusun (NB-142)

Allah pis nefesten saxlasın: Allah kötü nazardan korusun (TKHA-K -142)

eliv ayağ olsın köskiv dayağ olsın: elin, ayağın gögsüne dayanak olsun(TKHA-K -154)

elivi dar qaba uzatmayasan: elini küçük tabağa uzatmayasın (TKHA-K -145)

elivi hiç boş qaba uzatmayasav: elini hiç boş tabağa uzatmayasın (TKHA-K -145)

ipten çeksiler seni: ipten çeksinler seni (TKHA-K -155)

ırağ canıvdan: kötülük senden uzak olsun (TKHA-K -146)

kadavu alım / ögüvde ölüm: boyuna bakayım, önünde öleyim (ITF -56)

ot şerrinen: ot bitkisinin şerrinden (KÇF-18)

qurru bühtennen: kuru dedikodudan (KÇF-18)

sene el uzadan düşmanın eli qurısın: sana el uzatan düşmanın eli kırılsın (TKHA-K -147)

şerr-i şeytannan: şeytanın şerrinden (KÇF-18)

yexevin yirtiği tiksinner: yakanın yırtığını diksinler (TKHA-K -159)

2.6.7. Beddualar

adı batmış: adı batsın şey (TKHA-K -151)

altunıvız yez(bakır) olsın keteniviz (keteniniz) bez olsın: altınınız bakır olsun keteniniz bez olsun (TKHA-K -151)

al qana batasan: kırmızı kana batasın (TKHA-K -151)

al qana boyanasan: kırmızı kana boyanasın (TKHA-K -151)

Allah belavı versin: Allah belanı versin (TKHA-K -151)

Allah ekmegiv kessin: Allah ekmeğini kessin (TKHA-K -151)

Allah'tan bulasan: Allah'ından bulasın (TKHA-K -151)

ard etegiv sene düşman olsın: herkes sana düşman olsun (TKHA-K -151)

arxav yere gelsin: arkan yere gelsin (TKHA-K -151)

ax diyip qan tifiresen: ah dediğnde kan tüküresin (TKHA-K -151), (KÇF-23)

axır şer: tahilsiz, sonu olmayan kişi (TKHA-K -151)

axırıv şer olaydı: sonun kötü olsun, tahilsiz olasın (TKHA-K -151)

azizivin qere leşi üzerine otırasan: yakınızın bedeni (canı) üzerine oturasın (TKHA-K -151)

azizivin salasını eşidesen: yakının selasını duyasın (TKHA-K -151)

baba nenem yanında yatasan: baba, annemin yanında uyuyasın (TKHA-K -151)

barmağıyda qil başı çıxsın: parmağında kıl başı hastalığı olsun (TKHA-K -152)

başıv yesin: başını yesin (TKHA-K -152)

başıva çamır: başına çamur (TKHA-K -152)

başıva çamır (çamır) düşsin: başına çamur düşsün (TKHA-K -152)

başıva daş yağsın: başına taş yağsın (TKHA-K -152)

başıva qaya yağsın,başıva kül elensin: başına tuğla yağsın, başına kül dökülsün (TKHA-K -152)

nenev börküv qoxlasın: "anan börkünü (külah) koklasın". (KÇF-24)

başıva qırlsın: başın kırılsın (TKHA-K -152)

başıvı qaldırmıyasan inşallah: başını kaldırmayasın inşallah (TKHA-K -152)

belsarma (beli kırık)olasan: belin kırılsın (TKHA-K -152), (ITF -60)

bığazıya balığ sümügi batsın: boğazına balık kılçığı batsın (TKHA-K -152)

bir derde düşesev dermanıv tapılmasın: bir derde düşesin ki ilacın bulunmasın (TKHA-K -152)

bir qısır sancı tutsın seni: bir kısır döngü içerisinde sancı tutsun seni (TKHA-K -152)

bir yere düşsev derman tapmıyasav: bir yere düştüğünde ilaç bulamayasın (TKHA-K -152)

boğavız yarma bağlansın: boğazında buğday kalsın (dursun) (TKHA-K -152)

boğazıv kiliklensin: boğazın düğümlensin (TKHA-K -152)

boğazıv nar kimin olsın: boğazın nar gibi olsun(TKHA-K -152)

boyağa batasan: boyaya batasın (TKHA-K -152)

boyaxana küpüne batasan: boya küpüne batasın(NB-152)

boynıv alta qalsın: boynun altında kalsın (TKHA-K -152)

boynıv qırığ: boynun kırık (TKHA-K -152)

boynıv qırılsın: boynun kırılsın (TKHA-K -152), (KÇF-23)

boynıva yağlı ip geçsin: boynuna yağlı ip geçsin (TKHA-K -152)

boyuv devrilsin: "boyun devrilsin".(KÇF-23)

canıv cehenneme getsin: canın cehenneme gitsin (TKHA-K -152)

canıv çıxsın: canın çıksın (TKHA-K -153)

canıv yansın: canın yansın (TKHA-K -153)

canıva od (zehir) düşsün: canına zehir düşsün(TKHA-K -152)

cehennem ataşında yanasan: cehennem ateşinde yanasın (TKHA-K -153)

cehennem azabı çekesen: cehennem azabı çekesin (TKHA-K -153)

cehennemin dibinde olasan: cehennemin dibinde olasın (TKHA-K -153)

cigeriv yansın: ciğerin yansın (TKHA-K -153), (KÇF-23)

cigerivin gıcırtısı burnıvdan gelsin: ciğerinin gıcırtısının sesi burnundan gelsin (TKHA-K -153)

cigerivin gıcırtısı qulağa gelsin: ciğerinin gıcırtısı kulağına gelsin (TKHA-K -153)

çamıra batasan: "çamura batasın". (KÇF-23), (TKHA-K -153)

çehrevi çölden gelen görsün: yüzünü çölden gelen görsün (TKHA-K -153)

çenesi çıxmış: çenesi çıkmış (TKHA-K -153)

dam altında qalasan: dam altında kalasın (TKHA-K -153)

darağacına asılasan: dar ağacına asılasın (TKHA-K -153)

darmanıv tapılmasın: "dermanın (ilacın) bulunmasın". (KÇF-23), (TKHA-K -153)

daş yağsın başıva: başına taş yağsın (TKHA-K -153)

daşa dönesen: taşa dönesin (TKHA-K -153)

derde belensev: derde bulaşasın (TKHA-K -153)

derde düşesen: derde düşesin (TKHA-K -153)

derdiv güç olsın: derdin güç olsun (TKHA-K -153)

diliv damağıv şişsin: dilin damağın şişsin (TKHA-K -153)

diliv damağıv yansın: dilin damağın yansın (TKHA-K -153)

diliv kesilsin: dilin kesilsin (TKHA-K -154)

dilivden asılasan: dilinden asılasın (TKHA-K -153)

dilivi ilan çalsın: dilini yılan çalsın (TKHA-K -153)

dişivden etiv para çalsın: para kazanmak için canın yansın. (TKHA-K -154)

dusağ (tutsak) olasan: tutsak olasın (TKHA-K -154)

ekmegiv atlı özüv yayan olasan: rızkın bol olsun ama kendin yaya kalasın. (TKHA-K -154)

ekmegiv derd olsın: ekmeğin dert olsun (TKHA-K -154)

ekmegiv zehir olsın: ekmeğin zehir olsun (TKHA-K -154)

ekmek tapmıyasan: ekmek bulamayasın (TKHA-K -154)

eliv qurı yere düşsin: elin kuru yere düşsün (TKHA-K -154)

eliye daş yamansın: eliyle taş yamayasın (TKHA-K -154)

eliye versinner başıya çalsınnar: eline versinler başına çalsınlar (TKHA-K -154)

ettiğim gözüvde dursun: sana yaptıklarım gözünde dursun (TKHA-K -154)

ev xarap: evi yıkılmış (TKHA-K -154),(ITTS-139)

eviv dağılsın: evin dağılsın (TKHA-K -154)

eviv yansın: evin yansın (TKHA-K -154)

eviv yıxılsın: evin yıkılsın (TKHA-K -154)

evive bir yaz yıldırım düşsin: evine bir yaz şimşeği düşsün (TKHA-K -154)

evsiz sehepsiz: evsiz sahipsiz (TKHA-K -154)

felegin ğezzebine oğrıyasan: feleğin gazabına uğrayasın (TKHA-K -154)

felegin xışmına oğrıyasan: feleğin öfkesine uğrayasın (TKHA-K -154)

gece gündüz yorılasav hiç ekmek tapmıyasav: gece gündüz yorulasın, hiç ekmek bulamayasın (TKHA-K -154)

gidişin olsın dönüşşin olmasın: gidişin olsun dönüşün olmasın(TKHA-K -155)

gor ba gor gedesen: mezarlığa gidesin (TKHA-K -155)

gözüm tepeme çıhsın: "gözlerin tepene çıksın". **(** AB-22)

gözüne mil çekilsin: gözüne demir çekilsin (AB-29), (TKHA-K -155)

gözüne sancı tutasan: gözünü ağrı ve sancı tutsun (AB-29)

gözüv çıxsın: gözün çıksın (TKHA-K -155)

gözüv kor olaydı: gözün kör olsun (TKHA-K -155)

gözüve kara su ensin: gözüne siyah su insin (aksın) (ITF -60), (TKHA-K -155)

gözüve mil çekilsin: birinin gözlerini kızgın demir ile kör etmek (ITF -60)

ha el atasav boş dönsin: her elini attığın boş dönsün (TKHA-K -155)

hayatta rehetliğ görmiyesen: hayatta rahatlık göremeyesin (TKHA-K -155)

helvev paylansın: "cenaze helvan dağıtılsın". (KÇF-23)

her tikiv (parçan) bir xançer başında qalsın: her parçan bir hançer başında kalsın (TKHA-K -155)

hezreti abbas oxına geçesen: Hazreti Abbas ahına geçesin (TKHA-K -155)

ımmetmeğ: beş parmağı açık haldeyken avuç içini muhatabının yüzüne karşı tutarak birisine ölüm temennisinde bulunmak (ITTS-179)

ikki gözüv kor olsın: iki gözün kör olsun (TKHA-K -155)

ilaniv gök olsın aqrebiv yeşil: yılanın gök olsun, akrebin yeşil (TKHA-K -155)

imam evine giresen: "hapse (imam evine) giresin (kadın cazaevlerine verilen addır)". (KÇF-23)

imansız gora enesen: imansız soya inesin (TKHA-K -155)

inşallah ha xaqın eline baxasan: inşallah hep insanların eline bakakalırsın (TKHA-K -155)

ipe asılasan: ipe asılasın (TKHA-K -155)

kan kusasan: istifra ettiğinde ağzından kan gelsin (AB-29)

kara halayık: siyah halayık (ITF -58)

kırran kırsın: sesiniz çıkmasın (AB-29), (GP-60)

kor(kör)güleye rast gelseydiv: kör gülleye rast gelesin (TKHA-K -155)

kökünüz kesilsin: soyunuz kesilsin (AB-29)

köküviz qalmıyaydı: kökünüz (soyunuz) kurusun (TKHA-K -156)

köküviz yanaydı: kökünüz (soyunuz) yansın (TKHA-K -155)

köküvize kibrit suyı calsın: kökünüze (soyunuza) kibrit suyu vursun (TKHA-K -155)

köküvize sipirge vurulsın: kökünüze (soyunuza) süpürge vurulsun (TKHA-K -155)

kör olasan: “kör olasın”. (KÇF-23)

köyiv uzağ olsın yolın diken: köyün uzak olsun yolun diken(TKHA-K -156)

kudurasan: kötü olasın (AB-29), (ITF -60)

kül başıva: kül başına (TKHA-K -156)

leşiv parça parça olsın: cesedin parça parça olsun(TKHA-K -156)

leşiv qoxsın: cesedin koksun (TKHA-K -156)

leşiv tapılmasın: “(leşin) cesedin bulunmasın”. (KÇF-24), (TKHA-K -156)

luqma luqma olasan: lokma lokma olasın (TKHA-K -156)

meyteriv terse çalınsın: “davulun ters vurulsun”.(KÇF-23)

mıraz almıyasan: dileğin kabul olmasın (TKHA-K -157)

namaed olasan: kötü olasın (TKHA-K -157)

namard ölesen: kötü olarak ölesin (TKHA-K -157)

namardın eline düşesev: kötünün eline düşesin (TKHA-K -157)

namrad olasın: “namert olasın”. (KÇF-24)

namrad ölesen: “muradına ermeden ölesin” (KÇF-24)

nene babam derdi tutsav: anne, babamın derdi seni tutsun (TKHA-K -157)

nenev börügiv qoxlasın: annen börüğünü koklasın (TKHA-K -157)

nüzül (inme)endiresen: inme insin (TKHA-K -157)

ocağıv kor olsın: kısmetin kör olsun (TKHA-K -157)

ocağıv sönsin: yuvan sönsün (TKHA-K -157)

ocağıvda ot biteydi: yuvanda ot bitsin (TKHA-K -157)

oğlan sidegi yexemiysen: erkek çocuğu çişi yıkamayasın (TKHA-K -157)

oxlanasan: “oklanasın”. (KÇF-23)

oxxay etmiyesen: “rahat etmeyesin, rahat nefes almayasın”. (KÇF-24)

oxxay(rahat) etmiyesen: rahat etmeyesin (TKHA-K -157)

ögüvde ölüm: önünde ölüm var (TKHA-K -147)

ölet aparsın: “kıran salgın, hastalık götürsün”.(KÇF-24)

ölet süpürsün: veba götürsün (ITF -60)

öz hayası yoxtı: kendi utanma duygusu yok (TKHA-K -157)

öz ocağıv görmiyesen: kendi yuvanı görmeyesin (TKHA-K -157)

öz vayıva düşesen: kendi haline düşesin (TKHA-K -157)

partlayasan: şişip patlayasın (AB-29)

perkem (huy)tutasan: deliresin (TKHA-K -157), (AB-29) (ITF -60)

pişmanlığ könegi giresen: pişmanlık gömleği giyesin (TKHA-K -157)

qaçani qavasan ekmek tapmıyasan: kaçanı kovalayıp ekmek bulamayasın (TKHA-K -156)

qan qusasan: kan istifra edesin (TKHA-K -156)

qana boyanasan: kana boyanasın (TKHA-K -156)

qana bulanasan: kana bulanasın (TKHA-K -156)

qanıv ceddede axsaydı: kanın caddede aksın (TKHA-K -156)

qanıva qusasan: kan istifra edesin (TKHA-K -156)

qanıvı töksünner: kanını döksünler (TKHA-K -156)

qapı qapı dilensev hiç tox olmayasan: kapı kapı dilenesin, hiç tok olmayasın (TKHA-K -156)

qere güne düşesen: siyah güne düşesin (TKHA-K -156)

qere xebere disikinesen: kötü habere uyanasın (TKHA-K -156)

qere yere girideğ seni: siyah yere giresin (TKHA-K -156)

qere yere girmiş: siyah yere girmiş (TKHA-K -156)

qıran qırsın: sesiniz batsın (TKHA-K -156)

qıyamatta elim yexvde olsın: kıyamette elim yakanda olsun (TKHA-K -156)

qulağı sarı: kulağı sarı (TKHA-K -156)

qurı ekmege hasrat qalsav: kuru ekmeğe hasrat kalasın (TKHA-K-156)

qurı yerde yatasan: kuru yerde uyuyasın (TKHA-K -156)

reqemsiz sayara (plakasız araba) bassın: plakasız araba çarpsın sana (TKHA-K -157)

saçı buçuğ (kısa kesilmiş): saçı kısa kesilmiş (TKHA-K -157)

saçı kesilmiş: "hapse atılan kadınların saçları kesilir ki bu da toplam geleneklerine göre çok ağır bir durum sayılır". (KÇF-24)

saçıv bilegiv döleşsin: saçın bileğine dolaşsın (TKHA-K -157)

saçıv bilegive bağlansın: saçın bileğine bağlansın (TKHA-K -157)

saçıv kesileydi: saçın kesilsin (TKHA-K -157)

salacav(tabutun) yola düşsün: tabutun yola düşsün (TKHA-K -158)

salav oxınsın: selan okunsun (TKHA-K -158)

sebehin (axşamın) qere gelsin: sabahına ve akşamına siyahlık gelsin (TKHA-K -158)

sengsar(taşa tutulmak) olasan: taş olasın (TKHA-K -158)

seni çöller bekçisi xıdır beklesin: seni çöller bekçisi Hıdır beklesin (TKHA-K -147)

sesiy yeraltınnan gelsin: sesin yer altından gelsin (TKHA-K -158)

siyana batasan: "kirli, kokuşmuş çamura batasın". (KÇF-24)

suyın sıcağ çöregin savığ olsın: suyun sıcak, çöreğin soğuk olsun (TKHA-K -158)

şirin tifreg utmıyasan: tatlı tükürük yutmayasın (TKHA-K -158)

tarı (tanrı)alaydı seni: tanrı seni alsın (TKHA-K -158)

taun aparsın: verem hastalığı seni götürsün (AB-29)

taun tutsun: verem hastası olasın (AB-29)

tıfaqıv (düzenin)dağılsın: düzenin dağılsın (TKHA-K -158)

toprağ başıva: başına toprak (TKHA-K -158)

türembel altında qalasın: "otomobil altında kalasın". (KÇF-24)

üregive tatar oxı vursun: yüreğine tatar oku vursun (TKHA-K -158)

üregive tatar qanı vursun: yüreğine tatar kanı vursun (TKHA-K -158)

üzü qere olsın: yüzü siyah olsun (TKHA-K -158)

üzüve şeyeten tüfürsün: yüzüne şeytan tükürsün (TKHA-K -158)

üzüve şeytan baxsın: yüzüne şeytan baksın (TKHA-K -158)

vayıva qalasan:kötü güne kalasın (TKHA-K -158)

xınnaya batasan: kınaya batasın (TKHA-K -155)

yağlı gülle rast gelsin: yağlı mermi isabet etsin sana (TKHA-K -158)

yağlı gülleye raslıyasan: "yağlı kurşun mermisine rastlayasın". (KÇF-24)

yaman derde düşesen: kötü derde düşesin (TKHA-K-158)

yaman sancı tutasan: kötü bir sancıya, acıya yakalanasın (AB-29), (TKHA-K -158), (ITF -60)

yaman yara çıharasan: kötü yara çıkarasın (ITF-60)

yeba tutsun: hastalık tutsun seni (ITF -60)

yeddi başlı ilana rast gelsev: yedi başlı yılana rast gelesin (TKHA-K -159)

yeddi(yedi)arxavın (sülalen)gorına: yedi sülalenin üzerine (hem beddua hem de devamında küfür olarak kullanılmaktadır) (TKHA-K -158)

yel günü yanasan, yağış günü sönesen: rüzgar günü yanasın, yağmur günü sönesin (TKHA-K -159), (KÇF-24)

yerdiğiv yolı itiresen: yürüdüğün yolu kaybedesin (TKHA-K -159)

yere batasan: "toprağa gömülesin" (KÇF-24), (TKHA-K -159)

yerin yaş olsın yastuğuv daş: yerin ıslak olsun, yastığın taş olsun(TKHA-K -159)

yük demir olsın yolun çamır olsın: ağırlık demir olsun, yolun çamur olsun (TKHA-K -159)

yüz ne'let ossun rühiye: yüz lanet olsun ruhuna (TA-42)

zehir utasan: zehir yutasın (TKHA-K -159)

zehir zeqnebit yesen: zehir yiyesin (TKHA-K -159)

2.7. Gündelik Hayat ve Üretim

2.7.1. Meslek Adları

2.7.1.1. Ayakkabıcılıkla İlgili Adlar

pinaduz / pinadız (Far.): "(1) ayakkabı tamircisi" (ITTS-261)

pineçi: "(2) ayakkabı tamircisi" (ITTS-261)

sından (Ar.): "demirci ya da ayakkabıcı örsü" (ITTS-275)

yemenici: "bu tür ayakkabıyı imal edip satan kimse" (ITTS-326)

2.7.1.2. Fırıncılıkla İlgili Adlar

ekmekçi: "ekmek fırını çalıştıran kimse". (ITTS-136), (Uluhan-2025)

künde kesen: "tandırda ekmek yapıp satan, ekmekçi dükkanında hamuru yuvarlak toplar haline getirmeyi üstlenen işçi". (ITTS-198)

2.7.1.3. Aşçılıkla İlgili Adlar

aşçı: "lokanta ya da evlerde ücret karşılığında yemek pişiren kimse". (ITTS-62)

aşçılıh: "aş pişirme sanatı" .(KATS- 1/50)

2.7.1.4. Tarım ve Çiftçilik İle İlgili Adlar

'elveçi: "sebze ya da hububat hali sahibi" (ITTS-72)

bagçavanlıh: "bağçıvanın işi" (KATS- 2/329)

bağvan / baüban (Far.): "bahçıvan". (ITTS-80), (Uluhan-2025)

bakkallıh: "bakkal" (KATS- 2/378)

baqqal (Ar.): "meyve ve sebze satan kimse, manav". (ITTS-80)

başağçı: "hasat esnasında yere düşen başak tanelerini kendi yararı için tarladan toplayan ve bununla geçinen yoksul kimse". (ITTS-82), krş başşaxçı (Uluhan-2025), krş başşahçı (ITA-126)

bekire: "hasatçıların düzenledikleri yarışmaya verilen ad, sırt kaldırmadan ekin biçmek" (ITA-127)

beldar / beldarçı: "bel (kürek) ile yeri ekilecek hale getiren işçi". (ITTS-86), (ITA-127)

biçinçi: "ekin biçmekle uğraşan kimse". (Uluhan-2025)

bostançılıh: "bostancı" (KATS -2/403)

cütker: "(1) çiftçi (2) çift sürme işlerinde para karşılığında çalışan işçi". (Uluhan-2025)

çütçı: "çiftçi, tarlada çalışan işçi çiftlik işçisi" (ITTS-109)

ekinçılıh: "ekincinin hali, çiftçilik" (KATS- 1/158)

ekinçi: "çiftçi" (ITA-134)

felleh (Ar.): "fellah, çiftçi" (ITTS-144)

qolçı: "özellikle buğday ve tütün kaçakçılarını takip eden tahsildar yardımcısı, kolcu (ITTS-214)

quçaxçı: "hasat yapılırken yere atılan demetleri toplayıp belirli yere götürmekle görevlendirilen işçi" (ITTS-216)

2.7.1.5. Ticaret İle İlgili Adlar

'ellaf (Ar.): "küçük çapta erzak ve hububat ticareti yapan kimse".(ITTS-72)

celepçı: "hayvan ticareti yapan kimse". (ITTS-100)

2.7.1.6. Temizlik İle İlgili Adlar

aspap yexıyen: "eskiden evlerde ücretle çamaşır yıkayan kadın çamaşırcı" (ITTS-62)

bellü'ü pekliyen: "foseptik kuyularını ücret karşılığında temizlemeyi meslek edinen kimse" (ITTS-86)

buyruğ: "çocuk hizmetçi, çırak". (ITTS-95)

işliyen: "evde çalışan hizmetçi kadın". (ITTS-186)

kannas (Ar.): "çöpçü, süpürücü". (ITTS-189)

lala (Far.): "çocuğun bakımıyla görevli kadın". (ITTS-221)

xızmeka / xızmetkar / xızmeççı: "hizmetçi, evde hizmet işinde çalışan". (ITTS-174)

2.7.1.7. Sanatkârlıkla İlgili Adlar

aşçılıh: "aş pişirme sanatı". (KATS-1/50)

bahçı: "falcı". (ITA-125)

bazaradamı: "çarşıda alışverişle uğraşan el zanaatları ya da küçük ticari işlerle geçimini kazanan kimse, esnaf". (ITTS-84)

bazırgan (Far.): "bazar-gan, kumaş satıcısı". (ITTS-85), (KNB-98)

derzi: "terzi". (ITTS-125)

küzeçi: “küze, çanak, çömlek yapıp satan kimse”. (ITTS-198)

mümessil (Ar.): “aktör, sanatçı”. (ITTS-236)

xattat (Ar.): “hattat, hat yazan kimse”. (ITTS-172)

2.7.1.8. Kuaför- Berberlikle İlgili Adlar

arvat berberi: “kuaför”. (ITTS-62)

carığ / el carığı: “çırak, el altında çalışan, yardımcı” .(ITTS-100)

saçburan: “saç toplayan küaför”. (ITTS-269)

üz almağ: “kadının yüzündeki tüyleri almak”.(ITTS-312)

üzalan: “eskiden evlere uğrayıp kadınların yüz, el ve ayak tüylerini alan kişi”.(ITTS-312)

2.7.1. 9. İnşaat İle İlgili Adlar

‘emele: “amele, düz işçi vasıfsız işçi”. (ITTS-72)

‘**emele’şle:** “amele işlerinde çalışan, işçı”. (ITA-134)

agartmaçı: “yapı işlerinde ağırtmayı sanat edinen kimse” (KATS -1/56)

benne / bende (Ar.): “benna, yapı ustası, duvarcı” .(ITTS-87)

boyağçı / boyaxçı: “boyacı, badanacı” (ITTS-92)

çamırçı: “köy evi yapımında ve eski tip evlerin damını döşeme, sıvasını yapmak için saman karışımı çamur hazırlayan ve taşıyan işçi”. (ITTS-110)

dükçe: “yumak, iplik, yün veya pamuk çilesi, tüy kadar”(KMG-144)

günnıxçı: “gündelikçi işçi” (ITTS-156)

hambal (Ar.): “hamal” (ITA-139)

helfe (Ar.): “halife, kalfa, inşaat ustasının yardımcısı” (ITA-140)

libin: “işlenmemiş tuğla” (ITA-147)

mastar: “sıvacı ve duvarcıların cetvel gibi kullandıkları uzun, ensiz ve düz tahta” (ITTS-228)

naqqar (Ar.): “fayans v.b.ini yapıştırmak ya da eski bir sıvanın üzerine sıva yapmak için duvar tırtıklama işlemi” (ITTS-239)

naqqaş (Ar.): “nakış yapan, duvar ve tavanları süslemeyi meslek edinen kimse” (ITTS-239)

usta (Ar.): usta (ITA-157) krş. ısta (ITA-141)

xelfel (Ar.): “kalfa, inşaat ustası yardımcısı” (ITTS-172)

yırğat: “inşaatın kaba işlerinde çalışan amele” (ITTS-327)

2.7.1.10. Hayvancılıkla İlgili Adlar

cambaz / canbaz: "büyük ve küçükbaş hayvan alıp satan kimse, hayvan tüccarı" (ITTS-99)

celeb: "koyun, keçi, sığır gibi kesilecek hayvanları canlı olarak satan, kasaplık, hayvan ticareti yapan kimse" (Uluhan-1977)

cütkar: "çiftçi, tarlada çalışan işçi" (ITA-129), (ITTS-105)

çoban: "koyun ve sığır gibi hayvanları güden, otlatan kimse" (ITA-131),(ITTS-115)

keçeçi: "keçe yapan, keçeden giysiler yapıp satan kimse" (ITTS-190)

nalbant / nalbent (Far.): "atlara nal takmayı meslek edinen kimse" (ITTS-239)

naxırçı: "inek ve sığır hayvanlarını idare eden, sığırmaç" (KMG-279), (ITTS-239)

seyis: "at bakıcısı" (KNB-108)

tımarcı: "binek hayvanlarını tedavi etmeyi meslek edinen kimse" (ITTS-300)

2.7.1.11. Güvenlikle İlgili Adlar

heres (Ar.): "bekçi". (ITTS-166)

merkez memuru: "komiser". (ITTS-231)

mı'avın / muavın (Ar.): "yardımcı, başkomiser". (ITTS-232)

nobatçı: "nöbetçi". (ITTS-244)

pasvan: "bekçi". (KNB-140)

pulus (Ing): "polis". (ITTS-262), (ITA-151)

qullığçı: "polis memuru". (ITTS-217)

şurta (Ar.): "polis". (ITA-155)

xefer (Ar.): "nöbetçi, casus". (ITTS-172)

2.7.1.12. Marangozlukla İlgili Adlar

naccar (Ar.): "marangoz" (ITTS-239), (ITA-149), Krş neccar (KNB-65)

2.7.1.13. Yönetim İlgili Adlar

'arzuhalçı: "para karşılığında dilekçe yazmayı meslek edinen kimse" (ITTS-70)

'avqat (Far.): "avukat, dava vekili" (ITTS-70)

avkatlıh: "avukatlık" (KATS -1/99)

hükmet (Ar.): "hükümet, bir ülkeyi yönetmek" (ITA-140)

keşşef: "belediye zabıtası" (ITTS-193)

mıcevır (Ar.): "kutsal türbelerin idarecisi" (ITTS-232)

müsellim (Ar.): "eskiden, vali ya da benzeri yüksek idare amiri" (ITTS-236)

naib (Ar.): "milletvekili" (ITTS-239)

paççah: "padişah, sultan, hükümdar" (ITTS-257)

qayımqam: "kaymakam" (ITTS-209)

qazı: "kadı" (KNB-99), (KMG-222)

vezir: "bakan" (ITTS-318)

vüzara: "vezir, bakan" (ITA-158)

2.7.1.14. Yorgancılıkla İle İlgili Adlar

'arabançı / 'arabanaçı: "faytoncu, fayton süren, ücret karşılığında şehir içinde faytonla yolcu taşıyan kimse" (ITTS-69)

'attar(Ar.): "attar, hırdavatçı, nalbur" (ITTS-70)

atıcı: "pamuk atan, eskimiş ve yıpranmış pamuğu tokmak ve yayla yumuşak duruma getirmeyi sanat edinen kimse" (KATS-1/15)

atıcı: "yorgan, döşek, eskimiş pamukları atmayı meslek edinen kimse" (ITTS-63)

2.7.1.15. Kuyumculukla İlgili Adlar

altunçı: "kuyumcu" (ITTS-60)

2.7.1.16. Avcılık İle İlgili Adlar

avçılıh: "avcılık, avcının sanatı" (KATS -1/98)

balığ tutan: "balıkçı, balık avlayan, balık satmayı meslek edinen kimse" (ITTS-80)

balıhçı: "balıkçı" (ITA-126)

balıhçılıh: "balıkçılık" (KATS -2/338)

bazaradamı: "çarşıda alışverişle uğraşan, el zanaatları ya da küçük ticari işlerle geçinimi kazanan kimse, esnaf" (ITTS-84)

bendelıh: "bendenin işi" (KATS -2/388)

berber: "sünnetçi" (KMG-239)

beytarlıh: "baytar" (KATS -2/439)

borıçılıh: "tesisatçı, boruculuk" (KATS -2/398)

boy(Ing): "garson" (ITTS-92)

boyağçı / boyaxçı: "boyacı, badanacı" (ITTS-93), (KMG-205)

boyahçılıh: "boyacılık" (KATS -2/415)

cacüs (Ar): "ajan" (ITA-129)

cadı yazan: "muskacı, para karşılığında muska yazan kimse" (ITTS-99)

cambazlıh: "(1)cambaz, (2) araba alıp satan" (KATS -3/588)

cariye (Ar.): "hizmetçi, kadın hizmetçi" (ITA-129)

celebçılıh: "celebin işi" (KATS -3/600)

cerrahlıh: "cerrah" (KATS -3/593)

cıgerçı: "sakatat satan, koyun ciğerini şiş kebap halinde pişirip ekmek turşu v.s ile birlikte satan kimse". (ITTS-102)

cülhe (Far): "dokumacı, genellikle evde tezgâh kurup, kumaş, kilim, cibinlik v.b. dokuyan, çulha". (ITTS-104), (KMG-145), (ITA-129)

cülheçılıh: "dokumacılık". (KATS -3/612)

çayçı: "çayevinde çalışan müşterilere çay takdim eden, işçi, kahve sahibi". (ITTS-111)

çayxanaçı: "kahve sahibi, çay oçağı ya da kıraathane çalıştıran kimse". (ITTS-111)

çirixçiye: "pamuğu çıkrıkla ipliğe dönüştürmeyi iş edinen kimse".(KMG-144)

dallal(Ar.): "telal, emlakçı". (ITTS-120)

değirmenci: "değirmenci".(ITA-132)

dellak: "hamamda müşterileri ovuşturup kese sürmeyi ve yıkamayı meslek edinen kimse". (ITTS-125), (ITA-132)

demirçi: "demir atölyesi çalıştıran ya da bu atölyede çalışan kimse". (ITTS-125)

devere: "merkep ya da deve sırtında köyleri dolaşıp kumaş, ziynet eşyaları, gıda maddeleri v.s eşya satan kimse, seyyar satıcı, çerçi".(ITTS-125)

torçı: "ağ ile balık yahut kuş avlayıp satmayı meslek edinen kimse" (Demirci-2004)

yorğançı: "yorgan diken, yorgan dikip satmayı meslek edinen kimse".(ITTS-329)

2.7.1.17. Diğer Meslek Adları

dingçı: "dingte (taş değirmende) çalışan ya da ding çalıştıran kimse" (ITTS-127)

dondırmaçı: "dondurma yapıp satan, eskiden sokakları dolaşarak üç tekerlekli seyyar arabada kendi imalatı olan dondurmayı satan kimse" (ITTS-129)

döşemeçı: "koltuk, kanepe gibi eşyaların döşeme işini yapan ve onaran, araba kılıfı diken kimse" (ITTS-130)

duhtor (Far.): "doktor" (ITA-133)

dunbukçı: "dümbelek çalan kimse" (ITTS-130)

ekmekçılıh: "ekmekçi, ekmek yapan veya satan kimse (KATS- 1/156)

elçılıh: "elçinin işi" (KATS -1/164)

falçı: "falcı" (ITTS-143)

farraş: "hizmetçi" (KMG-271)

felleh (**Ar.):** "çiftçi" (ITA-136)

fettah fal (Ar.): "fal açan, fala bakan" (ITTS-144)

gözcı: "gözetleme işini yapan kimse, casus" (ITTS-153)

gulam (Ar.): "hizmetçi" (ITA-138)

gümışçı: "gümüş eşyalar imal edip satan kimse" (ITTS-155)

hadime (Ar.): "kadın hizmetçi" (ITA-140)

hamamcı: "halka açık hamam çalıştıran kimse" (ITTS-163)

helvaci: "helva satan, helva imal edip satan kimse" (ITTS-165)

hizmekerliğ: "hizmetkâr" (ITA-141)

işliyen: "çalışan, hizmetçi" (ITA-142)

kasıp (Ar.): "el sanatları ya da küçük ticaretle geçinen kimse, ensaf" (ITTS-189)

kömırçı: "kömür satan." (ITTS-196)

köpek öldıren: "başıboş köpekleri öldürmek için belediye tarafından görevlendirilen memur" (ITTS-196)

kuşunçı: "taşıtlarda oturulacak yerleri tamir etmeyi meslek edinen kimse, araba döşemecisi". (ITTS-197)

külxançı: "eskiden halka açık hamamları kömür ya da odunla yakma işini yürütmek üzere hamam sahibi tarafından ücretle atanan kimse". (ITTS-197)

lele (Far.): "çocuğun bakım ve öğrenimiyle görevli kadın" (ITA-147), (ITTS-222)

leppeçı/ leppecı: "eskiden hastane v.b. büyük kuruluşların yiyeceğini teminni edene verilen ad". (ITTS-222)

matal diyen: "öykü anlatan kişi" (ITTS-228)

matal diyen: "öykücü" (ITTS-228)

me'mil (Ar.): "birisinin sürekli alışveriş yaptığı dükkân veya dükkân sahibi" (ITTS-229)

me'ni çağıran: "şarkıcı" (ITTS-229)

meyterçı: "düğün ve şenliklerde ücretle davul çalan kimse" (ITTS-232)

mı'ellıme (Ar.): "kadın öğretmen" (ITTS-232)

mıellım (Ar.): "erkek öğretmen, muallim" (ITTS-232)

mıhami (Ar.): "avukat" (ITTS-233)

mıqavıl (Ar.): "müteahhit" (ITTS-233)

mırtekp: "rüşvet alan memur" (ITTS-234)

mıtavasta (Ar.): "orta okul, mutavassita". (ITTS-234)

mızemmıd (Ar.): "hasta bakıcı" (ITTS-235)

natır / hamam natırı (Ar.): "hamamda yıkanan kadınlara hizmet sunan kadın işçi (ITTS-242)

neft satan: "eskiden teneke adı verilen 24 litrelik kaplarda ya da 1 litrelik şişelerde evlerde yada gelen müşterilere gaz satmayı meslek edinen"(ITTS-242)

odunculuğ: "odunculuk" (ITA-150)

otrağçı: "yatak, yorgan, eşya satan kimse".(ITTS-249)

otrahçı: "halı, kilim, çadır ve benzeri nesneleri satmayı iş edinen kimse". (KATS -1/228)

ölı yexıyen: "ölen insanı dini usullara göre yıkayıp defnetmeye hazırlayan kadın veya erkek". (ITTS-253)

paçaçı: "kelle paça denilen işkembe dükkânı çalıştıran kimse" (ITTS-257)

palançı: "merkeplere eyer dikip satmayı meslek edinen kimse" (ITTS-257)

pambuğatan: "yorgan, döşek vs.nin eskimiş pamuklarını atmayı meslek edinen kimse". (ITTS-257) , (KMG-144)

paskallıh: "palyaçoculuk" (KATS -2/460)

pasvan (Far.): "paseban, gece bekçişi" (ITTS-258)

pehlevanlıh: "pehlivancılık işi" (KATS -2/490)

pençerçi: "araba lastiği tamircisi" (ITTS-259), krş pençerçılıh (KATS -2/481)

pıçağı ittiden: "çakı, bıçak, makas aletlerini bilemeyi meslek edinen kimse". (ITTS-260)

polatkaçılıh: "politikacılık, riyakarlık" (KATS -2/488)

qaçağçı: "kaçak mal alım satımında çalışan kimse" (ITTS-201)

qar satan: "yaz mevsimlerinde bir metre uzunluğunda kalıplar halinde fabrikada imal edilen buzu satmayı meslek edinen kimse" (ITTS-204)

qassab (Ar.): "kasap". (ITTS-204)

qazan ağardan: "mesleği bakır tencereleri aklaştırmak olan, kalaycı" (ITTS-206)

qazzaz (Ar.): "ipek alıp satan kimse". (ITTS-206)

qehveçı: “acı kahveyi pişirip hazırlamak ve erkekler meclisinde misafirlere ikram etmek üzere meclis sahibi tarafından ücretle çalıştırılan kimse” (ITTS-207)

qırığ doğırlıyan: “el ya da ayak kemiklerini, kırıklarını eskiden kalma belirli bir metotla bağlayıp düzelten kimse, kırık-çıkıkçı” (ITTS-212)

qoldögen: çiçek aşısı yapan kimse (ITTS-214)

qontıratçı: “müteahhit” (ITTS-215)

qorı doğırlıyan: “camdan yapılmış herhangi kırılmış bir nesneyi onaran kimse” (ITTS-216)

qullapçı: “çengelle balık avlayan, altıcı” (ITTS-217)

quşbaz: “güvercin besleyen, onları uçurma hobisi olan kimse, kuşçu” (ITTS-218)

qutuçı: “eski attar” (ITTS-218)

rençber (Far.): “tarlada ücret karşılığında çalışan işçi” (ITTS-265)

resimçı: “fotoğrafçı” (ITTS-266)

saqqa (Ar.): “eski çeşme ya da akar sulardan evlere içecek suyu taşımayı meslek edinen kimse, saka”(ITTS-270)

sarraf (Ar.): “para alım satımıyla uğraşan, bu işi kendine meslek edinen kimse” (ITTS-271)

sazlıyan: “ölü için ücretle ağıt söyleyen kadın, ağıtçı” (ITTS-271)

se’etçı: “saat tamir etmeyi ve saat satmayı meslek edinen kimse” (ITTS-272)

senet(Ar.): “meslek, zanaat” (ITA-153)

sıhırbaz: “büyücü” (ITTS-275)

silepçı / sellepçı: “ölünün bıraktığı eşya ve elbiseleri alıp satan kimse” (ITTS-277)

sister: “hemşire” (KMG-137)

sünnetçı: “erkek çocukları sünnet etmeyi meslek edinen kimse” (ITTS-280)

şeğırd: “çırak, herhangi bir işte ustanın öğrencisi ve yardımcı”. (ITTS-285), krş şegirt (KMG-271), krş şeğirt (ITA-154)

şıhne: “köy sahibinin yardımcısı ya da vekili”. (ITTS-286)

şıx: “şeyh” (KMG-274)

taqavut (Ar.): “emekli” (ITTS-292)

tarihçılıh: “tarihi araştırma yapma işi” (KATS -3/510)

telçı: “telgraf memuru” (ITTS-297)

telebe (Ar.): “talebe, öğrenci” (ITTS-297)

tenekeçi: “tenekeden her türlü mamul yapıp satan kimse”. (ITTS-297) krş tenekeçılıh (KATS -3/564)

tercümanlıh: “tercümanlık” (KATS -3/532)

titi: “tren biletlerini kontrol eden ve bileti olmayanlara bilet satan, ceza kesen görevli” (ITTS-301)

torçı: “ağ ile balık ya da kuş avlayıp satmayı meslek edinen kimse” (ITTS-302)

tukançı: “dükkan sahibi, dükkan çalıştıran kimse” (ITTS-303)

turşıçılıh: “turşuculuk” (KATS -3/569)

tüccar (Ar.): “tüccar” (ITA-157)

türbedarlıh: “türbedarın işi” (KATS -3/530)

tütünçı: “tütün ve sarma sigara hazırlayıp satan kimse” (ITTS-304)

unçılıh: “un satan kimsenin işi, unculuk” (KATS -1/245)

üzgınçılıh: “dalgıçlık” (KATS- 1/215), (ITTS-313)

üzgünçı: “yüzmeyi iyi bilen kimse, yüzücü” (ITTS-312)

varraz: “mahsuldan yüzdelik alma karşılığında bostanda çalışan işçi”(ITTS-317)

xançı: “han sahibi, han çalıştıran kimse” (ITTS-171)

xurdavatçı: “nalbur” (ITTS-176)

yüng işlemeğ: yün örerek kazak v.b. yapmak (ITTS-329)

zırnaçı: “düğün ve şenliklerde ücretle zurna çalan” (ITTS-335)

zibilçi: “çöpçü” (ITTS-336)

zorhanaçı: “güreşçi, güreşen kimse” (ITTS-336)

2.7.2. Tarım Terimleri

alaca: “tarlayı sularken yükseklik sebebiyle su içmeyen yer”.(Uluhan-2025)

alıx: “iki tay halinde bölünmüş, içine anız ya da hurma lifi konulan çul, palanın üzerine bağlanarak şahranın palan üzerinde iyi bir şekilde durmasını sağlar”. (Uluhan-2025)

anaç arx: “suların aktığı ası yatak, büyük ark”. (Uluhan-2025)

aralıx: “ayrı kimselere ait olan iki tarlanın arası ya da sınırı”.(Uluhan-2025)

arx: “tarla ve bostana su akıtmak için açılan yol, su kanalı, ark”.(ITTS-61)

ayax: “su arkının sonu”. (Uluhan-2025)

basırmax: “tahıl serpildikten sonra ekine ilk defa su vermek”. (Uluhan-2025)

baş etmeğ: “ekin, başak tutmak”.(Uluhan-2025)

baş: “küçük bir arkın su miktarı”.(Uluhan-2025)

başşax: “arpa ve buğday biçilirken yere dökülen başak”.(Uluhan-2025)

bayar: “bir müddet sürülmemiş ve boş bırakılmış tarla”.(Uluhan-2025), (ITA-126)

baydax: “ekinin başak tutma durumu” (Uluhan-2025)

bayrax: “ekin biçilirken kesilmeyerek geri kalan ekin başakları”.(Uluhan-2025)

begire: “hasatçının düzenledikleri yarışmaya verilen ad; sırt kaldırmadan ekin biçmek”. (Uluhan-2025)

biçin küpü: “ekin biçilirken tarlaya götürülen küçük su küpü”. (Uluhan-2025)

binç: “bir kökten çıkan birkaç saplı arpa veya buğday”. (Uluhan-2025)

bogurtlamax: “henüz kendini göstermeyen başak”. (Uluhan-2025)

bor/ boraz (Ar.): “işlenmemiş, sert toprak, ekilmemiş tarla”. (ITTS-92)

bostan bozıldı: “ürünü toplanıp sahibi tarafından terkedilmiş tarla” (ITTS-92)

bostan: “bostan”(ITTS-92)

boyıntırıg/ boyuntulug: “hayvanın boynuna geçirilen çember, boyunduruk buğday ya da arpa saplarını taşınırken sahra ipinin düğümlerinin veya başka nedenlerle sapların dağılması”. (Uluhan-2025), (KATS-420), (Kasım/Çulha-2020)

cabya: “küçük baş hayvanların su içmeleri için yapılan oluk”. (Uluhan-2025)

cag: “buğday ve arpa başaklarının başak tutmazdan önceki durumu”. (Uluhan-2025)

cancar / cencer (Ar.): “Türkçe sözlükte düven olarak geçmektedir, harman ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan. Önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde araç.” (Kasım/Çulha-2020), krş carcar (Uluhan-2025)

carcar oxu: “döveni boyunduruğa bağlayan uzunluğu hayvanların gövdesine göre değişen ok”. (Uluhan-2025)

cardam: “tarlada delikli ve çatlaklı yer, bu bölge fazla su sarf eder”. (Uluhan-2025)

cazbar: “başka kimselere ait olan iki tarlanın arasındaki bir metrelik sürülmemiş yer”. (Uluhan-2025)

ceve: “sebze tarlasına fideleri dikmek için açılan çetvel”.(Uluhan-2025)

cez: “savurularak samandan ayrılan tahıl yığını”.(Uluhan-2025)

cil: “ekin biçildikten sonra toprakta kalan köklü sap ya da kırıntılar” (ITTS-104),(ITA-129), (Uluhan-2025)

cüt sürmek: “pulluk kullanarak toprağı ekilebilecek duruma getirmek”. (Uluhan-2025)

cüt: “toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan, cüt, ya eşek cütü ya da katır cütü olur”. (Uluhan-2025)

cüte kuşmah: “başka bir işte kullanılan hayvanları toprak sürmekte kullanmak”. (Uluhan-2025)

cüte qoşmax: “başka bir işte kullanılan hayvanları toprak sürmede kullanmak”.(Uluhan-2025)

çapar: “çalı ile yapılmış bağ ya da bahçe çiti” (ITTS-110)

çemçeleqız: “tarla ve bostanlarda hayvan ya da kuşları korkutmaya yarayan insan biçiminde kukla bostan korkuluğu” (ITTS-112),(Uluhan-2025)

çırçır: “pamuk kozalarının oamuğu ve çekirdeğini birbirinden ayıran çıkrık”. (Uluhan-2025)

çiğit: “pamuk çekirdeği”.(Uluhan-2025)

çubartrma: “arpa ve buğday salarının çok kısa kalması ve orğa gelmemesi sebebiyle değnekle başakların tanelerini yere dökme işi, bundan sonra hemen toprak sürülür, gelecek yıl tohum serpmeden ekin olur”. (Uluhan-2025)

değirmen deni: “öğütülecek buğday vb. hububat” (ITA-132)

değirmen tayı: “el değirmeninin taşlarından biri” (ITA-132)

deleceğ: “tarlada sebze tohumlarını erkenden toprakta gereken incecik delikleri açmakta kullanılan tahtadan yapılmış t harfi şeklinde araç”(ITTS-123), (Kasım/Çulha-2020)

dem: “susuz tarla yağmur suyuna dayanarak kıraç tarlada yetişen ekin” (ITTS-125)

den: “tane buğday veya arpa gibi tahıl taneleri”. (KMG-235)

deste: “elin tuttuğu kadar ekin sapı”. (Uluhan-2025)

ekin: “ekin, ekilmiş tarla ya da arazi” (ITA-134), (ITTS-135)

el dagırmanı: “Türkçe sözlükte bu kelime el değirmeni olarak geçmektedir, el gücüyle çalıştırılan ve kahve, baharat vb. öğütmeye yarayan bir tür küçük değirmen”. (Kasım/Çulha-2020)

gügerenlığ: “sebze tarlası, yeşillik arazi” (ITTS-154)

ğubarı: “sonbaharda tahıl ve ekim mevsimi”. (ITTS-160)

hadike (Ar): “bahçe” (ITA-139)

havcar: “tarlayı ekilir duruma getirmek için çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı”.(Kasım/Çulha-2020), krş avcar (Uluhan-2025)

hendeq (Ar.): “tarla ve sairenin etrafına, geçmeye engel olmak üzere kazılan çukur, hendek” (ITTS-166)

ikki demir: “tarlayı iki defa sürmek anlamına gelir, tarlayı ikinci defa sürmek” (ITA-141), (ITTS-186), krş ki demir (Uluhan-2025)

iltizam (Ar.): “tarım arazisini kiralamak” (ITTS-184)

kandal: “buğday ya da çöp yığını” (ITTS-189)

kerdi: “Türkçe sözlükte yer almayan bu alet, derleme sözlükte kerdi olarak yer almaktadır.” (Kasım/Çulha-2020)

kerki: “Türkçe sözlükte yer almayan bu alet, derleme sözlükte kerki olarak yer almaktadır.” (Kasım/Çulha-2020)

ket: “yağmur yağmayan yıllarda yetersiz olması nedeniyle mahsul toplanmayıp tarla yeniden sürülerek mevcut başakları tohumluk haline getirme işleminin adı”.(ITTS-293)

kevic/ keviç: “eski bir ölçü birimi oln ve tahıl ölçmekte kullanılan bu alete, ne Türkçe sözlükte ne de derleme sözlükte rastlanmamiştir.” (Kasım/Çulha-2020)

kevzer: “kalburda kalan iri saman ve başak taneleri” (ITTS-193)

kolçağ: “tarım ve bahçe işlerinde koruyucu kolluk olarak kullanılan bu giysi kolçak şeklinde hem Türkçe sözlükte hem de derleme sözlüğünde geçmektedir”. (Kasım/Çulha-2020)

lawata: “köklü bitkileri topraktan çıkarmak için kullanılan bu alete hiçbir sözlükte rastlanmadı, abbas süleyman’dan edilen bilgiye göre turp çıkarmak için kullanılan başı demir ağız şeklinde saplı bir alettir.” (Kasım/Çulha-2020),(ITTS-248)

lengerçe: “okun kayışa takılan yerine konulan ağaç; kurt ağzı”. (Uluhan-2025)

loda: “üstü başaksız sapla örtülüp sıvanan koni biçimindeki saman ambarı”.(Uluhan-2025)

mala: “tarla sürerken saban veya pulluğun izlerini kapatmak için kullanılan yassı ağaç” (Uluhan-2025)

mantar: “tarlaları birbirininden ayırmak için oluşturulan tümsek, toprak yığını”.(Uluhan-2025)

mehel ili: “kıtlık, tarım sektörünün sıkıntılı geçtiği yıl ya da mevsim, tarımla az ürün alınan yıl”. (ITTS-230), (Uluhan-2025)

meli: “ekin biçilirken birkaç deste biçilmiş başak”.(Uluhan-2025)

mereze: “pirinç tarlası” (ITTS-231), (Uluhan-2025)

mıştah: “tarlada ki kuru ot ya da hayvan pislikleri yakılarak küller altında kalan yumuşak toprak tabakasından kireç elde etme yöntemi” .(ITTS-234)

nahat ili: “hayır ve bereketi olmayan yıl, tarlada mahsulün kıt olduğu yıl”. (Uluhan-2025)

nav: “öğütmek için buğdayın döküldüğü yer”. (KMG-235)

naxır basan: “sabahın erken saatlerinde köylülere ait büyükbaş hayvan sürüsünün kırlara götürülmek üzere sığırtmaç’a teslim edildiği köylülerim ortam malı olan mekan” (ITTS-239)

orax: “ekin biçmekte kullanılan yarı çember biçiminde yassı ensiz ve keskin metal bir bıçakla buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçin aracı” (Uluhan-2025), (Kasım/Çulha-2020)

otlax: “otu bol olan yer” (Uluhan-2025)

ox atmax: “arpa ve buğday başaklarının iyice kılpın denilen uçları görünmek”. (Uluhan-2025)

palax: “kuru ot tarlarda ekin ve ot biçtikten sonra geri kalan yumuşak kurumuş ot”. (Uluhan-2025)

pavxa: “döğerde öğütülmüş henüz savrulmamış samanla karışık tahıl yığınları”. (Uluhan-2025)

pele başı: “ilk yağmurdan sonra ekilen buğday ve arpa”. (ITTS-259)

pinç: “arpa ve buğday ürünlerinin köklenerek yaprakları yere dağılmak”. (Uluhan-2025)

püştü: tarlada iki karık arasındakş yüksek toprak kısım(ITTS-262)

qaçar: “üzerinde su durmayan toprak”. (Uluhan-2025)

qasnağ: bir hububat ölçeği (ITTS-204)

qemış: “kamış”.(ITTS-207), krş kemiş (Hünerli-2012)

qeresevmiş: “buğday tanelerini karartan bir çeşit mantar hastalığı” (ITTS-208)

qerexarman: “(qere xarman)buğday başaklarını alevli ateşe tutup bir süre güneşli havada kurutup buğday tanelerini bulgur iriliğinde öğüterek elde edilen ve yeşil rengini koruyan mahsul;firik” (ITTS-210)

qesıl: “başak tutmamış arpa buğday büyük vb tahılları”. (ITTS-208), (Uluhan-2025)

qılça: “harmandan ezilmek için döven altına atılan saplar”. (Uluhan-2025)

qırax at: “döver altında dışarıya dağılan sapları, döver altına atmak”. (Uluhan-2025)

qırax bağlamax: “arpa ya da buğday ekini yerden epeyi yükselmek buda 24 mart ayında görünmeye başlar”. (Uluhan-2025)

qırça: “biçilmiş buğday, arpa başağı”.(ITTS-210)

qırıc: “buğday sapı”. (ITTS-210)

qırıp et: “ekin saplarını başağa yakın bir yerden biçmak”. (Uluhan-2025)

qırx kindi: “Mart ayının birinden başlaka on nisana kadar devam eden bu sürede bir ikincdi vakti yağmur yağarsa kırk gün ikindi vaktı yağmur beklnir halbuki çok defa kırık gün ikindi vaktı yağmur olmaz”. (Uluhan-2025)

qilpin: “arpa ve buğday başaklarının ucundaki uzun ve ince dikenli kıl”. (Uluhan-2025)

qolçax: “kolluk, orakçılar biçerken, diken dokunmasın kollarına geçirdikleri kolluk”.(Uluhan-2025)

qoşaca: “başakta buğday tanesi üstündeki kapçak”.(Uluhan-2025)

qozax: “kozak”**.**(Uluhan-2025)

quruğ: “yaylak, otu bol olan yer başka kimselerin hayvanlarının otlamasına yasak olan anız ya da sebzesi bitmiş bostan yeri”.(Uluhan-2025)

reşke: “kendir ya da kıl ipliğinden ağ gibi işlenmiş saman taşımakta kullanılan çuval”. (Uluhan-2025)

saman: “ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan sapları”. (Uluhan-2025)

samannıx: “samanın saklanan yer”. (Uluhan-2025)

sapı: “başakları iç yana ya da dışarıya verilerek 8 ya da 9 bağlamdan yapılmış sap yığını”. (Uluhan-2025)

sarı zenk: “yalnız tahılı tutan bir çeşit hastalık buğdayı kuvvatsız ve zayif yapar böylece bu buğday unundan yapılan ekmek yenilemez”.(Uluhan-2025)

saxra çeken: “sahra taşıyan hayvanları süren kimse”.(Uluhan-2025)

selev: “kumsal yer”.(Uluhan-2025)

sepelemeci: “kısa süreler içinde ve serpinti halinde yağmak, dökülmek, serpelemek”. (Uluhan-2025)

seyrek: “sık bilinmeyen çok araklıklı arpa ve buğday”.(Uluhan-2025)

sikir: “ark yönünde yapılan bent arkta suyun yönünğ değiştirmek için yapılan bent”.(Uluhan-2025)

sulu yer: “iki köy arasında veya iki tarla arasında olan toprak sınırı”. (Uluhan-2025)

sunur: “iki köy arasında veya iki tarla arasında olan toprak sınır” (Uluhan-2025)

suvarmah: “tarlayı sulamak”. (Uluhan-2025)

sütül: “taneleri olgunlaşmamış ekin başağı”. (Uluhan-2025)

şahra: “tahılın tarladan harman yerine taşınmasında kullanılan tahtadan yapılan bir araç” (ITA-154)

şalra çekmek: “ekin saplarını harman yerine taşımak”. (Uluhan-2025)

şarla: “ekin aplarını taşımak için semer üzerine takılan ağaçtan yapılan bir çeşit araç”.(Uluhan-2025)

şaxr: “ekin saplarını harman yerine taşımasında kullanılan ve bu amaçla hayvan sırtının iki yanına bağlanan ahşaptan yapılan araç”.(Uluhan-2025)

şaxra ipi: “ekin demetleirni şahraya bağlamaya yarayan kıldan örülmüş ip”.(Uluhan-2025)

şaxra: “tahılın tarladan Harman yerine taşınmasında kullanılan ve bu amaçla hayvan sırtının iki yanına bağlanan ahşaptan yapılmış araç”. (Kasım/Çulha-2020)

şegirt oilan: “bir metre uzunluğunda baş tarafı çatal olan. Sahra bağlanırken çatalı keveneye geçirilerek yukarıya kaldıraln ağaç”. (Uluhan-2025)

şelte: “çuvalın ağzı dikilerek yan tarafı açılıp toprak ve benzeri şeyleri hayvan sırtında taşımasına yarayan nesne”.(Uluhan-2025)

şikarta (Far.): “fakir çiftçinin ufak buğday veya arpa tarlası küçük yere ekilen ekin”. (ITA-154), (ITTS-287), (Uluhan-2025)

şiriyye: “harman savrulduktan sonra buğday yığınından çocuklara verilen buğday” (Uluhan-2025)

şoxum: “nadas tarlayı yabani ve zararlı otlardan temizlemek için sürüp yeniden ekilmek üzere dinlenmemeye bırakmak”. (Uluhan-2025), (ITA-155), krş şohım (saatçi-2024)

şumbat: “topraktan yeni çıkmış yeşermiş ekin” (Uluhan-2025)

taq: “ortaklı olan su kişiler arasında bölüşürken belli su miktarı”. (Uluhan-2025)

taraqa: “büyük hacimli biçilicek ekin biçinçilere göre ayırma işi böylece her biçinci bölümünü bilmiş olur”. (Uluhan-2025)

tat’im: “aşı aşılama”.(ITTS-293)

taya: “arpa tarlada biçildikten sonra sapların başakları aşağıya gelmek süratiyle dizilmek”. (Uluhan-2025)

tekbiç: “bel denilen tarım aracının ayakla basılarak tahta kısmı”. (Uluhan-2025)

telbağ: “çuvalların ağızlarını dikmeye ya da bağlamaya yarayan kıl ip” .(Uluhan-2025)

terbis: “tarlayı sürmeden önce sulamak” .(Uluhan-2025)

tir: “kozağın açılmamış şekli”.(Uluhan-2025)

torpaxlı: “harman sonu, harmandan sonra kalan toprakla karışmış tahıl”. (Uluhan-2025)

toxım: “tohum olarak kullanılacak buğday arpa”. (ITTS-301)

toxum sepmex: “çiftçinin arpa ya da buğday tanelerini düzgün bir şekilde yer serpmesi genellikle Eylül ayında tohum serpilir” .(Uluhan-2025)

tula: “harmanda döğer dönerken arkasına iple bağlanan çalı demetin fazla keber denilen ser ve dikenli bitki olur, ta ki başakların iki taraf dağılmasını önler” .(Uluhan-2025)

ussu suvarmax: “tarlayı sulamak” .(Uluhan-2025)

uzun oğlan: “ziraat işlerinde şahrayı durdurmak için kullanılan ince uzun baş tarafı çatallı olan ağaç”. (Uluhan-2025)

üç demir: “tarlayı üç defa sürmek”. (Uluhan-2025)

yailav: “orakçıların tarlaya götürüp orakları yağla bilemek için içine yağ konulan inek yada koç boynuzu”. (Uluhan-2025)

yer: “arazi”.(ITTS-326)

zemi: “tarla, hasat yeri”.(ITTS-334),(ITA-160)

zere’et / zer’et (Ar.)**:** “sebze tarlası”.(ITTS-334)

2.7.3. Alet ve Edevat

2.7.3.1. Kesici Aletleri

başlığ: “kurşun kalemlerin başına geçirilen madeni başlık”. (ITTS-82)

bız: “kunduracı ve saraçların iğneyi geçirecekleri yeri delmek için kullandıkları sivri demirden alet” (ITTS-90)

bilav: “bıçak ve benzeri kesici aletleri keskin hale getiren cihaz veya alet”. (KATS-2/441)

biz: “ayakkabı imalatında kullanılan çuvaldız” (ITTS-92)

buçah: “bıçak”. (ITA-128)

cüce gözı: “eskiden ayakkabı ve kemerlere takılan yuvarlak, metal parçalar”.(ITTS-104),

çapaçağ: “et kesmeye, kemik kırmaya yarayan ağır ve enli bıçak, satır”.(ITTS-110)

çomak: “iri ve ağır başlı sopa biçimindeki harp aleti, topuz”. (ITA-131)

demir boks: “karşıdakine vurmak için açık deliklere parmakların geçirilmesi ile kullanılan demir parçası, muşta”. (ITTS-125)

ıstıra: “jilet”. (ITA-141) **,** krş “ustra” (ITTS-307)

iti pıçağ: “keskin bıçak”. (KNB-76)

lenger: “limanda duran geminin suya attığı zincirle gemiye bağlı, ucu çengelli, ağır demir araç, çapa”.(ITTS-222)

manqala (Ar.): “eskiden çeşitli çap ve biçimlerde yapılan çay, kahve, yiyecek pişirmek ya da ısıtma, kış mevsimlerinde ısınmak için kullanılan mangal”.(ITTS-227)

manqas (Ar.): “makas”. (ITTS-227)

manqaş: “cımbız”. (ITTS-227)

muqtata / mıqtata (Ar.): “kalemtıraş”. ((ITTS-235)

neşter / nişter (Far.): “çıban yarmakta kullanılan cerrah bıçağı, hekim bıçağı”. (ITTS-243), (ITA-150)

pıçağ: “biçme ve kesme aleti, bıçak”. (ITTS-260), (Cihangır-2023)

qilinci: “kılıç”. (KMG-187)

qudum (Ar.): “ağaç yontmaya yarayan kısa saplı bir yanı keskin ağızlı araç, keser”. (ITTS-216)

saçma: “(1) av tüfeği, (2) av tüfeğinin mermisi”. (ITTS-269)

sammun (Ar.): “cıvatanın içine geçirilen içi yivli demir başlık”. (ITTS-270)

taraş pıçağı: “tıraş için kullanılan açılır kapanır, çok keskin bıçak”. (ITTS-293)

tavırdas: “satır, kasap bıçağı”. (ITTS-293)

2.7.3.2. Tarımla İlgili Aletler

ağaç yaba: “harman savurmaya ve saman toplamaya yarayan, dişleri özel olarak ağaçtan yapılan tarım aleti”. (Uluhan-2025)

arpa buğda sapan: “arpa, buğday biçiminde kara- beyaz ve kırmızı-beyaz veyahud iki ayrı renkli iplikle örülmüş taş atmaya mahsus alet”.(KATS-1/36)

avcar: “sapan, ok, dil, kayış, lengeçe, tutak, ucu ince demir parçası ve kalın bir tahtadan oluşan, tarlayı ekilir duruma getirmek için çift sürülen, hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı”. (Uluhan-2025), (KATS-1/98)

bel (Far.): “yer kazmaya yarayan ve yayvan bir parça ile uzun sapı bulunan araç: ucu sivri kürek”. (ITA-127), (ITTS-86), (Kasım/Çulha-2020), (ITTS-86)

bel tap: “bel ile toprağı ekilir hale getirmek, meyve ağaçlarının dibini çapalamak”. (ITTS-87)

belçe: “ucu yassı küçük kürek”. (ITTS-86)

beleken: “Kerkük yöresinde, bahar mevsimlerinde “dombalan” denilen mantarı ve kırlarda biten bazı bitkileri, yeri kazıp çıkartmak işinde kullanılan, sapı ağaç, ucu yontulmuş sopa”. (ITTS-86)

beş demir: “tarlayı ekilir duruma getirmek için toprağı alt üst etmede kullanılan araç”.(ITTS-88), (Uluhan-2025)

boyıntırıh : “hayvanın boynuna geçirilen çember, boyunduruk”. (KATS-2/420)

boyunturuğ: “çift süren katır ve öküz gibi hayvanların boyunlarına geçirilen, deriden yapılmış tok veya çerçeve adıdır, Türkçesi boyunduruk”.(Cihangır-2023) krş boyunturux (Uluhan-2025)

cencer / cancar: “harman döver, ekin tanelerini saplarından ayırmak için kullanılan, hayvan gücüyle sürülen, ahşaptan mamul yöresel bir alet”. (ITTS-101)

cez küreği: “tahtadan yapılan, tahıl yığınlarını savurmak ve düzeltmek için kullanılan kürek”.(Uluhan-2025)

cımrıq: “tırmık”. (ITTS-102)

cüt demiri: “toprağı sürmekte kullanılan ucu sivri demir alet, pulluk”. (Uluhan-2025), (KATS-3/608)

cüt sürmek: “pulluk kullanarak toprağı ekilebilecek duruma getirmek”. (Uluhan-2025)

cüt: “toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan, cüt, ya eşek cütü ya da katır cütü olur”. (Uluhan-2025)

çağçağa: “su değirmeni, üst taşa çarparak buğdayın düzenli olarak akmasını sağlayan, buğdayın bittiğini bildiren ve bu arada sürekli bir çağıltı çıkaran aygıt”.(ITTS-109)

çengel: “ekin biçilirken saplarını toplamaya yarayan aygıt”.(Uluhan-2025)

çırçıra: “pamuğu çekirdeğinden ayırmaya yarayan alet”.(KMG-143)

delgüç: “sebze tohumlarını ekerken toprakta delik açmak için kullanılan, ucu sivri ve yukarı kısmında tutacak yeri olan, çivi şeklinde, tahtadan yapılan bir gereç”. (Uluhan-2025)

demir yaba: “arpa ve buğday saplarını harmanda dağıtmakta ve toplamakta kullanılan çatal biçiminde demirden yapılan çatal biçiminde tarım aleti. Bu yabalar iki çeşittir: üç diş yaba ve beş diş yaba”.(Uluhan-2025)

den: “hububat”. (Uluhan-2025)

ekin biçmek: “oluşmuş ürünü sapıyla beraber kesip toplamak”. (Uluhan-2025)

fidan: “tarlada, su yollarını açmak için kullanılan ucu sivri demir araç”. (ITTS-145)

kehriz / kehrız / keriz: “Kerkük ve Erbil bölgelerine özgü, tarım arazisini sulamak için diplerinden birbirine tünellerle bağlı olan, meyilli arazide kazılan kuyular serisi”. (ITTS-190)

kerdi: “ark açmaya yarayan alet, iki kişi tarafında kullanılır”.(Uluhan-2025)

kerki: “çapa, ucu yassı ağaç saplı, toprak kazmada kullanılan küçük balta” (Uluhan-2025), (ITTS-192)

kevzer: “közer: harman savrulduktan sonra yeterince dövülmeyip kabuğundan ayrılmamış buğday başaklarıdır. Döver iyi dövmediği için bunlar sonradan tokmakla dövülür. Ağır olan bu iş, en fazla kadınlar tarafından yapılır”. (Uluhan-2025)

kürek: “yeri kazmaya yarayan, ağaç saplı yassı demir uçlu alet”. (Uluhan-2025)

messes: “üvendire, çifte, arabaya koşulan hayvanları sürmek için kullanılan ucu çivili uzun değnek”. (Uluhan-2025)

oraxça: “hayvanlara yem olarak ot toplamakta kullanılan küçücük orak”. (ITTS-248), (Uluhan-2025), (Kasım/Çulha-2020)

ox: "dövenle boyunduruğu veya saban başı ile boyunduruğu birbirine bağlayan araç". (Uluhan-2025)

qaynax: "buğday sapları hasatçının parmaklarını incetmesin diye ya da daha uzun süre tutabilsin diye parmaklarına geçirilen meşin parmaklık". (Uluhan-2025)

saku: "eski tahıl dövmeye yarayan büyük taş dibek". (ITTS-269)

serent: "büyük ve delikleri geniş olan kalbur". (Uluhan-2025)

şaqıl: "harman halindeki buğday ya da arpadan gizlice alınmasına engel olmak amacıyla, harmana belirli bir iz ya da şekil vermek için kullanılan, ahşaptan yapılmış araç".(ITTS-285)

şehxre: "buğday arpa saplarını harmana taşımak için kullanılan ve ağaç dalından yapılan bir araç". (KNB-118)

tebben: "keçi kılından yapılan ve saman taşımada kullanılan büyük torba" .(ITTS-294)

tırpan: "ekini yerden beraber biçmek". (Uluhan-2025)

üç diş yapa: "üç demiri olan yaba". (Uluhan-2025)

yaba: "harman işlerinde kullanılan çatal biçiminde tarım aracı". (ITTS-321),(Uluhan-2025)

yalax: "hayvanların su içtikleri tas".(ITTS-322), (Uluhan-2025)

yeher taxım: "binek hayvanların sırtına konulan oturmalık". (ITTS-325)

zengi: "üzengi, eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basmasına yarayan altı düz demir halka". (ITA-160)

zıxta: "binek hayvana yürümesi için sırtına bir ağaç parçasıyla vurmak". (ITTS-334)

2.7.3.3. Hayvancılık Alanında Kullanılan Aletler

belleme: "yük hayvanlarının semeri üzerine eklenen kalınca bez parçası". (ITTS-86), (Uluhan-2025)

çembere: "buğday ya da arpayı araziden harman yerine nakil işleminde, ürünün dökülmemesini sağlayan, "v" biçiminde ahşaptan yapılmış araç". (ITTS-112), krş kevene (Uluhan-2025)

kecava (Far.): "devenin üstüne konulan bir çeşit oturulacak sepet; mihaffe, mahfe". (ITTS-190)

keçe: "keçe". (ITTS-190)

mala: "tarla sürüldükten, sonra toprağı düzeltmek için iki hayvanın arkasına iple bağlamak amacıyla kullanılan iki ya da üç metre boyunda tahta parçası". (ITTS-227)

palan (Far.): "palan, eşeklere vurulan yumuşak enli bir çeşit eyer". (ITTS-257)

palanca (Far.): "küçük ve süslü semer". (ITA-151)

qolan / qolan quşqun: "hayvanın eyer ve semerini üstüne bağlamak üzere belinin altından geçirilerek bağlanan örme ya da kayış bağ" (ITTS-214)

quş qavan: "tarla ve bostanlarda hayvan ya da kuşları korkutmaya yarayan insan biçimindeki kukla, bostan korkuluğu" (ITTS-218)

quşqun: "semerin kaymamasını sağlayan, arka kısmındaki deriden mamul parça". (ITTS-218)

rahça: "ot biçme aleti". (ITTS-265)

rend vurmağ: "tahılı harman yerine getirip orağa benzeyen ve "çengel"adı verilen bir demir araçla başak kısımları içeriye, sapları ise dışarıya olmak üzere dizmek işlerine verilen ad". (ITTS-265)

reşke: "saman taşımada kullanılan büyük torba" (ITTS-266)

reşme: "yular, dizgin". (ITA-152)

şaxra: "tahılın tarladan harman yerine taşınmasında kullanılan ve bu amaçla, hayvan sırtının iki yanına bağlanan ahşaptan yapılmış araç". (ITTS-283)

üzengi: "at ve kısrağa binerken kişinin ayaklarına geçirdiği demir halka". (KATS-1/2017)

2.7.3.4. Marangozlukla İlgili Aletler

çanağ: "ağaç ya da madenden yapılmış kap".(ITTS-110)

çarpaz veren: "marangozların bıçağı, bilemeye mahsus kullandıkları bir tür alet". (KATS-3/626/)

muhammele (Ar.): "yağ tulumu taşıyıcısı, ahşap sehpa" (ITTS-235)

taxt: "genellikle kahvelerde kullanılan ahşaptan yapılmış, yüksek ve uzun divan" (ITTS-291)

2.7.3.5. İnşaat İle İlgili Aletler

ağartmağ: "duvarları kireç, sıva ile beyazlatmak son kat ince sıva yapmak". (ITTS-57)

cibre 'ayran: "güçsüz harç".(ITTS-103)

cips: "(1) alçı, (2) cips". (ITTS-103)

çemçe: "inşaat taşlarının arasını harçla doldurmaya yarayan alet". (ITTS-112)

çiv: "çivi çakmak için duvara yerleştirilen ağaç parçası". (ITTS-115)

durru 'ayran: "inşaat suyu, bol harç". (ITTS-130)

durru çamur: "suyu fazla olan, katı olmayan çamur". (ITTS-130)

günye: "inşaat ve marangozluk mesleklerinde dik açıyı ayarlamaya yarayan, dik üçgen biçiminde araç; gönye".(ITTS-156)

kapmal: "duvarı, mala sürmeksizin kabaca sıvama". (ITTS-189)

kef: "bir avuç dolu su sıvayla yoğrulmuş kireç". (ITTS-190)

kerpiç: "duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp özel ocaklarda pişirilen balçık tuğla". (ITTS-192)

kevzer: "kirecin içinde kalan öğütülmemiş kaya parçacıkları". (ITTS-193)

kireç / kireç: "alçı türünden, kilsiz bir sıva malzemesi". (ITTS-194)

korlamağ: "taşların arasında kalan boşlukları sıva ile kapamak". (ITTS-195)

külünk: "kaya parçalarını ve taşları parçalamakta kullanılan sivri uçlu ve uzun demirli taşçı kazması". (ITTS-197)

küre: "madenci ocağı, maden fırını, kireç imal edilen fırın". (ITTS-198)

kürek: "harç olarak hazırlanan kireç tenekesine yapışmış olan eski harç parçalarını kazımak için kullanılan kürek kemiği (bu iş için genellikle dana küreği kullanılırdı)". (ITTS-198), (Uluhan-2025)

malınç: "harç alıp sürmeye yarar, çoğu üçgen biçiminde, yassı, demirden yapılmış, tahta saplı ve sıva aracı" .(ITTS-227), (Saatçi-2024)

mecrefe (Ar.): "toprak nakletmek ya da toprağı kaba doldurmak için kullanılan araç". (ITTS-229)

nav: "eskiden değirmeni çalıştıran dar boğazlı su yolu". (ITTS-241)

nüre: "hamam otu, eskiden beton yerine kullanılan bir tür inşaat malzemesi". (ITTS-244)

qab: "harç taşımak için kullanılan madeni yayvan büyük tabak". (ITTS-201)

qattı ayran: "suyu az, tam yoğun harç". (ITTS-204)

qorxılığ: "eyvan, üzerine kerpiç ya da direkten yapılmış çıkma damın dışa doğru uzanan çıkıntısı".(ITTS-215)

qoşma: " yapının çatısına konan ana direk". (ITTS-216)

sulu ayran: "az yoğun olan harç". (ITTS-279)

summan qeyye: "inşaat temelinde kullanılan çok sertleşmiş ve tutturulmuş kumtaşı, su emmeyen bir cins kayaya verilen isim". (ITTS-279)

sumpara: "zampara kağıdı". (ITTS-279)

şaqul / şavul (Ar.): "örülen duvarın düşeyliğini kontrol etmeye yarayan alet" .(ITTS-284)

şilman: "kalın inşaat demiri". (ITTS-287)

tamır: "mezar yapımında kullanılan kırmızı kaya". (ITTS-292)

taptapa: "toprağı sıkıştırmaya yarayan alet". (ITTS-293)

tavvafa (Ar.): "şamandıra".(ITTS-294)

taxta mala: "daha çok kaba sıva işlerinde kullanılan ahşap mala". (ITTS-291)

tembel: "temel, bina temeli". (ITTS-297)

tiğe: "üst üste konan iki taşın düzgünlüğünü ayarlamak için kullanılan ufak taş parçası" .(ITTS-301)

tikme: "duvar ya da binanın düşmesini önlemek için yapılan destek, tek parça olan kolon sütunu".(ITTS-301)

tohmağ: "tokmak, ağaçtan yapılmış bir şeye vurma aracı".(ITA-156)

xırçın: "işlenmiş kireç parçaları, moloz".(ITTS-173)

xurda külünk: "kaya parça ve taşlarını parçalamakta kullanılan sivri uçlu ufak taşçı kazması".(ITTS-176)

yerdögen: "zemini sıkıştırmak için kullanılan, önde ve arkada iki ağır demir silindir, tekerlekli motorlu araç".(ITTS-326)

yexerbent: "üst üste gelen bingilerle örülen kubbenin en üst yuvarlağına verilen ad". (ITTS-325)

zılqa: "eskiden çimento yerine kullanılan, güçlü bir harç biçimi olan çakıl ve kül ile birlikte hazırlanan ehek katığı" .(ITTS-334)

2.7.3.6. Ev Aletleri

açar / dernefıs: "burgu açmaya mahsus, ucu yassı alet". (KATS-1/18), (ITTS-56)

ağac nardıvan: "ağaç veya tahtadan yapılmış merdiven".(KATS-1/55)

alat ulat (Ar.): "alet ulat, bir işte ya da bir sanatta kullanılan el aracı". (ITA-124)

anahtar: "kapalı kapı ve kifil açan alet, kilit, Türkmenler arasında az kullanılır".(KATS-1/93)

arsin: "tandıra yapışan ekmeği koparmaya yarayan araç".(ITTS-62)

aryer/ aryel (Ing): "radyo ya da televizyon anteni". (ITTS-62)

asgı: "evde, genellikle elbise asmak için kullanılan bir aygıt adıdır. Türkçesi askıdır".(Jihankheeir-2023)

askı: "elbise vesasireyi asmak için kullanılan çengelli araç".(KATS-1/51)

aspab fırçası: "elbisenin tozını gidermek için kıllı araç". (KATS-1/46), krş aspap fırçası (ITTS-62)

aspab kazanı: "su kaynatmaya mahsus, büyük ve derin kap, çamaşır yıkanmak üzere bunda biriktirilerek ıslatılır". (KATS-1/46)

aspab teşti: "içinde çamaşır yıkanan büyük kap madeni olan "leğen", tuğladan olanına "incane" denir". (KATS-1/46)

atala: "buğdayın kabuklusunu ve arpa karışımlısını karbil (büyük elek) ile ayırma işi". (KATS-3/505)

atxı: " atkı"(ITTS-63)

ayağ daşı: "topuk taşı". (ITTS-64)

bafta : "vida açarı." (KATS-2/333)

bağcığ: "ayakkabı bağlamaya yarayan bir şerit adıdır".(Cihangır-2023)

bakbuka: "şerbe, su içmeye mahsus testi".(KATS-2/333)

bukbuka: "su içmeye mahsus küçük testi. (bu söz "bakbuka" olarak da kullanılır)".(KATS-2/409)

balta: "evlerde, odun ve bahçede ağaç kesmek için kullanılan, ağaç saplı, demirden yapılmış kesme alaetir".(Cihangır-2023), (KATS-2/336)

bardah: "(1) içinde su, çay, soda ve şarap içilen şişe, piyale ve kadeh. (2) bir bardağın dolusu kadar olan" .(KATS-2/303)

baston: "yürümek için yaşlı ve engelli kimselerin kullandığı değnek". (KATS-2/310)

batarya: "pil, akü".(KATS-2/376)

batya: "fırınlamış çamurdan yapılan, yayvan ve geniş kap, çiniden biraz büyük olur. Günümüzdeki biçimiyle yoğurt, ayran ve kayısı ezmesi gibi yiyecek ve içecekler için bazen kullanılmaktadır". (KATS-2/296)

bekre: "iplik sarılan makara". (KATS-2/381)

bel: "toprağı çevirip taşımada kullanılan, ağac kollu, demir alet". (KATS-2/441)

bel balta: "bina işinde kullanılan, kürek, balta ve benzeri alet ve edevat".(KATS-2/442)

belbağ: "insanın beline sarılan, genellikle kumaştan yapılan, bir nesne adıdır".(Cihangır -2023)

belçe: "yerden az miktarda toprağı çıkarmada kullanılan küçük kürek".(KATS-2/443)

beleke: "az miktarda toprağı çevirmeye yarayan küçük kürek, dombalan ve başka bazı bitkileri çıkarmada kullanılır".(KATS-2/445)

bermil: "(1) varil, fıçı (2) petrol ve su gibi sıvı konulan madeni kap".(KATS-2/364)

beşik: "çocuğu içinde oynatmak için kullanılan, tahta salıncak bir parça olan "el beşiği, dört parçadan oluşan "yel beşik" çeşitleri de vardır". (KATS-2/374), (ITA-127)

bıhav: "(demir band) mahpusların ve delilerin, ayrıca at ve benzeri hayvanların kaçmasını önlemek için ayaklarına takılan yoğun zincir, pıranga".(KATS-2/345)

biz: "deride delik açmada kullanılan, ucu sivri demir alet". (KATS-2/437)

bibile: "ibrik ve benzeri testilerin su akan lülesi".(KATS-2/384)

bilaw: "kesici âletleri, keskin hale getirmek için kullanılan aygıt, Türkçesi "bileği"dir".(Cihangır-2023)

bilekçe: "sanıkların kaçmasını önlemek için bileklerine takılan alet, kelepçe".(KATS-2/443)

borı: "su ve neft (petrol) naklinde kullanılan, içi boş, uzun, madeni üstüvane".

boyahana küpi: "(1) içine boya konılan büyük kap, ağzı geniş testi, (2) mecazen: fesad kaynağı olan kimse". (KATS-2/415)

buhçı: taḫta ve aġaç kesmede ḳullanılan, taḫta ṣaplı ve demir dişli ālet, bıçḳı. (KATS-2/390),

burgı: "burularak tahtaya geçirilen demir çivi". (KATS-2/393), krş burğu (Cihangır-2023),krş burğu (ITTS-94)

butul: "cam veya plastikten yapılmış boğazı ince, üstuvani kap, şişe".(KATS-2/376)

buxaw: "ağır ceza mahkumlarının ayaklarına ve ellerine vurulan, kelepçe biçiminde, ama daha kalın ve kaba bir çeşit zincir, demir zincir. (KNB-264), buxaw (jihankheeir-2023), krş buxav (ITTS-94)

cafıt: "fırınlanmış çamurdan yapılan sac, erişte gibi yiyecekleri kavurmada kullanılır". (KATS-3/587)

cafıt: "erişte kesmekte kullanılan, üç ayaklı tahta, hamur tahtası".(ITTS-99)

cag: "yük sarma aleti, bir metre boyundaki bir tahtanın üzerine çuvaldız geçirilerek, lüleler takılır ve bu lülelere yük sarılır. Tahtanın önünde bir karış boyunda engel bulunur". (KATS-3/587)

cancar: "harmanda oluşan ekinlerin, sap tanelerini ayırmak için, iki hayvanla kullanılan keskin parçalı aygıt". (KATS-3/589),

celhe: küçük boydaki su testisi. (KATS-3/601)

cerre: "içine su konulan tutamaçlı testi". (KATS-3/695),

cevde: "büyük su tulumu, bu söz "gövde"den dönüşmedir".(KATS-3/619),

cezve: "kahve hazırlamaya yarayan, kulplu metal kap". (KATS-3/596)

cin çıragı: "eski eserler arasında bulunan, dize biçiminde fırınlanmış topraktan yapılan kap içine neft konularak yakılırmış". (KATS-3/619)

çahmağ: "(1) çakmak, sigara çakmağı, (2) çivi vb. şeyleri duvara vurarak saplamak".(ITTS-109), krş çahmah (KATS-3/623)

çakkı: "açılıp kapanan, iki ağızlı, ufak bıçak, çakı".(Cihangır-2023)

çalğama sebet: "ince kamıştan yapılmış, büyük sepet". (ITTS-109)

çalma seet: "belirli sürelerle müzik çalarak alarm veren duvar saati". (ITTS-110)

çanah: "şu içmeye mahsus, yayvan topraktan yapılmış veya ağaçtan oyulmuş tas". (KATS-3/643)

çapaçah: "satır, kemik kırmaya mahsus alet". (KATS-3/621),

çarh: "daire şeklinde olan, demir parçasını dolandıran alet, çark". (KATS-3/626),

çaxmağ: "çakmak, sigara çakmağı". (ITTS-109)

çekkük: “çivi, mıh gibi nesneleri tahta ve duvara veya başka bir nesneye çakmak için kullanılan alet, çekiç”. (KATS-3/642), krş çekküc (ITTS-111), krş çöküç (Cihangır-2023)

çengel: “çengel, çatal, balıkçı oltası”.(ITTS-112)

çığ: “çadırlarda, kamıştan yapılmış bölme, göçebelerin sele sazı ile yaptıkları çadır örtüsü”. (ITTS-112)

çırağ: “iplik eğirmek için kullanılan, el ya da ayakla çevrilen ilkel araç, çıkrık”.(ITTS-115) , krş çırığ (Cihangır-2023)

çubuğ: “tütün içmeye mahsus, bir ucunda ağızlık ve diğer ucunda lüle bulunan, içi delik değnek”. (ITTS-116)

degeneg: “elde taşınacak incelikte, ağaç sopa, değnek”. (ITTS-123),(Cihangır-2023)

dernefis(Ing): “tornavida”. (ITTS-125)

dibeg: “dibek”.(Cihangır-2023)

diş pekliyen: “diş temizlemek için kullanılan çöp”. (ITTS-127)

dögec: “tokaç”. (Cihangır-2023)

döşşeg: “uyumak için kullanılan yatak, döşek”.(Jihankheeir-2023)

ege: “bir maddenin ufak pürüzlerini gidermek için kullanılan, büyükçe, pürüzlü, özel madeni alet.” (KATS-1/157)

ehegden: “tabakhanede kullanılır.” (KATS-1/254)

el degirmanı: “el ile çevirilen, taşlı degirmen ki evlerde hane halkı tarafından kkullanılır.” (KATS-1/165)

elçek: “tutamac, kol, kulp, deste.” .(KATS-1/163)

ellih: “tahta kasnaklı ve telli gözcükli un eleme aracı, büyükce gözcükli olanına “ kerbil” ve daha büyügne “sirind” denir”. (KATS-1/169)

emzik: “emzik”.(cihangır-2023),(ITTS-137)

eryal: “radyo ve telefizyona bağlanan havai tel, anten.” (KATS-1/130)

faq (Ar.): “feh, tuzak, fare kapanı”. (ITTS-143)

feleqe (Ar.): “eskiden suçluları ve öğrencileri cezalandırmak için kullanılan alet; falaka”. (ITTS-144)

gassale: “çamaşır makinesi”. (KNB-106)

gazlı tabbax: “ocak”. (KNB-107)

gilap: “gül suyu, gülap”. (KMG-264)

gümgüm: “güğüm”.(Cihangır-2023)

güzgü: “insanı tekrar kendine gösteren cam levhasıdır. Türkçesi (ayna) dır”.(Cihangır-2023)

hecet (Ar.): "hacet, gereç, aygıt". (ITA-139)

heleq / qapı heleqi (Ar.): "Kerkük'te eski tip evlerinin girişi kapısından, kapıyı kilitlmek için kullanılan sürgünün geçtiği büyükçe yuva". (ITTS-165)

ıskul ıspana (Ing): "İngiliz anahtarı". (ITTS-179)

ig: "pamuk ve yüni çevirip kıvırma aleti bazen dög de söylenir." (KATS-1/272)

igne: "iğne".(Cihangır-2023)

igne: "iğne şırınga". (ITTS-183)

iğneden: "igne konulan nesne, ignelik." (KATS-1/273)

incana: "pişmiş çamurdan yapılan dibiyle kenarı arasında ufağı deliği olan ve içinde çamaşır yıkanan leğen".(KNB-108-)

isfenc (Ar.): "sünger".(ITTS-185)

iskif: "el ile dikiş dikilirken igneden korunmak için parmaġa geçirilen madeni nesne, yüksük. eskiden başa giyilen bir nevi külah. nitekim şu beytde görülmekdedir." (KATS-1/137)

ispana (Ing): "içi yivli madeni başlığın anahtarı". (KATS-1/132) (ITTS-179)

kelbetın (Ar.): "kellapteyn, kerpeten". (ITTS-190)

kemende (Far.): "bir yere tırmanmak için uzaktan atılan ucu ilmikli ip". (ITTS-191)

kılaç (Ing): "debriyaj".(ITTS-193)

kılve: "tandırın hava alabilmesi için, alt kısmında açılan yuvarlak delik".(ITTS-193)

kilik (Far.): "kelid, anahtar". (ITTS-194)

kilve: "tandırdaki ateşin yanmasını sağlayan hava deliği" (ITTS-194)

kis: "eskiden lambalarda yanan fitil" .(ITTS-194)

küp: "pişmiş çamurdan yapılan huni biçimde veya demir sepha üzerinde oturtulan ve içinde suyu tutmak su deposu".(KNB-107)

küskü: "duvar delmekte kullanılan sivri uçlu uzun demir". (ITTS-198)

lasilki (Ar.): "telsiz cihazı".(ITTS-221)

layıt (Ing): "el feneri". (ITTS-221)

mada: "ekemeği tandıra yerleştirmek için kullanılan yuvarlak minder". (ITTS-227)

mastara (Ar.): "çetvel". (ITTS-228)

maşa: "mangalda ateşi düzeltmeye yarayan araç tandırdan ekmek için kullanılan demir araç"(ITTS-228)

mehmel: "su küpünün üzerine oturduğu 1,5-2 m yüksekliğinde ahşap ya da madeni taşıyıcı".(ITTS-230)

memmiyye / memme: "biberon". (ITTS-231)

merzip (Ar.): "mirzab".(ITTS-231)

meyş: "köylü kadınların içinde su taşıdıkları keçi derisinden mamul tulum". (ITTS-232)

mıhaccar (Ar.): "parmaklık, trabzen".(ITTS-233)

mıışabbaq (Ar.): "kafes ve ağ şeklinde nakiş". (ITTS-234)

mix (Far.): "her çeşit civi".(ITTS-234)

muhammele: "yağ tulumu taşıyıcısı ahşap sehpa.(Ar. Muhammele: yüklenen, yüklenmiş)". (ITTS-235)

murt: "küp adı verilen pişirilmiş topraktan yapılı su biriktirme kabından akıp zamanla biriken ve eskiden yanık tedavisinde kullanılan yeşilimsi tortu".(ITTS-236)

müzemmele / muzemmele (Ar.): "evlerde kullanılan su deposu" .(ITTS-236)

nandın: "evlerde kullanılan pişmiş topraktan yapılan ekmek deposu". (ITTS-240)FA

nebuba (Ar.): "ince makara". (ITTS-242)

neılçe: "ayakkabının altına vurulan pençe". (ITTS-241)

nemreşik: "saç üzerinde pişirilen yufkayı çevirmek için kullanılan uzunca tahta". (ITTS-243)

neşter: "çıban" .(ITTS-243)

orah: "el ile biçin biçmege maḫṣūṣ demir ālet, oraḳ. (KATS-1/203)

paçal: doḳuyıcınıŋ ḳullandığı ālet. (KATS-2/452),

pam: havā alup vėrmege yarayan ve ṣuyı çeküp yuḳarıya atan ālet, pompa. (KATS-2/463)

parvana: metal ḳanatları merkezi eṭrāfında dönen yararlı ālet. (KATS-2/460)

patiri (Ing): "akü, pil".(ITTS-258)

paydar (Ing): "bisiklet pedalı" .(ITTS-258)

pergar: "daire cizmege mahsus açılır kapanır iki ufak çubuktan ibaret metal alet ki hendese işlerinde kullanılır".(KATS-2/471),

peyder: "bisikleti ayakla harkete geçirme tertībātı, pedal". (KATS-2/494),

pıranka: "ağır suçlıların firar etmelerini önlemek için ayaklarına takılan kaba zincir, (daha çoḳ "kıranka" söylenir" .(KATS-2/467),

pileyiz (Ing): "pense". (ITTS-261)

pip: "tanki varil". (KATS-2/491)

piremiz (Ing): "gazla çalışan pompalı ocak primus". (ITTS-261)

plak: "elektirik fişi". (KATS-2/480),

pusla (It): "kuzey güneyi gösteren mıktasıslı yön tespit etmek için kullanılan kadranlı araç". (ITTS-262)

qapı tappanı: "eski tip ev kapılarının alt kısmındaki kapının hareketini sağlayan yuvarlak uç". (ITTS-204)

qapı xorızı: "kapı tokmağı". (ITTS-203)

qapı zarı: "kapı aralığı".(ITTS-204)

qarğa burnu: "t harfi biçiminde çivi ucu eğri çivi". (ITTS-204)

qaş maşasıı: "cımbız". (ITTS-204)

qav: "eskiden taşlı çakmaklarda kullanılan kolay yanan bir çeşit mantar" .(ITTS-204)

qavan: "yelkovan". (KMG-281)

qaymağ: "olta" .(ITTS-209)

qaytan: "ince bağ kaytan". (ITTS-209)

qazma: "kazma."(Cihangır-2023)

qe'de: "oturak, lazımlık". (ITTS-209)

qelem: "kalem".(ITTS-207)

qelemtaraş: "kalem ya da ağaç dalı yontmaya mahsus çakı". (ITTS-207)

qemçı: "kamçı, kırbaç" .(ITTS-207)

qerbil: "yavru çocukların düşmeden yürüyebilmelerini sağlamak için üç tekerli ahşaptan yapılan araç". (ITTS-262)

qeth (Ar.): "kalem ucu açma". (ITTS-209)

qeyiş: "kayış, kemer".(ITTS-209)

qırrasa (Ar.): "mandal çamaşır". (ITTS-211)

qin: "hençer ya da kılıcın kılıfı.". (ITTS-213)

qirxi: "kırkı".(Cihangır-2023)

qolçağ: " kolçak".(Cihangır-2023), (ITTS-214)

qullab: "çengel, kanca". (ITTS-217)

qurma se'et: "alarmlı saat". (ITTS-217)

qurşağ: "kemer gibi kullanılan bele sarılan uzun ve enli kumaştır".(ITTS-217), (Cihangır-2023)

qurşağ: "tahta kapıların arkalarına yatay şekilde çakılan tahta parçası". (ITTS-217)

qurum: "ocak ve boru işi". (ITTS-218)

quyu celhesi: "kuyudan su taşımak işinde kullanılan eskimiş olduğu için su sızdırmayan toprak testi". (ITTS-218)

reheti: "huni". (ITTS-265)

resmalan: "fotoğraf makinesi". (ITTS-266)

sac: "sacdan yapılmış duşbükey ekmek pişirme aracı". (ITTS-269)

salaca: "tabut".(Cihangır-2023)

sallanguç: "salıncak". (ITTS-270),.(Cihangır-2023)

savaçağ: "değirmenin suyunun başka yana akıtmak amacıyla yapılan düzenek" .(ITTS-271)

sayadan: "yaz mevsiminin bitişini ve damlarda yatılmayacağını simgeleyen ateş yakma töreni". (ITTS-)

semma'e: "doktorun dinleme aleti statskop". (ITTS-273)

seyyar: "elektrik uzatma kablo". (ITTS-274)

sılak: "gevşemiş vida". (ITTS-275)

sıpırge: "süpürge".(ITTS-276)

silgi: "silgi."(Cihangır-2023)

süreyya: "tavana asılan zinetli billur lamba, avize, kandil".(KATS-3/583),

sürgü: "sürgü".(Cihangır-2023)

şaş: "sargı bez". (ITTS-285)

şaşa (Ar.): "ev ekranı".(ITTS-285)

şavır: "düdük, kavak" . (ITTS-285),(saatçi-2024)

şefilte: "şişin ucuna baltırıp bez bağlanıp ucuna gaza batırılıp yakılan bir çeşit aydınlatma aracı". (ITTS-)

şıranqa: "enjektör, şırınqa iğnesi". (ITTS-287)

şingilen: "bir ucunda iğne bulunan renkli kağıtlardan yapılmış ok gibi havaya fırlatılan oyuncak". (ITTS-287)

şiraz(Far.): "şiraze, ciltçilikte kitap yapraklarını düzgün tutmaya yarayan ince örülmüş şerit".(ITTS-287)

şişirdan: "havayla dolu kauçuktan yapılmış çocuk oyuncağı balon". (ITTS-288)

tapan / qapı tapanı: "eski tip kapıların üzerinde döndüğü alt mihver". (ITTS-292)

tarağ: "tarak". (ITTS-293)

taya (Ing): "araba lastiği". (ITTS-294)

tebene: "kalın kumaş dikmege mahsus iğnenin büyügi". (KATS-3/520), (ITTS-295)

teber: "dervişlerin taşıdığı uzun saplı hilal şeklinde bir nevi balta". (KATS-3/518)

teleskob: "yıldızları seyir etmek için kullanılan büyük dürbin". (KATS-3/553)

tenef: "çamaşır ipi".(ITTS-297)

tenki: "su ve petrol gibi sıvı deposı". (KATS-3/564),

tente: "güneşten korunmak için bir yerin üzerine gerilen örtü çadır perde branda" (ITTS-298)

tepedür (Far.): "meşe ağacından yapılan yuvarlak şişe tıpası, şişe ağzı kapatmakta kullanılan mantar".(ITTS-298)

toppız: "topuz".(Cihangır-2023), (ITTS-302)

torba: "torba, bez veya kıldan yapılmış küçük çuval". (ITA-157), (Cihangır-2023)

tuluğ: "tulum" .(ITA-157)

uhçır geçirden: "uçkurun şalvar ve kilota geçmesini kolaylaştıran çubuk". (KATS-1/200)

ustıra: "(1) berberlerin yüz ve boyun etrafını tıraş ederken kullandıkları keskin bıçak. (2) yüz tıraşı ederken kullanılan iki yanı keskin ufak bıçak, jilet".(KATS-1/223)

üti: "elbisenin buruşuklarını gideren kızgın demir cihazı, ütü." (KATS-1/192)

üzengi: "at ve ḳışraġa binerken ayaḳlarıŋ geçirildigi demir ḥalḳa." (KATS-1/217)

varaka (Ar.): "kağıt". (ITA-160)

vaşar (Ing): "conta".(ITTS-317)

yerpize: "yelpaze".(Cihangır-2023)

zabana: "sigaranın flitre kısmı". (ITTS-333)

zengi: "üzengi, eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basmasına yarayan altı düz demir halka".(ITA-160), (ITTS-312)krş "üzengi"

2.7.3.7. Araç Aletleri

birek (Ing): "otomobili harketden durdırmak için kullanılan yardımcı ikinci firen".(KATS-2/366)

bonit (Ing): "araba kaputu" (Saatçi-2010), (ITTS-92)

borbering (Ing): "(1)otomobilin tekerleklerini durduran yuvarlak ve ufak madeni bilyeler ve bunları ihtiva eden demir halka.(2)rulman" (Saatçi-2010), krş bolberin (KATS-2/411)

cak (Ing): "arabayı biraz kaldırmak için kolu işletilerek kullanılan aygıt; kriko". (ITTS-99)

cak (Ing): "kriko"(Saatçi-2010)

çamırlığ (Ing): "taşıtlarda tekerleklerin üst bölümü örten parça araba çamurluğu". (ITTS-110)

çenç (Ing): "arabanın üst bagajı". (ITTS-112)

çüp (Ing): "araba tekerinin iç lastiği". (ITTS-116)

deamiye (Ar.): "çarpışmaların etkisini azaltmak için arabanın ön ve arkasında bulunan yaylı metal donanım". (ITTS-122)

deşbül (Ing): "arabanın torpido gözü". (ITTS-125)

ger (Ing): "vites"(Saatçi-2010)

gıris (Ing): "gres yağı"(Saatçi-2010), (ITTS-150)

horun (Ing): : "korna"(Saatçi-2010)

ıspana (Ing): "somun anahtarı" (Saatçi-2010)

iskul ıspana (Ing): "İngiliz anahtarı" (Saatçi-2010)

ispiring (Ing): "helezoni yay" (Saatçi-2010).

istop (Ing): "fren" (Saatçi-2010)

kılaç (Ing): "debriyaj" (Saatçi-2010)

kuşun (Ing): "taşıtlarda oturma yeri" (Saatçi-2010)

layit (Ing): "ışıldak, lamba, far" (Saatçi-2010)

pamp /pampa: "pompa" (Saatçi-2010)

patiri (Ing): "akü, batarya" (Saatçi-2010)

peyder (Ing): "pedal" (Saatçi-2010)

sıkon / sukon (Ing): "direksiyon".(ITTS-275), krş sikon (Saatçi-2010), krş ister (KATS-1/133)

sıper taya (Ing): "arabanın yedek tekeri" . (ITTS-276)

sıtob / ıstop (Ing): "fren"(ITTS-276)

sivic /siviç (Ing): "araba anahtarı, kapı anahtarı". (ITTS-277)

siviç (Ing): açma anahtarı" (Saatçi-2010)

taya (Ing): "araba lastiği" (Saatçi-2010)

vaşar (Ing): "conta, delikli pul"(Saatçi-2010)

vayer (Ing): "kablo, tel" (Saatçi-2010)

2.7.4. Eşya Adları

2.7.4.1. Mutfak

'ukke: "iç tarafına pekmez sürülerek içinde koyun yağı saklanan tulum". (ITTS-75)

allaka (Ar.): "hurma ağacı yapraklarından örülen, sebze, meyve vs. eşyalarda kullanılan, ağzı geniş kulplu sepet". (ITA-124)

bardağ: "bardak". (ITTS-81)

bastuq: "çömlekçinin çamurdan yaptığı, yuvarlak karınlı, dar boğazlı yağ ve pekmez kabı".(ITTS-82)

batya: "fırınlanmış topraktan yapılmış, çini rengiyle boyanmış yayvan kap". (ITTS-84)

bazı: "pide ya da yufka açmak için kullanılan kalın oklava". (ITTS-84)

buxarı: "ocak, ocak yeri, şömine". (ITTS-94)

cab cab: "hayvanların su içmesi için çamur ve kireçten yapılmış su kabı". (ITTS-99)

cafıt: "içinde erişte kavrulan ve kirşan yapılan fırınlanmış topraktan yapılmış, büyükçe yayvan kap". (ITTS-102)

cam: "bardak, kadeh, tas". (ITA-129)

celhe: "su taşımada kullanılan ufak testi". (ITTS-100)

cevde: "su tulumu, bir tutum miktarınca su". (ITTS-101)

çay tabaqı: "çay bardağının altlığı". (ITTS-111)

çaydan: "içinde çay pişirilen kap, demlik, çaydanlık". (ITTS-111)

çemçe: "kepçe". (ITTS-112)

çini / çinni: "yoğurt, ayran vb yiyecekler için kullanılan genellikle koyu yeşil renkli, derin çanak, porselen kap". (ITTS-115), (ITA-131)

debbe: "bakırdan yapılmış ağzı dar ve altı geniş kapaklı ve kulplu su gümgümü".(ITTS-122)

delle (Ar.): "cezve, kahve pişirmek için kullanılan, dik silindir biçiminde saplı kap". (ITA-132)

ding / dink: "çeltik, dövme aracı, taş değirmen". (ITTS-127)

dizze / dizze: "eskiden tandırda nohut, bakla v.b pişirmek için kullanılan topraktan yapılmış özel kap, büyük güveç". (ITTS-128)

dolka / dolaka: "su içme sürahisi". (ITTS-129), (ITA-132)

dorxana / durxana: "çamur ya da kireçten yapılan alt kısmında üç adet ayağı olan, yuvarlak, hamur açmaya yarayan araç". (ITTS-129)

duzdan: "tuzluk". (ITTS-130)

faxfırı / faxfurı: "çin porseleni, tabak, fağfurı". (ITTS-143)

faxfun qab: "alüminyumdan mamul kap". (ITTS-143)

gılas (Ing): "bardak, su bardağı". (ITTS-150)

göt: "bardak, testi, küp gibi şeylerin dip kısmı". (ITTS-152)

güdül: "içine sumak, tuz gibi yiyecekleri koymak için kullanılan kulpu ve boğazı kırık toprak testi". (ITTS-154)

gümgüm: "kumkum, bakır testi, güğüm". (ITTS-155)

hıllene: "hurma ağacı yaprağından işlenen ve yaklaşık on kilo hurma alan yayvan sepet (ITTS-167)

istikan (Ing): "estekan çay bardağ".(ITTS-186)

istikan (İng): "estekan, çay bardağı". (ITTS-186)

kabab şiş: "şiş köfte ve şiş kebap yapılması için kullanılan şiş". (ITTS-189)

kefkir (Far.): "pilav kepçesi, kevgir".(ITTS-190)

kendi: "(1)eski evlerde kullanılan, içine un, tahıl vb. yiyecekler konan, yaklaşık 2-3m. boyunda zeminden biraz yükseklikte, alt kısmında tahıl almaya yarayan bir delik bulunan, dört ayak üstüne oturtulan topraktan yapılmış tahıl ambarı, (2)gıda maddeleri deposu olarak kullanılan ufak hacimli, balçıktan yapılmış kap". (ITTS-191)

kerx şerbe: "sertleşmiş ve suyu soğutmayan testi". (ITTS-192)

kitli / kıtlı(Ing): "maddeni çaydanlık". (ITTS-194)

küpe: "pekmez, yağ, turşu gibi maddeleri saklamak için yapılan geniş gövdeli ve dar ağızlı sırlı toprak kap". (ITTS-198), (saatçi-2024)

küze (Far.): "çanak, çömlek, testi". (ITTS-198)

maxmara (Ar.): "su sürahisi". (ITTS-227)

me'cene (Ar.): "hamur yoğurmak için kullanılan toprak tekne". (ITTS-228)

mehtaban (Far.): "mahtabe, oldukça büyük, yayvan porselen, yemek kabı". (ITTS-230)

oçağ: "ocak". (ITTS-247)

ohlav: "hamur açmaya mahsus çubuk, oklava". (KATS-1/201)

oxlaw: "oklava".(ITTS-249),(Cihangır-2023)

pekrenc: "su konulan halka tutamaclı bakır kova, pakrac, satl".(KATS-2/478)

peqreç: "kulplu bakır kap". (ITTS-259)

peqrenç: "bakraç". (Cihangır-2023)

pıçah: "bıçak". (KATS-2/492), (ITA-151)

qab: "tabak". (ITTS-201)

qazan: "tencere, kazan". (ITTS-209)

qerbil (Ar.): "ğırbal, kalbur". (ITTS-207), (Uluhan-2025), (KNB-187) krş gerbil (ITA-137)

qorı: "çaydanlık". (ITTS-216)

samavar (Rus.): "semaver". (ITTS-270)

samavar: "semavar". (ITTS-270)

sehen (Ar.): "sahan, yayvan metal kap, sahan".(ITTS-272)

sellace: "buz dolabı". (KATS-3/584), krş sellece (KNB-106)

sini (Far.): "üzerine yemek kapları konan, sofra gibi kullanılabilen, çoğu bakırdan bazen de pirinçten büyük tepsi". (ITA-153), (ITTS-277)

sufra (Ar.): "sofra". (ITA-154)

süzgeç: "süzgeç."(Cihangır-2023)

şekerdan: "şekerlik, şeker kabı". (ITTS-285)

şekergıran: "eskiden kullanılan sapı yuvarlık ve ince ucu sivri metal şeker kırma aleti"(ITTS-285)

şerbe: "su testisi, su içmeye mahsus testi". (ITTS-286)

şüşe taxım: "camdan yapılmış zücaciyye". (ITTS-288)

şüşe: "cam şişe".(ITTS-288)

tabak(Ar.): "yiyecek koymaya yarayan derin yayvan kap"(ITA-155)

tabla: "küçük masa". (KATS-3/502)

tafta elek: "unı inceden inceye eleyen gözleri sık elek". (KATS-3/512), (ITTS-291)

tafta elek: "telleri sıkı dokunmuş elek". (ITTS-291)

tava: "baz yemekleri pişirmege mahsus uzun kollı kab".(KATS-3/516)

tel elek: "kasnağın iç kısmı ince tel ile örülmüş elek". (KATS-3/552),

tendir: "tandır".(ITA-156)

tendür kassavı: "tandır körükleme şişi".(ITTS-297)

teneke 'ıbrıq : "tenekeden yapılan ibrik".(ITTS-297)

teneke: "yumuşak çelikten yapılmış üstü kalay kaplı ince sac, bu saçtan yapılan hurma, peynir turşu gaz gibi maddeleri taşımak ve saklamakta kullanılan 16 litrelik alan kap".(ITTS-297)

tepsi: "ufak sini". (KATS-3/520),

teşpi: "çay bardağı". (ITTS-299)

teşt (Ar.): "taşt, büyük leğen". (ITTS-299), (KATS-3/580), (ITA-156)

tuluğ: "yağ, su, ayran gibi sıvıları koymak için kullanılan önü yarılmadan çıkarılmış koyun derisi, tulum". (ITTS-303), (ITA-157)

uhtul: "debbağların kullandıkları bir çeşit gün testi, deri pakrac". (KATS-1/200)

yarpağ daşı: "dolma yemeği pişirilirken dolmanın dağılmaması için tencerede en üst dizilen yayvan taş". (ITTS-323)

zenbi / zembil: "hurma ağacı yapraklarından örülen sebze meyve v.s. eşyaları taşımakta kullanılan ağzı geniş, kulplu sepet".(ITTS-334)

2.7.4.2. Ev

'ereb sabunı: "evlerde ilkel yollarla imal edilen sabun". (ITTS-73)

'ıbrıq (Ar.): "el yıkamada, tuvalette, temizlenmede ve abdest almada kullanılan kulplu ve emzikli su kabı". (ITTS-74)

aspap fırçası: "elbise fırçası: elbise tozunu gidermekte kullanılan yumuşak fırça". (ITTS-62)

aspap ipi: "çamaşır ipi". (ITTS-62)

asqı: "evde genellikle elbise asmak için kullanılan bir aygıt adıdır, Türkçesi askıdır".(Cihangır-2023)

bagirdan: "yakılmış kayayı ezip kireç durumuna getirmek için kullanılan ve ayrıca taşlı, topraklı yeri düzleyen, üstüvanı ağır taş silindir. Bunun motorla çalışan büyük çeşidine 'yer döğen' denilir". (KATS-2/334)

bağlama: " pamuktan örülmüş koyu mavi - beyaz ya da kırmızı-beyaz renkli, yorgan v.b.'ini bağlamaya yarayan örtü".(ITTS-79)

bekre (Ar.): "makara, masara". (ITTS-86)

bermil (Ar.): "silindir şeklinde fiçı, su, gaz". (ITTS-87)

beşik: "çocuk beşiği, beşik". (ITTS-88)

boyaxana küpü: "kumaş ya da elbisenin içinde boyandığı büyükçe pişmiş toprak kap". (ITTS-93)

butu (Ing): "şişe, şişe kap". (ITTS-95)

cerre (Ar.): "taşımak için kullanılan ağzı dar, karnı şişkin, toprak kap". (ITTS-101)

cığara tablası: "kül tablası". (ITTS-102)

codeliye: "kalıntı kumaşlardan yapılan incecik döşek". (ITTS-103)

çalxama sepet: "ince kamıştan yapılmış büyük sepet". (ITTS-109)

çarpaya (Far.): "karyola". (ITTS-110), (ITA-130)

çarx: "kuyudan su almak için kullanılan dolap". (ITTS-110)

çengel: "çengel, bir yere takmaya yarayan eğri demir". (ITA-130)

çırağ: "eskiden ham petrol kullanılarak evleri aydınlatmak için kullanılan araç". (ITTS-114)

çibin öldıren: "plastik maddesinden yapılmış kara sinek ve sivri sinekleri öldürmeye yarayan araç, sineklik". (ITTS-115)

çibinniğ: "sivri sineklerden korunmak için yazın damda serilen yatağın üst ve yanlarına gerilen ufak bir oda biçiminde tül". (ITTS-115)

çuval: "çuval, büyük torba" (ITA-131), (Uluhan-2025)

çuvaldız: "çuvaldız". (ITA-131)

değirmançı: "değirmenci". (ITTS-119)

değirmen tayı: "değirmen taşının bir yanı". (ITTS-119)

değirmen: "değirmen". (ITA-132)

dexıl (Ar.): "para biriktirme kutusu, para kutusu". (ITTS-123)

donkı: "kalın değnek, cop". (ITTS-129)

dögec: "çamaşır yıkamada kullanılan ağaç çubuk, tokaç, değnek".(ITTS-129)

döşek: "yatak, şilte, döşek". (ITTS-130)

döşeme: "bir evin döşenmesine yarayan eşya, mefruşat". (ITTS-130)

döşeme: "koltuk kanepe divan gibi eşyaların kumaş, pamuk v.b.bölümleri". (ITTS-130)

dubba: "bir tür nehir taşıma aracı". (ITTS-130)

el beşiği: "ön ve arkaya sallanması için her defasında itilmesi gereken beşik". (ITTS-136)

el değirmeni: "el değirmeni, el gücüyle çalıştırılan ve buğday, bulgur ve yarma gibi şeyleri öğütmeye yarayan bir küçük değirmen". (ITA-134)

elğıraf: "bir haberi yazılı olarak şehirler arasında nakleden cihaz". (KATS-3/554)

erhem: "bir çeşit örtü". (ITTS-138)

fal daşı: "yumurtaya benzeyen taş". (ITTS-143)

fanus (Ar.): "fener, gaz yağıyla çalışan bir tür lamba". (ITTS-143), (ITA-135)

ferde (Ar.): "çuval, büyük torba". (ITTS-144), (ITA-136)

fınk: "yağ kandillerinde kullanılan ve pamuğu bükerek yapılan fitil". (ITTS-146)

fıraş (Ar.): "yatak". (ITA-136)

fırengı: "kapıya tespit edilen bir tür kilit". (ITTS-144)

fitle: "lamba fitili". (ITTS-146)

gılop (Ing): "ampul". (ITTS-150)

gilabdan / gilapdan: "gül suyu şişesi, ağzı dar olup sallamakla gül suyu serpilir". (ITTS-151)

güldan: "vazo". (ITTS-155)

günye (Far.): "ince bez, çuval". (ITA-137)

güzgı / güzgü (Far.): "ayına, ayna". (ITTS-156)

güzgılı sanduq: "Kerkük'te eskiden marangozların düğün çeyizi olarak yaptıkları renkli boya ve aynalarla süslü kapaklı dolap". (ITTS-156)

halça (Far.): "küçük boy halı". (ITA-140)

hamam tası: "yıkanırken başa ve vücuda su dökmek için kullanılan yayvan, bakır tas". (ITTS-163)

handaq: "evlerin atık sularını taşıyan ve mahalleden geçen küçük su kanalı". (ITTS-163)

haşir: "hasır". (ITA-139)

ıstanbula baxan: "üç ayak üzerine yerleştirilmiş içine peş peşe çeşitli resim ve manzaralar sıralanmış ve arka kısmında iki adet mercekli deliği olan, çocukların para karşılığı seyretmelerini sağlayan sandık". (ITTS-179), (KATS-1/132)

ibrik: "ibrik, toprak veya madenden yapılmış kulplu ve emzikli su kapı". (ITA-141)

igne: "iğne". (ITA-141)

incana (Ar.): "acane, eskiden çamaşır yıkamada kullanılan, fırınlanmış topraktan yapılmış, yayvan ve büyük leğen". (ITTS-184), (ITA-141)

iplig: "iplik". (ITTS-185)

iskele: "el ulaşamayan yüksek binaları yapmak için üstüne çıkılan ve direklerden kurlan sehpa, çatkı 2-gemilerin deniz kenarına durmaları için betonla yapılmış sahil yeri".(KATS-1/137)

iskembil: "iskemle, sandalye".(ITTS-185)

iskembil: "sandalye". (ITTS-185)

istirehet iskembili: "şezlong". (ITTS-185)

kantor: "giysi dolabı, gardrop". (ITTS-189)

kassav/ tendür kassav: "tandırın ateşini körüklemek ve düzeltmeye yarayan, 1.5-2 metre uzunluğunda, son kısmı geniş, yuvarlık, demirden yapılmış çubuk". (ITTS-189)

kelef: "yumak, yün ya da pamuk, iplik çilesi". (ITTS-191)

kelefçe: "iplik sarmada kullanılan bir aygıt". (ITTS-191)

kendi: "topraktan sandık şeklinde yapılıp içine erzak konulan nesne" .(Saatçi-2024)

kerete: "çekecek, ayakkabı çekeceği". (ITTS-192)

keşkül (Ar.): "eskiden dilencilerin yiyecekleri içinde toplamak için boyunlarına taktıkları kumaştan yapılmış torba, dilenci torbası". (ITTS-193)

kettafiye (Ar.): "giysilerde omuzların dik durması için kullanılan pamuktan parça vatka". (ITTS-193)

kısse-kisse: "kese, torba, hesap". (ITTS-194)

kumbar: "keten elyafından makineyle örülen desenli ve renkli bir tür yer sergisi". (ITTS-197)

külke: "yatak yapmakta kullanılan koyun, keçi kellesinin kenarlarındaki kıllar". (ITTS-197)

külle yastuğ: "bu tür kıllarla doldurulan yastık". (ITTS-197)

külle: "yaz mevsimlerinde çatıda, damda yatarken görünmemek ya da sivri sinekten korunmak amacıyla kullanılan ince tül ya da perdeden yapılmış kafes". (ITTS-197)

küp: "eskiden içme suyunu depolamak ve soğutmak için kullanılan geniş karınlı, dibi dar ve ağzı yaklaşık bir metre çapında olan, fırınlanmış topraktan yapılmış kap, su küpü". (ITTS-198)

lampa: "lamba". (ITA-147)

lellük: "karşıdan karşıya ip bağlayarak hazırlanan salıncak, çocuk beşiği". (ITTS-222)

lengeri: "lengeri, bakırdan yayvan ve kenarlı, enli sahan ya da tepsi". (ITTS-222)

life: "Türkmen bölgelerinde ve özellikle Kerkük yöresine özgü vücut yıkamasında sabun sürerek kullanılan bir el ürünü olan yün ipliğinden örülmüş lif". (ITTS-223)

lökıs: "gazla çalışan hava basınçlı bir çeşit lamba". (ITTS-223)

mankas (Ar.): "makas". (ITTS-147)

mavi mil günye: "üzerinde kırmızı çizgi olan çuvaldan biraz daha küçük ve üzeri koyu mavi renk çizgi çizilmiş olan çuval". (ITTS-228)

meğsele (Ar.): "lavabo". (ITTS-230)

merkez / melken (Ar.): "yoğurt, pekmez, tahin, yağ turşu gibi yiyecekler için aktarlar tarafından kullanılan büyükçe toprak kap".(ITTS-231)

meşke: "tulum". (ITTS-231)

meşkelen: "çamur ve ağaç dallarından yapılan yaz mevsimlerinde içine ekmek ve yoğurt konmak için kullanlan dolap". (ITTS-231)

mez: "masa". (ITTS-232)

mezheriye (Ar.): "vazo, çiçeklik". (ITTS-232)

mıcelle (Ar.): "dergi, mecmua". (ITTS-232)

mıqava (Ar.): "mukavva". (ITTS-233)

nav: "öğütmek için buğdayın döküldüğü yer, değirmen oyuğu". (ITA-149)

naylon torba: "poşet". (ITTS-242)

nımder: "üstüne oturulan, içi doldurulmuş şilte, minder". (ITTS-244)

niyon: "florans lamba". (KNB-107)

önliğ: "iş yaparken bele bağlanan örtü, önlük". (ITTS-285)

örtık: "yatak, döşek". (ITTS-254)), (ITA-150)

örtüg / yatağ: "yatak".(Cihangır-2023)

pambiğ: "pamuk". (ITA-151)

panka: "vantilatör". (KATS-2/465), (ITTS-257)

pervaz / parvaz: "çerçeve". (ITTS-260)

piremiz: "yemek pişirmekte kullanılan ateşli, güçlü mutfak cihazı. Bu cihaz, İkinci Dünya Savaşı sırasında Kerkük'te yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Günümüzde yerini modern cihazlara bırakmıştır". (KATS-2/474)

qatma: "yün ve pamuk karışımından işlenen iplik". (ITTS-204)

qavlığ: "torba". (ITTS-204)

qenefe (Far.): "kanepe". (ITTS-207)

qenefe. taxımı: "mobilya takımı". (ITTS-207)

qeneviçe: "kumaşla astar arasına konularak giysinin dik durmasını sağlayan kolalı bez". (ITTS-207)

qınnap / qınnab (Ar.): "kalın ip". (ITTS-210)

qırmızı mil günye: "büyük hacim olduğunu belirtmek için üzerinde yaklaşık beş cm eninde kırmızı renkte dikey çizgisi olan çuval". (ITTS-211)

qifil (Ar.): "kıfl, kilit". (ITTS-213)

qir toppız: "ucu katranla sıvanmış tokmaklı sopa". (ITTS-213)

qirtabaq: "dükkanlarda içine satılık eşya konulan, kamıştan işlenmiş, katran kaplamalı, büyükçe yayvan kap". (ITTS-213)

qirtas: "katran kaplamalı su içmekte kullanılan çanak" (ITTS-213)

qoltas: "uzun sapı ya da kolu olan, metal ya da fırınlanmış topraktan yapılan tas". (ITTS-214)

qoltığ ağacı: "koltuk değneği". (ITTS-214)

qoltığ: "iki yandan kol dayanağı, kenarları olan büyük sandalye, koltuklu sandalye". (ITTS-214)

qotaz: "yuvarlak, püskül, ponpon". (ITTS-216)

qozağ: "pamuk kozası". (ITTS-216)

qunqula: "eskiden taştan bilye imal etmek için kullanılan testinin kırılmış ağız bölümü". (ITTS-217)

sabın (Ar.): "sabun". (ITA-152)

sallaca (Ar.): "buzdolabı". (ITTS-273)

satıl: "kova". (ITTS-271), (Saatçi-2024)

se'et(Ar.): "saat".(ITA-152)

sebil (Ar.): "çeşme, hayır sahiplerinin semtlerde yaptırdıkları su çeşmesi". (ITTS-272)

serent: "tahıl ve başka iri taneli hububatları elemek için kullanılan, delikleri kalbur deliklerinden biraz küçük ve sık olan telli elek". (ITA-153)

seyyar (Ar.): "elektirik uzatma kablosu". (ITTS-274)

sındana: "saksı". (ITTS-275)

sırfa: "değişik renkteki kalınca kumaş parçalarını dikip birleştirmek, kare biçiminde ekmek saklamak için kullanılan bohça". (ITTS-276)

sızğav: "su sızdıran yeni testi". (ITTS-277)

sipirge: "süpürge". (ITA-153)

sonda: "tulumbaya takılan plastik ya da lastik boru". (ITTS-278)

süreyya (Ar.): "avize". (ITTS-280)

sürmeden: "sürmenin koyulduğu yuvarlak kap". (ITTS-280)

şefilte: "demir şişin ucuna bez bağlanıp gaza batırılarak yakılan bir çeşit aydınlatam aracı". (ITTS-285), (Saatçi-2024)

şeker qıran: "eskiden kullanılan, sapı yuvarlak ve ince, ucu sivri, metal, şeker kırma aleti". (ITTS-285)

şem'e: "mum". (ITA-154)

şıqata (Ar.): "kibrit (ITTS-286), krş şıhata (ITA-154)

şüşe taxımı: "camdan yapılmış eşya, zücaciyye".(ITTS-288)

tabak (Ar.): "yiyecek koymaya yarayan derin, yayvan kap". (ITA-155), krş tabaq(ITTS-291)

tabla: "masa, sehpa". (ITTS-291)

taxça / taxşa: "oda içinde yüksek ve tavana yakın raf". (ITTS-291)

tel dolab: "eskiden korunmak amacıyla yiyecek maddelerinin içinde saklandığı, ahşaptan mamul, kapılarına sineklik teli takılı dolap".(ITTS-297)

telbağ: "yün, pamuk ve kıldan yapılıp çuval bağlamakta kullanılan cisim". (ITTS-296)

telefizyon: "yazı ve fotoğrafları memleketler arasında seyircilere aktaran cihaz". (KATZ-3/555)

telefon: "memleket içinde ve şehirler arasında konuşmayı nakleden cihaz". (KATZ-3/555)

tendür (Ar.): "tennur, tandır". (ITTS-297), krş tendir (ITA-156)

teneke lampa: "tenekeden yapılı bir çeşit ilkel gaz lambası". (ITTS-298)

terezi: "daha çok "terazi" olarak yazılır, 1- eşyayı tartmak için kullanılan cihaz, mizan 2- binanın duvar ve yerinin düz olup olmadığını gösteren cihaz". (KATS-3/535)

torba: "torba, bez veya kıldan yapılmış küçük çuval". (ITA-157)

tütün kessesi: "tütün koymaya yarayan belde taşınan, ağzı büzmeli kese". (ITTS-304)

üz: "döşek kılıfı, yüz". (ITTS-312)

üzlüğ: "maske, yüzü kaplayan örtü". (ITTS-312)

varaka (Ar): "kağıt".(ITA-158)

xavlı: "havlu".(ITTS-172)

yan xalı / yan xalısı: "dör ya da odanın yan kısımlarına serilen ince ve uzun halı". (ITTS-323)

yastuğ: "yastık". (ITTS-324)

yel beşiği: "salıncak tipli olan, bir defa itmekle birkaç defa sallanan beşik" .(ITTS-325)

yerpize: "yelpaze".(ITTS-326)

zembelek: "makine v.s. eşyalarda esneyebilen bölüm, yay, zemberek". (ITTS-334)

zibil (Ar.): "çöp". (ITTS-335)

2.7.5. Ev ve Evin Bölümleri

'etebe: "Kerkük'ün eski evlerinde salon ve odaların önünde bulunan ve bütün odaları birbirine bağlayan, avludan büyük, eve ilk girilen yer, eşik". (ITTS-74), (TSİU-21)

amarat (Ar.): "apartman, bina". (ITA-124)

aralığ: "iki ev arasında yapılan duvar, bölme". (ITTS-61)

ayağyolı: "ayakyolu, tuvalet".(ITTS-64)

aynabent (Far.): "şişeden yapılmış oda". (ITA-125)

bağ (Far.): "bağ, bahçe, üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası, meyve bahçesi" (ITA-125)

bağ: "arsa"(KNB-98)

bahça (Far.): "bahçe". (ITA-125), (ÖTKVD-158)

balkona: "bir yapının genellikle dışarıya doğru çıkmış, çevresi duvar veya parmaklıkla çevreli bölümü". (ÖTKVD-158)

bastan (Far.): "bostan, sebze bahçesi, kavun-karpuz tarlası". (ITA-126)

beytune / beytüne (Ar.): "tek katlı evlerde, dama açılan kapı kenarında, yatak ve fazla eşya deposu olarak kullanılan, önü açık bir oda biçimindeki boşluk". (ITTS-88)

beyügev: "evin esas mekanlarını oluşturan atene, salon ve odaların toplamı". (ITTS-88)

bine (Ar.): "bina, yapı" (ITA-127)

bofye (Far.): "büfe, vitrin, yemek odasında sofra takımlarını koymaya yarayan dolap" .(ITTS-92)

camxana: "camla çevrilmiş ya da örtülmüş yer, vitrin, camekan" .(ITTS-99)

curum / hamam curımu: "hamamda su doldurup yıkanılan havuz". (ITTS-104)

çapar: "çalı ile yapılmış bağ ya da bahçe çiti". (ITTS-110)

çardah: "çardak, bostanlarda ve tarlalarda yapılan gölgelik" (ITA-130)

çırağlığ: "eskiden evlerde çırağın konduğu, bir insan boyu yüksekliğinde, duvarda yapılan alçı süslemeli oyuk". (ITTS-115)

dam dıreğı: "çatı kirişi, deprem kirişi". (ITTS-120)

dam: "çatı, tavan, evin terası". (ITTS-120), (ÖTKVD-158)

doxana/ dıvana/ divanxana: "büyük konaklardaki erkek misafir kabul salonu, herkesin gelip, acı kahve içtiği, sohbet dinleyebildiği, edebiyat, politika ve aktüalite konularının tartışıldığı erkekler meclisi, divanhane".(ITTS-128), krş duhana dohna (ITA-133), (ÖTKVD-158)

dör: "eski evlerde, "büyük ev" denilen bölümün önemli odası sayılan konuk odası". (ITTS-130), (KMG-256), (KNB-93), (ITA-133), (ÖTKVD-158), (TSİU-21)

dörbaşı /dörkellesı: "meclisin en iyi köşesi". (ITTS-130)

ebdeshane (Far.): "tuvalet, hela". (ITA-133), (ÖTKVD-158)

gömme dolap: "duvara gömülü dolap". (ITTS-153)

göz: "eski evlerde bölüm". (ITTS-152)

gurfa (Ar.): "oda".(ITA-138)

gügerenniğ: "yeşillik arazi, sebze tarlası, göverti" .(ITA-137)

halak: "eski tip evlerin giriş kapısında, kapıyı kilitlemek ve açmak için, bir elin geçebileceği genişlikte olan açıklık". (ITA-139)

hamam: "zemininin alt kısmı ve suyu, gaz, odun ya da hava gazıyla ısıtılan evdeki banyo". (ITTS-163), (ÖTKVD-158)

harap (Ar.): "yıkılmış bina kalıntısı, yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuş bina". (ITA-140)

havala (Ar.): "komşu evin odasını, damını ve avlusunu görebilen ev". (ITTS-164)

heviş (Ar.): "avlu". (ITTS-167), (ITA-139), (KMG-156), (ÖTKVD-158)

heyvan: "odaların çıkışı". (ÖTKVD-158)

hofa (Ar.): "çığdan ayrılmış çadırın bir bölümü, çadırlardan ayrı kurulan küçük ve özel bir çadır" (ITTS-168)

hol: kapının ön kısmı (ÖTKVD-158)

hücre (Ar.): "oda" (ITA-140), (ITTS-168), (ÖTKVD-158)

kenef (Ar.): "ayakyolu, tuvalet". (ITTS-191)

kessek: "genellikle köy evlerinin yapımındai, duvar örmek için kalıplara dökülüp, güneşte kurutulan saman ve balçık karışımı ilkel tuğla, kerpiç" (ITTS-193)

köşk: "eski Kerkük evlerinde salonun sağında ve solunda bulunan ve "etebeden" merdivenle çıkılan odanın üstündeki hububat ve eşya deposu" (ITTS-197), (ÖTKVD-158)

külxan: "baca" (ITTS-197), ÖTKVD-158)

kümbet: "kubbe, kubbeli yapı". (ITTS-197), (KMG-173)

küpliğ: “evin en serin köşesinde yapılan su küpü ve diğer korunması gereken gıda maddelerinin konulduğu oda ya da bölüme verilen ad”. (ITTS-198)

loda: “tarlalarda 10-15m. uzunluğunda ve 2-3 m. genişliğinde topraktan yapılmış saman deposu”. (ITTS-223)

loqıldan: “Kerkük’ün eski evlerinde, genellikle salon bölümününde tavana yakın olarak duvar yüzeyine yapılan evin değerli kullanım malzemeleri sergilenen, çerez ve kuru yemiş saklanan raf biçiminde alçı dekorasyonlu nişler”. (ITTS-223)

maben / mabeyn (Ar.): “eski büyük evlerde, haremlik bölümü ile selamlık bölümünü ayıran açıklık”. (ITTS-227)

mamar: kapıdan eve geçiş yolu, ince ve dar bir yol (ÖTKVD-158)

mısafır odası: “evde misafirleri konuk etmek için tahsis edilen oda, konak odası” (ITTS-234), Krş konağ odası (ÖTKVD-158)

mıtbaq (Ar.): “mutfak”.(ITTS-234)

nandın: “evlerde kullanılan, pişmiş topraktan yapılan ekmek deposu”. (ITTS-240)

nardivan: bir yer çıkmaya veya bir yerden inmeye yarayan basamaklar dizisi, badal basak (ÖTKVD-158)

ocağlığ: “yemek pişirilen yer”.(ITTS-247)

oda: evin odası. (ÖTKVD-158)

orta sırfa: “hamamın orta kısmında bulunan, zengin kimselerin fazla para ödeyerek orada yıkandıkları yüksekçe ve özel bölüm”. (ITTS-248)

pencere: yapıları veya tren vapur vb. ulaşım araçlarını aydınlatmak havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık. (ÖTKVD-158)

qantarma: “iki evin çatısını birbirine bağlayan köprü”.(ITTS-203)

qapı tappanı: “eski tip ev kapılarının alt kısmındaki, kapının hareketini sağlayan yuvarlak uç”. (ITTS-204)

qaşuğlığ: “Kerkük’ün eski evlerinin bazılarında, duvara yapılmış, raflı ve üst üste karşılıklı açılmış, sıra deliklerle kaşıkların asılmasına yarayan dekoratif eleman”. (ITTS-204)

qıyyıxlıx: “eski ve köy evlerinde yakıt olarak kullanılmak üzere, tandırın yanında, hayvan dışkısının depolandığı bölüm”. (ITTS-212)

qunqula: "eskiden, dam ve çardaklarda yapılan, dört yönü gözetlemek için delikli gözetleme kulası". (ITTS-217)

salon: bir evde konukları ağırlamakta kullanılan en geniş oda . (ÖTKVD-158)

sardap: "bodrum kat, zeminin altındaki, kiler, mahzen"(ITTS-270), krş serdab (saatçi-2024)

sehen: "avlu". (ITA-152)

sekkü / sekki: "kaldırım taşı ya da topraktan yapılan, oturulacak düz ve yüksek yer".(ITTS-272) (ÖTKVD-158)

sırxana: "Kerkük evlerinde para, altın ve benzeri değerli eşyaların saklandığı, genellikle salonun dibinden kapı ile geçilen ve haznenin arkasında olan, mahrem oda". (ITTS-276)

sıtara: "düşme tehlikesini önlemek için, çatı etrafına çekilen duvar". (ITTS-276)

sini kümbet: "Kerkük'ün eski salon ve atebenin örtüsünde kullanılan, sini tepsi biçiminde basık kubbe". (ITTS-277)

şaneşin (Far.): "eski evlerde, çıkıntılı, asma balkon". (ITTS-285)

şıqelet: "Kerkük'ün eski evlerinde, "dör" denilen büyük odanın en dibinde bulunan gözleri dolap olarak kullanılan ve üstüne yatak, yorgan ve benzeri eşyalar istif edilen gözü haneler". (ITTS-286)

taq: "törenlerde kurulan tente, sokağın bir kısmını kapatan ve sokağın her iki tarafından, evin mülkiyeti kendinde olan kişiler tarafından, üstünde tonozla oda inşa edilebilen kemer" .(ITTS-291)

taqaltı: "eski evlerde, evin ilk girişinde karşılaşılan tonozlu mekân". (ITTS-291), (ÖTKVD-158)

tarma: "villa tipi evlerde, üst kat odalarının önünden avluya bakan çıkma balkon". (ITTS-293)

tendürliğ: "tandır ve yanında yakacak deposu bulunan mekân". (ITTS-297)

terece: "Kerkük ve diğer Irak Türkmen bölgelerinin eski tip evlerinde özellikle dör ve yangözlerin duvarlarında, içten oyulan, "sağır pencere " olarak inşa edilen en ufak tefek eşya koymaya yarayan göz". (ITTS-299), (ITA-156), (TSİU-21)

xezne (Ar.): "dörün sağında ve solunda yer alan yan göz". (ITTS-173)

xışım: "köy evinin tavanında, tütün ve hububat depolamak ve gözlerden saklamak için özel bir şekilde yapılan gizli bölüm". (ITTS-174)

xor torpağ: "köy evlerinin çatısının sıvasında kullanılan, kırmızı renkte, yapışkan bir tür toprak". (ITTS-175)

yan göz / yan dör: "eski evlerde, esas odanın bitişiğinde olan yardımcı oda". (ITTS-323), (ITA-159)

yatmağ odası: yatak odası (ÖTKVD-158)

yemek odası: yemek yenilen oda (ÖTKVD-158)

yev: "ev, konut" (ITTS-327)

zahra: "zahire, yiyecek gerektiği zaman harcanmak üzere anbarda saklanan hububat". (ITA-160), (ITTS-334)

zexre(Ar.): "kış mevsiminde kullanılmak üzere, yaz mevsiminde saklanan gıda maddeleri". (KMG-163), (ITTS-333)

2.7.6. Taşıtlar

'abbara (Ar.): "feribot". (ITTS-69)

'arabana (Ar.): "fayton". (ITTS-69)

amane: "şehir dâhilinde çalıştırılan binek araç, halk otobüsü". (KATS-1/92)

araba: "el arabası, tekerlekli kara taşıtı" .(ITA-124), (KNB-124)

belem: "en fazla nehirlerde kürekle yürütülen küçük kayık, sandal".(KATS-2/385), (ITTS-86)

bildozer: "ön kısmındaki bıçakla eski binaları yıkıp, taşı toprağı kaldıran ve yakıtla çalışan araba benzeri makine". (KATS-2/443)

buraqıç / bıraqıç: "masallarda adı geçen kötü ve yaşlı kadının uçmak için kullandığı araç". (ITTS-94)

demir at: "bisiklet". (ITTS-125)

el arabası: "el arabası". (ITA-134)

minek hayvan: "üzerine binmeye yarayan at ve eşek benzeri binek hayvan". (ITTS-235)

otombil (Ing): "araba, turumbel". (ITTS-249)

papağan: "vapur, gemi". (KATS-2/440)

papur / papır: "vapur". (ITTS-257)

pas: "otobüs". (KATS-2/460)

paşa 'arabanası: "ahşaptan yapılan, tek hayvan gücüyle çalışan yük taşıma aracı". (ITTS-258)

patpata: "motosiklet. (bu söz günümüzde pek kullanılmaz)" .(KATS-2/451)

payıskil (Ing): "bisiklet". (ITTS-258), krş peskil (KATS-2/475)

pikab: "yük taşıyan küçük kamyon, kamyonet". (KATS-2/496)

qamara: "araba". (KNB-75)

qemere (It): "şahsi araç". (ITTS-207)

qıfa /qıffa: "yuvarlak biçimde, dış kısmı ziftle takviye edilmiş küçük sandal". (ITTS-210)

qiter (Ar.): "tren" . (ITTS-213)

ravrava: "küçük çocukların düşmeden yürüyebilmelerini sağlamak için ahşaptan yapılan üç tekerli araç". (ITTS-265), (Saatçi-2024)

şemendefer (Far.): "tren". (ITTS-285)

tahtırevan: "havut, deve üstünde insan taşımaya mahsus süsle kaplı oturak". (KATS-3/527).

tayara (Ar.): "uçak". (ITTS-294)

tente otomobil: "üstü açık ya da üstü açılabilen araba tipi".(ITTS-298)

türümbel: "araba, otomobil". (ITA-157)

2.7.7. Mal, Mülk ve Para

'ene: "eskiden Irak'ta kullanılan dört filslik madeni para". (ITTS-73)

ag ahça: "gümüş sikke".(KATS-1/55)

ahça: "madeni para" .(KATS-1/22), (TB -29)

bahşış (Far.): "bir hizmet karşılığında hakkından ayrı olarak verilen para" (ITA-125)

bayramlığ: "bayramlarda çocuklara verilen para" .(ITTS-84)

bedel (Ar.): "kısa süre askerlik yapabilmek için devlete ödenen para". (ITTS-84)

belirli para: "Osmanlı zamanında çıkan beşlik kağıt para". (TB-29)

böçi: "(beçi), eski zamanda kullanılan madeni bir çeşit ufak para". (KATS-2/390), (TB -31)

cırık: "eski zamanlarda Kerkük ilinde kullanılan ufak bakır sikke (para)". (KATS-2/596), (TB-29)

çarhı: "Osmanlı Divanı'nın en ufak parası". (TB-29)

dinar: "(1) Irak'ın para birimi, (2) iskambil oyununda karo" (ITTS-127)

dirham: "pek eskiden kullanılan bir tür para, kağıt ve maden şekli bulunur". (TB-29)

ellılığ: "Irak'ın para birimi olan dinarın yirmide biri, elli fils". (ITTS-137)

filis (Ar.): "eskiden Irak'ta kullanılan, bakırdan yapılmış en küçük para birimi". (ITA-136)

herçliğ: "cepte taşınan ufak para, masraf için hazırlanan az miktarda para". (ITA-140)

kamrı: "eski Osmanlı parası, üzerinde Osmanlı hilali olduğu için halk tarafından "kamri" denir". (TB-29)"

kuruş: "eski Osmanlı parası". (TB-29)

lere: "lira". (ITA-147)

mahmadı: "eski Osmanlı parası".(TB-29)

mal (Ar.): "mal" . (ITA-147)

mangır: "eski Osmanlı parası". (TB-29), (ITA-147)

mecidiye: "halk tarafından "mecidiye" denir, yirmi kuruş değerinde gümüş para". (TB-29)

metlik: "eski Osmanlı parası, maden anlamına gelir". (TB-29)

miras (Ar.): "tereke, ölünün geride bıraktığı mal, mülk". (ITTS-235)

rüpye / rupiye: "Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Irak'ta bir süre kullanılan 75 fils değerindeki Hindistan parası". (ITTS-266), (TB-29)

tomar: "çok miktarda olan her şey". (ITTS-302)

tonqal para: "çok miktarda olan para". (ITTS-302)

xurda (Far.): "(horde), hurda, ufak parçalar, bozuk para, ince yapılı, narin". (ITTS-176)

xurda para: "bozuk para, madeni para". (ITTS-176)

yaraa: "para birimi". (TB-29)

2.7.8. Ölçü ve Ağırlık

adım: "75 cm. olarak kabul edilen uzunluk ölçüsü" (ITTS-57), (ÖTKVD-158)

arpa boyı: "yükseklik için kullanılan, bir başak boyu kadar olan uzunluk ölçüsü". (ITTS-62)

arşun: "parmak ucundan omuza kadar olan ve yaklaşık 68 cm.ye eşit olan uzunluk ölçü birimi". (ITTS-62), (KATS-1/40), (ÖTKVD-158)

ayağ: "ayağın baş parmağı ile tabanın sonu arasındaki mesafeye tekabül eden ve bir İngiliz foot'una eşit olan uzunluk birimi". (ITTS-63)

bakka: "demet, tutam, miktar". (ITA-125)

bar: "yük, ağırlık". (ITTS-81), (ITA-126)

barxana: "eski grup, takı, küçük kervan, kervanın eşya ve yiyeceğini taşıyan yük". (ITTS-81)

batman: "eskiden kullanılan 6 okka ağırlığında bir tartı birimi" . (KATS-1/376) ,(ITTS-84), (TB-35), (ÖTKVD-158)

bir barmax: "bir parmak kadar". (ÖTKVD-158)

bir buçuh: "bir buçuk, bir ve yarım" . (ITA-127)

bir demir: "bir defa sürülen tarla". (ITA-127), (Uluhan-2025)

bir hebbe: "azıcık"(ITTS-92)

boy: "normal insan boyu olarak hesaplanan yükseklik ve derinlik ölçü birimi". (ITTS-92), (ÖTKVD-158)

çeki daşı: "eskiden terazilerde kullanılan taş tartı birimi". (ITTS-111)

çeki: "eskiden kullanılan bir ağırlık ölçüsü". (ITTS-111)

çenge: "avuç dolusu, avucun tuttuğu kadar, parmakların yukarı doğru olarak elin alabileceği ölçüde". (ITA-130), (KMG-135), (ITTS-112)

çerek: "bir keviçin dörtte biri kadarı, bir ölçek". (KATS-1/639),(ITTS-112)

çeynem: "bir parça, ağızda çiğnenecek miktar kadar". (ITA-130),(ITTS-112)

dalya: "kireç ölçmek için kullanılan bir ölçek, 1 dalya = 50 kutu kireç". (ITTS-120)

dırem / dırhem (Ar.): "eskiden kullanılan bir okkanın dört yüzde biri ağırlığındaki bir tartı birimi". (ITTS-126)

diz: "bir derinlik ölçüsü". (ITTS-128)

dönüm /dönım: "2500 m. tutarında bir arazi ölçüsü". (ITTS-130)

endeze: "ölçü" .(KATS-1/182)

evlek: "100 m. tutarındaki ölçü birimi". (ITTS-139)

heleb arşını: "68.62 cm. uzunluğunda olan arşın". (ITTS-165)

hisse (Ar.): "pay" (ITA-140)

hoqqa: "iki buçuk kilo ağırlığında ağırlık ölçüsü" .(ITTS-168), (TB- 35), (ÖTKVD-158)

inc: "İngilizlerde 2,54 santimetreye muadil olan uzunluk ölçüsü, inç". (KATS-1/281)

istanbul hoqqası: "İstanbul Okkası, 1.282945 kg olan tartı birimi". (ITTS-179)

kasnağ: "enli çember" (ÖTKVD-158)

kavun / karpuz- patlıcan: "hepsi sayı ile satılırdı". (TB- 35)

Kerkük hoqqası: "İstanbul Okkası ağırlığında 5.6536 pound tartı birimi". (ITTS-192)

kevic, keviç: "18 kilo buğday alan, ahşaptan yapılmış, yuvarlak tahıl ölçeği". (ITTS-193)

kilo: "kilogram" (ÖTKVD-158)

kiraç çekisi: "kutu esaslı bir çekidir". (TB- 35)

köbek: "bir derinlik ölçüsü". (ITTS-195)

kumaş ölçüsü: "arşun, dört çeşit: 1-halp arşunu, 2-şah arşunu, 3-mamar arşunu, 4- Kerkük arşunu". (TB-35)

metir: yer meriyden çemberinin kırk milyonda biri olarak kabul edilen 100 cm'lik temel uzunluk ölçüsü birimi (ÖTKVD-158)

mıgdar: "miktar, bir şeyin ölçülebilen sayılabilen veya azalıp çoğalabilen durumu". (ITA-148)

mısqal (Ar.): "4.65 gram ağırlığında değerli taş ve maden ölçmede kullanılan ölçü birimi". (ITTS-234)

mil: "uzunca çizilmiş çizgi". (ITTS-234)

mimarı arşun: "24 parmak, yaklaşık 61 cm uzunluğunda olan arşın". (ITTS-235)

neft: "Kerkük'te neft (petrol) ölçüsü". (TB- 35)

oğada: “o kadar”. (ITTS-247)

olanca: “mevcut olan miktar”. (ITTS-291)

pavxa: “bir kürek miktarı kadar olan her hangi bir şey” . (ITTS-258)

pay: “pay, hisse, eşi, bölüm, kısmet, nasip”. (ITA-151), (ITTS-258)

qapan / qappan (Far.): “ağır yük tartılan kantar”. (ITTS-203)

qarın: “(1) karın, (2) hisse, pay”. (ITTS-204)

qemçe: “avuç dolusu”. (ITTS-207)

qeriş: “baş parmak ile küçük parmak arasındaki mesafeye tekabül eden bir uzunluk ölçüsü birimi”. (ITTS-208)

qulaç: “özellikle ipin uzunluğunu ölçmede kullanılan, gögüş genişliği dahil gerilmiş iki kolun uzunluğu kadar mesafe ölçüsü”. (ITTS-216)

qutu: “bir ağırlık ölçüsü birimi, 1 kutu = 18 Kerkük hokkası”. (ITTS-218)

süt: “testi dolusu satılır”. (TB- 35)

şah arşunı: “bir İngiliz yardı, 90 cm. uzunluğunda olan arşın” .(ITTS-283)

tağar: “540 kilo tutarında tahıl ölçek birimi”. (ITA-155),(ITTS-291), (Uluhan-2025)

taq: “tarla ve arazi sulama için ortaklar arasında su dağıtıma ölçü birimi, suyun tamamı 16 tak olarak hesaplanıp her ortağın ona göre hissesi belirlenir”. (ITTS-291)

tas: “yaklaşık 8-10 kilo tutaan bir tahıl ölçeği”. (ITTS-293)

taş çirkisi: “16 batman”. (TB- 35)

te’in (Ar.): “tespit edilmiş miktar, hisse, birine ayrılan ve sürekli verilen pay”. (ITTS-294)

terezi: “terazi”. (ITTS-299)

vezne (Ar.): “hububat ölçü birimi, bir teneke dolusu miktar”. (ITTS-317)

vuruştırmağ: “iki şeyi yan yana koyarak uzunluk, kalınlık ve kalitesini kıyaslamak, mukayese etmek”. (ITTS-318)

yoğurd: “kurutulmuş ve içi boşaltılmış kabak dolusu satılır”. (TB- 35)

yunk: “bir ölçü birimi”. (TB- 35)

2.8. Sanat ve Eğlence

2.8.1. Müzik Terimleri

2.8.1.1. Halay Adları

balaban: “bir halay türünün ismi “(ITTS-80)

çengi çağana: “çingene defçiği, çingene çalparası, zil ya da kaşık vurarak oynayan çingene” (ITTS-112)

2.8.1.2. Çalgı Adları

balaban: "eski kamış sapından yapılan ve çok güzel bir ses veren küçücük zurna". (ITTS-80)

borazan: "askeri musiki aletlerinden, madeni, halazuni şeklinde, içi boş, nefesli boru". (KATS-2/391)

bülil: "nefesli müzik aletlerinden, neye benzeyen ve daha çok çobanların kullandığı maden kaval" . (KATS-2/385)

bülül: "düdükten büyük olan, çobanların kullandığı bir çeşit kaval" . (ITTS-95)

cingi cingi: "çalgı aletlerinden çıkan ses". (ITA-129)

çarpara: "parmaklara geçirilen ve parmak hareketiyle birbirine vurulmak suretiyle tempo tutmaya yarayan metal aygıt, çalpara, kastanyet". (ITTS-110)

davul: "davul, mehter" (ITA-131) ,(ITT-121)

def (Ar.): "tef". (ITTS-123), Krş far. (ITA-132)

def dümbelek: "çalgı". (KNB-53)

def elem: "dini törenlerde, hacıları karşılamada kullanılan tef ve üzerinde dini yazılar örülmüş yeşil renk". (ITTS-123)

defi: "züppe, tef çalan anlamında olan bu kelime tef çalanların hareketli olmalarından kaynaklanmış". (KNB-102), ağır başlı olmayan kimse "(ITTS-123)

dunbuk / dımbelek / dümbelek: "dümbelek, darbuka". (ITTS-130)

düdük: "kavak". (ITA-133) (ITTS-131)

dümbelek (Far.): "darbuka". (ITA-133)

fırqa (Ar.): "bando, müzik takımı, sanatçı takımı". (ITTS-145)

fiqne: "zurnanın ağza alınanarak üflenen kısmı". (ITTS-145)

ğıramafon (Ing): "plak çalma aleti, pikap" .(ITTS-159)

meyter (Far.): "mehter". (ITA-148)

meyter: "davul".(ITTS-232),(KMG-201)

moziqa / muziqa (Ing): "müzik, müzik aleti". (ITTS-235)

naqqara (Ar.): "bir çeşit davul, dümbelek". (ITTS-239)

piyano: "kanun aleti gibi parmakla çalınan bir tür müzik aleti". (KATS-2/491)

qavan: "taş plak" (ITTS-204)

qırnata: "klarnet" (ITTS-211)

rabab / rabraba (Ar.): "yay ile çalınan genellikle göçebe Arapların kullandığı saza benzer ilkel bir çalgı" (ITTS-265)

santur: "kahvehanelerde makam ezgileriyle eşlik eden, halka mal olmuş çalgı aleti"(ITTS-270)

şavır: "kaval, ney". (ITA-154)

tar: "bir çeşit musiki alet, bunu Acem Türkleri çok kullanırlar". (KATS-3/507)

tırampet: "askeri müzik grubunda kullanılan küçük davul". (KATS-3/530).

zırnapa: "kamıştan yapılan ve üfleyerek çalınan çalgı, bir çeşit kaval" .(KMG-181), (ITTS-335)

zurna: "zurna" (ITA-161), (ITTS-335)

2.8.1.3. Makam Adları

abay: "yöresel ezgilerden gelgeli ve şarkı İsfahan makamlarının zemin bölümlerinde söylenilen nağmeli söz". (KATS-1/8)

açuh hicaz: "yerli ezgi çeşitlerinden bir makam, dugahda karar verir." (KATS-1/20)

agam agam hoyratı: "agam agam" sözleriyle başlayan nağmeli yerli yolcu hoyratı".(KATS-1/57)

agam agam: "Kerkük'te söylenen yolcu hoyratının başında tekrarlanan söz". (KATS-1/57)

allavyesi: "Kerkük'ün kuzey doğusunda uzun hava tarzında söylenilen bir makam."(KATS-1/80)

atıcı: " bir çeşit makam ezgisi".(KATS-1/15)

avşar: "Kerkük'te Türkmenler arasında uzun hava tarzında söylenen yaygın bir makam. (KATS-1/99)

ay can: "yerli ezgilerden maḳam formunda icra edilen nağmeli söz".KATS-1/108)

berzavi: "yerli bir makam ezgisi" (KATS-2/359)

beste (Far.): "beste, mani, nakaratlı mani". (ITA-127)

beşiri: "Kerkük Beyat makamıyla uyum sağlayan bir çeşit hoyrat ezgisi". (KATS-2/374)

beyat ʿacem : "yerli bir ezgi makamı".(KATS-2/424)

beyat faslı: "makamlar topluluğu". (KATS-2/425)

çargah: "uzun hava tarzında söylenen nağmeli uyumlu seslerden oluşan, yerli makam" (KATS-2/628)

diyiş: "deyiş, söyleyiş" .(ITA-132)

e bre yoldaş: "samimi hitap şeklini ifade eden bir söz, Erbil şehrinde muhalif hoyratının başında geçer ve bu makama nisbetle "bre yoldaş" bir terimi oluşmuştur".(KATS-1/116)

ebile neynim: "Kerkük'e mahsus olan "ʿömer gele" hoyratının zemin bölümünde söylenen bir söz". (KATS-1/116)

ehmed dayı: "yerli çargah makamıyla uyumlu bir çeşit hoyrat ezgisi". (KATS-1/123)

evc: "uzun hava tarzında söylenen nağmeli Kerkük mufalif hoyratı". (KATS-1/193)

gülgülü: "müzikte bir makam". (ITTS-155)

ibrahimi: " yerli bir makam"(KATS-1/116)

kesük: "Kerkük'te bir hoyrat usülunun adı". (ITTS-193)

leyle: "ninni, çocukları uyutmak için söylenen türkü" (ITTS-222)

me'ni: "şarkı".(ITTS-229)

pencgah: "nağmeli ve bir çeşit yerli ezgi makamı."(KATS-2/481)

tıflis: "yerli bir makam ezgisi" (KATS-3/545)

xoyrat / xoryat: "Irak Türkmenleri edebiyatında ve musikisinde önemli bir yer alan, cinaslı dörtlükler halinde olan bir çeşit düzme nazım ve ezgi şekli "(ITTS-175)

xurdalamağ: "hafiften türkü söylemek, mırıldanmak". (ITTS-176)

2.8.2. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları

'ete baçı: "bir tür çocuk oyunu". (ITTS-74)

adam yazı : "bir çeşit basit çocuk oyunu, çocuklardan birinin madeni parayı yukarıya doğru atarak oynadığı bir çeşit oyun". (KATS-1/29), (ITTS-57)

ağac at: "çocukların at olarak kullandıkları ağaç veya kamış ".(KATS-1/54)

ağaca minen: "çifte koltuk, degnekli bir çeşit çocuk oyunu, çocuklar ayaklarını yere değdirmeyerek, bu ağaçların kaidesinde, üçgen şeklinde bulunan tabanın üstüne koyarak, çamurlu ve sulu yerlerde yarış yaparlar". (KATS-1/55)

ağzıva gül burnıva rehan : "bir çeşit çocuk oyunu". (KATS-1/67)

alaylim bulaylim: "menekşe mendilim düşe". (ITÇO-109)

allı yeşilli: "çocuk toplanarak daire oluştururlar. İçlerinden biri de usta olur. Usta, çocukların çevresinde dönerek herhangi birinin omzuna yumruk vurur. Yumruğu yiyen çocuk, ustanın elindeki mendilin rengini bilmelidir. Bilmezse, mendilin rengini bilen başka çocuk çıkıncaya kadar usta dönmeye devam eder. Mendilin rengini bilen çocuk, ebe olup mendili ustadan alırken diğerleri de dağılırlar. Ebe, elindeki mendili kaçışan çocuklara vurmak için onları kovalar. Hangi çocuk mendille vurabilirse o ebe olur. Vuramazsa usta "Tas nefesin kes" adında bir tekerleme söyler ve çocuklar yeniden halka olurlar".(KATS-1/85), (ITİ-130)

armutı mizreh: "armut şeklinde olan çocuk oyuncağı, topaç.".(KATS-1/41)

arpa buğda: "arpa mı, buğday mı?". (ITÇO-109)

aşug oyunu: "hayvanlardan çıkan aşık kemiği ile oynanan bir oyundur. Aşıklar dizilerek bir başka aşık kemiği veya bilyeye vurarak oynanır". (ITİ-130)

atlı yayan: "bir çeşit çocuk oyunu, küçük çocuklar birbirlerinin sırtına binerek sokağı dolaşıp içlerinden birisi gelişi güzel bir ev sahabine seslenerek kapıdan "atlı yayan" yani "atlı mı? yaya mı?" diye sorar. Oradakilar oyunun mahiyyetini bildiklerinden, dışarıya çıkmadan soruya verdikleri cevaba göre, çocuklar ya sırt değişir ya da aynı halde "malaf "denilen yerlerine dönerler". (KATS-1/14)

axçi- buxçi: "fiş fiş kayıkçı". (ITÇO-108)

babıc kapma: "bir çeşit çocuk oyunu, salıncağa veya yel beşiğe binen iki kız çocuk, sırt sırta oturarak salladıkları beşiğin, altına attıkları pabucun tekini hangisi yakalarsa, arkadaşına onunla bir tokat vurur ve oyun devam eder". (KATS-2/294)

bacağ: "bacak, iskambil oyununda vale" (ITTS-79)

beg: "çocukların, bilye oyununda en arkada oturan ve ilk oynayacak olan oyuncu".(ITTS-85)

begardı: "bilye oyununda "beg"den sonra oynayan çocuk". (ITTS-85)

bel/ ha tak taka/ hüllüge zübüllüge: "birdir bir". (ITÇO-107)

beş beş: "çocukların, kağıt üzerinde oynadıkları bir oyun". (ITTS-88)

beş daş: "beş tane ufak ve yuvarlak taşla oynanan bir çeşit çocuk oyunu".(ITTS-88), (KATS-2/372)

bilyard: "üzerinde çubukla, top vurma oyununa mahsus, çuha döşeli, kenarlı masa, bilardo".(KATS-2/446)

ceyran kaç: "bir çeşit çocuk oyunu: çocuklardan biri, elleriyle iki çocuğun bir elini tutarak, bunları da kendi etrafında dolandırarak, birini ceyran, ötekisini tazı itibar eder. Döndükçe de tekrarlar "ceyran kaç tazı geldi" bu tekerleme, aynı zamanda atasözü olarak da kullanılır; mütehasıma yaranmak, görünüşüyle onları oyalama ve aldatma durumunda söylenir".(KATS-3/616)

cırıt: "at koşturarak oynanan yarış oyunu, cirit".(ITTS-102)

cızığa atma: "bu oyunda, birbiriyle iç içe çizilmiş üç dairenin olduğu bir alana, belli bir mesafeden "leplig/leplüg" denen yassı bir taş atılır. Atılan taş hangi aralığa düşerse, kazanan ona göre ceviz veya para alır". (ITİ-131)

cızzıhtan çıhma: "bir tür çocuk oyunu; yerde çizilmiş büyük bir daire içerisinde, tek ayak üzerinde duran çocuk, o bir ayağıyla da daireye girmek isteyen çocukları tekmeleyerek daireye girmelerine izin vemez. Havada kalan bu ayağı yere değerse oyunu kaybeder ve yerine daireye girebilmiş olan geçer" (KATS-3/617)

cüce leplig / leplüg: "sokaklarda, karşılıklı iki topluluk halinde oynanan bir oyundur. Oyun için iki taş gereklidir. Biri yassı ve iri olup "leplig/leplüg" adını alırken, diğeri küçük ve yuvarlarkolup ona da cüce

denir. Bu oyundaki iki topluluk sırayla, leplügü cüceye vurarak onu hedeflenen noktaya ulaştırmaya çalışır. Hangi topluluk erken ulaştırırsa o kazanır".(İTİ-131)

cüt adım: "çocuk oyunlarından ayak bağlama, iki ayakla zıplama, hoplama ve koşma".(KATS-3/608)

cüt aşuh: "bir çeşit aşık oyunu". (KATS-3/608)

çellik çubuğ / çellük çubuğ: "çocukların oynadıkları çelik, çomak oyunu". (ITTS-112)

çerxfelek / çerfelek: "döner dolap" (ITTS-112)

çırk: "çember çevirme". (ITÇO-109)

çim-sifon/ yedi sifon: "tombiliş- tombalak". (ITÇO-109)

çukura atma / muncuk / gülle: "bilye, misket". (ITÇO-107)

çukura atma: "bu oyun daha çok sokaklarda oynanır. Duvar dibine bir çukur açılır, çukura doğru kayısı çekirdekleri topluca atılır. Çukura tek sayıda çekirdek girerse, atan, o eli kaybetmiş olur. Çift sayıda çekirdeği çukara sokmayı başaran çocuksa oyunu kazanmış sayılır ve karşısındakinden o miktarda kayısı çekirdeği almaya hak kazanır".(KATS-3/640), (İTİ-131)

çuvala girmek: "çuval yarışı". (ITÇO-107)

çütbaş: "çocukların oynadığı bilye oyununda bir terim" (ITTS-105)

dağlı: "iskambil oyununda, yaşlı erkek resimli kağıt, papaz" (ITTS-119)

danguz tepme: "bu oyunda ebe olan biri, tek ayağı üzerinde dolaşarak yere değdirmediği ayağı ile diğerlerine vurmaya çalışır, onlar da ebeye vurmak için etrafında dolaşırlar, ebe çocuklardan birine ayağıyla vurabilirse ebelikten kurtulur, diğeri ebe olur". (İTİ-131)

daşgülle: "taştan imal edilen bilye" (ITTS-121)

deve deveci / dewe deweçi / ewelleme dewelleme: "çocuklar bu oyunu oynarken, sıra halinde dizilir. Sonra sıranın başındaki ile sonundaki arasında karşılıklı olarak şu tekerlemeler söylenir: "dewe deweci"".(ITÇO-108), (İTİ-131)

dolama: "bayramlarda, şenlik yerlerinde kurulan bir çeşit çocuk eğlendirme aracı" (ITTS-128)

dongız tepme: "bir çeşit çocuk oyunu "(ITTS-129)

döndermec: "aşıkla oynanan bir oyun".(ITTS-129)

duxtor duxtor: "doktorculuk". (ITÇO-108)

ev ev oyunu: "özellikle kız çocuklarının büyükleri taklit ederek, oyuncak ev kurup oynadıkları evcilik oyunu". (ITTS-139) , krş ete bacı(ITÇO-108)

ewelleme dewelleme: "daha çok, kış gecelerinde, yaşlıların da çocukların arasına katılıarak oynadığı bir oyundur. Bu oyunda çocuk halka şeklinde oturarak bacaklarını öne uzatırlar. Biri usta olarak çocukların bacaklarına sırayla dokunur ve şu tekerlemeyi söyler: "ewelleme dewelleme; igne igne, üci düğme, koz ağacı kotır geçi, yerine yurduna, su içer kurtına", tekerlemenin son hecesi hangi bacağa rast gelirse, o kişi bacağını yukarı kaldırır. Tekerlemeye, en son bacak ortada kalıncaya kadar tekrar edilir. Bacağın açıkta kalan kişi iki büklüm eğilip, "uştı uştı" oyunundaki gibi "zara zara zanbura" diye başlayan tekerleme söylenir ve oyun böylece devam eder". (ITİ-132), (KATS-1/248)

eznif: "bir tür domino oyunu, aznif".(ITTS-140)

fırfırı: "rüzgarla dönen, tekerlek şeklinde bir çocuk oyuncağı, fırıldak". (ITTS-144), krş firfira (Saatçi-2024)

gelin küreken / qawurçağ toyu: "gelin -güvey". (ITÇO-108)

göt / götatan / göteke: "iki uzun direğin üstüne konulan, üçüncü direğe bağlı üç ipin sarkan taraflarına tutturulan, daire şeklinde oturulacak bir tahtası olan, bayram şenliklerinde kurulan ve sadece büyüklerin kullanabileceği bir çeşit salıncak".(ITTS-152)

göz bağlama: "ebe olan çocuğun gözü bağlanır. Diğerleri de onun etrafında dolaşarak ona elleriyle vururlar. Ebe hangisine elini değdirirse ebelikten kurtulur, diğeri ebe olur". (ITÇO-108), (ITİ-132)

göz yumma / saxlan bacı: "ev içerisinde veya açık havada oynanan bir oyundur. Oyunu kızlarla erkekler birlikte oynayabilir, önce bir ebe tayin edilir. Ebe "mellef " denen yerde, gözlerini yumarken, diğerleri çeşitli yerlere saklanırlar. Sonra ebe saklananları bulmaya çalışır. Kimi bulur da yakalarsa onu "mellef"e getirir. Oyun bu şekilde tekrar edilir". (ITÇO-107), (ITTS-154), (ITİ-132)

gülle gülle (Bilye): "Kerkük'te daha çok erkek çocukların, bazen evlerde ,bazen de sokaklarda oynadıkları bir oyundur. Gülleyle birkaç şekilde oyun oynanır: bazen sokakta avuç içi kadar bir çukur açılır, bu çukura "tikke" denir. Çocuklar belli kurallara göre sırayla gülleleri tikkeye geçirmeye çalışırlar. Gülleyle oynanan diğer bir oyun da, karşılıklı biçimde birbirlerinin güllesini kendi güllesiyle vurmaya dayanır. Hem açık havada hem de kış gecelerinde, evde oynanan oyunun bu türlüsünde çocuklar, vurdukları bilyeyi kazanmış olurlar. Vuramadığı takdirde karşı taraf bilyesini atar".(ITTS-155), (ITİ-132)

güreş: "Türklerin ata sporu sayılan, güç ve erkeklik gösterisi kabul edilen güreş, Kerkük'te de ilgi çeken ve sıksık oynanan oyunlardandı. Güreş meydanı olarak "şor hamam" denen hamamın bir bölümü kullanırdı. Kerkük'te bu gibi yerlere "zorhana" denir, güreşçiler burada güreş tutar, idman yaparlardı". (ITİ-132)

hamamqulu: "kubbe biçiminde, toparlak kabartı haline getirilmiş ve üzerine az su serpilmiş toprağın, altını birkaç yerden oyup, içindeki toprağı almak suretiyle, içinde ateş yakarak oynanılan bir çocuk oyunu". (ITTS-163)

hana hana: "sek sek". (ITÇO-107)

hecle: "kızak kayma".(ITÇO-108)

helahop: "hulahop". (ITÇO-109)

hellük çubug/çubuk: "erkek çocuklarının açık havada oynadıkları bir oyundur. Oyunu oynamak için bir sopa bir de çubuk gereklidir. Sopaya "hellüg" denir. Bu oyunda 10 cm civarında, iki tarafı tıraş edilmiş çubuğun ucuna hellügle vurulur. Havalanırken dönmekte olan çubuğa, hellügle bir daha hızlıca vurulur, çubuğu daha uzak mesafeye ulaştıran kazanır". (ITÇO-107), krş hellüge (KMG-213), (ITİ-132)

hındır hop: "iki ucuna, birer çocuğun oturduğu ve karşılıklı olarak, havada yükselip inerek eğlenmelerini sağlayan, ortasından bir yere dayalı tahta kalas, tahteravalli". (ITTS-167)

hollac: "üç-beş yaşındaki çocukları eğlendirmek için oynanan bir oyundur. Büyüklerden biri, sırt üstü uzanıp çocuğun karnına ayaklarını dayayarak onu havaya kaldırır. Ayakları yerden kesilen çocuklar, bu oyunu çok eğlenceli bulurlar. Çocuk yukarıda, ayak üstündeyken, yerdeki, "hollaca" tekerlemesini söyleyip onu yere indirir. Oyun birkaç kere tekrar edilebilir". (ITİ-133)

hoqqa batman: "çocukların, topaç oyununda, oyunu kaybeden çocuğun, oyun gereği topacını kırmakta kullanılan kocaman taş".(ITTS-168)

igne mankas: ""zara zara" da denen bir nevi çocuk oyunu. Çocuklardan biri, yüzükoyun yerde uzanır. Öteki bir çocuk da onun beline yavaşça eliyle vurarak, hep birlikte "igne mankas" tekerlemesini söylerler".(KATS-1/273)

ip çekme: "halat çekme". (ITÇO-107)

ip ip: "bir çeşit kız çocuk oyunu; bir metre kadar bir ipin, iki ucunu, iki eliyle tutan çocuk, bunu ayaklarının altında ve başının üzerinde hızla döndürür. İp ayağına çarparsa oyunu başkası tekrarlar".(KATS-1/258), (ITÇO-107)

kağıtquşu: "çocukların, ucuna ip bağlayarak rüzgar yardımıyla havaya uçurdukları oyuncak, uçurtma".(ITTS-189), (ITÇO-107), krş Kağıtkuşı(ITİ-133)

kana kazma: "hane kazma". (ITÇO-107)

kapı tapanı: "daha çok, kız çocuklarının oynadığı bir oyundur. İki kız, sırt sırta verip kollarını birbirlerininkine sararlar, bu oyun sırasında çocuklardan biri eğilirken diğerinin ayakları yerden kesilip yukarı doğru kalkar. Eğilen kız "kapı tapanı" derken ayakları yukarıda ve diğerinin sırtında olan ise

“sumbak suyu” diye bir başka tekerlemeyle karşılık verir. Oyun bu şekilde birkaç tekrarlanarak devam eder”. (ITİ-134)

kara geldi: “çanak çömlek patladı”.(ITÇO-109)

kere kere: “bu oyun, tamamıyla erkek çocuklara mahsustur. Yaz gecelerinde sokaklarda oynanır. Oyunda, on yaşından büyük erkek çocukları iki topluluğa bölünürler. İçlerinden biri, “kere” adını alır. Birinci topluluk sokaklarda gezinirken, diğeri, çevredeki katranlık ve izbe yerlere (yıkık evler, boş arsalar vb.) saklanır. “Kere”, saklananların tarafında yer almamasına rağmen diğer toplulukla dolaşır ve gezinen topluluğun yaklaştığını arkadaşlarına şu tekerlemeyle haber verir “kere geldi kere, kaç”, çocuklar böylelikle sokakları dolaşırlar”. (ITİ-134)

kol kesme: “bu oyunda, çocuklar önce bir çember oluştururlar. Ebe, çemberin içinde durur bir çocuk da dairenin dışında bulunur. Ebe, çemberi yarıp onu yakalamak için çabalar. Bu arada “buradan keseyim mi” adında bir tekerleme söyler. Onlar da “günehti” adında bir başka tekerleme ile cevap verirler. Diğer çocuk da k”arnıma demir kazuhtı” diyerek arkadaşlarına karşılık verir. Bu çabanın sonucunda, dışarı sıçramayı başarırsa “mellef “ denen yere kadar çember dışındaki arkadaşını kovalar ve döve döve onu geri getirir. Oyun böyle devam eder”. (ITİ-133)

koşma: “koşu yarışı”. (ITÇO-107)

köse geldi: “çömçe gelin”. (ITÇO-108)

kurna kurna (köşe kapmaca): “kızların veya erkeklerin, evlerin avlularında, birlikte oynayabildikleri bir oyundur. Avlunun dört köşesini kapan dört çocuk, beşinciyi ortada bırakırlar. Ortada kalan çocuk, köşeleri değiştiren çocukların hareketi sırasında onlardan birine dokunabilirse onun köşesine geçer. Oyun böylece devam eder”. (ITİ-133)

kurna kurna: “yamba kapma”. (ITÇO-108)

kurtana kapan: “daha çok kızların oynadığı bir oyundur. Çocuklar ayakta halka yaparak dururlar. Çocuklardan biri, kurt olurken diğeri kuzu olur ve halka içine alınır. Halkanın etrafında dolaşan kurt “walla, kurtam kapıram (kurdum, vallahi kaparım)” derken kuzu rölündeki çocuğa en yakın duran çocuksa “walla neneyem, vermerem (anneyim, vallahi vermem)” diyerek onu kurttan sakınır”. (ITİ-133)

küllük: “bayramlarda, çocukları eğlendirmek için kurulan, oyun ve şenlik yeri”.(ITTS-197)

küpe: “oyun kağıdındaki kupa”.(ITTS-198)

legleg hawada/ hecci laqlaq hawada: “leylek havada”. (ITÇO-109)

lellük: “salıncak”.(KMG-279)

lıgav / lıgav oyunu: "bir kumaş ya da tahta üzerine çizilmiş, değişik resimleri zar atarak tahminde bulunmak suretiyle oynanan bir kumar oyunu" .(ITTS-222)

mehelle kırma: "erkeklerin oynadığı bir oyundur. Bir savaşı andıran bu oyun Kerkük'te iki mahallenin on beş yaşından büyük gençleri arasında oynanır" .(İTİ-134)

miçek: "bir çocuk yere uzanırken, diğerleri onu, kolundan ve bacaklarından tutarak sallarlar, bu sırada da şu tekerlemeleri söylerler: "çignim çiginim çiçeği"". (ITÇO-108), krş miçeg (İTİ-134)

mizreh: "Kerkük'te erkek çocuklarının sokaklarda oynadıkları en eğlenceli oyunlardan biri de mizrehtir. Türkiye Türkçesinde "topaç" diye adlandırılan "mizreh", tahtadan, kubbe biçiminde, avuç içine sığacak büyüklükte bir oyuncaktır. Ucunda bulunan kısıma "mıha leble" denir. Mizrehin döndürülebilmesi için yorgan ipliği kalınlığında bir cisim, lebleden başlayarak mizrehin etrafında, üst kısmında bir parmak boşluk kalıncaya kadar sarılır, sonra iplik hızla döndürülüerek çekilir, ancak elden bırakılmaz. Hızla dönen mizrehi vurmak için diğer çocuk da aynı şekilde mizrehini döndürürek bir yarışa girer". (İTİ-134), (ITÇO-108), krş mızrak (ITTS-234)

muncuğa gömen: "bir boncuğun önce saklanıp sonra bulunması şeklinde oynanan çocuk oyunu".(ITTS-235), muncug gömme (İTİ-134)

ninnetmeğ: "çocuğun oynaması, zıplaması". (ITTS-244)

oyunçağ: "oyuncak". (Cihangır-2023)

pam plis pos: "güzellik mi? çirkinlik mi?". (ITÇO-109)

pan pin pos: "çocuk oyununda, oyuna ilk başlamayı hak kazanan çocuğu belirlemek için kullanılan bir yöntem". (ITTS-257), (KATS-2/464)

papaz: "iskambil oyunu, iskambil kağıtların tümü". (ITTS-257)

pelle: "çelik-çomak oyununda, çelikle çomağa iki defa üst üste vurmak"(ITTS-259)

peş peş: "tekerlemeli bir tür çocuk oyunu". (KATS-2/476), (ITTS-260), (ITÇO-109),(İTİ-135)

pissig (kedi) ve sıçan (fare): "mendil". (ITÇO-108)

piştim takı: "bu oyundaki hareketler, kapı tapanı oyunundaki gibidir. Ancak tekerlemeleri değişiktir. Buna göre, eğilen kızdan başlamak üzere bu oyunda karşıklı olmak üzere tekerlemeler söylenir".(İTİ-135)

qanqavır: "çıngırak". (ITTS-202), krş kankavur (KMG-147)

qapı tappanı: "bir çocuk oyunu".(ITTS-204)

qaq: "çocukların bilye oyununda en sonda oynayan çocuk".(ITTS-204)

qavırcağ: "oyunck bebek". (ITTS-205)

qere geldi / qere hat: "geceleri oynanan bir çocuk oyunu".(ITTS-207)

qeyiş baldır: "dört köşede oturup bir halka oluşturan çocukların ebesi, elinde bir kemer tutup karşıdan çocuklara saldırıp tokatlamaya çalışan diğer bir çocuğu, elindeki kemeriyle püskürtmeye çalışması suretiyle oynanan bir çocuk oyunu".(ITTS-209)

qitar qitar: "trencilik". (ITÇO-108)

qonşu qonşu: "komşu komşu". (ITÇO-108)

quşvuran: "lastik, kuş lastiği, sapan". (ITTS-218)

ressim: "resim oyunu". (ITÇO-109)

sallanquç: "salıncak". (ITTS-270)

sapan devesi: "sapan kullanılarak yapılan kavga, Kerkük'ün iki yakasında oturan gençler ya da iki ayrı mahalle gençleri arasında önceden taraflarca belirlenmiş bir gün ve saatte, geleneksel ve yarışma niteliğinde olan, sapantaşı kullanılarak cereyan eden kavga".(ITTS-270)

sapan: "iki ucu ipli, orta yeri örme bir taş atma aracı".(ITTS-270)

sımıntayı: "uzun eşek". (ITÇO-109)

sıyrınçağ: "çocukların, oturup kayarak eğlenmeleri için çocuk bahçelerinde konan oyun aracı" .(ITTS-276)

sini zarf: "Türkmenlerin Irak'ta folklorik milli bir oyunu, özellikle Ramazan ayında oynanır".(KNB-33),Krş sini zerf (ITA-153), (ITTS-277)

stop stop: "tıp". (ITÇO-109)

şıq şıqa: "salladıkça ses çıkaran, yuvarlak ve saplı bir çocuk oyuncağı, çakıldak, çıngırak".(ITTS-288)

şıqşıqa: "salladıkça ses çıkaran, yuvarlak ve saplı bir çocuk oyuncağı". (ITTS-286)

şile şile / şille şillik: "kız çocuklarının seksek oyunu".(ITTS-287)

şingilen: "bir ucunda iğne bulunan, renkli kağıtlardan yapılmış, ok gibi havaya fırlatılan oyuncak".(ITTS-287)

şişirdan: "havayla dolu, kauçuktan yapılmış çocuk oyuncağı, balon".(ITTS-288)

şüşe gülle: "camdan imal edilmiş bilye".(ITTS-288)

taklabaz: "takla atma".(ITÇO-109)

taraqa (Ar.): "çocukların, eğlenmek amacıyla üzerine vurarak ses çıkardıkları kapsül" (ITTS-293)

tekmelecüt: "çocuklar, oyunlarına başlamadan önce içlerinden birisi, bir- iki ufak çakıl taşını avucunda saklayarak, karşısındakine "tek mi çift mi?" sorusunu yöneltir. Bilmesi durumunda oyunu o başlatır, bilmediğinde taşları saklayan kişi başlatır." (KATS-3/551), (ITTS-296), (ITÇO-109), (ITİ-135)

tendüre harab: "bir çeşit çocuk oyunu. Ayakta duran üç-dört çocuk bellerini azıcık öne doğru büküp, başlarını da birbirine yaklaştırarak, kollarını, birbirlerinin boynuna sarıp bir tandır şeklini alır. İki metre kadar uzunlukta bir ipin ucunu tutarlar, diğer ucunu da usta tutar ve tandırdan oluşan çocukların etrafında koruyucu olarak dolaşır. Dışarıda kalan başka bir çocuk, tandırı tahrip etmek için o üç-dört çocuktan birisinin sırtına binmegy çalışır." (KATS-3/561), (ITTS-297)

teppeye çıhma: "Kerkük'e bağlı, Dakuk ilçesinde icra edilen, bir tür çocuk oyunu" (KATS-3/522), (ITTS-297)

tike tike: "çocukların oynadığı sek sek oyunu".(ITTS-300)

tiwist: "bir dans türü".(KNB-127)

tomaqa: "çocuk oyununda, kamçı yerine kullanılan, ucuna düğüm atılmış büyük mendil".(ITTS-302)

top oyını: "futbol maçı".(ITTS-302)

tumı tumı: "bu oyunda çocuklar, iki topluluk halinde karşıklı şekilde sıraya dizilirler. Her topluluğun ustası ortalarında durur. Ebe olanlar beklerken, sırayı alanlar, kendi aralarında bir kelime üzerinde anlaşırlar. Sonra ustalar arasında "tumı tumı" tekerlemeleri karşıklı söylenir" (ITİ-135)

uçtı uçtı: "şaşırtmalı bir çocuk oyunu: çocuklar, bir halka halinde elinin dört parmağını büküp şehadet parmağını yukarıya doğru kaldırarak, önce "uçtı uçtı kuş uçtı" tekerlemesini söyler. Onlar da hep birden aynı işaretle "uçar" derler. Bu kez, usta şaşırtmalı olarak "deve uçtu" der. Çocuklardan bazıları doğru şekilde "uçmaz" bazıları da acele ederek "uçar" deyince oyundan çıkarılır. Sona kalan yarışmayı kazanarak, ustalığa yükselir ve oyun böylece devam eder. Bazen de çocukların çok küçük olmaları sebebiyle ustalığı devamlı olarak anne ve babadan biri üstlenir".(KATS-1/197), (ITTS-307), (ITÇO-109), (ITİ-136)

üç adım: " Kerkük'te çocukların bahar ve yaz aylarında oynadıkları bir oyundur. Tıpkı atletizmdeki gibi tek adım veya üç adım atlayarak yarışırlar. Daha uzun mesafeye atlayan kazanır".(KATS-1/195), (ITTS-311), (ITİ-135)

üç aşuh: "çocukların oynadığı kaşık oyunlarından bir çeşidi" .(KATS-1/196)

üç kağıd: "biri kırmızı, ikisi siyah, üç iskambil kağıdıyla göz şaşırtarak kağıdı saklama oyunu, bunda kırmızı kağıdın siyah renkler arasından bulunması şaşırtıcı olur. Devletçe yasaklanmış olduğu halde bu kumar oyunun bazı haylaz çapkınlar tarafından Kerkük ve başka yerlerde daha çok bayram günlerinde cadde ve sokaklarda icra edilir". (KATS-1/197)

üç taş: "turist". (ITÇO-108)

üskeg alçağ: "bir tur çocuk oyunu".(ITTS-311)

üzik sahlama: "bir çeşit çocuk oyunu, bu oyunun başı olan ebe, oturmakta olan çocuklardan birisinin kucağında sakladığı yüzüğü bulmaya çalışır." (KATS-1/218)

üzük saxlama: "yüzük saklama, fincan oyunu".(ITÇO-109)

xalas xalas/ kav kav: "adam kurtarma".(ITÇO-109)

xana xana (Far.): "çocukların oynadığı seksek oyunu" .(ITTS-171)

yadest: "lades oyunu".(ITTS-321)

yaşmala qurru: ""ıslak mı? kuru mu?" anlamına gelen bir tür çocuk oyunu".(ITTS-324)

yedi taş/ beş taş: "beş taş". (ITÇO-108)

yerden üskek veya üskek çixme: "deve-cüce, yer- taş oyunu". (ITÇO-109)

2.8.2.1. Çocuk Dilinde Sözcükler

'e'e: "çocuk dilinde pislik, dışkı".(ITTS-70), (TSİU-19)

'ö': "çocuk dilinde iğrenç bir şeyden tikinme ifadesi". (ITTS-74)

'ü'ü: "çocuk dilinde araba". (ITTS-75)

aba: "çocuk dilinde abla, büyük bacı, tanıdık bayan". (KATS-1/8)

anne: "çocuk dilinde nene, ana". (KATS- 1/96)

at: "çocuk dilinde vurmak" (TSİU-20)

bala: "çocuk, yavru". (ITTS-80)

be''e: "çocuk dilinde koyun, kuzu". (ITTS-85), (TSİU-19)

bıv / bıvva / buvva: "çocuk dilinde ateş yakan her nesne". (ITTS-90)

ciy: "çocuk dilinde ce". (ITTS-103), (TSİU-19)

ciz: "çocuk dilinde ateş" (TSİU-20)

cücü: "çocuk dilinde kuş, böcek".(ITTS-104), (TSİU-19)

çap: "çocuk dilinde alkış". (ITTS-112)

çeç: "çocuk dilinde el". (ITTS-111), (TSİU-19)

çıççı / çiççi: "çocuk dilinde para". (ITTS-112)

çılpek / çilpek / çırpek: "çocukların necasetini silmek ve temizlemek için, kundağın içine bırakılan paçavra ve hırka parçaları".(ITTS-112), (Saatçi-2024)

çiç / çüç: "çocuk dilinde oturmak". (ITTS-115), (TSİU-19)

çiş / çüş: "çocuk dilinde sidik".(ITTS-115), (TSİU-19)

di: "çocuk dilinde güldürmek" (TSİU-20)

did: “çocuk dilinde otomobil” (TSİU-19)

döz: “çocuk dilinde göz”. (ITTS-130)

eh: “çocuk dilinde şirin” (TSİU-19)

eye: “küçük çocuğun büyüğüne seslenirken söylediği söz “.(KATS-1/284)

gız / gızza: “çocuk dilinde diş”. (ITTS-151), (TSİU-19)

hav / havhav: “çocuk dilinde köpek”. (ITTS-164)

hecle: “yeni yürüyen çocukların düşmeden yürümelerini sağlayan genellikle ahşaptan yapılan üç tekerlikli araç”. (ITTS-165)

hem / hemmi: “çocuk dilinde yiyecek”. (ITTS-166), (TSİU-19)

huppa: “çocuk dilinde büyük, iri yarı”. (ITTS-168)

hühü: “1- korku, 2-çocuk öcü umacı, çocukları korkutmak için anılan hayali yaratık”. (ITTS-168), (TSİU-19)

ijja: “çocuk dilinde et”. (ITTS-179), (TSİU-19)

imeklemeğ: “emeklemek”. (ITTS-184)

inga: “çocuk dilinde ağlamak”. (ITTS-184)

kakka: “çocuk dilinde şeker, tatlı cinsinden her şey”. (ITTS-191), (TSİU-19)

kıh / kıhha: “çocuk dilinde pis, kirli, dokunulmaması gereken her şey”.(ITTS-193),(Saatçi-2020), (TSİU-19)

kın: “çocuk dilinde kırmak”. (ITTS-193), (TSİU-19)

kıtta: “çocuk öksürünce, sırtına hafifçe vurarak rahatlatmak için söylenen söz”.(ITTS-194), (Saatçi-2020), (TSİU-19)

kuççi: “köpek” (TSİU-19)

leyle / leyli: “ninni, çocukları yutmak için söylenen türkü”.(ITTS-222)

maç: “çocuk dilinde öpüş” (TSİU-20)

nin: “çocuk dilinde oynamak” (TSİU-20)

nuş: “afiyet olsun” (TSİU-20)

pap: “çocuk dilinde ayak”. (ITTS-257)

pappu: “çocuk dilinde ayakkabı”. (ITTS-257), (TSİU-19)

peppe: “çocuk dilinde ekmek”.(KMG-158), (ITTS-259), (TSİU-19)

percimek: “çocuk dilinde mercimek” (Saatçi-2020)

peş: “çocuk dilinde pak” (TSİU-20)

pıf: “çocuk dilinde üfrük”. (ITTS-260), (TSİU-19)

pıtta: “çocuk dilinde yumurta”. (ITTS-261)

pih pih: “çocuk dilinde küsmek”.(ITA-151)

piş / pişşi: “çocuk dilinde kedi”. (ITTS-262), (TSİU-19)

qurru memme: “yavru çocuğu oyalamak için ağzına konan yalancı meme”.(ITTS-217)

şüş: “çocuk dilinde yıkanma”. (ITTS-291)

tette: “çocuk dilinde giyim”.(ITTS-299)

tettedi: “çocuk dilinde oyuncak”. (KMG-159), (TSİU-19)

tetti etmeğ / tetti tetti yerımeg: “kısa adımlarla çabuk yürümek”. (ITTS-299), krş tetti (TSİU-19)

umma: “çocuk dilinde su”.(ITTS-308), (TSİU-19)

uvva: “çocuk dilinde yara ,yaralı, acıyan organ”. (ITTS-308), (TSİU-19)

üffe: “çocuk dilinde yiyecek yemek”. (ITTS-311), (TSİU-19)

ülle: “çocuk dilinde uyuma”. (ITTS-311), (Saatçi-2020), (TSİU-19)

xix etmeğ: “çocuk dilinde boğaza takılan yiyecek parçasını atmak için çocuğun yapması gereken hareketi anlatır”. (ITTS-174)

2.9. Soyut ve Sembolik Alanlar

2.9.1. Matematik ve Geometri

mırabba’(Ar.): “kare”.(ITTS-233)

mıselles (Ar.): “üçgen”. (ITTS-234)

2.9.2. Yaratık Adları

adam yen: “insan eti yiyen, yamyam”. (ITTS-57)

ajdaha: “büyük, türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarı. korkunç ve hayali bir hayvan”. (ITA-124)

al nenesi / al muncıgı: “loğusa kadınlara musallat olduğu ve ölümlerine sebep olduğu söylenen mühim yaratık, koruma çaresi olarak kadın kırmızı elbise giyer, boynuna kırmızı boncuk takar ve yanında iki bıçak bulundurur”. (KATS-1/88),(ITTS-60)

al: “lohusa kadınlarda musallat olduğu sayılan muhayyil yaratık, aslında fazla kan kaybetmekten ileri gelen ölüm hali”.(KATS-69)

canavar (Far.): “yırtıcı hayvan, cana kıyan yabani hayvan”. (ITA-129)

cidav: “genellikle at ve eşeklerde görülen derin yara”. (KATS-3/592),(ITTS-103)

cin (Ar.): "cin, gözle görülmeyen varlık". (ITA-129)

cücü ummacı: "eskiden çocukları korkutmak için adı kullanılan hayali yaratık". (ITTS-104)

ferişte: "ne cin ne melek".(KNB-119) hayalet (ITTS-144)

hesen qurt: "çocukları korkutmak amacıyla uydurulan hayali bir yaratık adı". (ITTS-166)

ifrit (Ar.): "ifrit, zararlı ve korkunç mitolojik mahluk". (ITA-141), (ITTS-75)

ilan donında: "yılan şeklinde ve maskesinde olan yaratık, yılan şeklini almış". (KATS-1/275)

mahluk(Ar.): "yaratık". (ITA-147)

ölet nenesi: "halk inanışına göre bir yaratık". (KATS 1/241)

peri (Far.): "peri".(ITA-151)

peri best: "perili, içine cin kaçmış kimse, peri hastalığı". (ITA-151)

qaratıq: "tarla ve bostanlarda hayvan ya da kuşları korkutmaya yarayan, insan biçimindeki kukla, bostan korkuluğu". (ITTS-204)

qeyiş baldır: "Hindistan'nın, baldırı kayış gibi kuru, zayıf yapılı ve çok koşabilen halkından bir sınıf. Bu vasıflara uygun, hayali bir yaratıkla çocuklar korkutulurdu". (ITTS-209)

qorxılığ: "çocukların kendisinden korkarak hastalandığına ve bu hastalığın ancak suya kurşun dökülerek iyileşeceğine inanılan hayali yaratık". (ITTS-216)

qulyabanı: "çocukların korktuğu hayali bir yaratık, öcü, hortlak". (ITTS-217)

sıl'ıvva: "eskiden çocukları korkutmak için anılan gerçek dışı yaratık". (ITTS-275)

2.9.3. Kalıp İfadeler

aferin: afferin (TKHA-K -144)

afiyet ossun (1): "Araplarda (bilafiye) şeklinde kullanılır" yemeklerden sonra söylenir". (Mehmet-2008)

afiyet ossun (2): "banyodan sonra söylenir". (Mehmet-2008)

ağ baxt: "ak baht". (KÇF-18), (ITF -58) / bahtı açık kişi için sylenir

ağamsan: "büyüğümsün, ağa" (AB-28) / yaşlı kişler için söylenir

ağzıva qurban: ağzına kurban (TKHA-K -144) /söylenen bir sözün hoşuna gidilmesi

ağzıva sağlığ: ağzına sağlık (TKHA-K -144) / Söylenen bir sözün hoşuna gidilmesi

Allah adamı: "(1) saf, yüreği temiz, güvenilir kişi, (2) kendini dine adayan kişi".(ITTS-60)

Allah af etsin özünü: "Allah affetsin onu"/ biri vefat ettikten sonra onun arkasından söylenir".(Mehmet-2008)

Allah af etsin: "Allah günahlarını affetsin" / vefat ettikten sonra söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah bahtını açsın: "Allah bahtını açık etsin" / kız istemesinde söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah çok itsin ve ya çok osun: "Allah bereket versin" / misafirlikte getirilen veya yenilen yemekten sonra söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah daha acı göstermesin: "Allah daha fazla acı göstermesin" / evladı kötü olay yaşadığında aileye söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah daha göstermesin: "Allah bir daha yaşatmasın" / kötü bir olay yaşandıktan sonra söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah eliyizden aldı gevliyizden de assın: "Allah elinizden aldı, gönlünüzden de alsın."/ Birisi vefat ettikten sonra söylenir".**(**Mehmet-2008)

Allah gitiği yerden utandırmasın: "Allah gittiği yerde onu mahçup etmesin" / dua anlamında biri yeni bir işe başladığında söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah ıntıkamını assın: "Allah onun intikamını alsın" / haksızlık yapıldığında söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah kudret karı: "hafifçe yağan kar". (TB-30)

Allah mesut etsin: "Allah mesut etsin" / nişan ve düğünden sonra söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah müberek etsin: "Allah hayırlı uğurlu etsin" / nişan ve düğünden sonra söylenir". **(**Mehmet-2008)

Allah neneli babalı büyük ıstın: "Allah analı babalı büyütsün" / kız çocuk doğuran hanıma söylenir. **(**Mehmet-2008)

Allah sabırlığ versin: Allah sabır versin/ genç yaşta ölen için kullanılır **/** bir musibet için söylenir. (Mehmet-2008)

Allah saklasın beklesin: "Allah saklasın ve beklesin" / uzak bir yere giderken söylenir. **(**Mehmet-2008)

Allah seniyden: "Allah seninle beraber olsun" / yola çıkarken söylenir (Mehmet;2008)

Allah utandırmasın: "Allah mahcup etmesin" / kız istemesinden sonra söylenir. **(**Mehmet-2008)

Allah yakaya tiksin: "Allah senin için saklasın" / yeni doğan bebek için söylenir. **(**Mehmet-2008)

Allah yıldızlarını yakıştırsın: "Allah yıldızlarını uyumlu hala getirsin" / nişanlandıktan veya evlendikten sonra söylenir **(**Mehmet-2008)

Allah'a emanet: "Allah'a emanet ol" / yolcu ettikten sonra söylenir. (Mehmet-2008)

Allahın emri bitir: "ölmek-vefat etmek", vefat eden kişinin arkasından söylenen bir sözcük".(ITTS-124), (ITA-124)

altun taht: altın taht (ITF -58), (KÇF-18) / mevki anlamında söylenir

ayağının altında ölüm: canım sana feda olsun (AB-28) /fedakerlik anlamında söylenir

babalı neneli büyük osun: "babalı analı büyüsün" / yeni doğan bebeğin ailesine söylenir. **(**Mehmet-2008)

barını yesen: "meyvesini yiyesin" / çocuklarının başarılarına şahit olasın anlamında söylenir. **(**Mehmet-2008)

başa kimin osun: "erkek çocuk doğuran annelere bunlar söylenir" **(**Mehmet-2008)

başa kimin: "başarılı olasın" /yeni doğan bebek için söylenir. (ITTS-82)

başına dolanım: "kişi hasta olduğunda denir, her ihtiyacını karşılarım anlamında kullanılır". (AB-28)

başıva dolanım: başına dolanayım, ihtiyaçını karşılayım (TKHA-K -144) / yalvarma bildiren

başıva dönüm: başının etrafında döneyim, bir isteğin, bir ihtiyacın olunca yardımcı olayım (TKHA-K -144) / yalvarma bildiren

başıyız sağ ossun: "başınız sağ olsun" / vefat eden kişinin ailesine söylenir. **(**Mehmet-2008)

bayramıy mübarek ossun: "bayramın Mübarek olsun" / bayramlaşmada söylenir.

beddee: birinin aleyhinde edilen dua, ilenme, ilenç (ITA-126), (ITTS-85) /yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

beşik kursun: "beşik kullansın" **(**Mehmet-2008)

boyıva dönüm: boynuna dolanayım (TKHA-K -144) yalvarma bildiren

boyıva hayran: boynuna hayran olurum (TKHA-K -144) / beğeni bildiren

boyıva qurban: boynuna kurban olayım (TKHA-K -144) / beğeni bildiren

boynu azad osun: "hakkı helal olsun" / helallık isterken söylenir. **(**Mehmet-2008)

büyüğümsen / ağamsan: benden büyüksün, ağasın (ITF-56) / beğeni bildiren

büyüğümsen: "benden büyüksün, büyüğüm sensin". (AB-28) / yaşlılar kişiler için söylenir

cennet mekan yeri osun: "mekanı cennet olsun" / kişi vefat ettikten sonra söylenir. **(**Mehmet;2008)

çamır başıva: çamır başına (TKHA-K -153) / yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

çok bayramlar göresen: "daha çok bayramlar görürsün inşallah" / daha çok yaşa uzun ömürlerin olsun, bayramlaşma zamanı söylenir **(**Mehmet-2008)

dayım bayramda olasan: "her daim bayramda olasın" / her günün bayram gibi olsun / bayramlaşmada söylenir **(**Mehmet-2008)

dilerem kızıma: kızım için dilerim (ITF -58) / beğeni bildiren

dili uzun: dili uzun (TKHA-K -154) / çok konuşan veya her lafa cevap veren kimseye söylenir

ekmegiv nar qapağına dönsin: ekmeğin nar kapağına dönsün(TKHA-K -154) / yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

eliy artığı: "eliy artığı bir aş yedim çok tatlıydı"/ ellerinden bir yemek yedim çok lezzetli idi, yemekten sonra söylenir **(**Mehmet-2008)

elleriye sağlığ çok datlıydı: "davetli, yemekten sonra ev hanımına veya yemeği yapan kadına söyler ve o afiyet olsun ya da noş can ossun cevabını verir" **(**Mehmet-2008)

evivden ev türesin: oğul, kız düğünü göresin (ITF -58)

eviyden ev töresin: evinden ev büyüsün **(**Mehmet-2008)

evlat süpürsün: çocuk süpürsün (AB-29) / yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

ferehten: "çay, kahve ikram edilen misafire "ziyade olsun" manasına gelen ziyad olsun demesine karşılık olarak "afiyet olsun" manasında kullanılan bir ifade" .(ITTS-144)

gelini ögüyce oynuyasay: gelinin önünde oynayasın/ oğlunun düğününde gelinin önünde oynayasın, oğlu olan anneler için kullanılır, iyi dilek anlamında söylenir **(**Mehmet;2008)

gettiğiv yere olsın: gittiğin yere olsun (TKHA-K -146) (Yolculuğa Çıkanlara veya Dönenlere Söylenen)

göz nefes değmesin: kem göz ve nazar değmesin/ gözden, nefisten sakınmak anlamında söylenir **(**Mehmet-2008)

göz nefes: "nazar". (ITA-137)

gözüm yolda dört gözle beklirem seni: "yine birini tevdi ederken veya uzak yerde bulunan bir dostun gelişini özlemle söylenir" **/** uzaklardan gelen birini beklerken söylenir **(**Mehmet-2008)

gözüv aydın olsın: gözün aydın (TKHA-K -146) / mutluluk dileme

gözüve hayran, boyuva kurban: gözüne hayran, boyuna kurban (ITF -56) (Beğeni Bildiren)

gözüy aydın: hayırlı uğurlu olsun, tebrik ederim / hayırlı uğurlu olsun, tebrik anlamında söylenir **(**Mehmet-2008)

gözüyden acı yaşı çikmesin: "ölüm göstermesin"/ gözünden acı göz yaşları dökülmesin, dökülen göz yaşların mutluluktan olsun anlamında söylenir **(**Mehmet-2008)

ğiyretsiz: cesaretsiz (TKHA-K -155)

haci olasan: haccı olursun inşallah/ hacca gidersin inşallah, bayramlarda yaşlılar için söylenir .**(**Mehmet-2008)

haq berder (Hakka asılan) olasan: hak müdür olasın (TKHA-K -155) /yolculuğa Çıkanlara veya Dönenlere Söylenen)

hayasız arvattan: bağıran çağıran kadın (KÇF-18)

heşe min huzur (Ar.): "hazır olanlardan uzak olsun, sözüm meclisten dışarı". (ITA-139)

hoş geldiyiz veya hoş geldiy: "seferden dönen birine söylenir" / yolculuktan gelen birine söylenir .(Mehmet-2008)

kalanlar sağ osun: kalanlar sağlıklı olsun/ vefat eden kişinin ailesine söylenir. **(**Mehmet-2008)

kalın sağlığdan: "sağlıkla kalınız"/ misafirlikten çıktıktan sonra söylenir .(Mehmet-2008)

kan ettim kapıva düştüm: kan yaptım kapına düştüm (ITF-56)

Ku'ran okumak: "Allah kabul etsin"/ mevlütlerde okuyan kişiye söylenir **(**Mehmet-2008)

kurbanıv olum / başıva dönüm: kurban olurum sana, başına dolaşırım (ITF -56) (yalvarma bildiren)

kurbayın olum: "kurban olurum sana". (AB-28)

kuvat ossun: "kolay gelsin demektir, uzaktan gelen misafire söylenir ve bu arapçada (elguvva) şeklinde kullanılır". **(**Mehmet-2008)

meni elibaş gönderme: beni yalnız gönderme (ITF -56)

mesnediv üskeg olsın: nesebin yüksek olsun (TKHA-K -146)

mezarı nurla dosun: mezarı nurla dolsun / vefat eden kişinin ardından söylenir **(**Mehmet;2008)

namaz: "Allah kabul etsin söylenir".**(**Mehmet-2008)

ne datlıdı yen barmağın gemiri: "kemirmek, yavaş yavaş zevkle yemek, yemeği pişiren kendini överken söyler" **/** yemeği güzel ve tatlı olan kadınlara söylenir.**(**Mehmet-2008)

nevakim: "sakın ha".(ITTS-243)

noş can ossun: afiyet olsun. **(**Mehmet-2008)

oğlumu ey Allah'ım: oğlumu ay Allah'ım **/** Allah'ım oğlumu koru (KÇF-18) (Yolculuğa Çıkanlara veya Dönenlere Söylenen)

oğrıv xerli olsın: yolun açık olsun (TKHA-K -147) (Yolculuğa Çıkanlara veya Dönenlere Söylenen)

oğur (uğur)olsın: uğur olsun (TKHA-K -147) / yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

oğurıv xerli olsın: yolun açık olsun (TKHA-K -147) / yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

oruç: "Allah kabul etsin" .**(**Mehmet-2008)

ögüyce kol açasan: önünde kollarını kaldırıp açarsın / oğlu olan ve düğününü yapan aileye söylenir .**(**Mehmet-2008)

ömür boyu şad olasan: ömür boyu mutlu olasın / hayırlı ömürlerin olsun anlamında söylenir **(**Mehmet-2008)

önünde ölüm: "önünde ölürüm". (AB-28)

özü Allah'ı: "kendisi ve Allah'ı ne olduğunu bilir ve kendine Allah hesap sorar" . **(**Mehmet-2008)

özü rebbisi: "kendisi ve Allah'ı ne olduğunu bilir ve kendine Allah hesap sorar". **(**Mehmet-2008)

qadav alım: kadanı alıyım. (TKHA-K -146)

qadav canıma gelsin: kadan canıma gelsin . (TKHA-K -146)

qere xalayıq: "kara, siyah halayık" (KÇF-18)

qurbanıv olım: kurban olurum sana (TKHA-K -146) (yalvarma bildiren)

quvvatıv olsın: kolay gelsin, Allah güç kuvvet versin (TKHA-K -146) /yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

sefer selamet: yolculuğun selametle **/** yolculuğa çıkarken söylenir. **(**Mehmet;2008)

sene feda olum: "sana feda olurum". (AB-28)

sıfrayız dayım ossun: sofranız daim olsun / misafirlikte yemekten sonra söylenir. **(**Mehmet-2008)

sıhhat ossun: banyodan sonra söylenir. **(**Mehmet-2008)

siyah köle: siyah köle (KÇF-18)

temennisinde bulunmak: dilekte bulunmak (ITTS-179) / yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

toprağı bol olsın: toprağı bol olsun (TKHA-K -147) **/** yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

torpağınca yaşıyasız: onun toprağı kadar yaşayınız / vefat eden kişiyi anarken söylenir. **(**Mehmet-2008)

üzü ağ olsın: "sağ olsun anlamında iyi bir dilek" / yapılan bir işten sonra söylenir. (ITTS-312)

üzüvde muhammed nuru yoxtı: yüzünde Muhammed (Peygamber Efendimizin) nuru yok (TKHA-K-158)

üzüy ağ ossun: “en çok nişanlı kıza söylenir” / nişanlandıktan sonra hayırlı bir iş için söylenir**.** **(**Mehmet-2008)

var günı: “bolluk zamanı, maddi yönden rahat geçen günler”. (ITTS-317)

yarın birgün: “yakın zamanda, yakın gelecekte”. (ITTS-323)

yarın yıx o bir gün: “yarın değil, ötesi gün”.(ITTS-323)

yeddi oğlan babası olasan: yedi erkek çocuğu babası olasın (TKHA-K -147), (ITF -58) (mutluluk Dileme)

yedi oğlan babası veya nenesi olasan: yedi erkek çocuğun sahibi olasın / erkek çocuğu isteyen ailelere söylenir **(**Mehmet-2008)

yen bilir yimiyen ne biler: tadı çok güzel bir yemeğin ardından söylenir.**(**Mehmet-2008)

yen oğlan doğar yimiyen özn boğar: “bunları çarşıda yemek satanlar söylerler”. **(**Mehmet-2008)

yetimce: cimri (TKHA-K -159)

yıxılmış duvardan: yıkık duvardan (KÇF-18)

yolu açuğ olsın: yolun açık olsun (TKHA-K -147) / yolculuğa çıkanlara veya dönenlere söylenen

yoluyuz açığ osun: “yolunuz açık olsun” / yolculuk için söylenir.(Mehmet-2008)

zamana (Ar.): “devir, devran, şimdiki zaman”. (ITTS-333)

zamana uşağı: “şimdiki neslin, bu çağın evladı. Günümüz gereklerine uyan kuşak”. (ITTS-333)

zıyad olsun: “ziyade olsun” / yemekten sonra söylenir. (ITTS-335)

2.10. Dilsel ve Yapısal Unsurlar

2.10.1. Selamlaşma Sözleri

femenille: “Allah’a ısmarladık”. (ITA-136)

günorta xer: “iyi günler, öğle vaktin hayırlı olsun” (ITTS-156)

sebbeh xer: “hayırlı sabahlar, günaydın”.(ITTS-272)

2.10.2. Dil Bilgisi Görevleri

2.10.2.1. Soru Edatları

alasan: “(Allah’ını seversen) anlamında, yalvarma veya soru edatı, “Allah aşkına”, nolur”. (ITTS-60)

ha zaman: “ne zaman?”. (ITA-138)

hahsi: “hangisi?”(ITA-138)

hani: “hani?, nerede?, nerededir?”. (ITA-138)

hara: “nereye?”.(ITA-138)

harali: “nereli ?”. (ITA-138)

hayana: “hangi yana, hangi tarafa?” (ITA-138)

hayza: “nereye?” (ITA-138)

hayzı: “nereye, hangi yöne?” (ITA-138)

nagada: “ne kadar?, kıymet bildirir”. (ITA-149)

nağartaya: “kaç para?”. (ITTS-243)

nahsi: “hangisi?”. (ITA-149)

nanca: “ne kadar”. (ITA-149), (ITTS-240)

nancana: “ne kadar?”. (ITA-149)

nancaya: “ne kadara?, kaç paraya?”. (ITTS-240)

ne var: “ne var?, olabilir, mümkün”. (ITA-149)

ne vay: “ne var ki?, şayet, eğer, olur ki”. (ITA-149)

ne: “ne?”. (ITA-149)

neblım: “ne bileyim” (ITA-149)

nece kere: “kaç defa?”. (ITA-149)

nece/necce: “kaç?”.(ITA-149)

nece: “nasıl?”. (ITA-149)

neceyse: “nasılsa”. (ITTS-242)

neci: “ne için?, niye?”. (ITA-149)

neçe: “ne kadar?”. (ITTS-242)

neçeye: “ne kadara?, kaç p*araya?”. (ITTS-242)

neçi / neyçi / necin: “niçin?, niye?, nedeni nedir?”. (ITTS-242)

nedi: “nedir?”. (ITA-149)

nen / nan: ““ile” edatı”. (ITTS-243)

nesen: “nesin?, kimsin?”.(ITA-149)

nessen: “ne istiyorsun”.(ITA-149)

neye: “niye?, neden?, kaça?”.(ITA-149)

neyıvızdı: “neyiniz var?, ne oluyor size?”. (ITTS-243)

neyivdi: “neyin var?”. (ITTS-243)

neynedıv: “ne yaptın?”, (ITTS-243)

nişi: “niçin?, neden?”.(ITA-150)

nişin: “niçin?, neden?”.(ITA-150)

yavı: “neden?, niçin?”. (ITA-159)

2.10.2.2. Ünlem Edatları

a: “ünlem, kuvvetlendirme edatı”. (ITA: 124)

ah: “ünlem “. (ITA-124)

aman: “(1)ünlem, yardım istendiğini anlatır; korku, endişe ifade eder; bıkkınlık ve öfke, (2) beğenme ve hayranlık anlatır”. (ITA-124)

ayyaba: “şaşma bildirir, ünlem”. (ITTS-65)

be: “ya, peki”. (ITA-126)

bö: “korkutma ve sürpriz ünlemi”. (ITTS-93)

çamır başına: “yakını ölen kimseye acımak duygusunu belirten bir ünlem”. (ITTS-112)

çamır olaydı: “kötü bir durumu anlatan ünlem”. (ITTS-112)

çıx / çıxxa: “köpeği kovma ünlemi, hoşt”.(ITTS-112)

dad / dad bedad: “feryad figan, bir şeyden ya da bir kimseden usanılmış durumu gösteren ünlem”. (ITTS-119)

de: “di, hadi”. (ITA-132)

doyha: “aferin, ne güzel”. (ITTS-129)

doyha: “yuh anlamında ünlem”. (ITTS-129)

e: “peki”. (ITA-133)

ey be na: “tabii”. (ITA-135)

ey na var: “ey! ne var?”. (ITA-135)

ey: “peki” (ITA-135)

ha: “(1) ne var?, illa istek uyandırmak için kullanılır, (2)tehdit anlamında ünlem”. (ITA-138)

hammı: “hepsi”. (ITA-139)

heççe: “eşeği yürütme ünlemi; deh”. (ITTS-165)

heyyif (Ar.): “yazık, vah vah”. (ünlem) öç (ITTS-167)

ho ho: “uzakta olan birini çağırmak için kullanılan bir ünlem”.(ITA-138)

le: “ulan”. (ITA-147)

oh: “beğenmeyi ifade eden ünlem”. (ITTS-247)

oh: “oh, sevinç ya da hoşnutluk anlatır”.(ITA-150)

oho / oho hoho: "bir söz ya da davranışı beğenmemek durumunu ifade eden ünlem". (ITTS-247)

ö': "bir şeyin iğrenç ve tiksinecek şekilde olduğunu ifade eden ünlem".(ITTS-285)

peh: "ne güzel, oh". (ITTS-259)

pıxt: "bir korkutma ünlemi". (ITTS-261)

piş piş: "kedi çağırma ünlemi". (ITTS-262)

tırhev: "kaba bir durumu ya da bir sözü beğenmemeyi ifade eden ünlem". (ITTS-300)

uh: "uh, hayret bildirir".(ITA-157)

uşş: "sıkılma bildiren ünlem". (ITTS-307)

uy : "beklenmeyen durumda ve çok sıkıntılı zamanlarda söylenen sözlerin başına getirilir". (ITA-157)

üle / ülen / le: "erkek çocuklara seslenme, çağırma ünlemi, ulan". (ITTS-311)

vay / vaveyla / vaveyli (Ar.): "sıkıntı, musibet, eyvak, yazık". (ITTS-317)

vay halına: "vay canına". (ITTS-317)

vay nene: "korku, çoşku ünlemi". (ITTS-317)

vay vay: "(1)üzüntü, (2) bir durumu beğenmeyi bildiren ünlem". (ITTS-317)

vay vay: ""yazık, eyvah" gibi anlamları ifade eder, ağrı, acı gibi duyguları anlatır". (ITA-158)

vehhe / vehhey: "(ama niye?)" manasına gelen bir durum". (ITTS-317)

vehhe: "ineği yürütmek için çobanın kullandığı ünlem". (ITTS-317)

vışş: "şaşkınlık ve beğenmeme bildiren ünlem".(ITTS-318)

vi / viy: "şaşma ünlemi, Allah Allah". (ITTS-318)

villi / villi: "üzüntü, şaşma bildiren ünlem, eyvah". (ITTS-318)

viy çamır: "kaba, kötü bir durumu anlatmak için kullanılan ünlem".(ITTS-318)

viy: "şaşma ünlemi, vah vah, Allah Allah, hayret".(ITA-158)

yavı / yavız: "ama niçin?", "ama neden?" anlamına gelen ünlem". (ITTS-324)

yıx: "deveyi çökertmek için kullanılan ünlem".

yi: "ye". (ITA-160)

2.10.2.3. Bağlaçlar

amma (Ar.): ama

beez (Ar.): "bazı".(ITA-126)

beid (Ar.): "sonra".(ITA-126)

beke: "belki".(ITA-126)

bele: "böyle". (ITA-127)

beleyden: “böylelikle”. (ITA-127)

beli: “evet, fakat”. (ITA-127)

beri bak: “buraya bak”.(ITA-127)

bes (Far.): “pes, yalnız, yeter, fakat”.(ITA-127)

bınca: “bu kadar”. (ITA-127)

bıra: “buraya”. (ITA-127)

bırda: “burada”. (ITA-127)

bıtay: “bu taraf”. (ITA-128)

bi kere: “bu defa”. (ITA-128)

bi yan: “bu taraf”. (ITA-128)

bile: “dahi, bile”. (ITA-127)

bu kez: “bu defa”. (ITA-128)

bu yan: “bu taraf”. (ITA-128)

bura: “buraya”. (ITA-128)

burda: “burada”. (ITA-128)

buyza: “bu taraf”. (ITA-128)

eh: “evet, hayret bildirir”.(ITA-134)

ya (Ar.): “ya, hey”.(ITA-158)

ya (Far.): “ya, veya”.(ITA-158)

ye / yen / yaxut / yaxutta: “ya, veya, yoksa, yahut”. (ITTS-325)

2.10.2.4. Zamir

alttaki: “ki” aitlik eki ile yapılmış ve belirsiz zamiri olarak kullanılır”. (ITTS-49)

başka: “belirsizlik zamiri ”. (ITTS-49)

başkaları: “belirsizlik zamiri ”. (ITTS-49)

başkası: “belirsizlik zamiri ”. (ITTS-49)

beriki: “ki” aitlik eki ile yapılmış ve belirsiz zamiri olarak kullanılır”. (ITTS-49)

bıralarda: “yön eki alan işaret zamiri” . (ITTS-48)

bıralardan: “yön eki alan işaret zamiri”. (ITTS-48)

bıraları: “yön eki alan işaret zamiri”. (ITTS-48)

bir çokhı: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

bir kaçı: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

birdenesi: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

birisi: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

biz: “kişi zamiri, 1. çoğul şahıs” (ITTS-47)

bu / bı: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bular /bılar: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bulara / bılara: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bularda /bılarda: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bulardan / bılardan: “işaret zamiri” (ITTS-48)

buları /bıları: “işaret zamiri” (ITTS-48)

buların /bıların: “işaret zamiri” (ITTS-48)

buna /bına: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bunda / bında: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bunnan /bınnan: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bunu / bını: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bunun/ bının: “işaret zamiri” (ITTS-48)

bura /bıra: “yön eki alan işaret zamiri” (ITTS-48)

buralarda: “yön eki alan işaret zamiri” (ITTS-48)

buralardan: “yön eki alan işaret zamiri” (ITTS-48)

buraları: “yön eki alan işaret zamiri” (ITTS-48)

buranı /bıranı: “yön eki alan işaret zamiri” (ITTS-48)

burda / bırda: “yön eki alan işaret zamiri” (ITTS-48)

burdan / bırdan: “yön eki alan işaret zamiri” (ITTS-48)

filan: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

filanca: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

happımız: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

happıvız: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

hapsı: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

herkes: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

herkese: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

herkesıv: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

herkesi: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

herkesim: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

hiç biri: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

hiç kimse: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

hiçbir dene: “belirsizlik zamiri ” (ITTS-49)

kimdi: “tekil soru zamiri” (ITTS-48)

kimdiler: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

kime: “tekil soru zamiri” (ITTS-48)

kimi: “tekil soru zamiri” (ITTS-48)

kimim: “tekil soru zamiri” (ITTS-48)

kimin: “tekil soru zamiri” (ITTS-48)

kimiv: “tekil soru zamiri” (ITTS-48)

kimlerden: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

kimlere: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

kimleri: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

kimlerim: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

kimlerin: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

kimleriv: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

kimnen: “tekil soru zamiri” (ITTS-48)

kimse: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

kimseleri: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

kimsem: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

kimsen: “teklik soru zamiri” (ITTS-48)

kimseni: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

kimsesi: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

kimsev: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

kimseye: “belirsizlik zamiri ”(ITTS-49)

kimsiz: “çoğul soru zamiri” (ITTS-48)

men: “kişi zamiri, 1. tekil şahıs” (ITTS-47)

menimki: “”ki” aitlik eki ile yapılmış ve belirsiz zamiri olarak kullanılır”(ITTS-49)

muna /mına: “işaret zamiri” (ITTS-48)

munda /mında: “işaret zamiri” (ITTS-48)

munnan /mınnan: "işaret zamiri" (ITTS-48)

munu /mını: "işaret zamiri" (ITTS-48)

munun /mınnın: "işaret zamiri" (ITTS-48)

neden: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri "(ITTS-48)

nedi: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri "(ITTS-48)

nediler: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

nelerden: "nsanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

nelere: "nsanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

neleri: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

nelerim: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

nelerin: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

neleriv: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

nesen: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri"(ITTS-48)

nesiz: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için çoğul zamiri"(ITTS-48)

neye: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri "(ITTS-48)

neyi: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri"(ITTS-48)

neyim: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri"(ITTS-48)

neyin: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri"(ITTS-48)

neyiv: "insanlar dışındaki, canlı ve cansızlar için tekil zamiri "(ITTS-48)

o zamanki: "ki aitlik eki ile yapılmış ve belirsiz zamiri olarak kullanılır"(ITTS-49)

o: "kişi zamiri 3. tekil şahış" (ITTS-47)

o: "işaret zamiri" (ITTS-48)

olar: "kişi zamiri, 3. çoğul şahıs" (ITTS-47)

onda: "işaret zamiri" (ITTS-48)

onı: "işaret zamiri" (ITTS-48)

onın: "işaret zamiri" (ITTS-48)

onnan: "işaret zamiri" (ITTS-48)

ora: "yön eki alan işaret zamiri" (ITTS-48)

oranı: "yön eki alan işaret zamiri" (ITTS-48)

orda: "yön eki alan işaret zamiri" (ITTS-48)

ordan: "yön eki alan işaret zamiri" (ITTS-48)

özım: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özıv: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özi: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özimiz: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özü: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özüm: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özümüz: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özüv: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

özüvüz: “dönüşlülük zamiri” (ITTS-47)

sen: “kişi zamiri, 2. tekil şahıs” (ITTS-47)

senivki: “”ki“ aitlik eki ile yapılmış ve belirsizlik zamiri olarak kullanılır” (ITTS-49)

siz: “kişi zamiri, 2. çoğul şahıs” (ITTS-47)

şey: “belirsizlik zamiri” (ITTS-49)

şeylere: “belirsizlik zamiri”(ITTS-49)

şeyleri: “belirsizlik zamiri” (ITTS-49)

şeylerimiz: “belirsizlik zamiri” (ITTS-49)

şeyleriviz: “belirsizlik zamiri” (ITTS-49)

2.10.3. Yansıma Sözcükler

2.10.3.1. Yansıma Fiiller

‘anqılda- : “topaç atıldığı zaman düdük gibi ses çıkartmak” (ITTS-69)

‘arılda- : “çocuğun sebepsiz yere bağıra bağıra ağlaması” (ITTS-69)

avulda- : “kurtun ulaması” (ÖTKVD-183)

barmağ şarqıldat- : “el parmaklarıyla tempolu sesler çıkartmak, parmakla tempo tutmak, parmağı şaklatmak” (ITTS-81), “el ele vurunca şakırdar” (TSYK-656)

bılıklamak et- : “aş- yemek” (ÖTKVD-183)

bökulda- : “kaynayan suyun bökuldaması” (TB-30), (ÖTKVD-183)

burqulda- : “suyun ses çıkararak kaynaması, fokurdaması”. (ITTS-94)

cıkılde- : “kuşun cıkıldaması” (ÖTKVD-183)

cıngılda- : “çınlamak, acayip ses çıkarmak”. (ITTS-102)

cırılda- : “paslanmış kapı menteşesinin, ayakkabının ince ses çıkartması, gıcırdaması”. (ITTS-102), (ÖTKVD-183)

ciqılda- : “cıvıldamak”. (ITTS-103)

cirilda- : “diş gıcırdatma” (ÖTKVD-183)

fırqılda- : “fıkır fıkır gülmek”. (ITTS-145)

fişilde - : “akarsu” (TB-15), “akarsunun bol akarak ses çıkarması” (TSYK), (ÖTKVD-181)

gurulda- : “güçlü ses çıkarmak, gürlemek”. (ITTS-154)

gürülde- / gururlda- : “(1)gürül gürül ses çıkarmak” (TSYK-548), (ITA-137), (TB-15), “(2)bulutların çarpışarak ses çıkarması”.(ITTS-94), krş torulda- (ÖTKVD-181)

havulda- : “köpeğin havlaması” (ÖTKVED-183)

hırılda- : “(1) boş yere gülen”. (TB-15), “(2) hır hır diye ses çıkarmak”.(TSYK-557), (ÖTKVD-181)

hışılda- : “yağışın hışıldaması (yağmur), (TB-15)

horulda- : “devenin horuldaması” (ÖTKVD-183)

horulda- : “uyuyanın sesi, horuldamak” (TB-15), (ÖTKVD-183)

hurulda- : “yelin sesi, uğuldamak” (ÖTKVD-183), krş vuşulda- (TB-15)

hutulda- : kayınvalıdenin konuşmasına ve bir şeyi beğenmediği zaman söylenmesi” (TB-30)

kehılde- : “yorgunluk sonucu suratle nefes alıp vermek”. (ITTS-190)

kerx ol- : “sesin kısılması”. (ITTS-192)

kıfılda- : “kedinin kızdığı zaman “kıff” diye ses çıkarması”. (ITTS-193)

kırbılda- : “ateşin ses çıkarması” (ÖTKVD-18”)

kışılda- : “derelerin ses çıkarması” (ÖTKVD-183)

kurulda- : “karnın çıkardığı ses”(TB-15)

kutulde- : “kalbin atması” (ÖTKVED-183)

kümürden-: “gelinin içten çıkardığı ses” (TB-15), krş gümürden-(Saatçi-2024)

maçılda-: “öpüşme sesi”(TB-15)

mırılda- : “alçak sesle kendi kendine bir şeyler söylemek” (ITTS-234)

mırılda- : “hiçbir şey beğenmemek” (TB-15), (ÖTKVD-181)

mışılda- : “uyurken işitilecek şekilde nefes alıp vermek, hafif ses çıkararak uyumak” (ITTS-234)

mizilda- : “çocuğun mızmızlanması”(TB-15), (ÖTKVD-181)

narılda- : “yüksek sesle ve iğrenç şekilde bağırmak” (ITTS-240)

nıgnıgla- : “sofradaki her şeyden az az bir miktar yemek” (ITTS-243)

nıkılda- : “hastalıktan kaynaklanan rahatsızlığı sızlanarak belli etmek”(ITTS-244)

partılda- : “ses çıkararak patlamak” (TB-15), (ÖTKVD-181)

pırılda- : “büyük kuşun uçup gittiği gibi ortadan kaybolmak” (ITTS-261)

pırxılda- : “uyurken ses çıkarmak, horlamak” (ITTS-261), (ÖTKVED-183)

qıqılde- : “salyangozun sesi” (ÖTKVD-183)

qırçılda- : “ses çıkartarak yanmak, cayır cayır yanmak” (ITTS-210)

qırılde- : “kurbağanın sesi”(ÖTKVED-183)

qulağ civilde- : “kulak uğuldaması” (ITTS-216)

qurulda- : “açlıktan karnından ses çıkması” (ITTS-218)

qurulda- : “bağırsaklardaki rahatsızlık nedeniyle seslerin duyulması” (ITTS-204), (ÖTKVD-183)

qurulda-: “gök gürlemesi” (ÖTKVED-183)

sayna- : “keklik, bülbül, kuş ötmesi”(ITTS-271)

şarkılda- : “su sesi” **(**TB-15), (ÖTKVD-183)

şarpılda- : “tokat sesi, şapılamak” (ÖTKVD-183)

şarpıldat- : “bir şeyi yüksek ses çıkararak yere atmak ya da düşürmek” (ITTS-285), (ÖTKVD-183)

şarqılda- : “1-su, sesli ve bol bol akmak şakır şakır akmak, 2-yüksek ses çıkarmak, şakır şakır ses çıkarmak”(ITTS-284)

şurulda- /şırılda-: “suyun musluktan gereksiz yere akarken ses çıkartması” (ITTS-288), (ÖTKVD-183)

şurulda- : “terbiyesiz kadının sesi” (TB-15)

taqılda- : “takırdamak, eklem yerlerinden ses çıkması”(ITTS-292)

tarkılda- : “büyük bir şeyin kırılması”. (TB-16), (ÖTKVD-181)

tarkılda- : “küçük bir şeyin kırılması”(TB-15)

tarpılda- : “büyük bir şeyin düşmesi”. (TB-16), (ÖTKVD-181)

tıkılda- : “su damlaması, suyun tık tık diye damlaması”.(ITTS-300)

tırılda- : “tez (çabuk) ateş alırsa” (ÖTKVD-181)

tırpılda- : “hızla yere düşmek ya da bir şeye çarpıp ses çıkarmak”. (ITTS-300), (TB-16), ”(ITA-155)

vanqılda- : “viyak” sesi çıkartarak ağlamak, viyaklamak”. (ITTS-317)

vuşulda- : “başın içindeki ses” (ÖTKVD-183)

xırçılda- : “gıcırdamak”. (ITTS-174)

xışılda- : “sert ve kısık bir ses çıkarmak”. (ITTS-174)

xışılda- : “yağmur yağması” (ÖTKVD-183)

xışıldat- : “sert bir kumaşı ya da kâğıdı vs. oynatarak hışır hışır ettirmek”. (ITTS-174)

xurulda- : “uyurken ses çıkarmak, horlamak” (ITTS-176), (ÖTKVD-181)

zarılda- : “çocuğun gereksiz yere ve yüksek sesle ağlaması” (ITTS-333)

zavıncıla- : “acı acı sesler çıkararak kendini acındırmak, sızlamak”. (ITTS-333)

zırılda- : “hastalana kişinin çıkardığı ses” (TB-15)

zırılda- “baş ağrıtacak şekilde sürekli ağlamak”. (ITTS-335)

zingilde-: “kulağın zonklaması” (ÖTKVED-183)

ziyilde- : “hastalıktan ağlar gibi ses çıkarmak, inlemek”.(ITTS-336)

zonqılda- : “vücudun bir yerinin nabız atması gibi kesik ağrıması, zonklaması”.(ITTS-336)

2.10.3.2. Yansıma Adlar

‘ereb şıvanı: “düzensiz, kalabalık gürültülü yas sesi” (ITTS-73)

ay havar: “ah, feryat, büyük bir facia karşısında derin üzüntüyü beyan eder” (ITTS-64)

çağar: “yıldırım, şimşek” (ÖTKVED-183)

çaphın: “alkış, bir şeyin beğenildiğini anlatmak için el çarpma”. (ITA-130)

çığçığ sesli: “tiz sesli olan kimse”. (ITTS-102)

fizzeh: “acıklı çığlık”. (ITA-136) Krş “fizzah” (KMG-186)

ğırıltı: “uğultu”.(ITTS-160)

helhele: “zılgıt”.(ITTS-63), (Saatçi-2024)

henin ses: “ince ve sevimli ses, üzüntü dolu ses, kuran okumak ya da şarkı söylemek”. (ITTS-166)

horn sesi: “korna sesi”.(KNB-94)

hürbı / hürbü: “bağırma, acıklı çığlık”. (ITTS-168)

inga: “çocuk ağlaması”. (ITTS-185)

karışırı: “mide gurultusu” (ÖTKVED-183)

kırkır: “kahkaha”. (ITTS-193)

ne’le (Ar.): “yakınları ya da sevdikleri kişinin ölümü dolasıyla fazla üzüntü duyan kadınların bağırmaları” (ITTS-242)

pam pam: “ses taklidi” (KNB-144)

patlar: “barut”(TB-15), “patlayıp dağılmak, yayılmak” (TSYK-631)

pav: “çocuk tabancasının sesini andıran her türlü ses” (ITTS-258)

şaqşaq bilezik: "hafifçe kımıldandığı zaman hızla vurulmuş gibi şak şak diye ses çıkaran bir çeşit bilezik"(ITTS-285)

şere / hey vaşşere: "yakını ölenin derin üzüntüsünü ifade eden yüksek sesle ve bağırarak attığı nara". (ITTS-288)

şirin ses: "tatlı ses, güzel ses" (ITTS-288)

tap tap: "arkası kesilmeyen ayak sesleri" (ITTS-293)

taq: "kırılan bir cismin çıkardığı ses" (ITTS-291)

taqataq: "ard arda gelen kurşun sesleri"(ITTS-291)

taqqa: "silah patlaması"(ITTS-292)

uhçurug: "hıçkırık".(ITTS-311)

zort: "şişirilen yanağı sıkıştırarak alay ya da hakaret etmek maksadıyla çıkarılan ses, Arapça'da osuruk manasına gelen zartadan alınmış olabilir".(ITTS-336)

2.10.4. İkilemeler

2.10.4.1. Eş Anlamlı Sözcüklerden Oluşan

'ereb ürüb: "Araplar, Arapların alt tabakası". (ITTS-73)

'erş ferş (Ar.): "yer gök". (ITTS-64)

abır haya: "yüz, hasiyet, yüzsuyu, saygı, onur". (ITTS- 56)

açuh saçuh: "saçını örtmemiş ve aba giymemiş durumda olan kadın". (KATS-1/20)

adlı sanlı: "şöhretli, itibarlı". (KATS-1/30)

ahır uhır: "sona kalan çocuklar". (KATS-1/23)

alat edevat: "büyükli küçükli alet". (KATS-1/70)

allı ballı: "alu balu, vişne, bir tür ufak mayhoş erik, papazeri eriği".(ITTS-60)

aramah taramah: "her yeri araştırmak".(KATS-1/35)

asılsız fasılsız: "yalan dolan". (KATS-1/52)

ayın oyın: "hile fitne, desise, düzen, oyun".(KATS-1/113), (ITTS-65)

azar bazar: "doğrusu azar beyzar olacak, muztarib bıkkın"(KATS-1/43)

bag bağça: "sebzeli ve meyveli yer".(KATS-2/329)

bag bostan: "meyveli ve sebzeli yer".(KATS-2/329)

beleş battava: "karşılıksız, bedava". (ITTS-86)

boş battal: "tamamıyla boş olan, işsiz". (ITTS-92)

çalı çırpı: " yakmak için toplatılan çer çöp". (KATS-3/633), (ITTS-109)

can ciger: “birbirine çok yakın, birbirini çok seven akraba ya da dostlar”. (ITTS-99), (KATS-3/589)

çıp çıplağ: “anadan doğma üzerinde hiç bir giysi olmayan kişi”. (ITTS-114)

cıq nıq: “ses çıkarılan en ufak ses”. (ITTS-102)

çul çaput: “çaput, paçavra”. (ITTS-116)

değiş düğüş: “değiş tokuş, takas”. (ITTS-123)

egri bügri: “her yanı çarpık, kıvrımlı, eğilir bükülür”. (ITTS-135), (KATS-1/154)

eyilih sağlıh: “ne var ne yoh” hitabına karşı verilen yanıt sözü”.(KATS-1/286)

fakkır fukara: “fakir fukara, yoksullar, fakirler” (ITA-135)

fitne fasat: “ara bozan, onu bunu birbirine düşürmeye çalışan kimse”. (ITTS-146)

hilli havala: “dalavere”. (ITTS-167)

misk enber: “mis koku”.(ITTS-235)

naz nimet: “bolluk,varlık içinde olma”. (ITTS-241)

nekir nükür (Ar): “Nekir ve Münkir ölen insanı kabirde sorguya çeken iki melek”. (ITTS-242) ,(KNB-122)

ölçmeh biçmeh: “bir işi aklında yerleştirmek için fazlaca kurcalayıp düşünmek”. (KATS-1/236)

ot ocah: “dal budağı, kurumuş bitki, yakacak”. (KATS-1/190)

para pul: “para”. (KATS-2/453)

qab qaçağ: “tabak çanak, tencere, tava v.b mutfak eşyaları”. (ITTS-201)

qaza bele(Ar.): “musibet, acıklı olay kaza ve bela”. (ITTS-206)

qedir qiymet: “itibar saygı”. (ITTS-206)

şak şullaq / şap şullaq: “tekme tokat”. (ITTS-284)

Sappa sağlam: “sapasağlam”. (ITA-152)

söz hakat: “dedikodu, lakırdı”. (ITTS-278)

toz torpah: “bir binanın yıkılmasın beliren ve ufak toprak parçalarını ihtiva eden, keşif toz”. (KATS-3/573)

vara vurd: “kararsızlık sonucu kendi kendine konuşma”.(ITTS-317)

xer bereket (Ar.): “bolluk”. (ITTS-172)

xer xerat (Ar.): “sevap kazanmak için yapılan hayır işleri”. (ITTS-172)

yaşlı başlı: “olgunlaşmış, yaşı ilerlemiş kimse”. (ITTS-324)

yer yurd: “içinde yaşanılan ev bölge memleket”. (ITTS-326)

2.10.4.2. Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan

al keddeh ver keddeh: "iki kimse birbirleriyle aralarında söyleiyle yaptıkları karşılıklı latf ve ihsan". (KATS 1/79)

alacah vereceh: "alınması verilmesi gereken, taleb ve matlup, hesaplaşmak". (KATS-1/71)

alınmah verımeh: "gücüne gitmek, kötü bir söz karşılığında içerilemek ve dolmak" (KATS-1/90)

ard ög: "fena halde serbestlik, gelişi güzel uygunsuz söyleşi". (KATS-1/39)

başa göt: "bir kimse veya bir şeyin düz durumdan devrilerek ters düşme durumu". (KATS-2/312)

çar na çar: "ister istemez, çare, çaresiz". (ITTS-110)

çöl höl: "içinde insan, eşya vs.lerden hiç bir şey olmayan ev, bina ya da her hangi yer". (ITTS-116)

eken biçen: "ana ve babadan kinayedir". (KATS-1/157)

el ayah: "düşkün ve duyğusuz kimseler". (KATS-1/160)

eniş çıhış: "engebeli olan yer, iniş çıkış". (KATS-1/186)

erkeg dişi: "çift". (KATS-1/128)

essüg ziyad: "az miktar noksan veya fazla kusur". (KATS-1/140)

evlik kirşan: "kadınlar yanaklarına sürdükleri allık ve yumurta kabağından yapılmış beyaz boya" .(KATS-1/238), (ITTS-139)

eyi harab: "ister iyi olsun, ister kötü, şöyle böyle". (KATS-1/285)

ister istemez: "gönli razı olmadan mecbur olmak"(KATS-1/267)

olu olmaz: "olur olmaz, gerçekleşir gerçekleşmez, dogrı yanlış" (KATS 1/241), (ITA-150)

otay bı tay: "o ttaraf bu ttaraf, her taraf".(KATS-1/190)

oyan bı yan: "mukavele, care arama". (KATS-1/249)

oyza bıyza: "her tarafa başvurarak bir şey değiştirmeye çalışmak, mukavele etmek, şöyle böyle yapmak". (KATS-1/250)

ölüme dirilme: "kanaatle geçinmek iyi kötü". (ITA-150)

pek pis: "temizi pisinden ayırma". (KATS -2/479)

qaldır qoy: "sofrada Türk usulü servis".(ITTS-202)

qazma kürek: "kazma ile kazılan toprağı toplayıp atmaya mahsus, demir kürek". (ITTS-206), (KATS-1/79)

arvat kişi: "karı ve koca". (KATS-1/41)

az çoh: "oldukça şöyle böyle ister az ister çok".(KATS-1/44)

azdan çohtan: “az çok”.(KATS-1/44)

alan satan: “alıcı ve ṣatıcı”. (KATS-1/73)

alan veren: “alıcı ve verici müşteri bayi”. (KATS-1/74)

alt üst: “altı üste, üstü alta çevirlme”. (KATS-1/75)

al ver: “alışveriş, alım satım, ticaret, ilişki”. (KATS-1/89)

2.10.4.3. Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan

‘eze müze: “ıvır zıvır, öte beri, yaramayan eşyalar”. (ITTS-74)

alan talan: “halk malını karmakarışık biçimde yağmalama”. (KATS-1/73)

alat ulat(Ar.): “alet, cihaz, el aletleri”. (ITTS-60)

alavere dalavere: “önceki söz başının açıklaması”.(KATS-1/74)

allaq bullaq: “karma karışık, vaziyette olan nesne” .(ITTS-202)

arvad uşağ: “çoluk çocuk, aile”. (KATS-1/42)

asıl fasıl: “haseb ve neseb asıl fasıl ahtarma kızı ver getsin öz bahtına”. (KATS-1/52)

axır uxur: “sonda kalan, sonda gelen”. (ITTS-59)

aynız boynız: “olur olmaz, şöyle böyle”.(KATS-1/112)

bag bostan: “meyveli ve sebzeli yer”.(KATS-2/329)

bezek düzek: “süs, ziynet”. (ITTS-88)

bezenmeh düzenmeh: “her ṭrafıyla göze batacaḳ ḳadar süsli püsli olmaḳ.”.(KATS-2/369)

biz / siz: “ayrıcalık, farklı durum”. (KATS 2/368)

cındır pındır: “yırtık elbise, paçavra”. (ITTS-102)

çayır çimen: “yeşil ve kısa otla kaplı yer”. (KATS-3/635).

egılı bükılı: “egri bügri, eğilir bükülir”. (KATS-1/158)

essüg gedüg: “ayıp kusur”. (KATS-1/140)

ev uşax: “çoluk çocuk, aile”. (KATS-1/187) (ITTS-139)

ezer bezer: “anlamsız şeyler”. (ITTS-139), (KATS-1/131)

hisap kitap (Ar.): “kaleme dökülen her şey”. (ITTS-168)

hüsn ü cemal: “yüz güzelliği” (ITA-140)

igne iplik: “eti yagı gayet az olan, pek zayıf”.(KATS-1/272)

ildan aydan: “ayda yılda bir gelir”. (ITTS-184)

kelle qulağ: “kaba kalıp, çelim kıyafet”. (ITTS-191)

kes kimse : “akraba, eş dost, hısım” (ITTS-192)

lefkü lüfk: “ezilme, düzen bozulma”.(ITTS-221)

meyter moziqa: “müzik aletleri, müzik takımı”. (ITTS-232)

o bı: “o bı söylenir, başkaları, şu bu”. (KATS-1/188)

ogıl uşah: “çoluk çocuk, evlat, çocuklar ve torunlar”. (KATS-1/230)

oldı bitti: “bir daha tartışmasına gerek kalmayan, emr-i vaki”. (KATS-1/237)

ot odın: “ot ocah”. (KATS-1/190)

öskirme zikem: “öksürükle birlikte burun akıntısı, nezle”. (KATS-1/224)

part purt: “atıp tutma laf ve güf” . (KATS-2/457), (ITTS-258)

pis pinti: “temiz olmayan, temizliği sevmeyen, pislik içide yaşayan kimse”. (ITTS-262)

qalan qulan: “arta kalan, fazlalıklar”.(ITTS-202)

qar qırav: “kış mevsimin şiddetli soğuk günleri”. (ITTS-204)

qeyin quda: “erkek ve kadının her birinin ötekine göre akrabları”. (ITTS-209)

qır tök: “özen göstermeyip çoğu zaman elindeki tabak vs gibi eşyaları düşürüp kıran önemsiz kazalar yapan kimse, sakar”. (ITTS-211)

qırdı qaçtı: “kaba, düzenbaz, hileci, sahtekâr”. (ITTS-210)

ses sade: “ses, gürültü”. (ITTS-274)

şır şikil: “alay olarak söylenen suret biçim”.(ITTS-287)

tek tekeşer: “iki ayrı çiftin birer tanesi bir araya getirilip uyum sağlamayan yeni bir çift oluşma durumu”. (ITTS-296)

tek tük: “pek az ender sadece birkaç tane”. (ITTS-296)

top tüfeng: “silah mühimmet”. (ITTS-302)

toz duman: “havaya yükselen kalın toz tabakası”.(KATS-3/573)

toz tufan: “şidetli toz fırtınası”. (KATS-3/573)

üst baş: “giyim eşyaları, kılık kıyafet”. (KATS-1/222), (ITTS-312)

üst must: “giysi miysi”. (ITA-158)

üz göz: “utanmazlık, saygısızlık”. (KATS-1/214)

üzsız hayasız: “utanma duygusundan mahrum kimse”. (ITTS-312)

xıllık xeşek: “ıvır zıvır, işe yaramayaan eşya”. (ITTS-173)

xurda defek: “ıvır zıvır değersiz eşyalar”. (ITTS-176)

yağ bal: “sıkı ilişki, aşırı dostluk”. (ITTS-321)

yağ yımırta: “sahanda yumurta”. (ITTS-321)

yorğın arğın: "çok yorulmuş, bitkin". (ITTS-329)

2.10.4.4. Biri Anlamlı Biri Anlamsız Sözcüklerden Oluşan

ap açuh: "çok açık". (KATS -1/10)

axır xer: "kalender berburdar şaf iyi niyet". (ITTS-59)

bakkal çakkal: "bir araya yığışan çok sayıda gelişi güzel kimseler". (KATS-2/379)

bazar mazar: "Pazar mazar" (ITA-126)

beleş battava: "karşılıksız bedava" (ITTS-86)

çakır tikan: "kırda biten dikeni biçiminde bir bitki, karadiken" (ITA-130)

çaqqala badam: "badem, kayısı erik gibi yemişlerin ham ya da taze hali". (ITTS-109)

dar düdük: "kısa ve dar". (ITTS-121)

eski püski: "paçavra". (ITTS-138)

hazır buzur: "tıkırında her şey tamam, tam olarak hazır". (ITTS-164)

kor kütük: "gözü iyi görmeyen yaşlı insan". (ITTS-194)

temmuz tabaq: "temmuz ayının şiddetli sıcak günleri". (ITTS-297)

tentene tuman: "dantel ile süslü kadın külotu". (ITTS-298)

yalan palan: "uydurulmuş gerçek dışı laflar palavra" (ITTS-322, (ITA-159)

2.10.4.5. İkisi Anlamsız Sözcüklerden Oluşan

aldah dudah: "kandırıcı söz" . (KATS-1/79)

ene kona: "temenni ile yavaş yavaş, duraklaya duraklaya".(KATS-1/185)

eren türen: "uzak ülkeleri ifade eden bir sözcük". (ITTS-138)

filan fistikan: "falan feşmekan". (ITTS-145)

hurda firiş: "hurda fürüş, değersiz eşya satan". (ITA-141)

març murç: "fazla sarılıp öpüşme şapırtıyla öpme". (ITTS-228)

palas malas (Far.): "pelas-melas, eski kilim, keçe aba, çul". (ITA-151)

put perest(Far.): "puta taban" (ITTS-262)

sellim seyyid: "başörtüsü ve üst giyimi olmadan sokağa çıkan kadın". (ITTS-273)

yavan ağız-ağzı yavan: "konuşmayı güçlükle başaran kimse". (ITTS-324)

2.10.4.6. Aynı Sözcüklerden Oluşan

avaz avaz (Far.): "yüksek ses, nara, gürültü"(ITTS-63)

bel bele: "sırt sırta, yardımlaşmak". (ITA-127)

cartıcurt: "öğünmek amacıyla gelişi güzel konuşma, atıp tutma". (KATS-3/586)

çüter çüter: "ikişer". (ITTS-105)

dangur dangur: "gürültü". (ITTS-121)

dolaşa dolaşa: "gezine gezine". (ITTS-129)

ehe vehe: "allav callav, bir takım kimseler şu bu". (KATS-1/123)

perem perem: "paramparça" (ITA-151)

qaça qaça: "tıpış tıpış koşa koşa". (ITTS-201)

şallav şallav: "el ele vererek".(ITTS-284)

taptapa: "kurutulmuş tezek". (ITTS-293)

taq taq: "kapı koluyla kapı çalmanın sesi, leyleğin çıkardığı ses". (ITTS-292)

taqataq: "ard arda gelen kurşun sesleri". (ITTS-291)

türlü türlü: "şekil çeşit tarz başka başka". (ITA-157)

üz üze: "yüz yüze, karşı karşıya".(ITTS-312)

vas vas (Ar.): "kötü onakları akla getirip üzülen, evhamlı kimse" (ITTS-317)

xurda xurda: "yavaş yavaş, azıcık azıcık". (ITTS-176)

yumrı yumru: "yuvarlak, oval". (ITTS-329)

2.10.4.7. Yansıma Sözcüklerden Oluşan

çaşır çuşur: "şaşırmak". (ITTS-110)

gürüldüye gürüldüye: "gürüldeye gürüldeye, gürül gürül ses çıkarmak". (ITA-137)

küte küt: "bir işin şiddetini anlatan ifade". (ITTS-198)

paf puf: "laf güf, atıp tutma". (KATS-2/461)

part purt: "abartılı konuşma".(ITTS-258), (KATS-2/457)

pata küt: "düzensiz, sağa sola çarpma". (ITTS-258)

pata pat: "denk, eşit". (KATS-2/450)

qaça qaç: "koştura koştura koşturmaca telaş içinde koşuş". (ITTS-201)

qata qav: "koşturmaca". (ITTS-204)

qırra qır: "kaba, gürültülü, birbirine girip yüksek sesle tartışma ve boğuşma". (ITTS-211)

rüt qut: "çıplak çırılçıplak hiçbir varlığı ya da parası olmayan kimse". (ITTS-266)

şapur şuğur: "sonunu düşünmeden harcamak". (ITTS-284)

şaqır şuqır: "bolluk".(ITTS-283)

şarp şurp : "parayı hesapsız ve gereksiz yerlere harcamak". (ITTS-285)

şırrım şırrım: “parça parça”. (ITTS-287), (ITA-154)

şırtı pırtı: “kaba, düzensiz, kalitesiz kimse”. (ITTS-287)

tap tap: “arkası kesilmeyen ayak sesi”.(ITTS-293)

tırpı tırp: “gürültü dövülen sert bir cismin çıkardığı ses”. (ITTS-301)

zora zor: “güç bela yapılabilen iş”. (ITTS-336)

2.10.4.8. Sözcüklerden Birinde Ses Değişimi İle Oluşan

‘acaq macaq: “ufak tefek kırık dökük ve değersiz ev eşyası”. (ITTS-69)

‘attal battal (Ar.): “işsiz, boşta gezer”. (ITTS-82)

‘ellev cellev: “o, bu, sıradan kimseler”. (ITTS-72)

agır ugır: “taşınması pek kolay olmayan ve yaramayan ev eşyası”. (KATS-1/59)

alaca bulaca: “nasılsın sorusuna cevap olarak şaka kabilinden kullanılan bir deyim, şöyle böyle, allak bullak”. (KATS-1/71), (ITTS-59)

artıh martıh: “artık martık, yiyecek ya da su vs. içeceklerden geri kalan”. (ITA-124)

baqqal çaqqal: “alt tabakada olan kimseler elit olmayanlar”. (ITTS-80)

cık nık: “en ufakbir ses seda tekellüm”. (KATS-3/618)

cıncıq bıncıq: “incik boncuk, öteberi ufak tefek şeyler” **.**(ITTS-102)

cırt fırt: “patavatsız olur olmaz”. (ITTS-102)

çendır çündür: “eti yenilmeyen cıvık ve değersiz kısımları”. (ITTS-112)

didik midik: “didik didik, didiklenmiş olan”. (ITTS-126)

herhiz mersiz: “hırsız mırsız”. (ITA-140)

heşel feşel: “el ayak takımı, değersiz kimseler, halkın aşağı tabakası”. (ITTS-166)

hurda murda: “küçük müçük” (ITA-141)

ıvır zıvır: “işe yaramayan eşya”(KMG-237)

sabın mabın: “sabun mabun”. (ITA-152)

şey mey: “öte beri ıvır zıvır”. (ITTS-286), (ITA-154)

şıfte kıfte: “şişman”. (ITTS-286)

taq tuq: “takır tukur gürültü”.(ITTS-292)

xırıt mırıt: “değersiz şeyler”. (ITTS-174)

xırt pırt: “ıvır zıvır, ufak tefek ve kıymetsiz eşyalar”. (ITTS-174)

xırtık pırtık: “çok eski ve yamalı giysi”. (ITTS-174)

yırtığ pırtığ: “eskimiş yırtılmış giysiler” (ITTS-327), (ITA-160)

yurtığ pırtığ: "eskimiş yırtılmış giysiler". (ITTS-327)

züt müt: "benzerlik ifade eden sözcük". (ITTS-176)

2.10.4.9. Türkçe+ Arapça Sözcüklerden Oluşan

sorgı sual: "tahkikat, soruşturma". (ITTS-278)

üz haya: "utanma, ar duyma". (ITTS-312)

2.10.4.10. Edatlarla Bağlanan Sözcüklerden Oluşan

ayah ba ayah: "ayak be ayak" ayak ayak üstüne atmak". (IT125)

el be yehe: "kavga için bir kimsenin yakasını yakalama". (KATS-1/163)

ense be ense: "geri be geri, geriye dogrı". (KATS-1/183)

ev be ev: "bir evden öbür eve". (KATS-1/188)

gör ba gör: "ölenin arkasından söylenen ilenç, bir çeşit küfür" (ITA-137)

gün be gün: "kademili olarak, her gün geçtikçe günü gününe". (ITTS-155)

los be los: "karmakarışık". (ITTS-223), (KNB-211)

öz be öz: "gerçek söz katkısız besli melez olmayan kendi bildiğini yapmak". (ITTS-254)

pey der pey (Far.): "arka arkaya, yavaş yavaş, kademeli". (ITTS-260)

qanşar be qanşar: "karşı karşıya". (ITTS-203)

qız be qız: "karşılıklı kız evlendirmek". (ITTS-212)

ser be ser (Far.): "büsbütün, baştan başa". (ITTS-285)

tün be tün: "gor be gor, mezardan mezara". (KATS-3/577)

üç be üç: "üst üste üç" .(KATS-1/196)

üz be üz: "yüz be yüz, yüze karşı düpedüz". (KATS-1/213), (ITTS-312)

arha ba arha: "nesilden nesle". (KATS-1/38)

acug be acug: "inada karşı inadlık hınç alma". (KATS-1/17)

2.10.5. Fiiller

'ertlen-(Ar.): "övünmek" (ITA-135)

açığlan- : "açıklanmak" (ITA-124)

açıl- : "açılmak"(ITA-124)

ağart- : "ağartmak, tandırı ekmek yapmak için hazır duruma getirmek, tunlatmak"(ITA-124)

ağır gel- : "dokunmak, içe sindirmemek" (ITA-124)

aj- : “açmak” (ITA-124)

al- : “almak” (ITA-124)

Allah’ın emrin bitir- : “ölmek, vefat etmek” (ITA-124)

allat- : “aldatmak” (ITA-124)

ara- : “aramak” (ITA-124)

araşla- : “iki şeyi birbirinden ayırmak” (ITA-124)

aspap as- : “çamaşırı ipe sermek”. (ITTS-62)

atıl- : “atılmak” (ITA-125)

atış- : “atışmak, vuruşmak” (ITA-125)

av- : “ovmak, ufalamak” (ITA-125)

avar- : “evlenmek” (ITA-125)

axsırmağ: “hapşırmak”. (ITTS-59)

aydır- : “söylemek, haberdar etmek”. (Demirci-2004)

ayın- : “ayılmak, baygınlığı atlatmak” (ITA-125)

ayyirle- (Ar.): “ayıplamak, alay etmek, kınamak” (ITA-125)

azdır- : “kandırmak, aldatmak, doğru yoldan çıkarmak, baştan çıkarmak” (ITA-125)

bağla- : “bağlamak” (ITA-125)

bah- : “bakmak” (ITA-125)

bara gelme- : “bağın meyve vermesi” (ITA-126)

barış- : “barışmak” (ITA-126)

barıştır- : “barıştırmak”(ITA-126)

bas- : “basmak” (ITA-126)

bastır- : “bastırmak” (ITA-126)

başla- : “başlamak” (ITA-126)

bat- : “batmak” (ITA-126)

batır- : “batırmak” (ITA-126)

bayıl- : “bayılmak, kendini kaybetmek, kendinden geçmek, baygın hale gelmek” (ITA-126)

beğen- : “beğenmek” (ITA-126)

belli et- : “farkına varmak” (ITA-127)

besle- : “beslemek, yiyip içeceğini sağlamak, büyümek” (ITA-127)

beze- : “benzemek” (ITA-127)

bezen- : "bezenmek, süslenmek" (ITA-127)

bezet- : "bezetmek, süsletmek "(ITA-127)

biç- : "biçmek" (ITA-127)

bil- : "bilmek" (ITA-127)

birleştir- : "birleştirmek" (ITA-128)

biş- : "pişmek" (ITA-128)

biştir- : "biçtirmek" (ITA-128)

bit- : "(1) bitki büyütmek, (2) tükenmek" (ITA-128)

bitir- : "bitirmek, tamamlamak" (ITA-128)

boğ- : "boğmak" (ITA-128)

boğul- : "boğulmak" (ITA-128)

boşal- : "boşalmak" (ITA-128)

boşan- : "boşanmak (karı ve koca için mahkeme kararı ile ayrılmak" (ITA-128)

boşattır- : "boşatmak (ITA-128)

boyla- : "boylamak, ayak parmaklarının üstünde durup boynunu uzatarak bakmak; bir şeyi iyi görebilmek için kendini yukarıya doğru kaldırarak, boynunu uzatarak bakmak" (ITA-128)

boz- : "bozmak" (ITA-128)

böl- : "bölmek" (ITA-128)

buğaz ol- : "gebe olmak" (ITA-128)

buğazla- : "(1)boğazlamak, (2)hayvan kesmek" (ITA-128)

bulan- : "bulanmak" (ITA-128)

buriştir- : "buruşturmak" (KMG-164)

bük- : "bükmek" (ITA-128)

cala- : "salmak, salıvermek" (ITA-129)

canına takket- : "dayanılmaz durumuna gelmek, bir sıkıntının dayanılmaz hale gelmesi, sabrın tükenmesi" (ITA-129)

cerbet- : "cebretmek, zorlamak" (ITA-129)

ciğerim cıh- : "çok yorulmak" (ITA-129)

çabala- : "kımıldamak, hareket etmek, uğraşmak" (ITA-129)

çağır- : "çağırmak, seslenmek" (ITA-129)

çah- : "çakmak, kurşun atmak" (ITA-130)

çal- : “çalmak, vurmak, dövmek” (ITA-130)

çalabil- : “çalabilmek, vurabilmek” (ITA-130)

çaldır- : “çaldırmak, vurdurmak” (ITA-130)

çalın- : “alınmak, karışmak” (ITA-130)

çaş- : “şaşmak” (ITA-130)

çaşakal- : “şaşakalmak” (ITA-130)

çaşır- : “şaşırmak” (ITA-130)

çatla- : “çatlamak, yarılmak, üzüntüden ölmek” (ITA-130)

çek- : “çekmek” (ITA-130)

çekele-: “çekmek, çekme işini yapmak, bir şeyi yeinden kaldırmadan çekip götürmek, sürüklemek” (ITA-130)

çekil- : “çekilmek (ITA-130)

çektir- : “inek, kısrak ve eşek gibi hayvanları çiftleştirmek” (ITA-130)

çığır- : “çağırmak” (ITA-130)

çıh- : “çıkmak” (ITA-130)

çıhar- : “çıkarmak” (ITA-130)

çımra-: “kolu, paçayı, eteği sıvamak”. (ITA-130)

çıpılda - : “başkalarının duyamayacağı kadar yavaş konuşmak, fısıldamak” (ITA-130)

çilleyle gel- :“çiftleşme mevsiminde erkek devenin çiftleşme arzusu, erkek devenin dişi deveyi istemesi” (ITA-130)

çim- : “yıkanmak” (ITA-131)

çimdir- : “yıkatmak” (ITA-131)

dağıl- : “dağılmak” (ITA-131)

dağıt- : “dağıtmak” (ITA-131)

dal- : “dalmak, aldanmak” (ITA-131)

dalan- : dolanmak, amaçsız ve gelişigüzel gezinmek; telaşla dolaşmak (ITA-131)

damızdır- : “damla damla akıtmak” .(Demirci-2004)

dan get- : “güce gitmek, gücünmek, ağıra gitmek”. (ITA-131)

danış- : “danışmak, bir iş için bilgi veya yol sormak” (ITA-131)

darıh- : “sıkılmak” (ITA-131)

dart- : “öğütmek” (ITA-131)

daya- : “dayamak” (ITA-132)

de- : “demek” (ITA-132)

debbirle- (Ar.): “tedbir etmek, yolunu bulmak” (ITA-132)

defet- (Ar.): “uzaklaştırmak, savuşturmak” (ITA-132)

deg- : “değmek, dokunmak; değerinde olmak” (ITA-132)

değiş- : “değişmek” (ITA-132)

del- : “delmek” (ITA-132)

delin- : “delinmek” (ITA-132)

diskin- : “tiksinmek” (ITA-132)

dog- : “doğmak” (ITA-132)

doğra- : “doğramak” (ITA-132)

dola- : “dolamak” (ITA-132)

dolan- : “(1)dolanmak, (2) uzak yerde bir şeyi aramak” (ITA-133)

doldır- : “doldurmak” (ITA-133)

doldur- : “doldurmak “(ITA-133)

doy- : “doymak” (ITA-133)

döğ- : “dövmek” (ITA-133)

döğüş- : “dövüşmek” (ITA-133)

dön- : “dönmek” (ITA-133)

dönder- : “döndürmek, geri çevirmek” (ITA-133)

döz- : “dayanmak, tahammül etmek, katlanmak, sabretmek”. (Demirci-2004)

dur- : “durmak” (ITA-133)

dürt- : “(1)dürtmek, yumrukla hafifçe itmek; (2) bir nesnenin bir şeyin içine veya arasına girmesini sağlamak, sokmak” (ITA-133)

dürüstlen- : “düzeltmek, doğrulanmak” (ITA-133)

düş- : “düşmek” (ITA-133)

düşün- : “düşünmek” (ITA-133)

düzen- : “bezenmek, süslenmek; düzenli duruma gelmek” (ITA-133)

düzet- : “süsletmek, bezetmek; düzeltmek” (ITA-133)

ebille- : “doldurmak” (ITA-134)

effet- (Ar.) : “affetmek” (ITA-134)

efkele- : “mesaj yapmak, ovalamak” (ITA-134)

eğil- : “eğilmek” (ITA-134)

eğir- : “iğ ile iplik bükmek; eğirmek” (ITA-134)

eğlen- : “(1)eğlenmek, (2)gecikmek, oyalanmak” (ITA-134)

el ver- : “el vermek, yardım etmek; yakışmak, uygun olmak” (ITA-134)

ele- : “eylemek” (ITA-134)

ele bil- : “öyle bilmek” (ITA-134)

ele gel- : “ele gelmek, el ile tutulan şey” (ITA-134)

eline savı- : “yapmakta olduğu işten vazgeçmek” (ITA-134)

elinnen yan- : “elinden yanmak, bıktırmak, usandırmak” (ITA-134)

elleş- : “elleşmek” (ITA-134)

emir buyur- : “emretmek”(ITA-134)

emizdir- : “emzirmek, çocuğa anne göğsünden süt vermek” (ITA-135), (Saatçi-2024)

emret- : “emretmek” (ITA-135)

endir- : “indirmek” (ITA-135)

eş- : “eşmek” (ITA-135)

eşit- : “işitmek” (ITA-135)

et- : “etmek” (ITA-135)

evlen- : “evlenmek” (ITA-135)

evselen- : “(1)dağılmak; (2)arkasını dönmek” (ITA-135)

ez- : “ezmek” (ITA-135)

ezil- : “ezilmek” (ITA-135)

fart’et- : “aşırılık etmek, taşkınlık çıkartmak”(ITA-135)

ferehlen-(Ar.): “ferahlanmak, sıkıntı ve tasasının dağılması” (ITA-136)

fınkır-: “burundan çıkan pisliği temizlemek”. (Saatçi-2024)

fırlan- : “birden bire ve hızla bulunduğu yerden başka bir yana atılmak, hızlı hızlı sıçramak” (ITA-136)

fırrıklemeğ: “şiddetli ishal olmak”. (ITTS-145)

gasp et- : “gasbetmek, zorla alma, cebretmek” (ITA-137)

geber- : “ölmek (genellikle eti yenilmeyen hayvanlar için kullanılır, ayrıca kötü insanlar için de kullanılır)” (ITA-136)

geçin- : “(1)ölmek, (2)geçinmek, idare etmek” (ITA-136)

geçir- : “geçirmek”(ITA-136)

geçirt- : “geçirtmek” (ITA-136)

gej- : “geçmek” (ITA-136)

gel-: “gelmek” (ITA-136)

geş- : “geçmek” (ITA-136)

get- : “gitmek” (ITA-136)

getir- : “getirmek” (ITA-136)

gevil kır- : “gönül kırmak, birini çok üzecek bir davranışta bulunmak”. (ITA-136)

geybol- : “kaybolmak” (ITA-137)

gez- : “gezmek” (ITA-136)

gezdir- : “gezdirmek” (ITA-136)

gezebe gel- : “öfkelenmek” (ITA-137)

gir- : “(1)girmek, bir yere girmek; (2)giymek” (ITA-136)

girilde- : “gürüldemek” (ITA-136)

girin- : “giyinmek” (ITA-136)

girit- : “giydirmek” (ITA-136)

girle- : “gürlemek”(ITA-136)

göm- : “gömmek” (ITA-137)

gömil- : “gömülmek” (ITA-137)

gönder- : “göndermek” (ITA-137)

göndert- : “göndertmek” (ITA-137)

görık- : “görünmek” (ITA-137)

görset- : “göstermek” (ITA-137)

görük-: “görünmek” (ITA-137)

göster- : “göstermek” (ITA-137)

göstert- : “göstertmek” (ITA-137)

göz koy- : “gözetlemek; bir şeyi ele geçirme isteği gütmek, kötü niyetle bakmak” (ITA-137)

gözik- : “görünmek (ITA-137)

gözle- : “gözetmek, beklemek, dikkat etmek, casusluk etmek” (ITA-137)

gözleri gözi düş- : “beğenmek, sevmek, aşık olmak” (ITA-136)

gözün tik- : "gözünü dikmek, bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak" (ITA-137)

gül-: "gülmek" (ITA-130)

haklaş- : "karşılıklı olarak birbirine hakkını vermek, alacak verecek kalmaması, hakkından gelmek" (ITA-139)

halas et- : "kurtarmak" (ITA-140)

halas ol- : "kurtulmak" (ITA-140)

haraş ol- : "büyümek" (ITA-138), (Saatçi-2024)

hasret çek- : "hasretlik çekmek" (ITA-139)

hat et- : "feryat etmek" (ITA-138)

hayhır- : "haykırmak" (ITA-138)

hazırlan- : "hazırlanmak" (ITA-139)

heket et- : "hikaye anlatmak, konuşmak, görülen ve duyulan olayları detaylı bir şekilde anlatmak" (ITA-139)

helhele bas- : "sevinç çığlıkları atmak, zılgıt çekmek"(ITA-138)

helv. et- : "çaba göstermek, gayret etmek" (ITA-139)

hemd et- : "hamdetmek" (ITA-139)

her et- : "iyilik yapmak, karşılık beklemeden yardım etmek" (ITA-140)

herçle- : "harçlamak" (ITA-140)

hesap et- : "hesap etmek, saymak" (ITA-139)

hesset- : "hissetmek" (ITA-139)

hez et- (Ar.) : "hazzetmek, hoşlanmak, sevmek"(ITA-139)

hılas ol- : "halas olmak, kurtulmak" (ITA-140)

hımılda- : "homurdamak, söylemek, hımhım etmek" (ITA-138)

hür-: "ürümek, havlamak" (ITA-139)

iban- : "gecikmek, oyalanmak, ayak sürümek" (ITA-141)

icar et- : "icar etmek, kiralamak"(ITA-141)

iç- : "içmek" (ITA-141)

idare et- : "geçimini sağlamak, yetinmek, yönetmek" (ITA-141)

ifir- : "üfürmek" (ITA-141)

igle- : "iğlemek" (ITA-141)

ikmal ol- : "tamamlanmak, bütünlemeye kalmak" (ITA-141)

il dolan- : “yıl dönmek, bir yıl geçmek” (ITA-141)

irelle- : “ilerlemek” (ITA-141)

iskan ol- : “yerleşmek ev sahibi olmak” (ITA-142)

işle- : “işlemek” (ITA-142)

it- : “kaybolmak” (ITA-142)

itekle- : “elle itmek” (ITA-142)

itir- : “kaybetmek” (ITA-142)

itit- : “bilemek” (ITA-142)

kavza- : “(1)Kaldırmak, (2) Bir şeyin yerini değiştirmek” .(Demirci-2004)

kebin kes- : “nikahlanmak, evlenmek” (ITA-142)

köbek düş-: “karındaki organlarından bir kısmının göbek fıtığının içine sıkışması”. (ITTS-195)

köp- : “şişmek, kabarmak, yükselmek”. (Demirci-2004)

kursan- : “kuşanmak”. (Demirci-2004)

lıpılda-: “vücudun belirli bir yerinin ağrıması”. (ITTS-223)

marak et- : “anlamak, öğrenmek, kaygılanmak, tasalanmak” (ITA-147)

mat apar- : “şaşırmak, şaşırıp kalmak” (ITA-147)

mat et- : “afallamak” (ITA-147)

mata vur- : “olgunlaşmak (sebze ve meyve için)” (ITA-147)

mayıl- : “bayılmak”(ITA-147)

merç et- : “iddialaşmak” (ITA-148)

mısafırla- : “misafir etmek, ağırlamak” (ITA-148)

mızılda- : “sızlanmak, acı acı ses çıkarmak” (ITA-148), (ITTS-234)

mikeyet ol -: “dikkatli olmak, sahip olmak, korumak, gözetmek (ITA-148)

min- : “binmek” (ITA-148)

mindir- : “bindirmek” (ITA-148)

net- : “ne etmek, ne yapmak”(ITA-149)

nist et- : “yok etmek” (ITA-150)

ohu- : “okumak” (ITA-150)

ohuttur- : “okutturmak” (ITA-150)

ol- : “olmak” (ITA-150)

öl- : “ölmek” (ITA-150)

öldür- : "öldürmek" (ITA-150)

öp- : "öpmek"(ITA-150)

örget- : "öğretmek" (ITA-150)

ört- : "örtmek" (ITA-150)

örtül-: "örtülmek" (ITA-150)

ötele- : "ötelemek, ütülemek, sıcak su dökerek derisini yakmak" (ITA-151)

para et- : "işe yaramak" (ITA-151)

parçala- : "parçalamak" (ITA-151)

payda ol- : "ortaya çıkmak" (ITA-151)

payla- : "paylamak, dağıtmak, bölmek" (ITA-151)

qaç-: "koşmak" KNB-167)

qarınçalan-: "vücudun bir yerinin uyuşması". (ITTS-204)

qarnı ol-: "gebe olmak". (ITTS-204)

qert ol-: "kocamak"(ITTS-208)

qızdırmağ: "birisini kızdırmak, öfkelendirmeye neden olmak". (ITTS-212)

qızmak: "kızmak, öfkelenmek". (ITTS-212)

ram et- : "kurşuna dizmek". (ITA-151)

rast et- : "karşılamak" (ITA-151)

rast gel- : "karşılamak, tesadüf etmek, bir şeyi aklından geçirmediği bir sırada ele geçirmek" (ITA-151)

ray et- : "rey etmek, tedbirli olmak, birlikte düşünüp düşünce birliğine varmak" (ITA-152)

rehin et- (Far.) : "(1)iddialaşmak, (2)rehin olarak vermek, ipotek etmek" (ITA-152)

rehme düş- : "acımak, merhamet ve şefkat göstermek" (ITA-152)

rehme gel- : "rahmete gelmek, acımak"(ITA-152)

sabret- (Ar.): "sabretmek"(ITA-152)

sağ- : "saklamak" (ITA-152)

sahla- : "saklamak" (ITA-152)

sahlan- : "saklanmak" (ITA-152)

sal- : "salmak" (ITA-152)

salamat et- : "iyileştirmek" (ITA-152)

saldırmağ: "gebe kadının çocuğunu aldırması". (ITTS-270)

saral- : “sararmak” (ITA-152)

sat- : “satmak” (ITA-152)

sayıl- : “sayılmak” (ITA-152)

sebbeh açıl- : “sabah açılmak, ortalık ağarmak” (ITA-152)

seç- : “seçmek” (ITA-153)

sele- : “söylemek”(ITA-153)

seleş- : “konuşmak, sohbet etmek”(ITA-153)

selet- : “söyletmek”(ITA-153)

sep- : “serpmek” (ITA-153)

sev- : “sevmek” (ITA-153)

sıh- : “sıkmak”(ITA-153)

sıhıl-: “sıkılmak, can sıkıntısı duymak, usanıp çekinmek” **(**ITA-153)

sil- “silmek” (ITA-153)

silk- : “silkmek” (ITA-153)

siy- : “işemek” (ITA-153)

siy-: “işemek”. (ITTS-278)

sor- : “sormak” (ITA-153)

soruş- : “soruşmak” (ITA-153)

soy- : “soymak” (ITA-153)

soyul- :“soyulmak” (ITA-153)

sög- : “sövmek”(ITA-153)

sula- : “sulamak” (ITA-154)

sür- : “sürmek” (ITA-154)

süva- : “sıvamak” (ITA-154)

süz- : “süzmek” (ITA-154)

şefek sök- : “sabahleyin ortalık aydınlanmaya başlamak” (ITA-154)

şik et- : “şekketmek, kuşkulanmak, zannetmek” (ITA-154)

şikat et- : “şikayet etmek, yakınmak, sızlanmak” (ITA-154)

tak- : “takmak” (ITA-155)

takılda- : “takırdamak, tak tak diye kaba bir ses çıkarmak (leyleklerin çıkardıkları ses)” (ITA-155)

talep et- : “istemek, yardım etmek” (ITA-155)

tanı- : “tanımak” (ITA-155)

tanıl- : “tanınmak” (ITA-155)

tanıt- : “tanıtmak” (ITA-155)

tap- : “bulmak”(ITA-155), (Demirci-2004)

tapşır- : “(1)hediye etmek, (2)müjdelemek”. (Demirci-2004)

te’kib ele- (Ar.): “izlemek”(ITA-156)

tecdid et- (Ar.): “yenilemek”(ITA-155)

tehsir et-(Ar.): “taksir etmek, kusur etmek” (ITA-156)

tekib ele- (Ar.): “izlemek” (ITA-156)

tekle- : “itmek, itelemek” (ITA-156)

teli yat- : “talihi kötü olan, şansızlık” (ITA-156)

tembehle- : “uyarmak” (ITA-156)

terle- : “terlemek”(ITA-156)

terrihle- (Ar.): “yere serme, yere dağıtma” (ITA-156)

tesir et- : “etkilmek” (ITA-156)

teşkil et- : “meydana getirmek” (ITA-156)

teyh ol-(Ar.) : “kaybolmak, yitirmek” (ITA-156)

tıfakı dağıl- : “aile düzeni bozulmak” (ITA-156)

tifir- : “tükürmek” (ITA-156)

tik- : “dikmek”(ITA-156)

tilf et- : “yok etmek”(ITA-156)

tilf ol- : “yok olmak” (ITA-156)

titre- : “titremek” (ITA-156)

titye et- : “sürme haline getirmek, toz şekline getirmek, ufalamak” (ITA-156)

tohun- : “(1)dokunmak, değmek, isabet etmek, (2)tecavüz etme, ırza geçme, 3-birine sataşmak” (ITA-156)

topla- : “toplamak” (ITA-157)

tök- : “dökmek” (ITA-157)

tökül- : “dökülmek” (ITA-157)

tum- : “tummak, suya batmak, dalmak” (ITA-157)

tumdur- : “suya batırmak” (ITA-157), (Saatçi-2024)

tut- : “tutmak” (ITA-157)

tutuş- : “1-alevlenmek, 2-girişmek” (ITA-157)

tüfür- : “tükürmek” (ITA-157)

tüklen- : “(1)tüylenmek, (2)zengin olmak” (ITA-157)

tüngül- : “sıçramak, zıplamak, atlamak” (ITA-157)

uç- : “uçmak” (ITA-157)

ur- : “vurmak örtmek” (ITA-157)

ussu tök-: “işemek” (ITA-157)

ut- : “ütmek, oyunda kazanmak galip gelmek”(ITA-157), (Saatçi-2024)

utan- : “utanmak” (ITA-157)

utuzturt- : “mağlup ettirmek, yenmek” (ITA-157), (Saatçi-2024)

uvat- : “uyutmak” (ITA-157)

uydur- : “uydurmak” (ITA-157)

uzat- : “uzatmak” (ITA-157)

üreg at-: “yürek çarpmak” (ITTS-311)

üz- : “yüzmek”(ITA-158)

üz ver- : “yüz vermek, çok ilgi göstermek” (ITA-158)

üzleş- : “(1)yüz yüze gelip karşılıklı sitemde bulunmak, (2)belli bir yöne gitmek” (ITA-158)

üzünnen -: “yüzünden geçmek, utandırmak” (ITA-158)

vankılda- : “viyaklamak, viyak sesi çıkartarak ağlamak” (ITA-158)

var- : “evlenmek” (ITA-158)

vazgeç- : “vazgeçmek” (ITA-158)

vede çat- : “vade çatmak, zamanı gelmek, bir iş için önceden belirtilen zamanın yaklaşması” (ITA-158)

vede et- : “vedalaşmak” (ITA-158)

ver- : “vermek” (ITA-158)

vur- : “vurmak” (ITA-158)

vur ol-: “sersemlemek” (Saatçi-2024)

yad koy- : “takip etmek” (ITA-158)

yagla- : “yağlamak” (ITA-159)

yaha- : “yıkamak”(ITA-159)

yahlaş- : “yaklaşmak” (ITA-159)

yala- : “yalamak”(ITA-159)

yalvar- : “yalvarmak” (ITA-159)

yan çekil- : “geçilecek yol açmak” (ITA-159)

yan ol- : “çekilmek” (ITA-159)

yandır- : “yandırmak” (ITA-159)

yap- : “yapmak” (ITA-159)

yapıl- : “yapılmak”(ITA-159)

yar- : “yarmak” (ITA-159)

yara- : “yaramak” (ITA-159)

yarıl- : “yarılmak” (ITA-159)

yarval- : “yalvarmak” (ITA-159)

yaşa- : “yaşamak” (ITA-159)

yat- : “yatmak” (ITA-159)

yay- : “gütmek” (ITA-159)

yaz- : “yazmak” (ITA-159)

yehe- : “yıkamak” (ITA-159)

yehettir- : “yıkattırmak” (ITA-159)

yeri - : “yürümek” (ITA-159) ,(KNB-167)

yerikle-: “gebelik süresinde bazı yiyeceklerden tiksinip bazı yiyeceklere aşırı istek duymak”. (ITTS-326)

yeriş- : “yerişmek” (ITA-159)

yet- : “yetmek, ulaşmak, ermek, olgunlaşmak” (ITA-160)

yetir- : “yetiştirmek” (ITA-160)

yıgla- : “ağlamak” (ITA-160)

yığ- : “yığın haline getirmek, toplamak” (ITA-160)

yığış- : “bir araya gelmek, toplamak” (ITA-160)

yığıştır- : “toplamak, bir araya getirmek, toparlamak, düzene sokmak” (ITA-160)

yığıştırt- : “toplattırmak” (ITA-160)

yığla- : “ağlamak” (ITA-160)

yıh- : “yıkmak” (ITA-160)

yıhıh- : “yıkık” (ITA-160)

yıhıl- : “yıkılmak”(ITA-160)

yırgala- : “ırgalamak, yerinde oynatıp sallamak”(ITA-160)

yırğalanmağ: “ırgalanmak, sağa sola hareket etmek, sallanmak”. (ITTS-327)

yırt- : “yırtmak” (ITA-160)

yilin- : “yenilmek”(ITA-160)

yit- : “kaybolmak” (ITA-160)

yohla- : “yoklamak” (ITA-160)

yola düş - : “yola koyulmak”(ITA-160)

yolla- : “yollamak, göndermek” (ITA-160)

yon- : “yolmak” (ITA-160)

yor- : “yorumlamak, düşünmek hayal etmek” (ITA-160)

yorul- : “yorulmak” (ITA-160)

yuhla- : “uyumak”(ITA-160)

yum- : “yummak” (ITA-160)

yükle- : “yüklemek” (ITA-160)

zabt et- (Ar.): “zorla almak, el koymak” (ITA-160)

ziyre- : “inlemek” (ITA-160)

zoqıldamağ / zonqıldamağ: “zonklamak”. (ITTS-336)

zuhur et- : “ortaya çıkmak, baş göstermek” (ITA-160)

SONUÇ

Yıllar içerisinde nesiller arasında aktarılmayan, nesilden nesile kullanım sıklığı gerileyen ve giderek unutulan halk arasında tercih edilmeyen sözcükler derlenmiştir. Bu yönüyle çalışmanın, etimoloji çalışmalarına katkı sağlayacağı görülmüştür. Çalışma kapsamında Irak Türkmen Türkçesine ait sözcükler 49 farklı ana başlık altında tasnif edilmiştir. Böylece Irak Türkmen Türkçesinde bulunan sözcükler, dağınık bir yapıdan çıkarılarak başlıklı ve tasnifli bir düzene kavuşturulmuştur.

Günümüzde Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin Irak Türkmen Türkçesi üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir. Geçmişte öz Türkçe olan birçok sözcüğün, zaman içerisinde Arapça kökenli sözcüklerle halk tarafından kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir. Örneğin, geçmişte "bardağ" sözcüğü kullanılırken, günümüzde bu sözcüğün yerini "gılas" sözcüğünün aldığı görülmektedir. Bu çalışmada taşıtlar özellikle "araba" ile ilgili söz varlığında sözcüklerin büyük oranda İngilizce kökenli olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra çalışma, Irak Türkmen Türkçesinin dilini ve kültürünü yansıtan sözcüklerin tespit edilmesi bakımından da önemli ve değerli veriler sunmaktadır. Elde edilen bulgular, Irak Türkmen Türkçesinin kültürel unsurları yansıtan zengin bir söz varlığına sahip olduğunu göstermektedir. Irak Türkmen Türkçesinin kültürel değerlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından tespit edilen sözcüklerin büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, sözcükleri kayıt altına alarak Irak Türkmen Türkçesinin varlığını ve dilini korumak, ayrıca halk arasında yaygınlığını ve kullanımını yitirmiş sözcükleri gün yüzüne çıkarmaktır.

Yapılan araştırmanın yalnızca Irak Türkmen Türkçesine ait iki sözlükle sınırlı olmadığı; dil ve söz varlığına ilişkin kitaplar, dergiler ve bildirilerde yer alan sözcüklerin de tespit edilerek çalışmaya dâhil edildiği görülmektedir. Ancak söz varlığının daha geniş kapsamlı bir biçimde tespit edilmesi, yaşanan iç ve dış göçler nedeniyle günümüzde pek mümkün görünmemektedir. Sonuç olarak bu çalışmanın, ileride Irak Türkmen Türkçesinin ağız derleme sözlüklerinin hazırlanmasına ve söz varlığı açısından sözcüklerin korunmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Irak Türkmen Türkçesinin söz varlığı incelenmiş ve elde edilen bulgular, söz konusu sözcüklerin yalnızca dilsel birer unsur olmadığını, aynı zamanda Irak Türkmenlerinin kültürel kimliğini ve tarihsel birikimini yansıtan önemli ögeler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bu sözcüklerin tespit edilmesi, belgelenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasının, Irak Türkmen Türkçesinin kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan söz varlığının korunmasında önemli bir rol oynayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmanın, hem Irak Türkmen Türkçesi üzerine yapılacak ileriki araştırmalara kaynak oluşturacağı hem de söz konusu dilin yaşatılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Irak Türkmen Türkçesinin söz varlığı, 10 ana başlık altında sınıflandırılmış olup, her bir başlık kendi içinde birden fazla alt başlık içermektedir. Tespit edilen sözcüklerin sayısal dağılımı aşağıdaki grafiklerle sunulmuştur. Bu grafikler üzerinden yapılan analizler sonucunda aşağıdaki hususlar belirlenmiştir.

1- Yer adları başlığı altında yer alan söz varlığı, geçmişte Baas rejiminin uyguladığı baskılar sonucunda Irak Türkmen bölgelerindeki yer adlarının Araplaştırılarak değiştirilmesiyle zaman içinde tahrip edilmiştir. Günümüzde bu tarihî yer adlarının kullanılmaması, Irak Türkmenlerinin kültürel zenginliğinin aşınmasına ve demografik yapısının olumsuz yönde etkilenmesine yol açtığını göstermiştir.
2- Madenler, mineraller ve taşlar başlığı altında yer alan taş türlerinin sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir. Geçmişte çeşitli amaçlarla kullanılan bu taşların büyük bir kısmı günümüzde kullanım sıklığını yitirmiştir. Bununla birlikte, Irak Türkmenlerine özgü yemeklerden olan dolma aşı ve yarpağ aşı hazırlanırken evlerde kullanılan (yarpağ daşı / dolma taşı) halk arasında hâlen kullanımını sürdürmektedir. Ayrıca (ayah daşı / topuk taşı) olarak bilinen bir diğer taş türü de geleneksel hamam kültürü içerisinde kullanımını korumaya devam etmektedir.
3- Bitkiler başlığı altında yabani bitkilerin yaygınlığı dikkat çekmektedir. Bu durumun, Irak Türkmenlerinin yaşadıkları coğrafyanın ağırlıklı olarak kırsal özellikler taşımasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak, yabani bitkilerin diğer bitki türlerine kıyasla daha fazla olduğu tespit edilmiştir.
4- Hayvanlar başlığı altında çok sayıda hayvan ve böcek türünün bulunduğu tespit edilmiştir. Deniz canlıları kapsamında yalnızca balık türlerine rastlanmış, bunun

dışında denizde yaşayan başka hayvan türleri belirlenmemiştir. Kuşlar açısından ise birden fazla kuş türünün varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca Irak Türkmenleri arasında evlerde kuş besleme geleneğinin yaygın olduğu, bu işle uğraşan kişilerin halk arasında "kuşçu", "kuş besleyen" ya da "kuş uçuran" olarak adlandırıldığı tespit edilmiştir.

5- Yiyecekler başlığı altında, özellikle aş/yemek alt başlığında yer alan yemeklerin büyük bir kısmının geçmişte halk tarafından evlerde ve köylerde daha sık hazırlandığı tespit edilmiştir. Günümüzde ise bu tür yemeklerin, nüfusun ağırlıklı olarak kentlerde yaşamaya başlamasıyla birlikte kullanım sıklığını yitirdiği görülmektedir. Bu bağlamda kervan aşı, kervanların yolculuk sırasında bir yerde konaklayıp dinlenmeleri esnasında su, soğan ve ekmek gibi basit malzemelerle hazırlanan pratik bir yemek türü olarak dikkat çekmektedir. Geçmişte köylerde yaşayan ve tarım ile ziraatla uğraşan bireylerin, yanlarında azık olarak bu tür kolay hazırlanabilen aş ve yemekleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

6- Giyim ve kuşam başlığı altında, kumaş adlarının geçmişte halk tarafından yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir. Özellikle kadınların, kendileri ile eşleri ve çocukları için ev ortamında dikiş diktiği tespit edilmiştir. Kadınların günlük yaşamda kullandıkları kumaş türleri arasında daha çok ev içi giyimde tercih edilen ezye ve entari öne çıkmaktadır. Arap bezi olarak adlandırılan kumaşın ise genellikle çocuk pijamalarında kullanıldığı belirlenmiştir. Zamanla yaşam biçimlerinin değişmesi ve hazır giyim ürünlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, geleneksel kumaş kullanımının büyük ölçüde azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, günümüzde sınırlı sayıda kumaş çeşidinin hâlen mevcut olduğu ve bu kumaşların pazarlarda bezirgen (kumaş satan kişi) tarafından satışa sunulduğu tespit edilmiştir.

7- Irak Türkmenlerinin geleneklerinde duaların önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Gündelik yaşamda karşılaşılan hemen her durum için belirli dua kalıplarının mevcut olduğu tespit edilmiştir.

8- Meslek adları incelendiğinde, sayıca oldukça fazla oldukları ve bu mesleklerin geçmişte daha yaygın biçimde icra edildiği görülmektedir. Özellikle tarım ve çiftçilik, ayakkabıcılık, yorgancılık, zanaatkârlık ve marangozluk gibi mesleklerin günümüzde büyük ölçüde yapılmadığı; buna bağlı olarak bu alanlarda kullanılan söz varlığının da zamanla kaybolduğu tespit edilmiştir.

9- Tarım terimleriyle ilgili çok sayıda sözcüğün bulunduğu, ancak bu terimlerin günümüzde büyük ölçüde kullanılmadığı görülmektedir. Geçmişte insanların daha yoğun biçimde tarımla uğraştığı anlaşılmakta; günümüzde ise hem tarımla uğraşan bireylerin sayısının azaldığı hem de bu alana ait söz varlığının zamanla kaybolduğu tespit edilmiştir.

10- Çocuk oyunlarının geçmişte mahalle ortamında yaygın biçimde oynandığı, ancak zamanla bu oyunların giderek kaybolduğu tespit edilmiştir. Mahalle kültürünün zayıflamasıyla birlikte söz konusu oyunların günümüzde oynanmadığı görülmektedir. Bu durum, bahsi geçen oyunlara ilişkin söz varlığının kültürel açıdan tehlike altında olduğunu ve bu oyunların artık çocuklar tarafından icra edilmediğini ortaya koymaktadır.

11- Soyut ve somut alanlarda kullanılan kalıp ifadelerin, Irak Türkmen kültüründe çoğu sözcüğün canlılığını koruduğu ve halk tarafından hâlen kullanıldığı görülmektedir.

12- İkilemelerin birden fazla kategoride incelendiği ve halk tarafından çeşitli durumlar ile günlük konuşmalar sırasında sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir.

13- Fiiller başlığı altında çok sayıda fiilin mevcut olduğu ve bu fiillerin kullanım sıklığını hâlen koruduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Abdüllatif, B. (1995). *Irak Türkmen Folkloru*. Kültür Yayınları.

Abdülmecit, S. (2011). *Irak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları*. Kerkük Vakfı Yayınları.

Ağakay, M. A (1954). Türkçede Kelime koşmaları. *Türk Dil Araştırmalar Yıllığı-Belleten, 97-104*

Akkoyunlu, Z. (2012). Türk Mutfağından Kaybolan Kerkük Yemekleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, *5*(9), 326-343.

Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil*. Türk Dil Kurumu.

Aksan, D. (2015). *Türkçenin Söz varlığı.* Bilgi Yayınevi.

Akyalçın, N. (2007). *İkilemeler Sözlüğü*. Aynı Yayıncılık.

Argunşah, M. (2025). Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü Üzerine Habib Hürmüzlü'nün Hatırasına, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat*, 18 (210),17-19.

Asafoğlu, M. (2010). Kerkük Türkmenleri Bilmecelerinde Yapı ve konu. Kerkük Vakfı.

Bayat, M.(2008). Irak Türkmen Ağzında Kalıplaşmış Anlatımlar, *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim*, 686-694,

Bayatlı, H. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayatlı, N. (2009). *Irak Türkmenlerinin Halk Masalları*. Berikan yayınevi.

Bayatlı, N. (2011). *Irak Türkmen Folklorunda Halk İnançları. Atatürk Kültür Merkezi.*

Bayatlı, N. (2011). *Irak Türkmen Halk Kültürü Araştırmalar.* Berikan yayınevi.

Bayatlı, N. (2016). *Irak Türkmen Halk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*. Türkmen Kardeşlik Ocağı.

Bayraktar, F. (2002). Irak Türkmen Türkçesinde Uzun Ünlüler, *Kardaşlık Dergisi,* 14, 28-32.

Bayraktar, F. (2002). Irak Türkmen Türkçesinde Uzun Ünlüler, *Kardeşlik Dergisi*, 14, 28-32.

Bilal, Z. (2015). Erbil Türkmen Ağzı (İnceleme- Metin). Hacettepe Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Cihangir, M. (2023). Dakuk İlçesinde Türkmen Ağzında Kullanılan Alet ve Eşya Adları, *Al-Adab Journal*, 145, 51-61.

Cihangir, M. (2024). Dakuk İlçesinde Bulunan Yer Adları, *Kardeşlik Dergisi*, 63(371), 47-50.

Çağatay, S. (1978). Urgurcada Hendiadyoinler*, Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler içinde. AÜDTCF*. 29-66.

Çetin, M. ve Polat, Z. (2013). Irak'ta Sosyal Yaşantıyla Şekillenen Türkmen Horyatları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,* 1(1), 339- 352.

Çimen, E. (2021). İkilemeler Hakkında Bibliyografya Çalışması. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 6 (1), 53-80.

Çolak, G. (2017). *Türkçede Fosil Kelimeler*. Bilge Kültür Sanat yayınları.

Çolakoğlu, R. (2024). *Telafer Ağzı Sözlüğü*, Kültür Ajansı yayınevi.

Çolakoğlu, R. (2025). Telafer Halk Edebiyatında Giysiler, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat*, 18 (212), 13-15.

Çolakoğlu, R. (2025). Telafer Yöresinde Biten Yabani Bitkiler, *Kardaşlık Dergisi*, 64 (376), 21-22.

Çoraklı, Ş. (2001). Türkçenin Yaratma Gücü: İkilemeler*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enistitüsü Dergisi,*17, 53-60.

Çoraklı, Ş. (2005). Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler (II). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 41-66.

Çulha, T. ve Kasım, İ. (2020). Irak Türkmen Türkçesinde Yer Alan Tarım Aletleri, *Kardaşlık Dergisi*, 22 (86), 27-33.

Dakuklu, M. (1989). *Eski Sözler Bahçesi*. Kültür Yayınları.

Daküki, İ. (1970). *Irak Türkmenleri*. Güven Matbaası.

Demir, N. Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili (3.Baskı).* Grafiker Ofset.

Demirci, J. (2004) Kerkük Ağzındaki Bazı Arkaik Ögeler Üzerine, *v. Uluslararası Türk Dili Kurultayı bildirileri*, 20-26.

Doğan, H. & Hayli, S. (2006). Irak'ın Başlıca Coğrafı Özellikleri ve Petrol Yatakları, *İkinci Orta Doğu Semineri Düden bugüne Irak Bildirileri*, 1, 231, 246.

Doğan, L. (2012). Türkmen Türkçesinde İkilemeler. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 3(6), 90-103.

Doğan, S. (2018). Irak Türkmenleri, *İnsan ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Sayı 68, İstanbul.

El-Asafi, Z. (2024). *Özgün Türkmen Dili ve Kültürü*, El-Tefsir yayınları.

Eratalay, S. (2020). Kerkük Türkmen Ağzında Hastalık Adları, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 171-188.

Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Akçağ Yayınları.

Ergin, M. (1997). *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak yayınları.

Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak yayınları.

Eroğlu, C. (2009). Irak Türklerinin kökeni, *Kardaşlık Dergisi*, 43, 30.

Foy, K. (1899). Studien zur Osmanischen Syntax, das Hendiadyoin und die Wortfolge "Ana baba". *Mittheilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*, 2/2, 105-136.

Güner, F. (2004). *Altay Türkçesinde İkilemeler*. *Bilig*, (28), 83-100.

Güngör, F. (2014). Ortadoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Dergisi*, I (2).

Güngör, O. C. (2024). Memluk Kıpçak Türkçesinde İkilemeler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1(65), 105-122.

Hatiboğlu, V. (1971). *Türk Dilinde İkileme*, Türk Dil Kurumu yayınları.

Hünerli, B. (2012). Irak Çoğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları,*111-340.

Hürmüzlü, E. (2003). *Türkmenler ve Irak*. Kerkük Vakfı Yayınları.

Hürmüzlü, H ve Pamukçu, E. (2005). *Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları.* Global stateji enstitüsü.

Hürmüzlü, H. (1999). Derleme Sözlüğü ve Kerkük Türkçesi, *Kardaşlık Dergisi,* 2, 35-39.

Hürmüzlü, H. (2013). *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*. Kerkük Vakfı.

Hürmüzlü, H.(2013) *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*, Türkmeneli İşbirliği ve kültür Vakfı Yayınları.

Jasım, J. Z. (2016). *Kerkük Merkez Ağızlarının Diğer Türk Irak Türk Ağızlarıyla Karşılaştırılmalı Ses Bilgisi*. Ankara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Tez)

Jihangir, M. (2023). Irak Türkmen Türkçesinde Organ Adlarıyla kurulmuş Atasözlerin Yapı ve Anlam Özellikleri, *Miçallatül el-Tercüme ve el-Lisan,* 185-231.

Kahya, H. (2015). Gedayi Divanına Göre Çağataycada İkilemeler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* (52), 1-9.

Kalafat, Y. ve Bayatlı, N. (2011). *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar Kargışlar*. Berikan yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Sesbilgisi(4.Baskı)*. Şefik Matbaası.

Karahan, L. (2011). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ yayınları.

Kendirli, Y. (2007). Irak"taki Türkmenlerin Sosyo-Kültürel ve Siyasi Yapısının İncelenmesi, (İnönü Üniversitesi. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.

Kevseroğlı, N. (2012). *Irak'ta Türkçe Yer Adları.* Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı.

Kevseroğlu, N. (2022). Ata Terzibaşı, Hayatı ve Eserleri, *Türkmeneli edebiyat ve Sanat Dergisi*, 15 (170), 7-25.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu yayınları.

Korkmaz, Z. (2005). Türk Dili Üzerine Araştırmalar-I, Türk Dil Kurumu yayınları.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi),* Türk Dil Kurumu yayınları.

Korkmaz. Z. (1992). *Gramer Terimler Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu yayınları. Uluslrarası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi, 52,

Küçük, M. (2004). Kerkük Türkçesi Sözlüğü Üzerine, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 18, 54- 60.

Mahmood, H (2020). *Geçmiş ve Gelecek Arasında Irak'lı Türkmenler; Politik Uygulamaların Tarihsel Eleştirisi*, *Sosyolojik Bağlam dergisi*, 68-69.

Maruf, A. (2001) Türkiye-Irak İlişkilerinde Türkmenler: Körfez savaşı sonrasından Günümüze. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Najım, N. (2022). Kerkük Merkez Ağzının Diğer Irak Türkmen Ağızlarıyla Karşılaştırmalı Biçim Bilgisi. Ankara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Özkan, N. (2007). *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yayınları.

Özok, G. (2024). Van Ağzında Kullanılan İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(3), 577-592.

Paşayev, G. (1998). *Irak Türkmen Folkloru*, Kerkük vakfı.

Politikaakademi, Admin, Irak Türkmenlerin yaşadığı bölge https://politikaakademisi.org/2013/12/12/irak-turkmenleri/

Saatçi, B. (2010). Kerkük Ağzına yerleşen Yabancı Sözcükler, *Kardaşlık Dergisi*, 46, 39-41.

Saatçi, Ö. (1999). Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harbut Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saatçi, Ö. (2010). Özbekistan'dan Kerkük'e Akrabalık ve Hitap Kelimelerimiz, *Kardaşlık Dergisi*, 48, 44-47.

Saatçi, Ö. (2013). Ata Terzibaşı: Irak'ta Türk Dilinin Yılmaz Bekçisi, *Kardeş Kalemler Dergisi,* 7(78), 47-57.

Saatçi, Ö. (2014). Irak Türkleri Dil Çalışmaları Bibliyografyası, *Diyalektolog,* 8, 21-47.

Saatçi, Ö. (2014). Irak Türkleri Dil Çalışmaları Bibliyografyası. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi,* (8), 21-47.

Saatçi, Ö. (2015). Irak Türkmen Folklorundan Kerkük Ağzına, *Kardaşlık Dergisi*, 17 (65), 36-37.

Saatçi, Ö. (2015). Irak türkmen Folklorundan Kerkük Ağzına, *Kardaşlık Dergisi,* 65, 36-37.

Saatçi, Ö. (2016). Ata Terzibaşı'nın Türk Diline Son Armağanı: Kerkük Ağzı Türkmanca Sözlük, *Kardaşlık Dergisi,* 18(70), 18-20.

Saatçi, Ö. (2016). Nermin Neftçi'nin Kerkük'te Bulduklarım Eserinde Kerkük Ağzı Dil Malzemesi, *Kardaşlık Dergisi*, 18 (72), 34-39.

Saatçi, Ö. (2016). Şakir Sabir Zabit'in Kerkük'te içtimai hayat-folklor Eserinde Irak Türkmen Türkçesi Dil Malzemesi, *Kardaşlık Dergisi,* 18 (70), 36-40.

Saatçi, Ö. (2017). Irak Türkmen Ağızların Mükemmel Sözlüğüne Doğru, *Kardeşlik Dergisi*, 336-337-338, 28-31.

Saatçi, Ö. (2017). Necdet yaşar Bayatlı'nın Araştırmalarında Irak Türkmen Ağızları Dil Malzemesi, *Kardeşlik Dergisi*, 333-334-335, 20-23.

Saatçi, Ö. (2017). Necdet Yaşar Bayatlı'nın Araştırmalarında IrakTürkmen Ağızları Dil Malzemesi, *Kardeşlik Dergisi*, 333-334-335, 20-23.

Saatçi, Ö. (2019). Irak Türkmen Ağızlarının Söz Varlığının Toplanması ve Kayda Geçirilmesi Dair, 200 yıl sonra Mütercim Asım ve Türkiye'de Sözlük Çalışmaları 30 Kasım-1 Aralık, *Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları*, 199-212.

Saatçi, Ö. (2019). Irak Türkmen Ağızları ile Türkiye Türkçesindeki Yalancı Eş Değerler ve Bunların Ortaya Çıkmasında Arkaik Anlamları Rölü Üzerine, Uluslararaı Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 7-8 Kasım, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, 599- 633.

Saatçi, Ö. (2020). Irak Türkmen Ağızkarındaki Bazı çocuk Dili Kelimerlin Arkaikliği Üzerine, *13. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları kongerisi*, 5-16.

Saatçi, Ö. (2020). *Irak Türkmenleri için*. Kerkük Vakfı Yayınları.

Saatçi, Ö. (2024). Hacı Abdullah Safi'nin Lugat-ı Türkiyyesi'nde Kerkük Ağzına Dair Söz Varlığı, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi,* 11(29), 41-58.

Saatçi, Ö.(2010). Özbekis'dan Kerkük'e Akrabalık ve Hitap Kelimelerimiz, Türk Dilinin ve Edebiyatının Yayılma Alanları 7-9 Ekim, *Türk Dil Kurumu Yayınları,* 330-335.

Saatçi, S. (2003). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*. Ötüken Neşriyet.

Saatçi, S. (2008). *Kerkük Çoçuk Folkloru.* Ötüken Neşriyet.

Saatçi, S. (2009). *Irak Türkmen Boyları*. Otüken Neşriyet.

Saatçi, S. (2017). Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri, Ötüken Neşriyet.

Saatçi, S. , Terzioğlu, N. (2025). *Irak Türkmen Bibliyografısı.* Kerkük Vakıf Yayınları.

Safi, K. H. (2024). *Lugat-I Türkiyye*. Akıl Fikir Yayınları.

Sarı, C. (2021). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları*.

Sevgen, N. (1970). Kerkük Türkleri I, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,* 38, 11-12.

Shabaz, H. (1979). Kerkük Ağzı Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Soydan, S. (2021). *Tarama Sözlüğü Söz Varlığı İncelemesi*. Gazi Kitapevi.

Sözlük, TDK. (2011). Büyük Türkçe Sözlük. *Türk Dil Kurumu Yayınları*.

Şavk, Ü. (2003). Kırım Tatarcasında İkilemeler. *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi,* 4(6), 37-40.

Şirin, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Talaat, A. (2025). Ata Terzibaşı'nın Kerkük Ağzı Türkmanca Sözlüğü'nde Söz Varlığı. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları,* 10(10), 32-64.

Talaat, A. (2025). Ata Terzibaşı'nın Kerkük Ağzı Türkmanca Sözlüğü'nde Söz Varlığı. Yayanlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İsparta Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tan, B. (2017). *Kerkük Eskiler Sözü*. Kutlu yayınevi.

Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg yayınları.

Terzibaşı, A. (2011). Kerkük *Ağzı Türkmence Sözlük 1.* Endelus Basımevi.

Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük Ağzı Türkmence Sözlük 2*. Endulus Basımevi.

Terzibaşı, A. (2015). *Kerkük Ağzı Türkmence Sözlük 3*. Endulus Basımevi.

Terzioğlu, N. (2014). *Kerküklü Mustafa Gökkaya*. Kerkük Vakfı.

Terzioğlu, N. (2018). *Kerküklü Nasih Bezirgan*, Kerkük Vakfı.

Tokatlı, Ü. (2010). Kerkük türkçesi Sözlüğü Üzerine Notlar, *Türk Dili ve Edebiyatının yayılma Alanları Sempozyumu Bildirileri,* Erciyes Üniveristesi.

Toprak, F. (2005). Harezm Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* 5(2), 277-292.

Türkmenoğlu, Ş. (2006). *Kalıtımız*, Kerkük.

Türkmenoğlu, Ş. (2020). *Türkmen Bohçesi*. Avcı Basım evi.

Uluhan, Ç. (2009 b). Kerkük Türkçesinin söz varlığı, *Kardeşlik Dergisi*, 243-244, 15-20.

Uluhan, Ç. (2009). Kerkük Türkçesinin Söz varlığı, *Kardeşlik Dergisi*, 243-244, 14-19.

Uluhan, Ç. (2021 a) . *Irak Türkmen Ağzı Grameri*. Fuzuli Basım ve Yayın.

Uluhan, Ç. (2021 b). Dil varlığımızın Temelidir, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat*, 164, 6-13.

Uluhan, Ç. (2021 c). *Irak Türkmen Ağızları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uluhan, Ç. (2021). Irak Türkmen Ağızlarında Birleşik Kelimeler, *Kültür ve Turizm yayınları,* 1, 219-224.

Uluhan, Ç. (2022 a). *Divanu Lugati't-Türk'ten Kerkük Türkçesine*. Fuzuli Basımevi.

Uluhan, Ç. (2022 b). *Irak Türkmen Ağızlarında Kullanılan Hayvan Adları Üzerine Araştırma.* Yalın yayıncılık.

Uluhan, Ç. (2024) . *Irak Türkmen Türkçesinde Fiil*. Kerkük Vakfı Yayınları.

Uluhan, Ç. (2025 a). Irak Türkmen Türkçesi Söz Varlığı, *Irak İnsani Bilimler Dergisi,* 1(1), 4-29.

Uluhan, Ç. (2025 b). Irak Türkmen Türkçesinde Söz Varlığı 1, *Kardeşlik Dergisi*, 63(373), 34-41.

Uluhan, Ç. (2025 c). Irak Türkmen Türkçesinde Söz Varlığı 3, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat,* 18(214), 11-14.

Uluhan, Ç. (2025 d). Irak Türkmen Türkçesinde Tarım Terimleri, *Kardeşlik Dergisi*, 64(375), 40-49.

Uluhan, Ç. (2025). Irak Türkmen Türkçesi Söz Varlığı 2, *Türkmeneli Edebiyatı ve Sanat*, 18 (212), 8-11.

Uluhan, Ç. ve Saatçi, Ö . (2025), *Telafer Ağzı*. Dün Bugün Yarın Yayınları.

Uzun,Y. ve Abdioğlu, Y. (2021). *Türkmence Sözlerinde İpin Ucu*, Kerkük Yayınları.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.* Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Vasfi, İ. (2024). *Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri*. Kerkük Vakfı Yayınları.

Yakuboğlu, E. (1976). *Irak Türkleri*. Boğaziçi Yayınları.

Yılmaz, İ. (2006). Geçmişten Günümüze Irak'ta Türkmen politikası. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, *5*(12), 127-142.

Yılmaz, S. (2005). Irak Türkmenlerine Yapılan Katliamlar ve Bunun Türk Kamuoyuna Yansımaları (1924-1959). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Zabıt, Ş. (t.y) *Kerkük'te İctima'i Hayat*. Zaman Basımevi.

Zülfikar, H. (2025). *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER

EK-1. Söz Varlığına İlişkin Grafikler

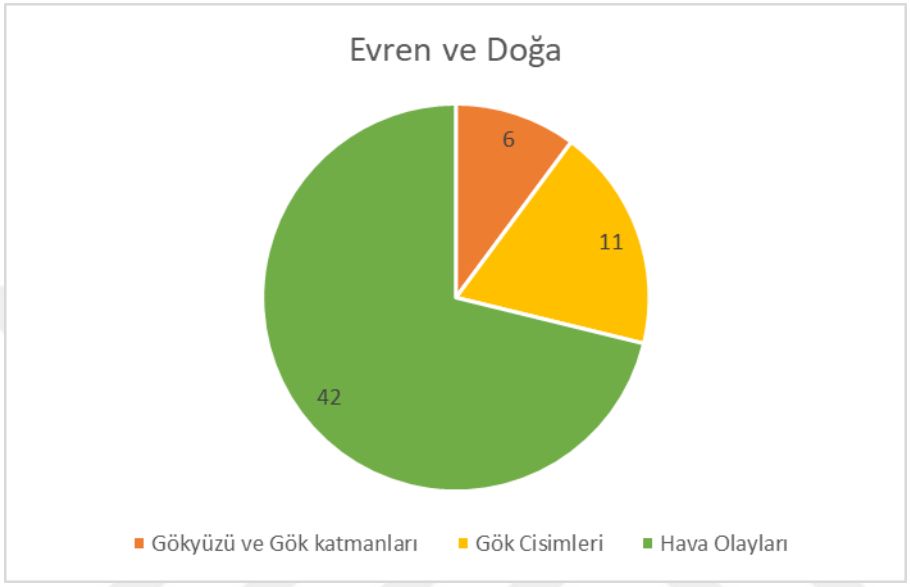

Şekil 2. Evren ve Doğa Grafiği

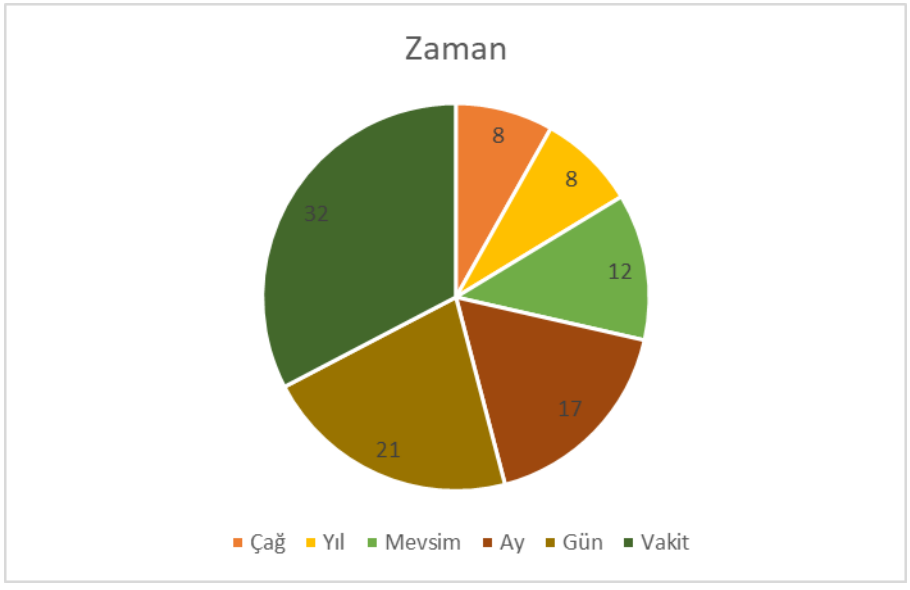

Şekil 3. Zaman Grafiği

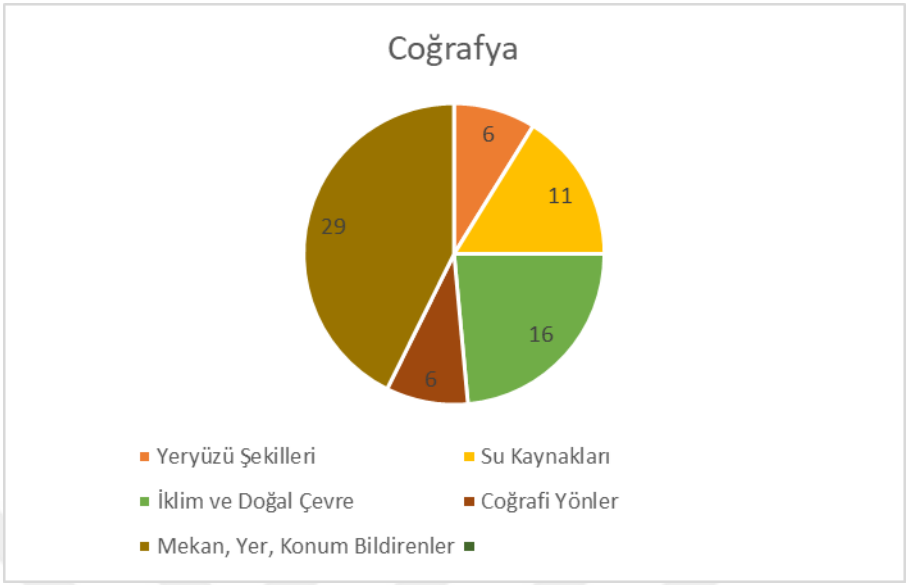

Şekil 4. Coğrafya Grafiği

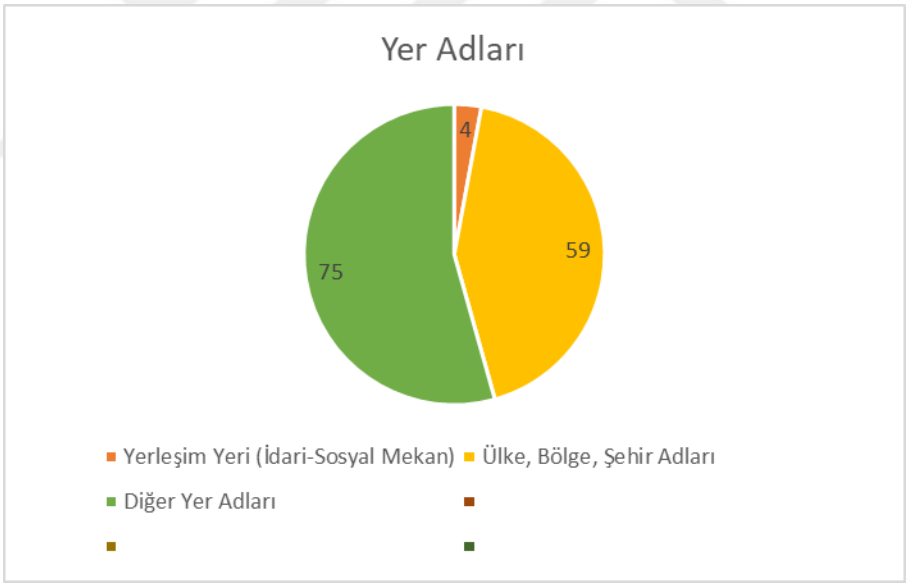

Şekil 5. Yer Adları Grafiği

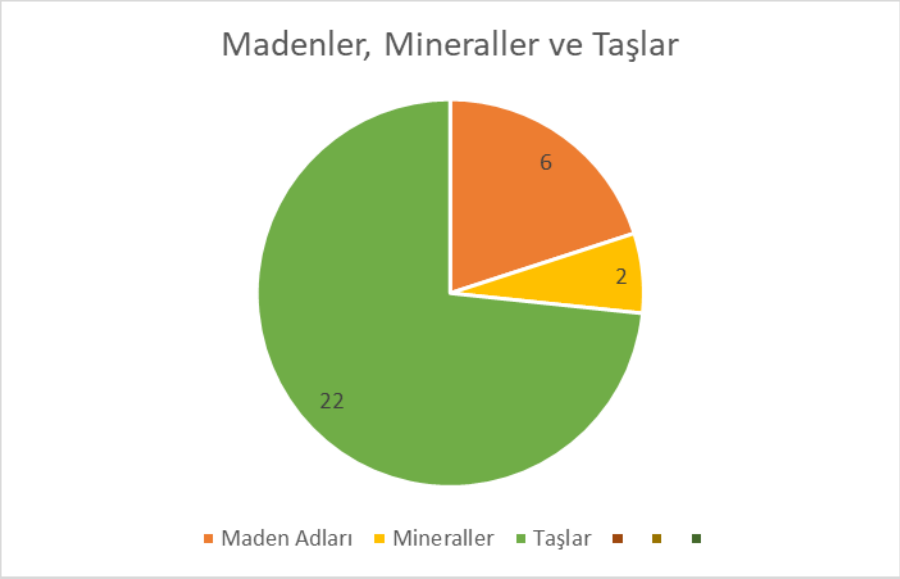

Şekil 6. Madenler, Mineraller ve Taşlar Grafiği

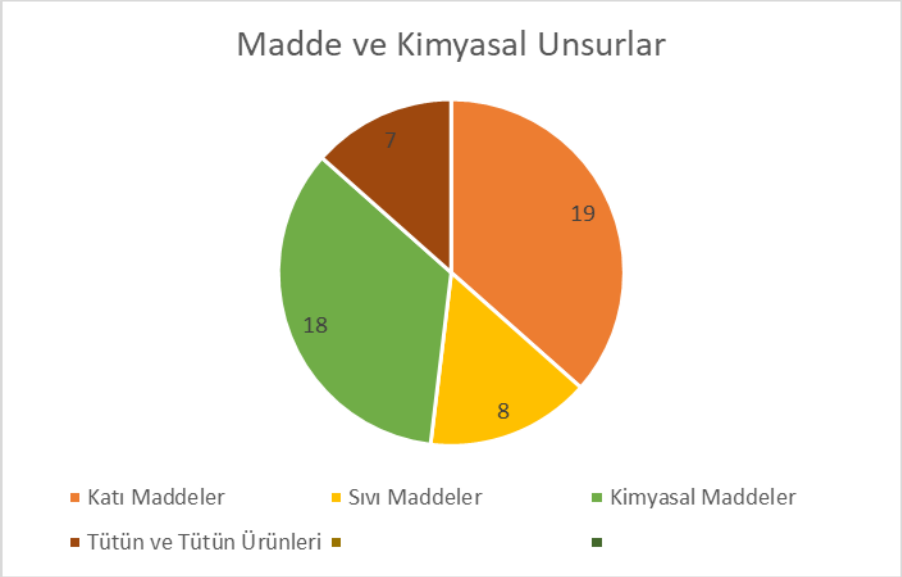

Şekil 7. Madde ve Kimyasal Unsurlar Grafiği

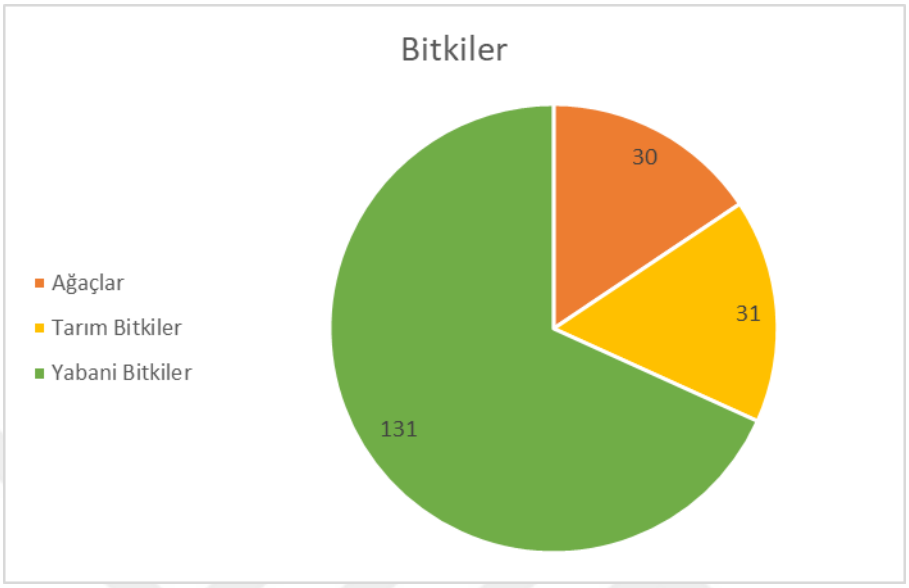

Şekil 8. Bitkiler Grafiği

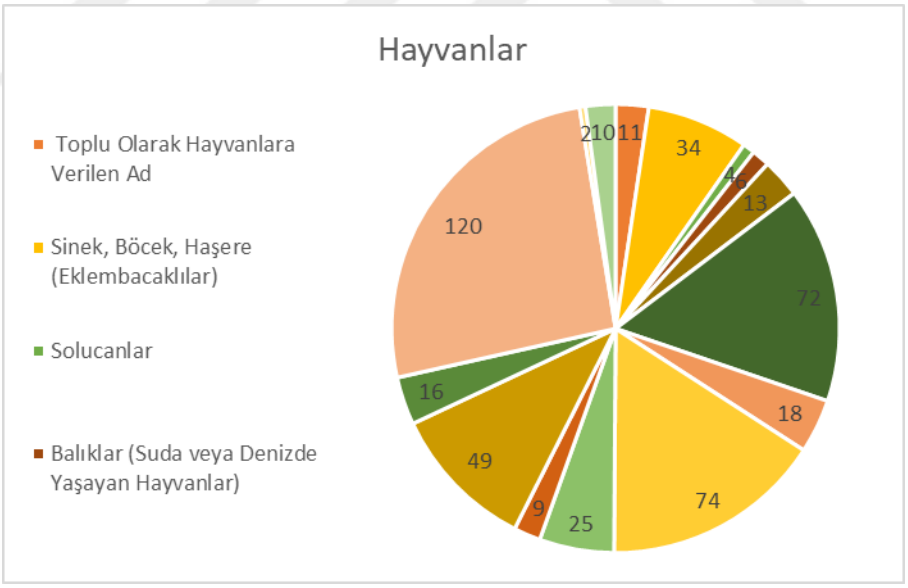

Şekil 9. Hayvanlar Grafiği

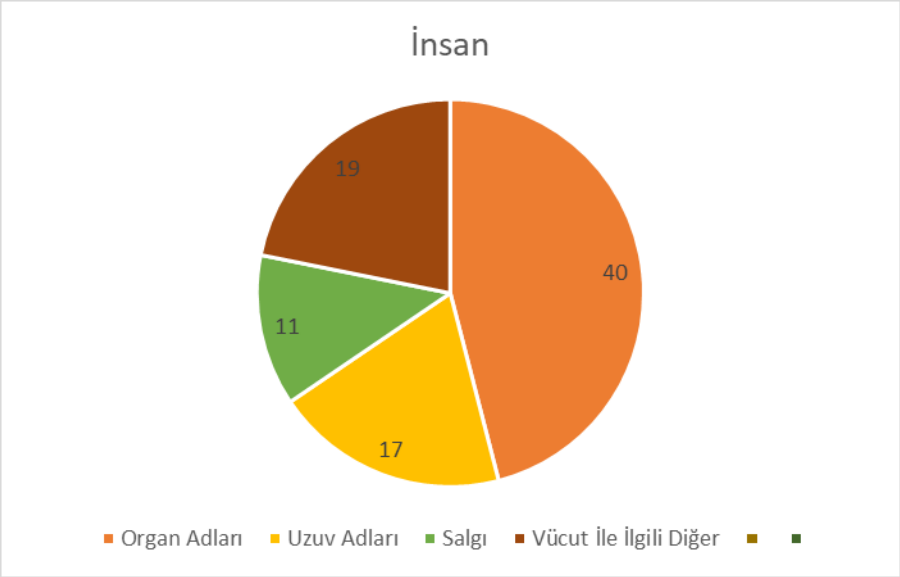

Şekil 10. İnsan Grafiği

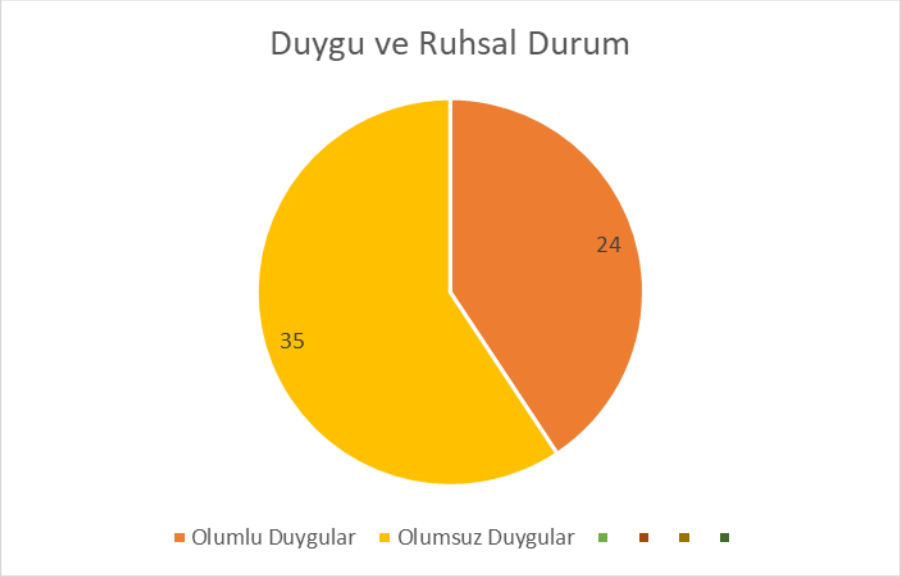

Şekil 11. Duygu ve Ruhsal Durum Grafiği

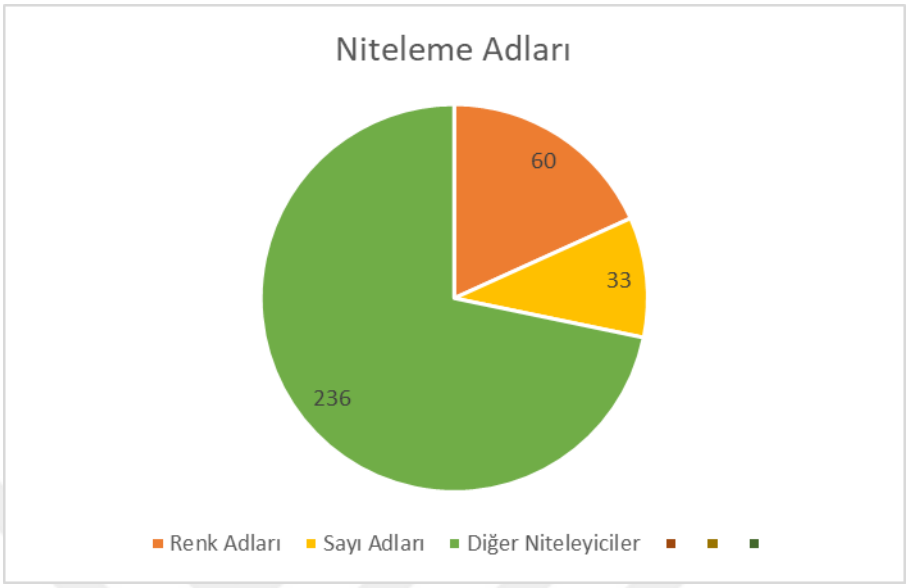

Şekil 12. Niteleme Adları Grafiği

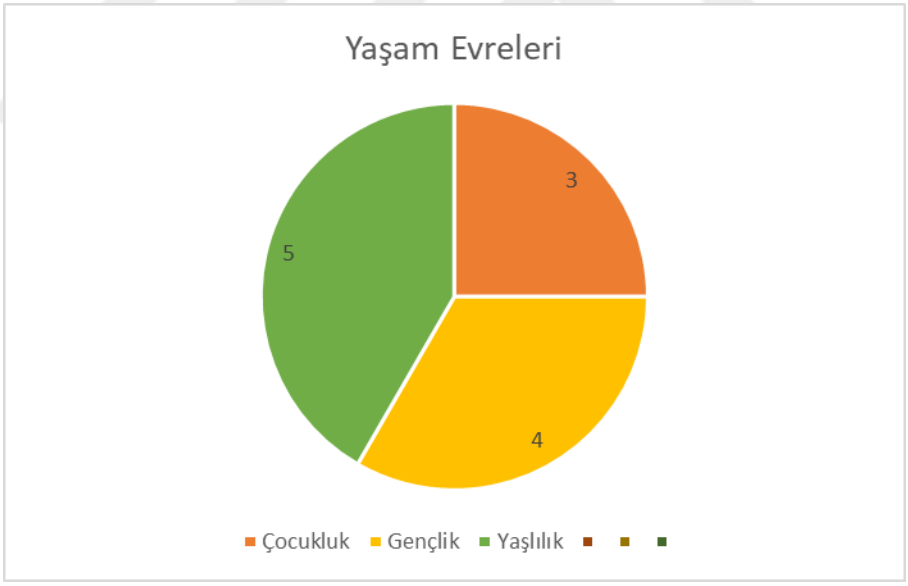

Şekil 13. Yaşam Evreleri Grafiği

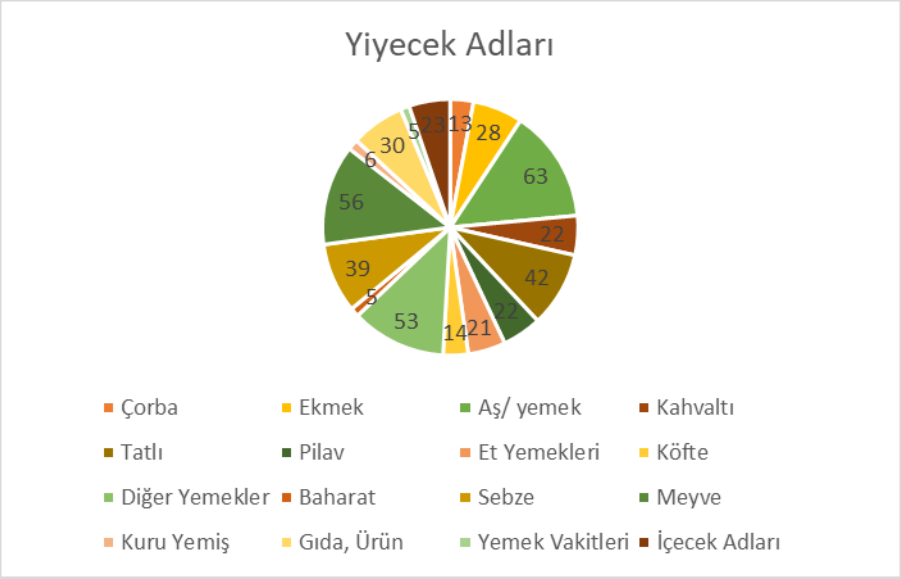

Şekil 14. Yiyecek Adları Grafiği

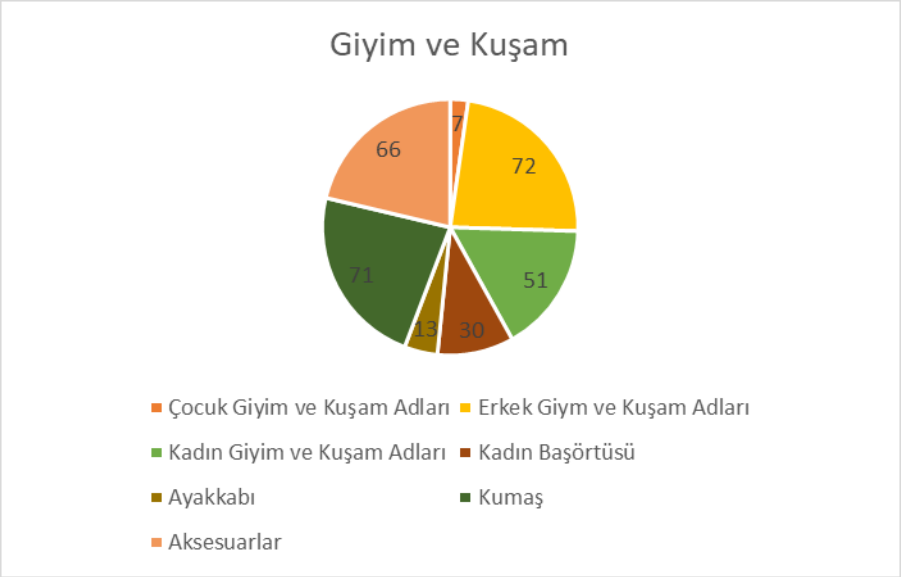

Şekil 15. Giyim ve Kuşam Grafiği

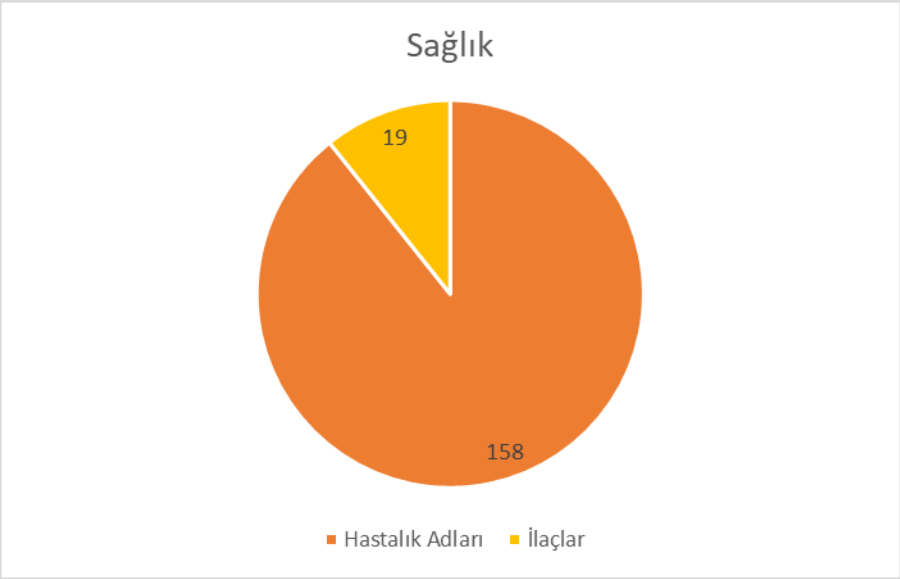

Şekil 16. Sağlık Grafiği

Şekil 17. Spor Grafiği

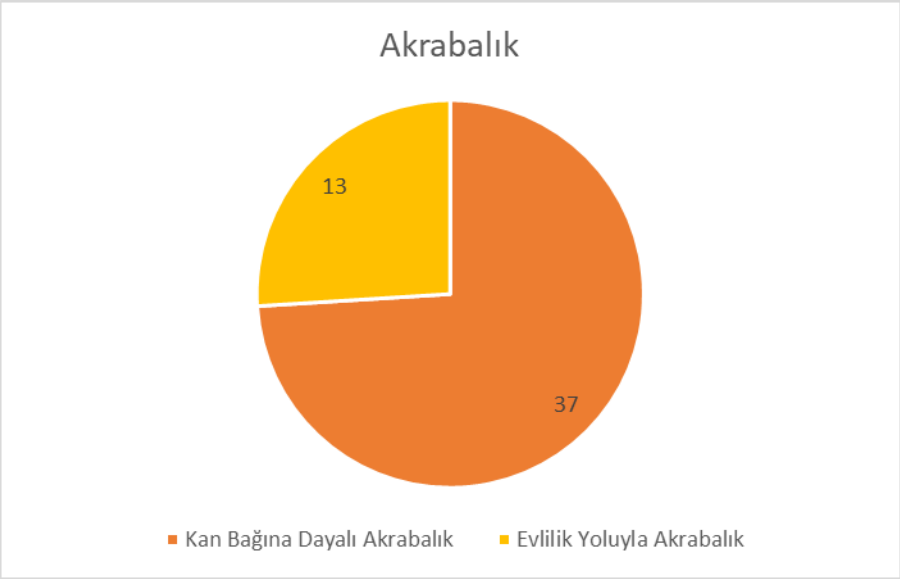

Şekil 18. Akrabalık Grafiği

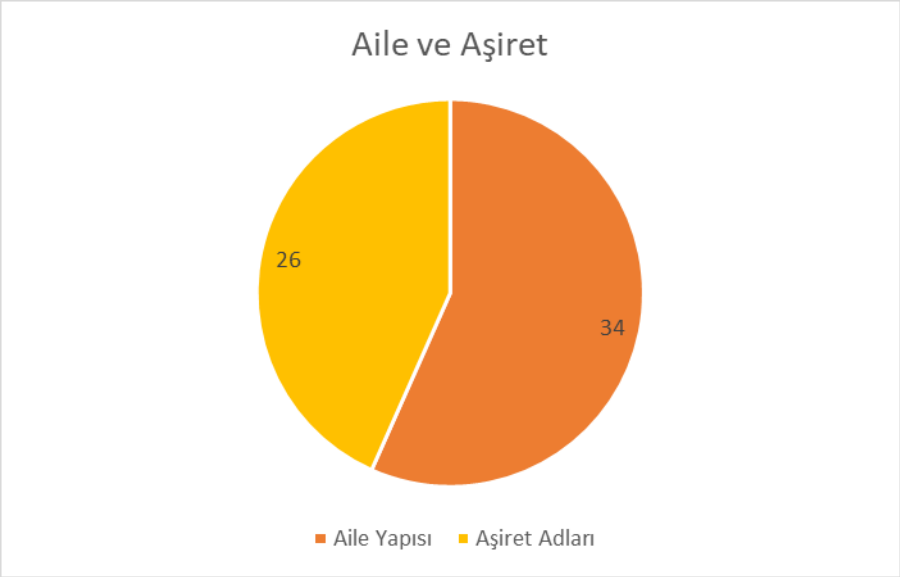

Şekil 19. Aile ve Aşiret Grafiği

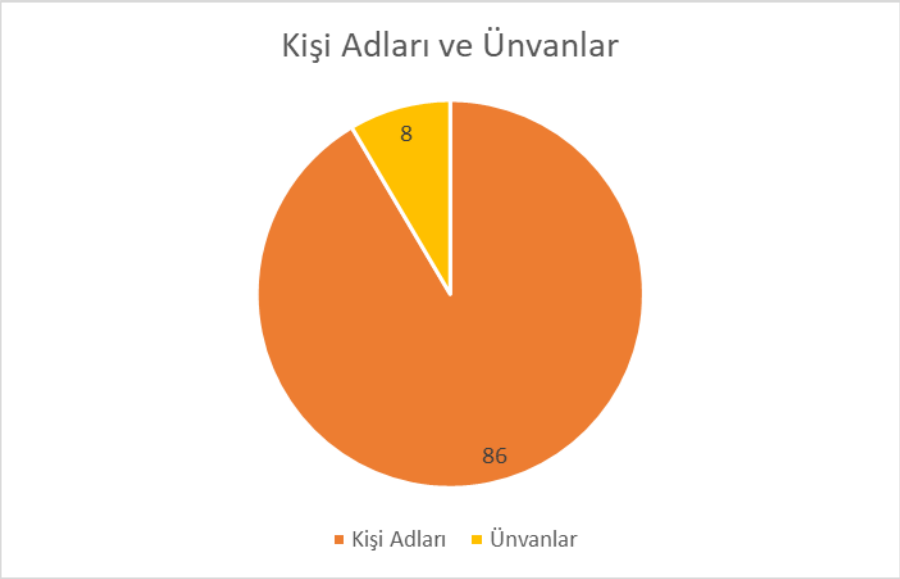

Şekil 20. Kişi Adları ve Ünvanlar Grafiği

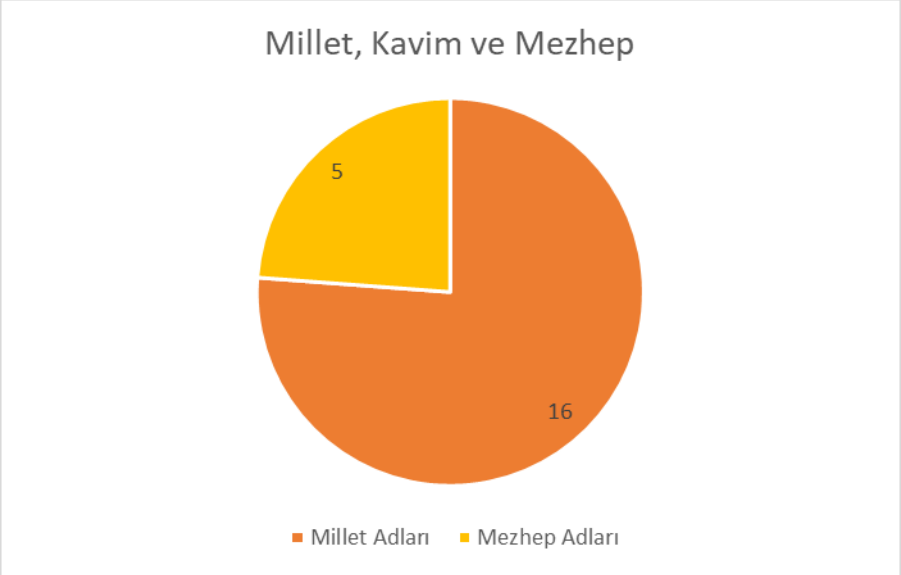

Şekil 21. Millet, Kavim ve Mezhep Grafiği

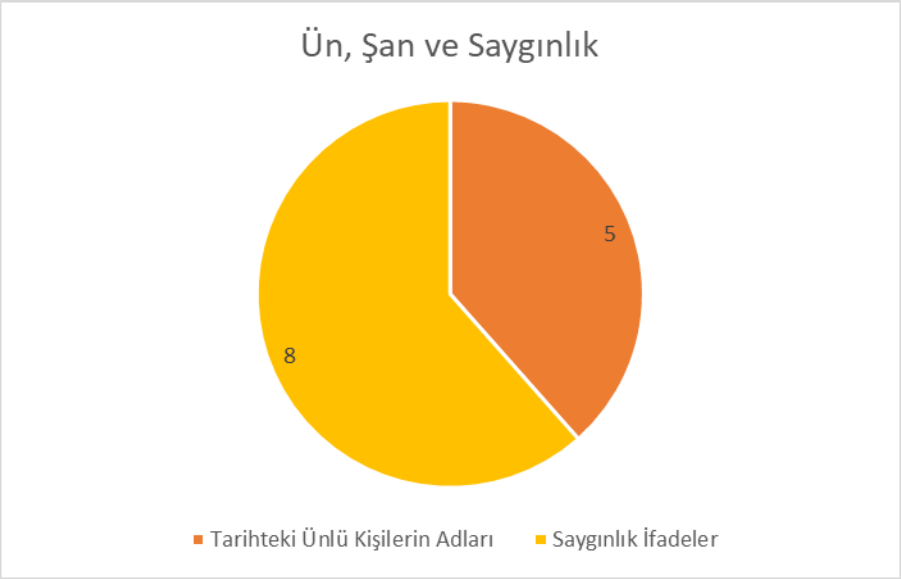

Şekil 22. Ün, Şan ve Saygınlık Grafiği

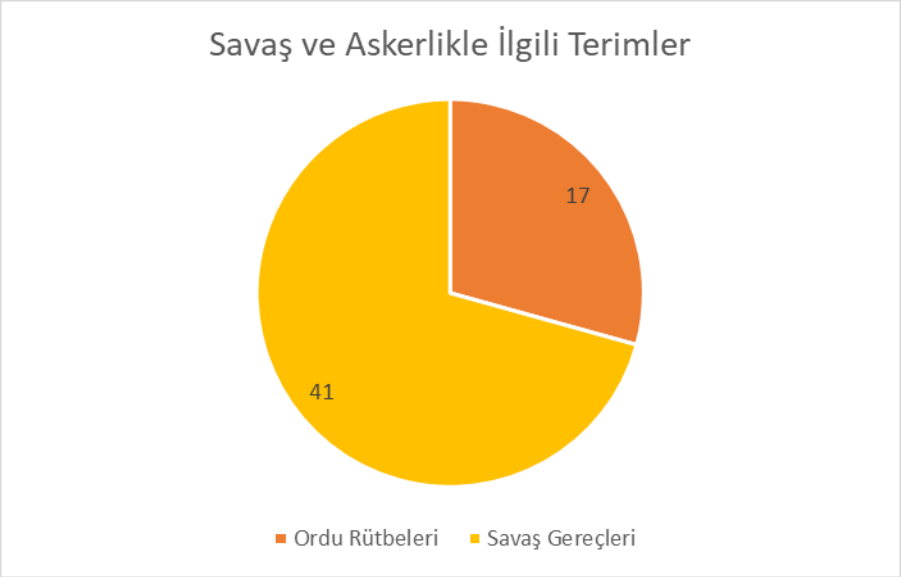

Şekil 23. Savaş ve Askerlikle İlgili Terimler Grafiği

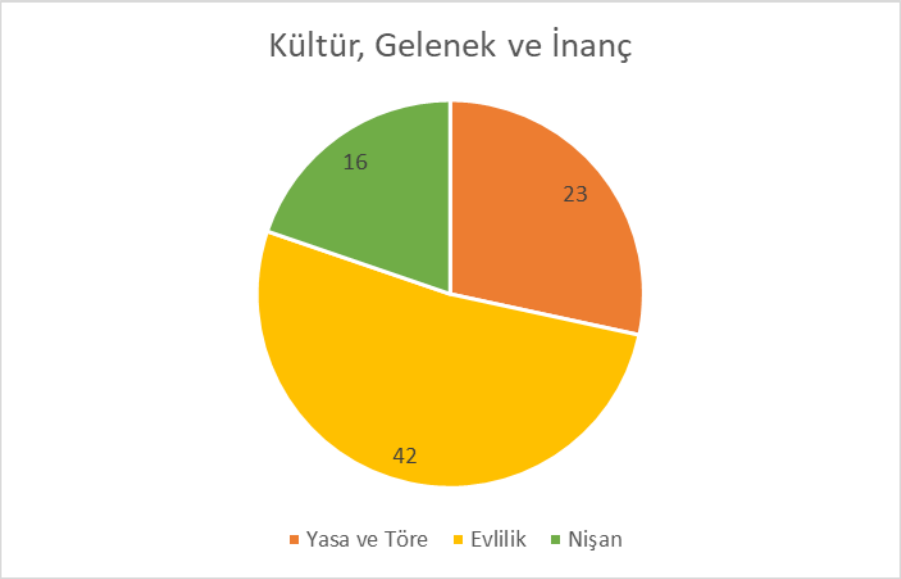

Şekil 24. Kültür, Gelenek ve İnanç Grafiği

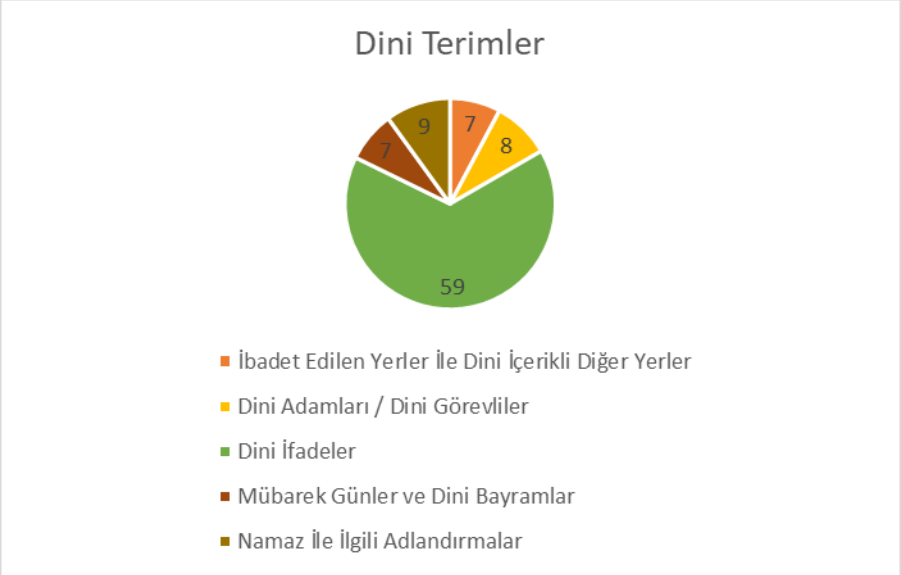

Şekil 25. Dini Terimler Grafiği

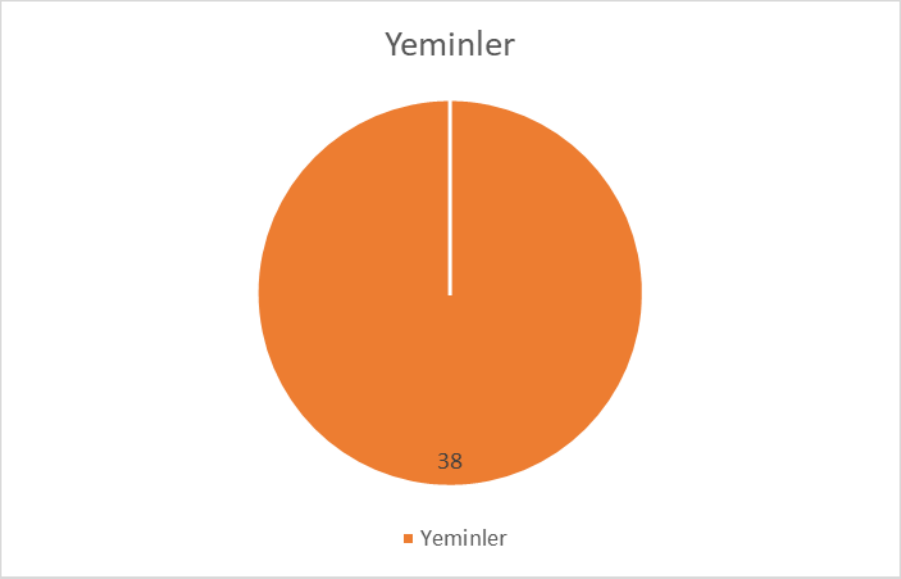

Şekil 26. Yeminler Grafiği

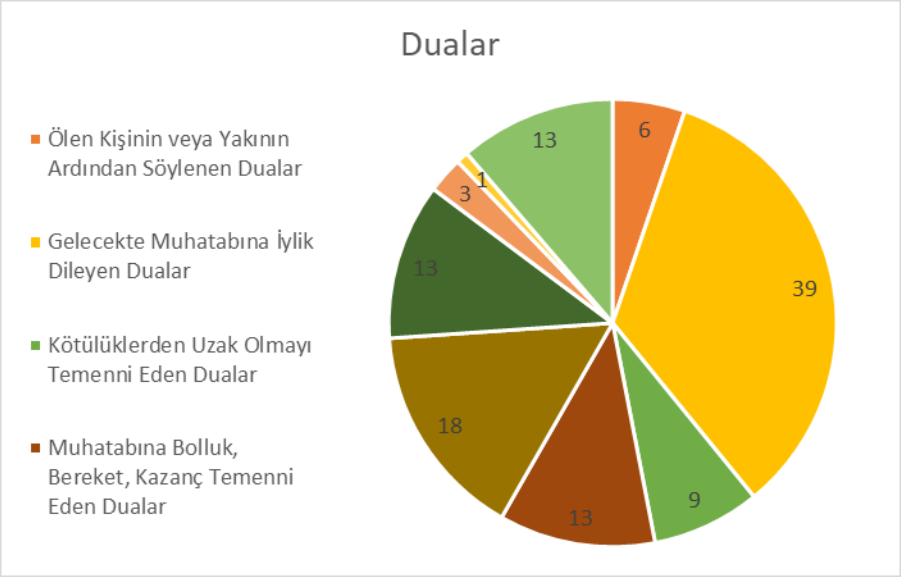

Şekil 27. Dualar Grafiği

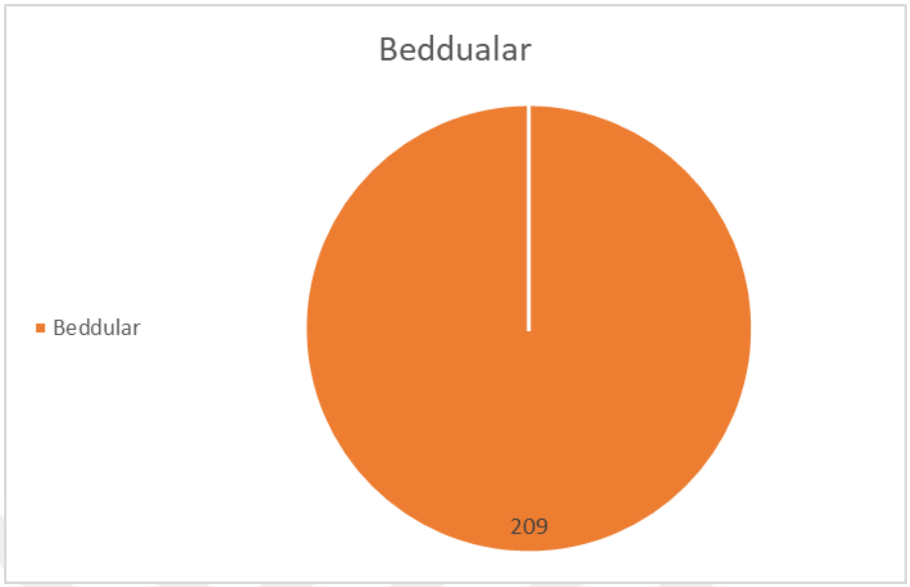

Şekil 28. Beddualar Grafiği

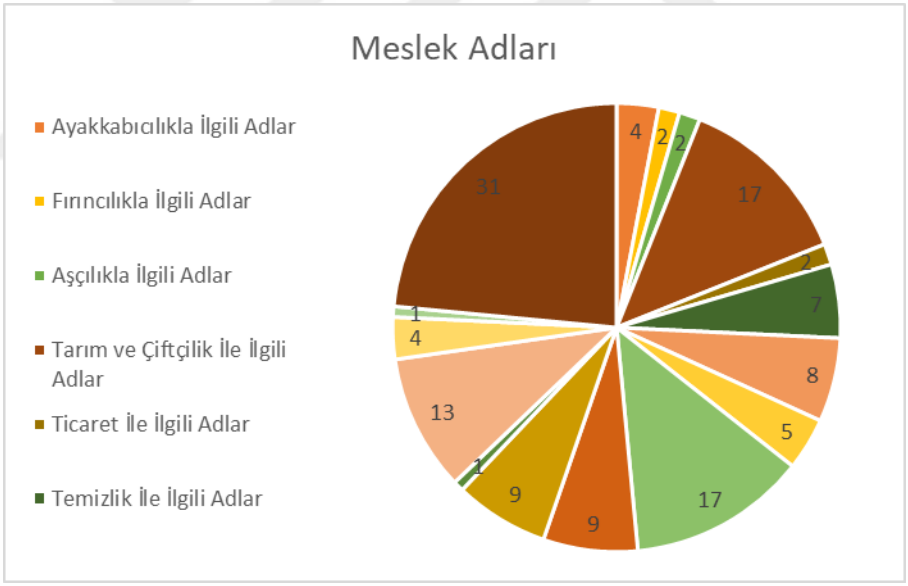

Şekil 29. Meslek Adları Grafiği

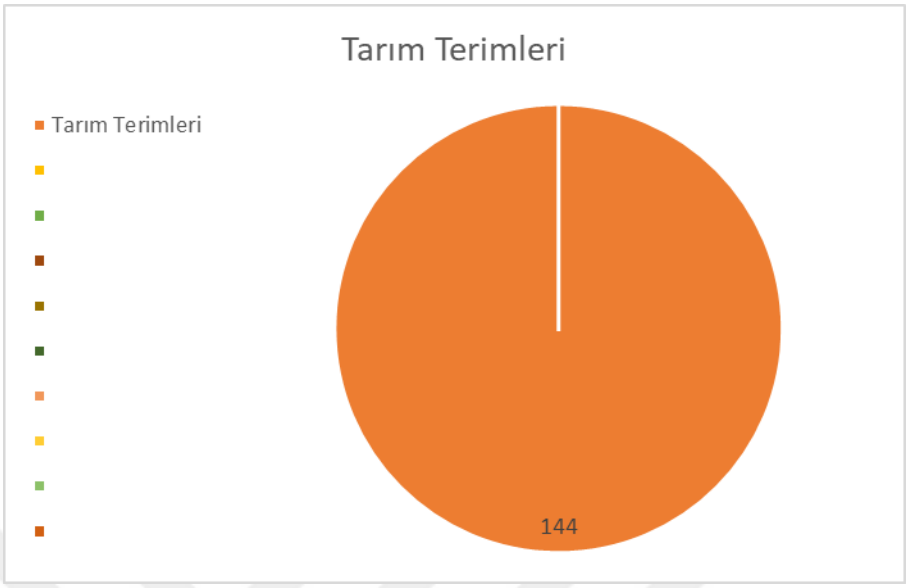

Şekil 30. Tarım Terimleri Grafiği

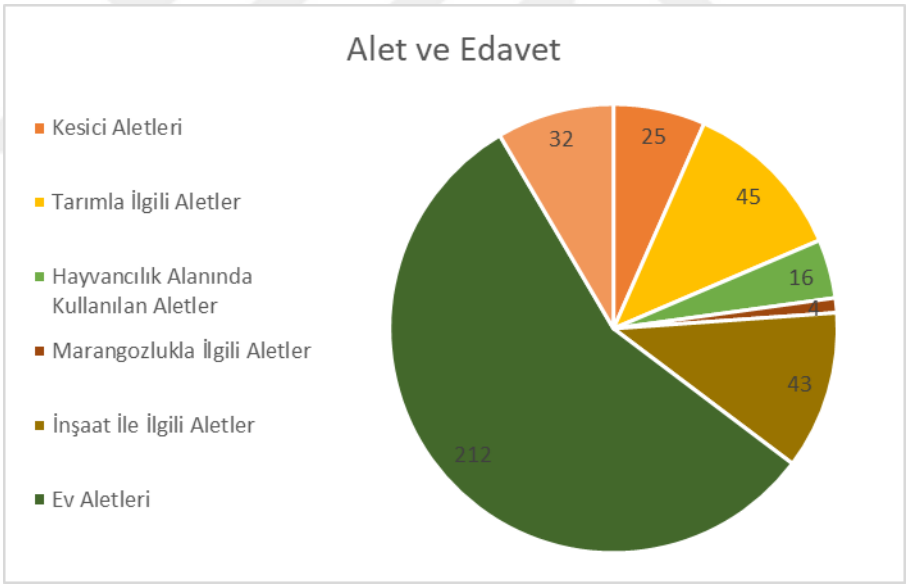

Şekil 31. Alet ve Edevat Grafiği

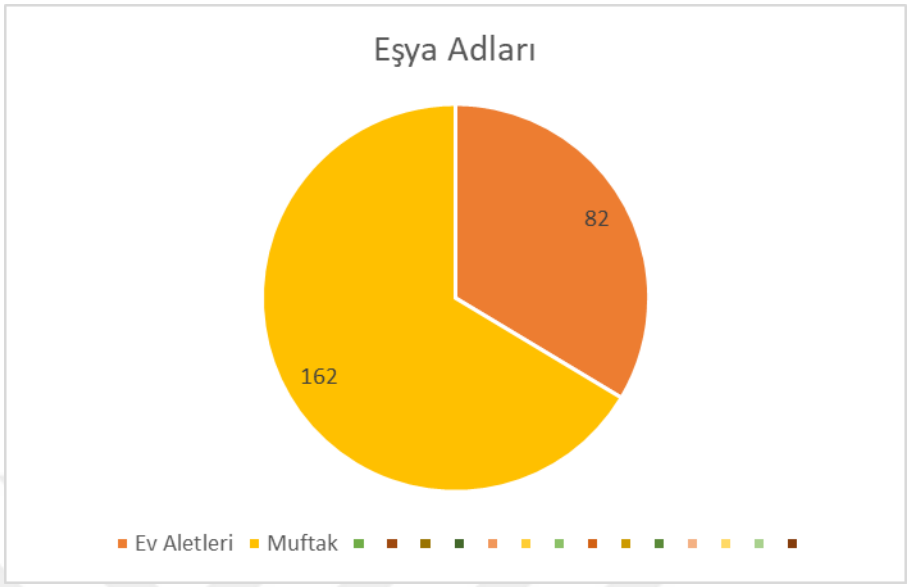

Şekil 32. Eşya Adları Grafiği

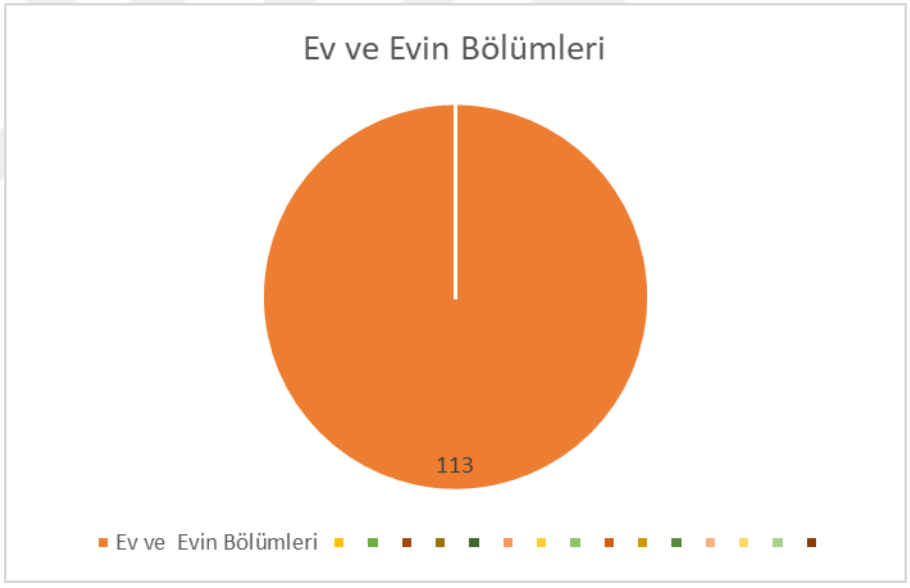

Şekil 33. Ev ve Evin Bölümleri Grafiği

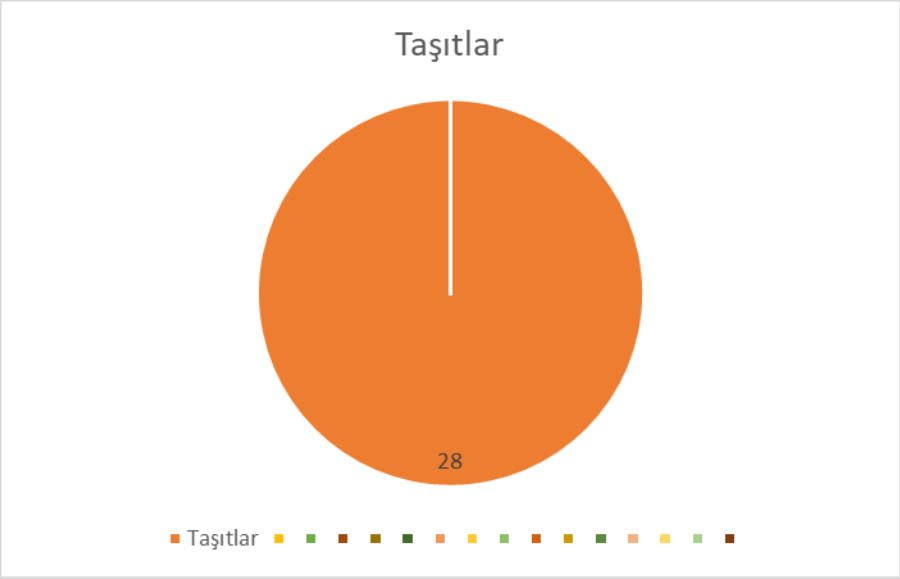

Şekil 34. Taşıtlar Grafiği

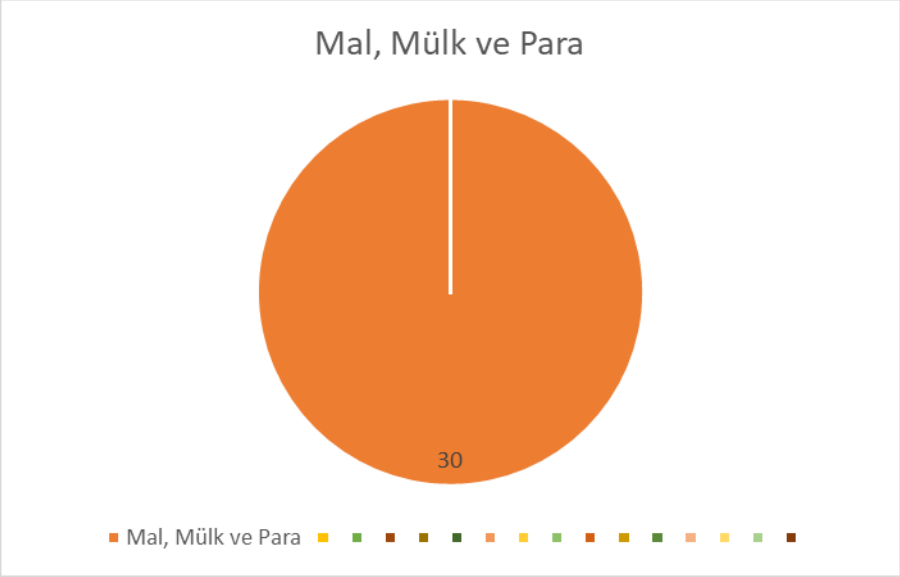

Şekil 35. Mal, Mülk ve Para Grafiği

Şekil 36. Ölçü ve Ağırlık Grafiği

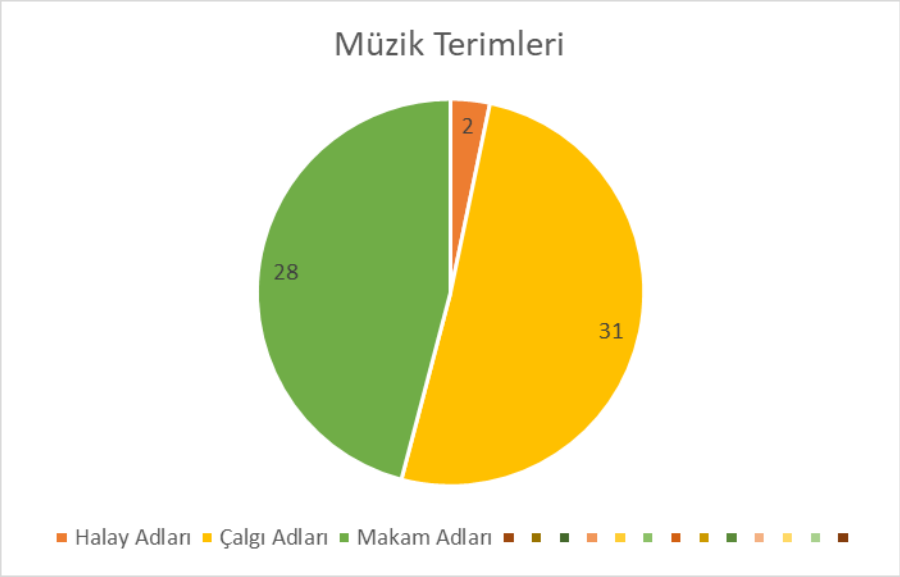

Şekil 37. Müzik Terimleri Grafiği

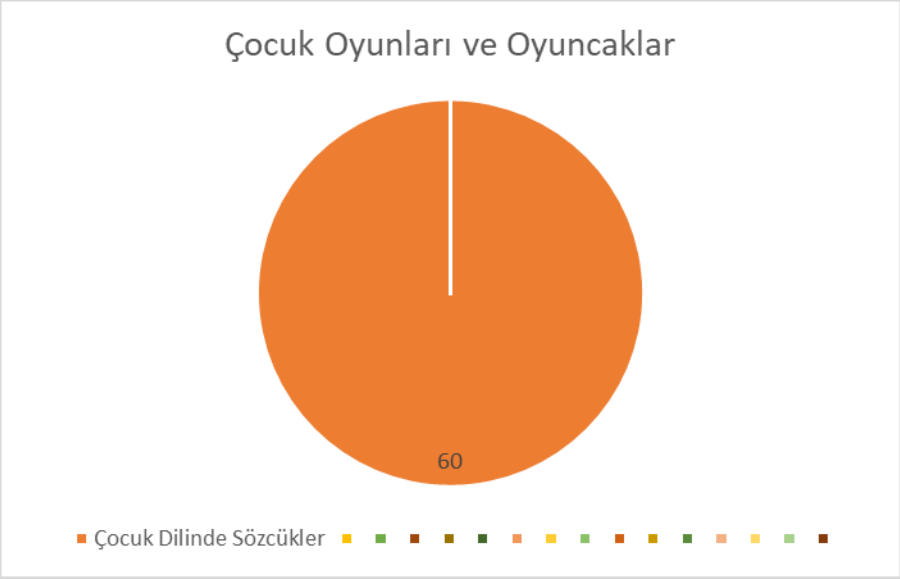

Şekil 38. Çocuk Oyun ve Oyuncaklar Grafiği

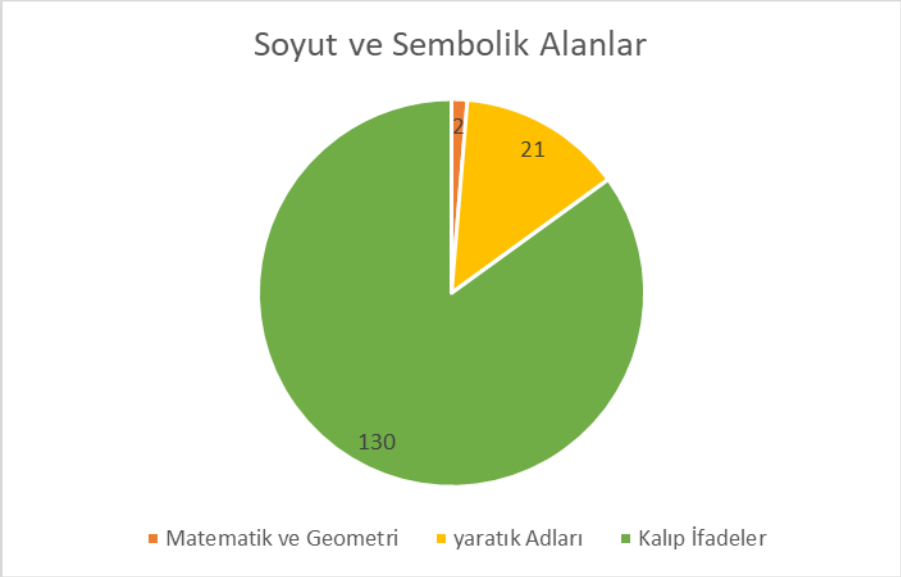

Şekil 39. Soyut ve Sembolik Alanlar Grafiği

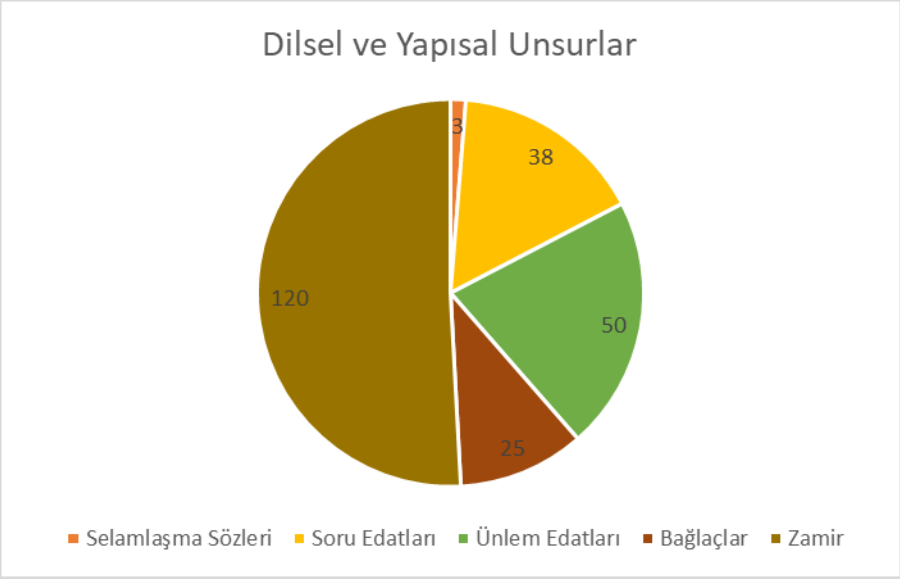

Şekil 40. Dilsel ve Yapısal Unsurlar Grafiği

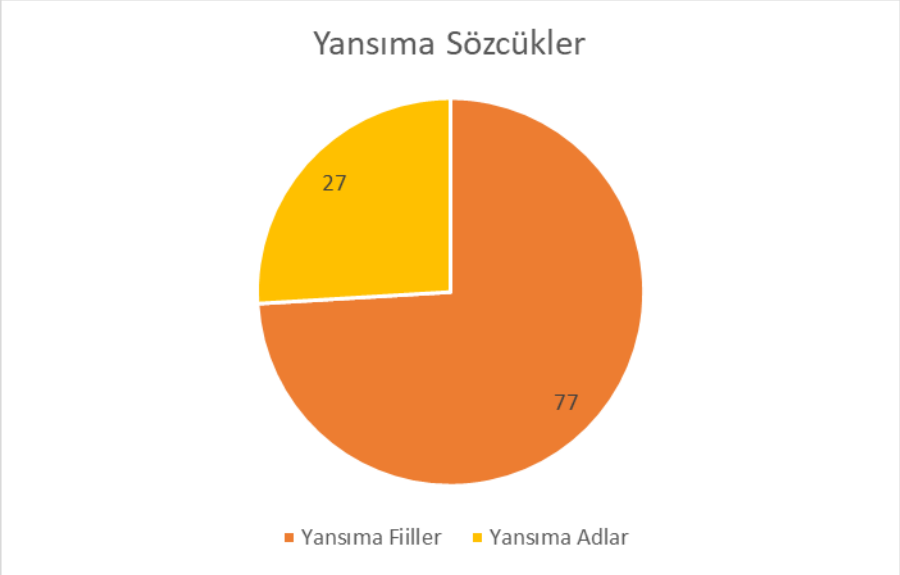

Şekil 41. Yansıma Sözcükler Grafiği

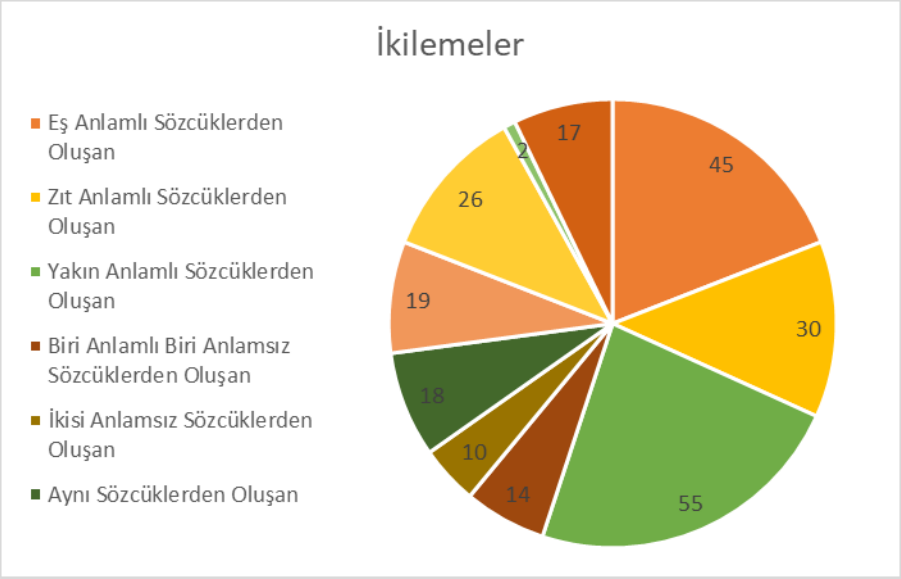

Şekil 42. İkilemeler Grafiği

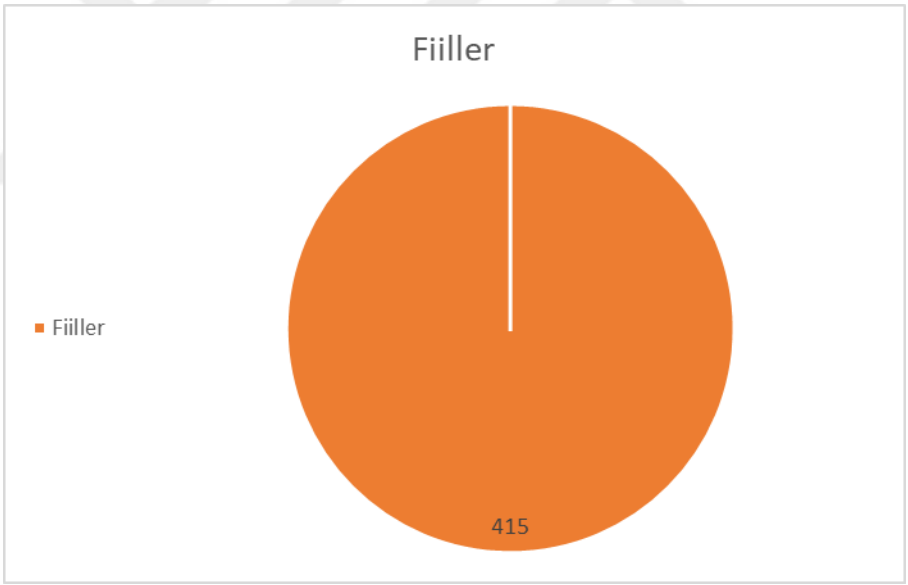

Şekil 43. Fiiller Grafiği

DİZİN

Irak Türkmen Türkçesinin Söz Varlığının Alfabetik Dizini

‘aba (Ar.), 122
‘abbara (Ar.), 221
‘acaq macaq, 265
‘akkaz, 129
‘amama (Ar.), 119
‘anaç, 64
‘ankabut / ’enkabut (Ar.), 59
‘anqılda-, 254
‘arabana (Ar.), 221
‘arabançı / ’arabanaçı, 180
‘arafatlığ, 110
‘arılda-, 254
‘arnus / darı ‘arnus (Ar.), 51
‘arzuhalçı, 179
‘as’usa / ’e’usa (Ar.), 81
‘asabi, 86
‘attal battal (Ar.), 265
‘attar(Ar.), 180
‘avan, 86
‘avqat (Far.), 179
‘ayran, 118
‘azala (Ar.), 81
‘e’e, 237
‘ebus (Ar.), 86
‘edele, 71
‘edet (Ar.), 152
‘egül (Ar.), 53
‘ehd, 155
‘ekrut, 86
‘elef (Ar.), 76
‘elem (Ar.), 149
‘elı mısallası, 152
‘elişiş, 64
‘ellaf (Ar.), 177
‘elleqe fanile, 119
‘ellev cellev, 265
‘elve (Ar.), 43
‘elveçi, 176
‘em (Ar.), 140
‘emel (Ar.), 132
‘emel ilacı (Ar.), 139
‘emele, 178
‘emele’şle, 178
‘emmı (Ar.), 140
‘emmı uşağı /dayı uşağı, 140
‘emmi (Ar.), 140
‘emmoğlı, 140
‘enber, 107
‘enber verıd (Ar.), 105
‘enberi (Ar.), 64
‘ene, 222
‘enne, 140
‘eqlı kem, 91
‘eqlı qunda, 91
‘eqqıl, 91
‘ereb / ’ereb, 148
‘ereb bezi, 126
‘ereb cığara, 50
‘ereb paqlavası, 105
‘ereb qozı, 116
‘ereb şıvanı, 257
‘ereb ürüb, 258
‘erebsiki, 114
‘erep, 148
‘ereq (Ar.), 118
‘ereqçin (Far.), 119
‘eric (Ar.), 105
‘erş ferş (Ar.), 258
‘ertlen-(Ar.), 266
‘eşayır / ’aşayır (Ar.), 148
‘eşıq bend, 129
‘eşref, 143
‘eşüre (Ar.), 100
‘ete, 140
‘ete baçı, 228
‘eynek (Ar.), 77
‘eze müze, 261
‘ezye, 119, 122
‘ıncas (Ar.), 114
‘ınnab (Ar.), 114
‘ısqa (Far), 132
‘ıyada, 43
‘mmervadı, 140
‘mmı qızı, 140
‘ukke, 207
‘ü’ü, 237
a, 248
ab, 35
aba, 237
abay, 227
Abbuş teppe, 43
abdal (Ar.), 156
abdal börkî yağış:, **32**
abır haya, 258
abi, 140
abla, 140
ablak, 87
ablak tesbih, 129
abü cessim, 91
accı sar, 87
acug be acug, 266
açar / dernefis, 198
açığlan-, 266
açıl-, 266
açıx sarı, 87
açıx yeşil, 88
açma, 193
açuh hicaz, 227
açuh saçuh, 258
açuh yarpah, 100
adahla, 155
adaḫlamağ, 155
adam, 142
adam yen, 239
adamlıh, 85
adar (Ar.), 35
adaxlı, 155
adı batmış, 132
adım, 223
adlı sanlı, 258
adlım, 91
adsız barmağ, 78
Afgan, 148
ag ahça, 222
ag cırbıl, 100
aga, 142
Aga bağı, 41
agababa, 140
agalıg, 149
agam agam, 227
agam agam hoyratı, 227
agarı, 40
agartmaçı, 178
agbanı, 126
Agdaş, 43
agır ugır, 265
agıztosz, 35
agu, 49
agu ağacı, 58
agu güli, 58
aguz, 48
ağ, 88
ağ ciğer, 77
ağa, 140
ağac, 50
ağac at, 228
ağac kurtı, 59
ağac nardıvan, 198
ağaca minen, 228
ağaç yaba, 193
Ağalıx, 41
ağart-, 266
ağartmağ, 196
ağbaba, 61
ağır gel-, 266
ağır xeste, 132

ağırbaşlı, 91
ağırçay, 118
Ağırxan, 144
ağız, 77
ağız otı, 49
ağızlık, 50
ağrığ, 132
ağu, 50
ağuz /ogız, 71
ağzı bozığ, 91
ağzı gökde, 91
ağzıva gül burnıva rehan, 228
ah, 248
ahad, 36
ahça, 222
ahd, 155
ahır şer, 91
ahır uhır, 258
ahin, 48
ahlet (Ar.), 140
ahmak, 91
ahsayılı, 92, 132
ahşam, 37
ahu, 67
aj-, 267
ajdaha, 239
akıl, 77
akşam namazı, 159
al, 81, 88, 239
al-, 267
al antarı, 122
al aparmah, 132
al ataşı, 126
al başma, 129
al boyah, 139
al bursa, 122
al çevre, 122
al fıstan, 122
al keddeh ver keddeh, 260
al leçek, 122
al narınc, 50
al nenesi / al muncığı, 239
al vala, 122
al valaa, 124
al ver, 261
ala, 88
ala / alaca, 71
ala göz, 80
alaca, 132, 185
alaca bulaca, 265
alaca ilan, 61
alaca karga, 61
alacah vereceh, 260
alaç (Ar.), 139
alan satan, 261
alan talan, 261
alan veren, 261
alasan, 246
alat edevat, 258
alat ulat (Ar.), 198
alat ulat(Ar.), 261
alavere dalavere, 261
alay, 150
alaylim bulaylim, 228
albağ, 124
albah, 122
alçah, 40
alçevre, 119
aldah dudah, 263
alem (Ar.), 148
alıcı, 61
alınmah verımeh, 260
alıx, 185
ali, 36
Alla (Ar.), 156
Alla hetirici, 156
Alla veerdi, 144
Alla vekil, 156
Allah korusun, 156
Allah tahsıratınnan geçsin, 156
Allah'ın emrin bitir-, 267
Allahın bendesi, 156
allaka (Ar.), 207
allaq bullaq, 261
allat-, 267
allı ballı, 114, 258
allı yeşilli, 228
alluça-ellüçe, 114
alma, 114
alma ağacı, 50
alma aşı, 102
alma kurtı, 59
almaddin, 122
Alman, 148
almaz, 47
almaz/s taraş, 48
alt, 39, 40
alt üst, 261
altı, 89
altı yüz, 89
altmış, 89
alttaki, 250
altun, 46
Altun, 144
altun suyı, 49
altunçı, 180
Altunköpri, 41
aluça, 114
am, 81
Ama, 144
aman, 248
Amanbes, 145
amane, 221
amir (Ar.), 150
Amirlí, 143
amma (Ar.), 249
ana, 140
anaç / anaç, 117
anaç arx, 185
anahtar, 198
andam (Far.), 80
ankılda-, 69
ankır- / arılda-/ zarılda-, 69
anne, 237
ant, 159
ap açuh, 263
Aq teppe, 43
ar (Ar.), 86
ara-, 267
araba, 221
arafat (Ar.), 36
arahçın, 129
aralık zu elkiide, 35
aralıx, 185
aramah taramah, 258
araşla-, 267
ard, 81
ard ög, 260
arh, 38
arha, 40, 81
arha ba arha, 266
arhadaş, 142
arı, 59
arı kuşu, 61
arlam, 71
armut, 114
armut ağacı, 50
armutı mizreh, 228
arpa, 116
arpa boyı, 223
arpa buğda, 228
arpa buğda sapan, 193
arpa ekmeği, 101
arpa unu, 116
arpalamal, 71
arsız, 86
arsin, 198
Arslan, 143
arşun, 223
arşunı götinde, 61
art, 40
artıh martıh, 265
arvad almağ, 153
arvad hamamı, 44
arvad kişi, 153
arvad uşağ, 261
arvat, 142, 155
arvat berberi, 178
arvat kişi, 155, 260
arx, 185
arxa üstü / arxa üzerı, 81
aryer/ aryel (Ing), 198
asa, 129
asab bozmağ, 86

asakir (Ar.), 150
Asgar, 145
asgı, 198
ası, 86
asıl fasıl, 261
asılsız fasılsız, 258
askı, 198
aslan, 67
Aslan, 143
aslan ağzı, 58
Aslan basan, 41
Aslanlı, 143
Aslı, 145
asma qavun, 114
asman (Far.), 32
aspab, 119
aspab fırçası, 198
aspab kazanı, 198
aspab teşti, 198
aspap as-, 267
aspap yexıyen, 177
asqılı fanile (It), 119
Asüri, 149
aş, 110
aş / aş (Far.), 102
aşagı, 39
Aşagı zeve, 41
Aşağı tekye mehellesi, 41
aşçı, 176
aşçılıh, 176, 177
aşlıg, 49
aşug oyunu, 228
aşuh başı, 132
aşul başı, 71
aşur / aşur ayı, 35
at, 65, 237
at oxı, 92
at yagırı, 58
atala, 198
ataş, 92
ataş (Far.), 39
ataşa, 132
ataşı, 88
ataşı tespih, 129
atem kilavı:, **32**
atıcı, 180, 227
atıl-, 267
atış-, 267
atlanmal, 72
atlas, 126
atlı yayan, 229
atmaca, 61
atom bombası, 151
atqı / atxı, 122
atquyruğu yağış:, **32**
atxı, 198
av-, 267
av köpeği, 65
avar-, 267
avaz avaz (Far.), 263
avcar, 193
Avcı, 143
Avçılar, 143
avçılıh, 180
avıc, 81
avırd / avırt, 81
avkatlıh, 179
avşar, 227
avşar köpeği, 65
avt, 140
avulda-, 254
axçi- buxçi, 229
axır, 76
axır (Ar.), 90
axır çağ, 34
axır uxur, 261
axır xer, 263
axır zaman, 34
axsırmağ, 267
axur, 76
ay başı, 36
ay can, 227
ay havar, 257
ay parçası kimin, 92
ayagına kan enmeh, 72
ayağ, 79, 223
ayağ açılmağ, 152
ayağ agrığı, 132
ayağ daşı, 198
ayağ donı, 119
ayağaltı, 81
ayah ba ayah, 266
ayah daşı, 47
ayak daşı, 82
ayax, 185
ayaz vurmağ, 132
ayaz:, **32**
aydır-, 267
Ayhan, 145
ayı, 67
ayı kıftesi, 109
ayın-, 267
ayın on dördı, 32
ayın oyın, 258
ayın ön dördı kimin, 92
aynalı tifeng, 151
Aynax, 145
aynız boynız, 261
ayran aşı, 102
ayyaba, 248
ayyirle- (Ar.), 267
az çoh, 260
azan (Ar.), 156
azar bazar, 258
azara, 129
azdan çohtan, 261
azdır-, 267
azim (Ar.), 92
baba, 140, 142
baba aşı, 102
baba gurgur, 46
baba kattal, 156
baba şahsuvar, 156
Babacan, 143
babani sarıg, 119
babani zubın, 119
babıc kapma, 229
babıç (Far.).*Bakın*
Bac alan, 143
bacağ, 229
bacah, 79
bacanah, 142
bacı, 141, 142
bacı oğlı, 141
bacı qızı, 141
badam (Far.), 116
badam ağacı, 50
badam ezmesi, 105
badamcığ, 82
bademçe, 132
badıncan (Ar.), 112
badıncan aşı, 102
badıncan dolması, 110
badıncan kavurması, 110
badıncanı, 88
badla, 61
bafasiz (Ar.), 92
bafta, 199
bag bağça, 258
bag bostan, 258, 261
bagçavanlıh, 176
bagır, 77
bagırdan / begırden, 47
bagvan güli, 53
bağcığ, 199
bağdad hevinci, 53
bağdad katı, 59
bağdad yarası, 132
bağdat katı, 132
bağdat qatı, 53
bağdat yolı, 59
bağduc, 119
bağır-, 69
bağırdağ, 119
bağırdağın kendiri, 119
bağir, 77
bağla-, 267
bağlama, 126
bağvan / baüban (Far.), 176
bah-, 267
bahar (Far.):, 35
bahar güli, 53
bahçı, 177
bahşış (Far.), 222

bahura (Ar.):, **33**
bajala(It), 132
bakbuka, 199
Bakıla, 145
bakka, 223
bakkal çakkal, 263
bakkallıh, 176
baksam (Ar.), 110
bal kabağı aşı, 102
bala, 58, 141, 142, 237
balaban, 61, 225, 226
balah, 119
balalamağ, 72
balamurt, 53
balarısı, 59
balaxlığ, 126
baldır, 82
balığ tutan, 180
balıh, 60
balıhçı, 180
balıhçılıh, 180
balıhçın, 61
balkuta, 129
balquta, 60
balta, 199
bamya (Ar.), 113
bamya aşı, 102
bamya kuşı, 61
bamya teşribi, 110
Banu, 145
baqqal (Ar.), 176
baqqal çaqqal, 265
bar, 132, 223
bar (Far.), 114
bara gelme-, 267
baraza, 72
bardağ, 207
bardah, 199
barıaltı, 44
barış-, 267
barışığ aşı, 102
barıştır-, 267
barlı ağaç, 50
barmağ şarqıldat-, 254
barmağ şeker, 106
barmah, 79
barut, 49
barüdı, 88
barxana, 223
bas-, 267
basılan uşağ, 152
basılmağ, 152
basırmax, 185
basma, 126
Basra, 41
basra limisi, 114, 139
bastır-, 267
bastırma, 105, 110
baston, 199
bastuk, 106
bastuq, 207
basür otı, 53
baş, 82, 186
baş ağrığı, 132
baş bağlamak, 155
baş çanağı, 82
baş etmeğ, 185
Baş teppe, 41
baş yaver, 150
başa göt, 260
başağçı, 176
başbağı, 124
başçavış, 150
başı çıplağ, 80
başı sıcağ, 80
başıbağlı, 61
başımda vaz, 132
başka, 250
başkaları, 250
başkası, 250
başla-, 267
başlığ, 192
başlıh, 122
başlık, 124
başşah, 116
başşax, 186
bat-, 267
batarya, 199
batır-, 267
batman, 223
Batmanlu köyü, 41
Battal Gazi, 149
batya, 199, 207
bavulda-, 69
bayar, 186
bayaz, 88
bayaz su, 132
baydax, 186
bayguş, 61
bayıl-, 267
bayna-, 69
bayram axşamı, 158
bayramaşı, 102
bayramayı, 36
bayramgötı, 36
bayramgöti, 158
bayramlığ, 222
bayramüzı, 36
bayrax, 186
baz (Ar.), 62
baza, 126
bazar, 44
bazar (Far.), 44
bazar ekmegı, 101
bazar hamamı, 44
bazar kababı, 108
bazar mazar, 263
Bazar mehellesi, 41
bazaradamı, 177, 180
bazı, 207
bazırgan (Far.), 177
be, 248
be''e, 237
bebe, 99
bec, 126
beçinci kuşu, 62
bed hal, 132
Bede, 145
bedel (Ar.), 222
beden, 82, 119
bedle, 119
bedreng, 88
beez (Ar.), 249
beg, 147
begardı, 229
begır-, 69
begir, 65
begir-, 69
begire, 186
Begler, 41
Begtaşı, 149
beğen-, 267
Behe, 145
behir (Ar.), 38
behir atı, 67
Behlül Dana, 149
behriyeli, 150
beid (Ar.), 249
beke, 249
bekire, 176
bekre, 199
bel, 82, 132, 199
bel (Far.), 193
bel balta, 199
bel bele, 263
bel dönmeğ, 132
bel tap, 193
belbağ, 126, 199
belbağı, 119
belçe, 193, 199
beldar, 119
beldar / beldarçı, 177
bele, 249
beleke, 199
beleken, 193
belem, 221
belem bat, 62
beleş battava, 258, 263
beleyden, 250
belğem, 79
beli, 250
belirli para, 222
belleme, 195
belli et-, 267

bellü'ü pekliyen, 177
bellür, 48
bellürı (Ar.), 126
belʿüm, 77
benadem (Ar.), 92
benc, 49
bendelıh, 180
benefseci, 88
benevşe, 53
beniz, 88
benne / bende (Ar.), 178
benz, 82
benzin, 49
berber, 180
berbuk, 92
berdi, 53
berdil'ecüz:, **33**
bereze, 53
beri, 40
beri bak, 250
beriki, 250
bermil, 199
berzavi, 227
bes (Far.), 250
besle-, 267
besleme, 72
beste (Far.), 227
Besti, 145
Bestile, 145
beş, 90
beş beş, 229
beş daş, 229
beş demir, 193
beş yüz, 90
beş yüz bin, 90
beşbirlığ, 129
beşer (Ar.), 92
beşik, 199
bet heybet (Ar/ Far.), 92
bet safat (Ar/ Far.), 92
beter daşı, 47
beter mili, 48
Bettaş, 145
Betül, 145
Beyat, 143
beyat ʿacem, 227
beyat faslı, 227
beyaz arpa, 116
beyaz karga, 62
beyaz latike, 110
beybice, 92
beyin, 77
beyram, 158
beyram aşı, 102
beyram şekeri, 106
beytarlıh, 180
beyüg arvad, 153
beyüg bacı, 141
beyüg qardaş, 141
beyügbaba, 141
beyügnene, 141
bez, 126, 129
bezbend (Far.), 152
bezbent (Far.), 129
beze-, 267
bezeg, 129
bezek düzek, 261
bezen-, 268
bezenmeh düzenmeh, 261
bezet-, 268
bığarsığ, 77
bığaz / buğaz, 72, 82
bığaz ağrığı, 133
bıhav, 199
Bılah, 41
bılbıl (Ar.), 62
bıldırcın, 62
bılezığ, 129
bılıklamak et-, 254
bınca, 250
bıra, 250
bıralarda, 250
bıralardan, 250
bıraları, 250
bırbıra, 77
bırda, 250
bire, 118
bırnav, 151
bıtay, 250
bıv / bıvva / buvva, 237
bız, 192
biz, 199
bızav, 65
bızav burnı, 59
bi kere, 250
bi yan, 250
biber, 113
biber dolması, 110
bibi, 141
bibi mattu, 62
bibile, 199
bibisu, 62
bic, 92
bicegine doğmah, 72
biç-, 268
biçınçı zılkı, 113
biçin küpü, 186
biçinçi, 177
biğ, 82
bikir, 65
bil-, 268
bilav, 192
bilav daşı, 47
Bilava, 41
bilaw, 199
bilbil yuvası, 106
bilçek, 82
bildir, 34
bildozer, 221
bile, 250
Bile, 145
bileg, 82
bilekçe, 199
Billiş, 145
bilyard, 229
bimbaşı, 150
bin, 90
binç, 186
bir, 90
bir barmax, 223
bir buçuh, 223
bir çokhı, 250
bir demir, 223
bir hebbe, 223
bir kaçı, 250
bir üş, 90
bir yannı kurt, 67
bir zaman, 34
bir zamanlar, 34
birdenesi, 251
birek (Ing), 206
birisi, 251
birleştir-, 268
birre, 59
birsi gün / o birsi gün / o bir gün, 36
biryanı, 107
biş-, 268
biştir-, 268
bit, 59
bit-, 268
bitir-, 268
biz, 60, 192, 251
biz / siz, 261
bogurtlamax, 186
boğ-, 268
boğanağ, 88
boğaya gel-, 72
boğaz, 72
boğaz olamah, 72
boğmaca, 133
boğul-, 268
boğulda-, 69
bohı, 62
bol, 92
bomba, 151
boncuk kar:, **33**
bonit (Ing), 206
bor/ boraz (Ar.), 186
borah, 48
borani, 110
borazan, 226
borbering (Ing), 206
borı, 199
borı kabagı, 113

borıçılıh, 180
borsa, 126
bostan, 186
bostan bozıldı, 186
bostançılıh, 177
boş, 77
boş battal, 258
boş bığaz, 92
boşal-, 268
boşan-, 268
boşattır-, 268
boy, 223
boy(Ing), 180
boyağ, 92
boyağçı / boyaxçı, 178, 180
boyahana küpi, 200
boyahçılıh, 181
boyama, 122, 124
boyaxana, 44
boyın, 79
boyınbağ, 129
boyıntırıg/ boyuntulug, 186
boyıntırıh, 193
boyla-, 268
boylı, 80
boyna, 51
boynız, 72
boyunturuğ, 193
boz, 88
boz-, 268
boz:, **33**
boza, 65
bozan, 53
bozkurt, 68
bö, 248
böçi, 222
bögen, 68, 110
bögenek, 133
bögreg, 77
böğür, 82
böğür-, 69
bökulda-, 254
böl-, 268
börek, 110
börılde- /bögür-, 69
börk, 119
böülde-, 69
böyig çille:, **33**
bu / bı, 251
bu kez, 250
bu yan, 250
buba / buba, 142
bucarı üzüm, 114
buçah, 192
bud, 77, 82
budağ, 50
bugı, 62
bugılda-, 69
buğa, 65
buğaz duştu, 133
buğaz ol-, 268
buğazla-, 268
buğda biti, 59
buğda rengı, 88
buğda unu, 116
buğum, 82
buhça, 153
buhçı, 200
buhır/ buhur, 49
buhtançı, 92
bukak, 82
bukbuka, 199
bukın, 77
bulağ, 38
bulamaç, 100
bulan-, 268
bular /bılar, 251
bulara / bılara, 251
bularda /bılarda, 251
bulardan / bılardan, 251
buları /bıları, 251
buların /bıların, 251
bulgur aşı, 102
bulgur kiftesi, 109
bulgur pilavı, 102
buluz / bıluz, 119
buna /bına, 251
bunda / bında, 251
bunnan /bınnan, 251
bunu / bını, 251
bunun/ bının, 251
bura, 250
bura /bıra, 251
buralarda, 251
buralardan, 251
buraları, 251
buranı, 101
buranı /bıranı, 251
buraqıç / bıraqıç, 221
burda, 250
burda / bırda, 251
burdan / bırdan, 251
burgı, 200
burgıl, 117
burgul pilavı, 107
burğan saç, 92
burğıl aşı, 102
burın, 77
burın kanadan, 53
burın otı, 53
buriştir-, 268
burma, 106
burnu üskek, 92
burqulda-, 254
burqulmağ, 133
buruğ, 133
buta, 53
buta (Far.), 51
butım, 116
butım tespih, 129
butul, 200
buyruğ, 177
buyza, 250
bük, 77
bük-, 268
bülil, 226
bülül, 226
bürketmeğ, 133
büyük beyramı, 159
cab cab, 207
cabya, 186
cacıg, 110
cacüs (Ar), 181
cadı yazan, 181
cafıt, 200
cag, 186, 200
cahil (Ar.), 100
cak (Ing), 206
cala-, 268
cam, 49, 208
cam pısıgı, 48
camadanı, 120
cambaz / canbaz, 179
cambazlıh, 181
cambazxana, 76
cami, 156
can, 85
can ciger, 259
can hevli, 86
can qırğınlığı, 133
cana yaxun, 92
canabı hak (Ar.), 157
canavar (Far.), 239
canaza (Ar.), 92
cancar, 200
cancar / cencer (Ar.), 186
canfas, 126
canına takket-, 268
carcar oxu, 186
cardam, 186
carığ / el carığı, 178
carıs / carıs melemet, 92
cariye (Ar.), 181
cartıcurt, 264
caspar, 44
catıra, 53
cavahır daşı, 47
cazbar, 186
Cebel hamrin, 38
cecim, 122
cedreqe, 101
ceft, 72
cegen, 53, 117
cehaz (Ar.), 153

cehdanı, 129
cehennem daşı, 47
cehennem kuşu /kara kuş / ebabil kuşu, 62
Celalı, 144
celeb, 179
celeb/ celep (Ar.), 58
celebçılıh, 181
celepçı, 177
celhe, 200, 208
Cellad Musa, 149
Cellev, 145
cemaziyel ahır, 36
cemaziyel evvel, 36
Ceme, 145
cemeet, 157
Cemko, 145
cemme, 65
cemre:, **33**
cencer / cancar, 193
cenderme, 150
cenger, 126
cengeri, 88
cengilde-, 69
Cennet, 145
cennet (Ar.), 157
cep, 120
cerbet-, 268
cerbeze, 92
cerbuh (Ar.), 68
cerde, 65
cerrahlıh, 181
cerre, 200
cesur (Ar.), 92
cevahır, 47
cevcik, 82
cevde, 200, 208
ceve, 186
ceviz bava, 53
ceyran, 68
ceyran kaç, 229
ceyran otı, 53
ceyş (Ar.), 150
ceyze ‘aba, 120
cez, 117, 186
cez küreği, 193
cezve, 200
cıgara, 50
cıger/ ciger, 78
cıgerçı, 181
cığara götlığı, 50
cığdım, 59
cık nık, 265
cıkılde-, 254
cımrıq, 194
cıncıq bıncıq, 265
cındır pındır, 261
cıngılda-, 254
cıq nıq, 259
cırbıl, 100
cırcet, 126
cırcır, 59
cırık, 222
Cırıt Meydanı, 41
cırt fırt, 265
cırtına, 92
cıvan/ cuvan (Far.), 100
cızığa atma, 229
cızlağlı ekmek, 101
cızma, 122
cızzıhtan çıhma, 229
cibre ‘ayran, 196
cidav, 72, 239
cidavlığ, 82
cidavlıh, 72
cifit, 149
cifte, 72
ciftelemek, 72
ciğerim cıh-, 268
Cihangül, 145
cik, 78, 82
cil, 51, 186
Cilve, 145
cimirler bılagı, 44
cin (Ar.), 240
cin çıragı, 200
cin yımırta, 105
cinah, 46, 129
cincihbaş, 92
cincil / cıncıl, 129
cinde / çul cinde, 127
cingana, 148
cingi cingi, 226
cingöz, 92
cips, 196
ciqılda-, 255
ciqne, 68
cirilda-, 255
cirit, 72
ciy, 237
ciz, 237
cizre (Ar.), 38
cok, 72
coklamah, 72
comard/ comart, 93
coşa, 72
cögen, 53
cucuq, 113
cuma, 36
cumbut, 53
Cumbut, 145
cunub (Ar.), 39
cüce (Far), 64
cüce gözı, 192
cüce leplig / leplüg, 229
cücü, 237
cücü ummacı, 240
cülhe (Far), 181
cülheçılıh, 181
cüm’e axşamı /cüm’e gecesi, 36
cüm’e daşı, 47
cümcüme (Ar.), 82
Cüme, 146
cümʿe, 36
cüret (Ar.), 85
cüt, 58, 187, 194
cüt aba, 122
cüt adım, 230
cüt aşuh, 230
cüt demiri, 194
cüt sürmek, 187, 194
cüte kuşmah, 187
cüte qoşmax, 187
cüter, 72
cütkar, 179
cütker, 177
cüzzam, 133
çabala-, 268
çağ, 34, 37
çağar, 133, 257
çağçağa, 194
çağır-, 69, 268
çah-, 268
çahçur, 72
çahıma, 120
çahmağ, 200
çahmah daşı, 47
çahmahlı tifeng, 151
çakat (Ing), 120
çakır, 118
çakır tikan, 263
çakkal, 68
çakkı, 200
çal-, 269
çalabil-, 269
çaldır-, 269
çalğama sebet, 200
çalı, 54
çalı çırpı, 258
çalın-, 269
çallama, 124
çalma seet, 200
çamır başına, 248
çamır deve, 93
çamır olaydı, 248
çamırçı, 178
çamırlığ (Ing), 206
çanağ, 196
çanah, 200
çanta, 129
çap, 237
çapaçağ, 192
çapaçah, 200
çapan, 127
çapar, 187

çaphın, 257
çaplı, 151
çaqır tikan / çaqqır tikan, 54
çaqla, 133
çaqqala badam, 263
çar na çar, 260
Çardahlı köyü, 41
çargah, 227
çarğat, 124
çarh, 200
çarhı, 222
çarı, 124
çarpara, 226
çarpaz veren, 196
çaş-, 269
çaşakal-, 269
çaşır-, 269
çaşır çuşur, 264
çatışmag, 72
çatla-, 269
çavdar, 51
çavış, 150
çaxçurlu, 64
çaxma, 127
çaxmağ, 200
çaxmur, 80
çay, 38
çay daşı, 47
çay tabaqı, 208
çay terüzısı, 113
çayçı, 181
çaydan, 208
çayır çimen, 261
çayır otı, 54
çayxana, 44
çayxanaçı, 181
çeç, 237
çedene, 54
çefye, 122
çefye ıgal, 120
çegen, 54
çehre, 82
çek-, 269
çekele-, 269
çeki, 223
çeki daşı, 223
çekil-, 269
çekkük, 201
çekter qondra, 125
çektir-, 269
çelenk, 72
çellik çubuğ / çellük çubuğ, 230
çeltik, 117
çeltük, 107
çem, 44
çem ağacı, 51
çembere, 195
çemçe, 196
çemçeleqız, 187
çenç (Ing), 206
çendır çündür, 265
çendir, 72
çene/ çeneke, 82
çenge, 223
çengel, 194, 201
çengi çağana, 225
çeppiş, 65
çerek, 224
çereke, 122
çerğad / çerğat / çerğet, 124
çerraviyye, 120
çerşembe, 36
çerşembesür, 36
çerxfelek / çerfelek, 230
çeşt, 117
çeşt vaxtı, 37
çeşte beri, 73
Çetal teppesi, 44
çeti, 54
çevel, 133
çevirke, 59, 117
çevrek, 127
çeynem, 224
Çıbğan köyü, 41
çıççı / çiççi, 237
çığ, 201
çığçığ sesli, 257
çığır-, 269
çıh-, 269
çıhar-, 269
çıkılda-, 69
çılfıray (Ing), 108
çılla çılla, 71
çılpek / çilpek / çırpek, 237
çımra-, 269
çıp çıplağ, 259
çıpılda -, 269
çırağ, 201
çırça, 93
çırçır, 54, 187
çırçıra, 194
çırk, 230
çırpı, 51
çırt, 73
çısqa, 113
çıtara, 127
çiban, 133
çibin, 59
çiç / çüç, 237
çiçek, 133
çiğ, 127
çiğ yumurta, 105
çiğdem, 54
çiğin, 82
çiğin başı, 82
çiğit, 52, 187
çiğle biş, 105
çikilde-, 69
çil, 62, 88, 93
çilav, 107
çille, 39
çille:, **33**
çilleli deve, 65
çilleyle gel-, 269
çim-, 269
çim daş, 47
çimdir-, 269
çim-sifon/ yedi sifon, 230
çinçini tavuğ, 64
çini / çinni, 208
çinnavı aba, 124
çipiç, 65
çiriş, 54
çirixçiye, 181
çisse:, **33**
çiş / çüş, 237
çit hazarı, 124
çiv, 196
çivilda-, 69
çivit, 49
çiz çiz, 71
çoban, 179
çoban eldadan, 62
çoğan, 54
çomak, 192
çopan, 133
çöğen, 130
çöl, 38
çönge, 65
çubartrma, 187
çubuğ, 201
çuha, 127
çukura atma, 230
çukura atma / muncuk / gülle, 230
çul, 73, 127
çul çaput, 259
çuvala girmek, 230
çuxa aba, 120
çüp (Ing), 206
çürek, 101
çüt, 120
çütçı, 177
çüter çüter, 264
dabbaba, 151
dabbaba qondra, 125
dabban daşı, 47
dabban/ daban, 82
dad / dad bedad, 248
dağ, 38, 133
dağ geçisi, 68
dağıl-, 269
dağıt-, 269
dağlı, 230
dal, 82

dal-, 269
dalan-, 269
dalax, 78
dalga, 93
dallal (Ar.), 93
dallal(Ar.), 181
dalya, 54
dam dıreğı, 113
damağ, 78, 83
damağı qaba, 80
damağsız, 80
damah olmah, 73
damar, 83
damazlığ, 65
damızdır-, 269
dan get-, 269
dangur dangur, 264
danguz tepme, 230
danış-, 269
dar düdük, 263
dar dünya, 153
darçını, 88
darı, 52
darı püskülü, 52
darıcan, 54
darıh-, 269
darlıh, 86
darman (Far.), 139
dart-, 269
dasmal / desmal, 120
daşgülle, 230
daşlığ, 73
daşşağ, 83
datlı, 93
davar, 58
davşan, 68
davul, 226
davzan qurtağı, 59
daya-, 270
dayaz, 38
dayaza, 142
dayı, 141
dayza / deyza, 141
de, 248
de-, 270
deamiye (Ar.), 206
debbe, 133, 208
debbirle- (Ar.), 270
dece (Ar.), 93
dede, 142
def (Ar.), 226
def dümbelek, 226
def elem, 226
defet- (Ar.), 270
deffelı aba, 123
defi, 226
deg-, 270
degeneg, 201
degirmen arxı, 44
değel (Ar.), 54
değirmen deni, 187
değirmen tayı, 187
değirmenci, 181
değiş-, 270
dehrem, 114
dehse, 127
dehye (Ar.), 65
dekke (Ar.), 37
del-, 270
deleceğ, 187
deleme, 105
delgüç, 194
delin-, 270
dellak, 181
delle (Ar.), 208
dem, 187
demir at, 221
demir boks, 192
demir yaba, 194
Demirci mehellesi, 41
demirçi, 181
demiri kır, 65
den, 187, 194
dendiç/ dendü, 117
dendüç, 117
deqqe, 130
dereken, 44
deri, 78
dernefis(Ing), 201
derviş (Far.), 156
derzi, 177
deste, 187
deşbül (Ing), 206
deve dabbanı, 54
deve deveci / dewe deweçi / ewelleme dewelleme, 230
deve dişi, 117
devekuşu, 62
devere, 181
deyyus, 93
deze, 65
dığdığa, 133
dılekçı / dilekçı, 153
dılmıc (Ar.), 130
dırem / dırhem (Ar.), 224
Dırın dırın, 41
dırnağ, 83
dırnaxlı, 101
dışdaşa (Ar), 120
dıvağ / duvağ, 153
dızlağ, 110
dızlığ, 123
di, 237
dibeg, 201
dibliğ/ dib, 83
diççe, 65
did, 238
didik midik, 265
dil, 78
dilçek, 78
dili pis, 93
dili şirin, 85
din, 157
dinar, 222
ding / dink, 208
dingçı, 181
dirham, 222
dirsek, 83, 101
diskin-, 270
diş, 83
diş pekliyen, 201
diyanatlı, 157
diyiş, 227
diz, 83, 224
dize eşşek, 66
dize ketir, 66
dizlih, 120
dmrau, 133
dog-, 270
doğan arvad, 93
doğra-, 270
doğrama, 110
dokkuz, 90
dokkuz donlu, 54
doksan, 90
dokuz yüz, 90
dola-, 270
dolağ, 120, 127
dolama, 133, 230
dolama:, **33**
dolan-, 270
dolaşa dolaşa, 264
doldır-, 270
doldur-, 270
dolka / dolaka, 208
dolma, 110
dombalan, 113
don, 123
dondırma, 106
dondırmaçı, 181
dongız / donguz, 68
dongız tepme, 230
doq, 127
dorna, 62
doru at, 66
dorxana / durxana, 208
doşab, 106
doşşap (Far.), 106
doy-, 270
doyha, 71, 248
dozdan bıçağ, 62
dögec, 201
dögme, 130
dögmec, 106
dögmeç, 101, 111

döğ-, 270
döğme, 117
döğüş-, 270
dökme pilavı, 102
dön-, 270
dönder-, 270
döndermec, 230
Döndü, 146
dönüm /dönım, 224
dört, 90
dört bin, 90
dört nal, 71
dört yüz, 90
döş, 73, 83
döş damağ, 87
döşeme pilav, 107
döşemeçı, 181
döşşeg, 201
döz, 238
döz-, 270
dudah, 83
duhtor (Far.), 181
dul, 154
duman:, **33**
dunbuk / dımbelek / dümbelek, 226
dur-, 270
durrac, 62
durru, 102
durru 'ayran, 196
durru ayran, 118
durru çamur, 196
durru yemeğ, 111
Dursun, 146
duvağ, 154
duxtor duxtor, 230
duz, 112
duzdan, 208
dü'e, 157
düdük, 226
düğün / dügın, 154
dükçe, 178
düken (Ar.), 44
dülqeder (Ar.), 61
dümbelek (Far.), 226
dümbüh, 93
dünenki, 36
dünye (Ar.), 32
dürt-, 270
dürüstlen-, 270
düş-, 270
düşün-, 270
düzen-, 270
düzet-, 270
e bre yoldaş, 227
ebdes (Far.), 157
Ebeh, 146
ebile neynim, 227
ebille-, 270
edepli (Ar.), 93
effet- (Ar.), 270
efkele-, 271
efyün, 49
ege, 201
egılı bükılı, 261
egri bügri, 259
eğil-, 271
eğir-, 271
eğlen-, 271
eh, 238, 250
Ehe, 146
ehe vehe, 264
eheg, 48
ehegden, 201
ehlet (Ar), 142
Ehmed aga, 41
ehmed dayı, 227
ehmeq, 93
Ehmet, 146
Ekber, 146
eken biçen, 260
ekin, 187
ekin biçmek, 194
ekinçılıh, 177
ekinçi, 177
ekiz, 142
ekmek, 101
ekmekçılıh, 182
ekmekçi, 176
Eko, 146
el, 79
el antarı, 127
el aparmağ, 133
el arabası, 221
el ayah, 260
el ayası, 83
el aynıca, 127
el be yehe, 266
el dagırmanı, 187
el degirmanı, 201
el ele, 93
el hamdulla (Ar.), 157
el ver-, 271
el'elam, 149
elçek, 201
elçılıh, 182
elçi, 155
ele-, 271
ele bil-, 271
ele gel-, 271
elhed (Ar.), 93
elıxanı, 124
eli ağır, 93
eli dar, 93
eli fıdıl, 93
eli qısa, 93
eli yırtığ, 93
eline savı-, 271
elinnen yan-, 271
elleş-, 271
ellılığ, 222
elli, 90
elliğ, 123
ellih, 201
elti, 141
embe, 109
emcek, 79
emceklih, 123
emcenek, 59
emir buyur-, 271
emizdir-, 271
emmi, 141
Emoş, 146
emrella (Ar.), 157
emret-, 271
emzik, 201
enani (Ar.), 93
endeze, 224
endir-, 271
ene kona, 263
enesür, 52
eniş çıhış, 260
ense, 83
ense be ense, 266
er, 141, 142
Erebler mehellesi, 42
eren türen, 263
ergen, 100
erhem, 127
erişte, 111
erkanıherb, 150
erkanıherb reisi, 150
erkeg dişi, 260
Ermeni, 148
erte, 37
erüg, 114
erüg ağacı, 51
erüg aşı, 102
eryal, 201
eski püski, 263
eski zaman, 34
essüg gedüg, 261
essüg ziyad, 260
estifinik(Ing), 139
eş-, 271
eşarp, 124
eşeg tıkanı, 54
eşek çibini, 59
eşit-, 271
Eşref, 146
eşrefi, 54
eşşeg, 66
eşşeg muncıgı, 139
et-, 271
et birsegi, 133

ete, 141
eteg, 123
etekliğ, 123
etli ekemk, 108
etli ekmek, 101
etmiği, 134
ev be ev, 266
ev ekmeği, 101
ev ev oyunu, 230
ev kababı, 109
ev uşax, 261
evc, 227
evlek, 224
evlen-, 271
evlig, 130
evlik kirşan, 260
evselen-, 271
evvel (Ar.), 90
evvelki gün, 36
ewelleme dewelleme, 231
Exi hüseyin, 42
ey, 248
ey be na, 248
ey na var, 248
eye, 238
eyek / eyyek, 78
eyi harab, 260
eyilih sağlıh, 259
eylül, 36
ez-, 271
ezbez, 48
ezer bezer, 261
ezil-, 271
eznif, 231
ezye, 123
fahi (Ar.), 88
fahim (Ar.), 93
fakkar, 76
fakkır (Ar.), 93
fakkır fukara, 259
falçı, 182
faq (Ar.), 201
faqarat (Ar.), 83
farac, 157
fark, 44
farraş, 182
fart'et-, 271
farva (Ar.), 120
fasad / fasat (Ar.), 134
Fatmahan, 146
favc(Ar.), 150
faxfin, 46
faxfırı / faxfurı, 208
feleqe (Ar.), 201
felleh (Ar.), 177, 182
femenille, 246
ferehlen-(Ar.), 271
ferişte, 240
fermana, 120
ferz (Ar.), 157
fethe (Ar.), 157
fetir ekmeği, 101
fettah fal (Ar.), 182
fıht (Ar.), 144
fınkır-, 271
fırengı (Far.), 134
fırfırı, 231
fırlan-, 271
fırqa (Ar.), 150, 226
fırqılda-, 255
fırrıklemeğ, 271
fışkı, 68
fidan, 194
filan, 251
filan fistikan, 263
filanca, 251
filis (Ar.), 222
filit (Ing), 139
fine (İt.), 66
fiqne, 226
fiske, 62
fişek (Far.), 151
fişilde -, 255
fitne (Ar.), 93
fitne fasat, 259
fizzeh, 257
futta, 127
futta/ fıtta (Far.), 124
gamhan, 93
gamış (Ar.), 66
garp, 39
gasp et-, 271
gassale, 201
gavır (Far.), 157
gavvad, 94
gayret (Ar.), 94
gazaballa (Ar.), 94
gazel, 127
gazlı tabbax, 201
geber-, 271
gece, 37
geci, 66, 127
geçi osırdan, 54
geçin-, 272
geçir-, 272
geçirt-, 272
geferallahu (Ar.), 157
gej-, 272
gel-, 272
Gel'e, 42
gelen il, 34
gelin barmağı, 115
gelin boğan, 73
gelin küreken / qawurçağ toyu, 231
gelinbudu, 109
gem, 73
gemkin (Ar/ Far), 87
gemzıg, 83
ger (Ing), 206
gerden (Far.), 83
gerdene, 130
gergur, 66
geri, 40
geş-, 272
get-, 272
getir-, 272
gevce, 115
gevde, 78
gevij, 115
gevil, 83
gevil kır-, 272
geyb (Ar.), 157
geybol-, 272
gez-, 272
gezdir-, 272
gezebe gel-, 272
gezep (Ar.), 87
gezve, 106
gıgılda-, 69
gılada (Ar.), 130
gılapton, 54
gıris (Ing), 206
gız / gızza, 238
gidişme, 134
gilabı armut, 115
gilap, 54, 201
gir-, 272
girilde-, 272
girin-, 272
giriş, 123
girit-, 272
girle-, 272
gor (Far.), 94
gög, 88
gög / gök, 32
gög soğan, 113
gök, 88
gök leplik, 47
gökçe, 134
göm-, 272
göm gög, 88
gömil-, 272
gömme, 130
gönder-, 272
göndert-, 272
gör (Far.), 157
gör ba gör, 266
görık-, 272
görset-, 272
görük-, 272
göster-, 272
göstert-, 272
göt, 83
göt / götatan / göteke, 231

Götürge mehellesi, 42
götüstü, 73
göz, 38, 78, 111
göz bağlama, 231
göz güllesı, 83
göz koy-, 272
göz muncuğu, 94
göz quyruğu, 83
göz yumma / saxlan bacı, 231
gözcı, 182
gözel, 94
gözele, 111
gözı kem, 80
gözı keskin, 80
gözı pek, 94
gözı pis, 94
gözı ze'if, 134
gözik-, 272
gözle-, 272
gözleri gözi düş-, 272
gözlü patlıcan aşı, 102
gözün tik-, 273
gözyaşı, 79
gulam (Ar.), 182
gurulda-, 255
güdle, 83
gügerçin, 64
Gügerçin, 146
gügerenlığ, 187
gül, 54
gül-, 273
Gül, 146
Gülbağ, 146
gülbağı, 73
gülbatman, 127
Gülcihan, 146
Gülcün, 146
Gülçehre, 146
gülegen, 94
güleşçı, 140
gülgülü, 228
gülhokka, 127
gülle, 151
gülle bend, 152
gülle gülle (Bilye), 231
Güllüşe, 146
Gülnaz, 146
Gülpembe, 146
gülsürme, 127
Gülüstan, 146
Gülüzer, 146
Gülzar, 146
gümgüm, 201
gümışçı, 182
gümışı / gümüşü, 88
gün, 36
gün ağarmağ, 37
gün batan, 40
gün batmağ, 37
gün be gün, 266
gün çıkmağ, 37
gün doğan, 40
gün doğmağ, 37
gün sayan, 37
gün tutulmağ, 32
günde, 37
günebaxan / gülebaxan, 52
güneş, 32
güni, 142
günnıxçı, 178
günnüğ, 37
günorta, 37
günorta şaqlamı, 37
günorta üstü, 37
günorta xer, 246
günortadan sonra, 37
günortalığ, 118
günsarı, 37
günye, 196
Gürcü, 148
güreş, 231
gürülde- / gururlda-, 255
güründüye güründüye, 264
güvengez, 54
güz, 35
güzelcene, 94
güzgü, 201
ğaddar (Ar.), 94
ğemgin (Far.), 87
ğeşim (Ar.), 94
ğezil, 127
ğıramafon (Ing), 226
ğırıltı, 257
ğubar (Ar.):, **33**
ğubarı, 187
ha, 248
ha zaman, 246
hadike (Ar), 187
hadime (Ar.), 182
hafız (Ar.), 157
hah (Ar.), 149
hahsi, 246
hak (Ar.), 157
haklaş-, 273
halal (Ar.), 154
halalzada, 154
halas et-, 273
halas ol-, 273
halça, 83
halve (Ar.), 106
Hamam teppesi, 44
hamamcı, 182
hamamqulu, 232
hambal (Ar.), 178
hamit şalgam, 102
hammı, 248
hamra / hımra, 130
hana hana, 232
hanadan (Far.), 144
hani, 246
happımız, 251
happıvız, 251
hapsı, 251
hara, 247
harali, 247
haraş ol-, 273
harişte pilavı, 107
Hasan Gülnaz teppesi, 44
hasit (Ar.), 87
hasret (Ar.), 85
hasret çek-, 273
hassas (Ar.), 86
hat et-, 273
hattani (Ar.), 124
hav / havhav, 238
hav /havulda-, 70
hava (Ar.), 32
havadar (Ar.), 154
havala (Ar.), 134
havcar, 187
havulda-, 255
hayana, 247
hayasız arvat, 94
Hayat, 146
hayhır-, 273
hayza, 247
hayzı, 247
hazır buzur, 263
hazırlan-, 273
hebe, 141
hebelül (Ar.), 139
hebleplık (Ar.), 139
hec (Ar.), 157
hec qavığ, 54
heccı (Ar.), 156
hecemet (Ar.), 139
hecet (Ar.), 202
heci laqleg, 62
hecle, 232, 238
hecqavıt, 152
heççe, 71, 248
hefle (Ar.), 155
heft reng (Far.), 54, 127
heket et-, 273
helahop, 232
heleb arşunı, 224
helek (Ar.), 94
helep kıftesi, 109
heleq / qapı heleqi (Ar.), 202
helfe (Ar.), 178
helhele, 257
helhele (Ar.), 154
helhele bas-, 273
helim, 100

helim (Ar.), 86, 102
hellük çubug/çubuk, 232
helmekeşik, 55
helv. et-, 273
helvaci, 182
helvayı, 88
helvelığ, 153
hem / hemmi, 238
hemd et-, 273
Hemenbes, 146
hemi, 127
hemir, 101
hemise (Ar.), 94
hemle (Ar.), 154
Hemze, 146
hençer (Ar.), 151
hendeq (Ar.), 187
henenet / henanat (Ar.), 86
henin ses, 257
hepısxana, 44
heq baba, 141
heq bacı, 141
heq hakat (Ar.), 86
heq nene, 141
her et-, 273
herçle-, 273
herçliğ, 222
heres (Ar.), 179
herhiz mersiz, 265
herkes, 251
herkese, 251
herkesıv, 251
herkesi, 251
herkesim, 252
hernuk / hernüg (Ar.), 55
herp (Ar.), 150
hert, 66
hesap et-, 273
Hesen, 146
hesen qurt, 240
hesset-, 273
heste (Far), 134
heşel feşel, 265
heşişe (Ar.), 49
hevecive, 55
heves, 86
hevınc / hevinç, 55
hevınc gülü, 55
Heviçe, 42
heybet (Ar.), 87
heyva, 115
heyyif (Ar.), 248
heyyit (Ar.), 94
heyyül hüy (Ar.), 157
heyzaran (Ar.), 51
hez et- (Ar.), 273
hezve / hezve gezve, 106
hıcıl (Ar.), 130
hılas ol-, 273
hımılda-, 273
hındır hop, 232
hınnalı, 154
hır, 38
hır haber, 62
hırılda-, 70, 255
hıssım, 142
hışılda-, 255
hıyarık, 134
hız, 94
hiç biri, 252
hiç kimse, 252
hiçbir dene, 252
hilek (Ar.), 94
hilel, 73
hilli havala, 259
hingilig, 83
hinne, 101
hinniğ, 79
hirtleg, 78
hisap kitap (Ar.), 261
hissiyet (Ar.), 86
hissiyetsız, 87
hizmekerliğ, 182
ho ho, 248
hollac, 232
hoqna, 134
hoqqa, 224
hoqqa batman, 232
horı, 94
horkar, 32
horn, 257
horozçuğ, 134
horulda-, 255
horun (Ing), 207
horus boğan, 134
hoş, 71, 86
hörk, 83
hubbara (Ar.), 62
hulku dar (Ar.), 87
Hulqudar, 146
huppa, 238
hurda davar, 58
hurda firiş, 263
hurda murda, 265
hurdaşan, 134
hurulda-, 255
hutulda-, 255
huy, 134
hücüm (Ar.), 150
hüdüd (Ar.), 150
hühü, 238
hükmet (Ar.), 179
hülele mazı, 55
hür-, 273
hür yağ, 49
hürbı / hürbü, 257
hürı/ hürü/ hürü qızı (Ar.), 94
hürme (Ar.), 94
Hürmüzlü, 144
Hüsen, 146
hüsn, 94
hüsn ü cemal, 261
hüsnü yüsüf (Ar.), 55
hüt (Ar.), 68
ırağ ossun, 157
ıskul ıspana (Ing), 202
ıspana (Ing), 207
ıstıra, 192
ışığlı yıldız:, **32**
ıvıldar, 70
ıvır zıvır, 265
ızreyil, 157
iban-, 273
İbav, 146
İbiş, 147
ibrahimi, 55, 228
icar et-, 273
iç-, 273
idara (Ar.), 149
idare et-, 273
ifir-, 273
iflic / ifliç (Ar.), 134
ifqa, 94
ifrit (Ar.), 240
ig, 202
igid / igit, 86
igirmi, 90
igle-, 273
igne, 202
igne iplik, 261
igne mankas, 232
iğneden, 202
ijja, 238
iki bin, 90
iki milyon, 90
iki yüz, 90
ikki, 90
ikki demir, 188
İkkiz teppe, 42
ikmal ol-, 273
ikrah (Ar.), 87
il, 35
il dolan-, 274
il on ikki ay, 34
ilan, 61
ilan balığı, 60
ilan donında, 240
ilan gülı, 55
ilan sem veren, 61
ilanqaç, 59
ildan aydan, 261
ilhah, 94
ilig, 83
iliş il:, **35**

iltizam (Ar.), 188
İlxanlı mehellesi, 42
İmam Abbas, 42
imam abbas baydağı, 153
imam abbas çayı, 153
İmam Kasım, 42
İmam Zeynel Abdin, 42
imamevi, 44
imansız, 87
imeklemeğ, 238
imırta, 105
imşağ, 94
İmxan, 147
inc, 224
incana, 202
ince bel, 78
ince bığarsıh, 78
ince damar, 83
İnce damar, 42
inci, 47
İnci, 147
inci muncığ, 130
inciğ, 134
incili gerdene, 130
İncili saray, 42
incilih, 134
İncixan, 147
ineg, 66
inga, 238, 257
İngiliz, 148
ingiliz ekmeği, 111
ini, 142
intile (Ar.), 134
ip çekme, 232
ip ip, 232
ipek işleme, 130
ipek kurtı, 60
iptidai mekteb (Ar.), 44
İran, 148
irelle-, 274
İrif, 147
irin, 134
irmeyin / yer geğirme, 73
irri buğda, 117
irri davar, 58
irtmek, 73
irva, 117
isfenc (Ar.), 202
isfenik, 49
ishal, 134
ısıtme titretme, 134
isiliğ / isliğ, 135
isit, 135
isitme, 135
iskan ol-, 274
iskarpin, 123
iskif, 202
iskul ıspana (Ing), 207
İsmailliler, 144
ispana (Ing), 202
ispanah, 55
ispiring (Ing), 207
isqa, 135
İssif, 147
istanbul hoqqası, 224
ister istemez, 260
İsti açığ mehellesi, 42
istikan (Ing), 208
istop (Ing), 207
işgüzar, 94
işle-, 274
işliyen, 177, 182
it, 66
it-, 274
itekle-, 274
iti pıçağ, 192
itir-, 274
itit-, 274
iv-, 70
ixtiyar / ıxtıyar (Ar.), 100
kabab (Ar.), 108
kabaç, 62
kabağ, 113
kabağ aşı, 103
kabak turşusu, 103
kabızlık, 135
kaçır, 62
kadana, 66
kafır (Ar.), 157
kağıtquşu, 232
kakka, 238
kala, 125
kalaş (Far.), 125
kalay, 46
kaldır kuyruğ, 62
kaliş, 55
kallanguç, 62
kambur, 83
kamçı kanat, 62
kamil (Ar.), 100
kamrı, 222
kana kazma, 232
kancıg, 59
kancıh, 66
kandal, 188
kannas (Ar.), 177
kapal kır, 66
kapı tapanı, 232
kaplan, 68
kapmal, 196
kara batlağ, 62
kara geldi, 233
kara harman pilavı, 107
kara şiva, 124
kara üskürme, 135
kara yatalağ, 135
karambiğ / kıranbığ, 135
karga, 62
karı koca soğu / kar kırav, 39
karı muncuğu:, **33**
karın, 83
karın gitmeğ, 135
karınbaı, 73
karışırı, 257
karpız, 115
karpuza, 73
kartal, 63
karvan aşı, 103
karxana, 44
kasıp (Ar.), 182
kasnağ, 224
kaş, 73
kaşah, 76
kaşavuş, 73
kaşka, 66, 73
kaşşam aşı, 100
kaşşamaşı, 103
kav, 113
kavun / karpuz- patlıcan, 224
kavza-, 274
kaz, 64
ke'ek (Ar.), 105
kebep kar:, **33**
kebin gelmeğ, 154
kebin kâğıdı, 154
kebin kes-, 274
kebin kesmeğ, 154
kebinli, 154
kecava (Far.), 195
kecidi ketten, 127
keçe, 120, 195
keçeçi, 179
keçel (Far.), 80
keçel kergez, 63
keçel pilav, 107
Keçel teppe, 44
keçelenmeğ, 135
keçemen, 94
kef, 196
kefin (Ar.), 94
kefkire, 135
kefşe saç, 94
kehılde-, 255
kehkülli, 63
kehreb tespih, 130
kehriz / kehrız / keriz, 194
keklük, 63
kelam-ı qedim (Ar.), 157
kelbetın (Ar.), 202
kelek, 115
kelle, 83
kelle küpe, 108
kelle paça, 108
kelle qabağ, 94

kelle qulağ, 261
kelle soğan, 113
kelle şeker, 106
kelyar, 113
kemende (Far.), 202
kendi, 209
kenger, 55
kenger biğ, 94
kenger burğul, 111
kenker, 103
kepenek, 120
kepleme, 117
keplemeğ, 111
keprem, 95
ker (Far.), 135
kerdi, 55, 188, 194
kere, 105
kere kere, 233
kere mal, 59
kereviz, 113
kereviz turşusu, 111
kerki, 188, 194
Kerkük hoqqası, 224
kerpiç, 197
kerrev, 66
kerrik, 120
kervan aşı, 103
kerx ol-, 255
kes kimse, 261
kesme şeker, 106
kessem (Ar., 161
kestekli, 95
kesük, 228
kesük etek, 95
keş, 124
keşkeg, 108
keşkek, 111
keşkek pilavı, 107
keşşef, 179
ket, 188
ketir, 66
ketten beleş, 128
kevelli, 95
kever, 113
kevic, keviç, 224
kevic/ keviç, 188
kevzer, 188, 194, 197
keyer, 73
kezzap suyu (Far.), 49
kezzaxe, 119
kıfılda-, 255
kıfte, 109
kıfteli turşu, 109
kıh / kıhha, 238
kılaç (Ing), 202, 207
kıleter, 120
kılve, 202
kın, 238
kınnalı ceyran, 68
kınze venze (Ing), 135
kıp, 83
kır at, 66
kır sakızı, 48
kırbılda-, 255
Kırdar, 144
kırhım, 73
kırhuy, 71
kırkır, 257
kırlım, 73
kırmızı latike, 111
kırmızı pilav, 108
kırrış, 71
kırşan, 130
kısır, 73
kısral, 66
kış, 35
kıtta, 238
kıyyıl, 68
kızambıx, 135
ki cannı, 80
kiğilde -, 70
kilav, 120
kilbaşı, 135
kilik (Far.), 202
kilo, 224
Kilse köyü, 42
kilve, 84
kimdi, 252
kimdiler, 252
kime, 252
kimi, 252
kimim, 252
kimin, 252
kimiv, 252
kimlerden, 252
kimlere, 252
kimleri, 252
kimlerim, 252
kimlerin, 252
kimleriv, 252
kimnen, 252
kimse, 252
kimseleri, 252
kimsem, 252
kimsen, 252
kimseni, 252
kimsesi, 252
kimsev, 252
kimseye, 252
kimsiz, 252
kindi, 37
kiprik, 84
kir götıren, 128
kiraç çekisi, 224
kireç / kireç, 197
kis, 202
kişi, 141, 142
kişmic, 116
kişmici, 115
kişne-, 70
kişnic / kişniş, 112
koça gel, 73
kodul, 66
kol kesme, 233
kolan, 74
kolçağ, 188
kor kütük, 263
kor sıçan, 68
kor yarasa, 68
kora, 151
korlamağ, 197
koşma, 233
koturluğ, 135
koyun, 66
köbek, 224
köbek / köbeg, 84
köbek düş-, 274
köbelek, 113
kök, 55
köken, 74
köklemeğ, 55
kömırçı, 182
köp-, 274
köpek öldıren, 182
köpme, 106
köprü, 84
kör bağırsağ, 135
kör bığarsığ, 78
kör boğırsık, 135
körocağı, 141
köse, 95
köse geldi, 153, 233
kösk, 84
köyneg, 120
köyneg tuman, 120
köynek zubun, 123
kubba (Ar.), 109
kuç kuç, 71
kuççi, 66, 238
kudurmuş köpek, 74
kufulda-, 70
kullana, 76
kulunç, 135
kumaş ölçüsü, 224
kumru, 63
kurban aşı, 103
kurna kurna, 233
kurna kurna (köşe kapmaca), 233
kursan-, 274
kurşun, 48
kurtana kapan, 233
kuru fasulya aşı, 103
kuru lobiya aşı, 103
kurulda-, 255

kuruş, 222
kurut, 105
kurut aşı, 103
kusag, 135
kuş üzümü, 55
kuşkun, 74
kuşun (Ing), 44, 207
kuşunçı, 182
kutaz, 74
kutulde-, 255
kücarat, 128
küççü, 71
küçük bacı, 79
küçük beyram / Ramazan beyramı, 159
küçük qış çillesi, 35
küçük yaz çillesi, 35
kükürt, 50
kül rengi, 88
kül savırmağ, 95
külbastı, 108
külçe (Far), 106
küle, 80
külemar, 61
küllığ, 44
külli, 64
küllük, 233
külünk, 197
külxançı, 182
kümürden-, 255
künde, 101
künde kesen, 176
küp, 202
küpe, 233
küre, 197
kürek, 84, 194, 197
küreken, 141
kürk olmağ, 74
kürk tavığ, 64
küskü, 202
küt, 63
küte küt, 264
kütte, 120
küzeçi, 178
lahana aşı, 103
lal (Far.), 136
lala, 55
lala (Far.), 177
lalanqa, 106
lalta, 74
laqa, 128
lasın Arxı, 38
Lasın köyü, 42
lasilki (Ar.), 202
lavar, 66
lavaşa, 101
lavaşa (Far.), 74
lavlav, 55
lawata, 188
lay, 119
layıt (Ing), 202
layit (Ing), 207
le, 248
le'li (Ar.), 47
leçek, 125
lefkü lüfk, 262
legleg, 63
legleg hawada/ hecci laqlaq hawada, 233
lel, 88
lele (Far.), 182
lelengı (Far.), 115
leleqaqqa, 106
lellük, 233
lenge, 44
lenger, 192
lengerçe, 188
lepçin, 125
leppe, 108
leppeçı/ leppecı, 182
leq, 105
leqım (Ar.), 44
lere, 222
leş (Far.), 74, 95
leşker (Far.), 150
letike, 115
letke aşı, 103
levin, 88
levzine, 106
leyla'tül kadir, 159
leyle, 228
leyle / leyli, 238
leymun (Ar.), 115
leymun duzu, 112
leymuni (Ar.), 88
lıbada, 123
lıgav / lıgav oyunu, 234
lıpılda-, 274
lıpıldamağ, 136
libin, 178
lifke, 125
limi, 115
lobıya (Ar.), 113
loda, 188
lor, 105
los be los, 266
lök, 48
lukus, 50
luqum (Ar.), 106
lügü, 63
lüleliğ, 74, 84
ma'cun / me'cun, 106
ma'cun / me'cun (Ar.), 111
maala-, 70
maç, 238
maça ketir, 66
maçılda-, 255
mada, 101, 111, 202
mağara (Ar.), 44
mağrur (Ar.), 95
mahla-, 70
mahmadı, 222
mahsab, 125
mahzün, 87
mal, 66
mal (Ar.), 222
mala, 188, 195
malınç, 197
mamard, 87
mammuş, 84
mangır, 222
manqala (Ar.), 192
manqas (Ar.), 192
manqaş, 192
mantar, 188
marak et-, 274
maral, 68
Maral, 147
març murç, 263
Marhan, 147
martı, 63
mastar, 178
mastara (Ar.), 202
maş (Far.), 55
maşa, 202
mat, 86
mat apar-, 274
mat et-, 274
mata vur-, 274
matal diyen, 182
matam (Ar.), 45
matar (Ar.), 45
matba'a (Ar.), 45
mav, 128
mavıya çalar, 88
mavulda-, 70
mayasır (Ar.), 136
maydan (Ar.), 45
mayıl-, 274
maymağ, 95
mazı, 51
mazıbaş, 80
mazi, 51
me-, 70
me'denos, 113
me'mil (Ar.), 182
me'ni, 228
me'ni çağıran, 182
meayus (Ar.), 87
mecidiye, 222
mecleme (Ar.), 139
mecrefe (Ar.), 197
meeilde-, 70
mefreze (Ar.), 45
megir-, 70

mehel, 37
mehel (Ar.), 45
mehel ili, 188
mehelle / mıhelle (Ar.), 40
mehelle kırma, 234
mehelle quşı, 95
meheng daşı, 47
mehmel, 202
Mehmit, 147
mehsım (Ar.), 95
meilde-, 70
mektep / mekteb (Ar.), 45
mel mel, 128
mel'ün, 87
melayike (Ar.), 86
mele-, 70
melhem, 52
meli, 188
melik (Ar.), 148
melike (Ar.), 148
melil (Ar.), 87
melleqe (Ar.), 95
melli, 52
memleket, 41
memmiyye / memme, 203
men, 252
menimki, 252
menzil (Ar.), 42
mercimek aşı, 103
merç et-, 274
mereze, 188
merheme, 125
merhemet (Ar.), 86
merkez, 45
merkez memuru, 179
merkez sıhhı (Ar.), 45
merqed (Ar.), 156
merzip (Ar.), 203
mesket, 106
messeb, 149
messes, 194
mest (Far.), 95
mestafa aşı, 103
meşke, 123
meşrubat, 118
meterılyoz (Far.), 151
Metiq köyü, 42
metir, 224
metlik, 223
mev, 52, 113
mev ağaçı, 51
mev yarpağı, 111
meve (Far.), 115
Mevlüt nebevi, 159
mevsüm, 35
meydi, 118
meymin, 68
meynük (Ar.), 95
meyş, 203
meyter, 226
meyter (Far.), 226
meyter moziqa, 262
meyterçı, 182
meyxana (Far.), 45
meyxoş (Far.), 115
mezetxana, 45
mı'attal (Ar.), 87
mı'avın / muavın (Ar.), 179
mı'ellıme (Ar.), 183
mı'ennek qısrağ, 66
mıbarak (Ar.), 157
mıceddere (Ar.), 111
mıcevır (Ar.), 180
mıçehçen / çehçen, 55
mıellım (Ar.), 183
mıgdar, 224
mıgeşşer, 111
mıgrıb, 37
mığara (Ar.), 45
mığaza(Ar.), 45
mığrıb / mığrıp / miğrip (Ar.), 39
mıhaccar (Ar.), 203
mıhacır(Ar.), 149
mıhami (Ar.), 183
mışabbaq (Ar.), 203
mılebbes (Ar.), 107
mılla / mulla(Ar.), 156
mılla curra, 63
mılla xalaka, 47
mınevvım (Ar.), 139
mıqavıl (Ar.), 183
mıqellem / muqellem, 128
mıqeşşer, 117
mırabba (Ar.), 105
mırabba'(Ar.), 239
mıraz, 153, 157
mırçalığ, 55
mırılda-, 70, 255
mırtekp, 183
mırvet (Ar.), 86
mısafırla-, 274
mıselles (Ar.), 239
mısqal (Ar.), 224
mışamma (Ar.), 120
mışılda-, 255
mıştah, 188
mıtavasta (Ar.), 183
mıte', 111
mıxennet (Ar.), 95
mızemmıd (Ar.), 183
mızılda-, 274
mızmız, 95
miçek, 60, 234
mide bulantısı, 136
mikeyet ol -, 274
mil, 130
Mil teppe, 45
milyon, 90
mimarı arşun, 224
min-, 274
mindir-, 274
mine, 55
Mine, 147
minek hayvan, 221
Minnet, 147
miras (Ar.), 223
misk enber, 259
miskı (Far.), 115
miski (Far.), 64
miskin (Ar.), 95
miskin illatı (Ar.), 136
misri buğda, 117
mişrih / mışrıh /şımrıh, 79
mişrik (Ar.), 39
mix (Far.), 203
mixleme, 105
mizilda-, 255
mizne:, **33**
mizreh, 234
mon / mon cehreli, 80
mor mav, 128
morana, 60
mozayik (Far.), 47
moziqa / muziqa (Ing), 226
muhabbet kuşu, 64
muhafız(Ar.), 148
muhammele, 203
muhammele (Ar.), 196
mumbar, 108
mumluca, 95
muna /mına, 252
muncuğ, 130
muncuğa gömen, 234
munda /mında, 252
mundu, 66
munnan /mınnan, 253
munu /mını, 253
munun /mınnın, 253
muqtata / mıqtata (Ar.), 192
muqtedir (Ar.), 95
murdar (Far), 74
murt, 51, 55, 203
murta, 105
musil, 64
muta'assib (Ar.), 95
muti' (Ar.), 95
müccevherat, 130
müdebbir/ müdebbir (Ar.), 95
müdellel (Ar.), 95
müeddeb (Ar.), 95
mühim (Ar.), 95
mümessil (Ar.), 178
müsrif (Ar.), 95
müşkü/ müşkı/ mişkı/ mışkı, 120

müşkül pesend (Far.), 86
müzemmele / muzemmele (Ar.), 203
müzür, 96
naallac, 87
naccar (Ar.), 179
nadı (Ar.), 45
nagada, 247
nağartaya, 247
nağil (Ar.), 96
nahat ili, 188
nahır, 74
nahırçı, 74
nahsi, 247
naib (Ar.), 180
nal, 74
nalbant, 74
nalbant / nalbent (Far.), 179
nam, 149
namardı, 88
namaz (Far.), 159
namaz bezi, 159
namazlık, 159
namazsız, 96
namlet, 118
nanca, 247
nancana, 247
nancaya, 247
nandın, 203
naqqar (Ar.), 178
naqqara (Ar.), 226
naqqaş (Ar.), 178
naqus (Ar.), 158
naradev, 80
narılda-, 255
narıncı, 88
narınç, 115
nasır (Ar.), 136
natır / hamam natırı (Ar.), 183
nav, 188, 197
naxır basan, 77, 189
naxır qıtmağ, 153
naxır sürüldü, 74
naxırçı, 179
naz naz, 55
naz nimet, 259
nazdar (Far.), 96
nazdarbavan (Far.), 96
nazenin (Far.), 96
nazik, 96
nazkanan, 101
Nazlı, 147
ne, 247
ne var, 247
ne vaxıt, 37
ne vay, 247
ne'le (Ar.), 257
nebalığ / nabalıg, 142
neblım, 247
nebuba (Ar.), 203
necat, 96
nece, 247
nece kere, 247
nece/necce, 247
neceyse, 247
neci, 247
neçe, 247
neçeye, 247
neden, 253
nedi, 247, 253
nediler, 253
nefiskeliğ, 96
neft, 224
neft (Ar.), 49
neft renki, 88
neft satan, 183
Neftçi, 144
nehil (Ar.), 80
neıl (Ar.), 125
neılçe, 203
nekir nükür (Ar), 259
nelerden, 253
nelere, 253
neleri, 253
nelerim, 253
nelerin, 253
neleriv, 253
nen / nan, 247
nene, 141, 142
nenem aşı, 103, 108
nenemin nenesi, 141
Nergis, 147
nergüle tütünü, 50
nesen, 247, 253
nesiz, 253
Nesli, 147
nessen, 247
neşter, 203
neşter / nişter (Far.), 193
net-, 274
neye, 247, 253
neyıvızdı, 247
neyi, 253
neyim, 253
neyin, 253
neyiv, 253
neyivdi, 247
neynedıv, 247
nıgnıgla-, 255
nıkılda-, 255
nikaf (Ar.), 136
nili, 89
nime, 128
nin, 238
ninnetmeğ, 234
nist et-, 274
nişan, 155
nişannı / nişanlı, 155
nişannığ, 155
nişi, 248
nişin, 248
nobar (Far.), 115
Nobat, 147
nobatçı, 179
nohıt, 117
nohut çorbası aşı, 103
noxıt teşribi, 100
nur (recep), 36
nura, 48
nuş, 238
nüne, 130
nüre, 56, 197
o, 253
o bı, 262
o mübarekten, 136
o şerden, 136
o tay, 40
o yaha, 40
o yan, 40
o yan bu yan, 40
o yaxa, 40
o yaza, 40
o yehe, 42
o zamanki, 253
oba, 41
obaya çıhmah, 74
ocağ, 143
Ocışlı, 144
oçağ kor, 96
od, 39
odunculuğ, 183
ogan, 39
ogıl uşah, 262
oglah, 66
oğada, 225
oğıl uşağ, 143
oğlan evi, 154
oh, 248
oh ilanı, 61
oho / oho hoho, 249
ohu-, 274
ohuttur-, 274
ol-, 274
olanca, 225
olar, 253
oldı bitti, 262
ollal, 66
olu olmaz, 260
ombaşı, 150
on, 90
on altı, 90
on beş, 90
on dokuz, 90
on dört, 90

on dört yen kubır, 150
on sekiz, 90
on yeddi, 90
onbir, 90
onda, 253
onı, 253
onın, 253
onki, 90
onnan, 253
onüç, 90
ora, 253
orah, 203
oranı, 253
orax, 189
oraxça, 194
orda, 253
ordan, 253
ordı, 150
ordıgah, 150
Orıclılar, 144
orıç qırmağ, 158
orıç tutmağ / orıc olmağ, 158
orıçlı, 158
orta, 40
orta barmax/ uzun hecci, 79
orta yehe, 42
ortanca, 143
osırğan güli, 56
ot, 56
ot ocah, 259
ot odın, 262
otay bı tay, 260
otırmış kız, 96
otlağ, 56
otlax, 189
otombil (Ing), 221
otrağ, 84
otrağçı, 183
otrahçı, 183
ottız, 91
ottız bir, 91
ottız dokkuz, 91
ox, 195
ox atmax, 189
oya, 130
oyan bı yan, 260
oyınbaz, 96
oyunçağ, 234
oyza, 40
oyza bıyza, 260
oyzu, 40
ö', 249
öd, 79
ög, 40
öge, 40
ögec, 66
ögey baba, 141
ögey bacı, 141
ögey nene, 141
ögey qardaş, 141
öksirme, 136
öl-, 274
ölçmeh biçmeh, 259
öldür-, 275
ölet nenesi, 240
ölı, 96
ölı güneş, 32
ölı helvesi, 107
ölı yexıyen, 183
ölüme dirilme, 260
ömür (Ar.), 96
öp-, 275
örget-, 275
ört-, 275
örtül-, 275
öskirme dellügi, 42
öskirme zikem, 262
ötele-, 275
öz be öz, 266
Özbek, 148
özım, 254
özıv, 254
özi, 254
özimiz, 254
özü, 254
özüm, 254
özümüz, 254
özüv, 254
özüvüz, 254
paça, 108
paçaçı, 183
paçal, 203
paççah, 180
padışah (Far.), 148
paf puf, 264
paket, 151
pakkuz, 115
palamut, 51
palan (Far.), 74, 195
palanca (Far.), 195
palançı, 183
palançılar, 43
palas malas (Far.), 263
palasan, 51
palax, 77, 189
pallut (Ar.), 51
palnçı, 74
pam, 203
pam pam, 257
pam plis pos, 234
pambıh baba, 148
Pambıx, 147
pambuğ, 52
pambuğatan, 183
pamp /pampa, 207
pampılapise, 56
pan pin pos, 234
pantur, 120
pap, 238
papacan, 125
papaġan, 221
papatya, 56
papaz, 234
paplasüleyman, 63
pappu, 238
papur / papır, 221
para et-, 275
para pul, 259
parçala-, 275
parpara, 130
pars, 68
part purt, 262, 264
partılda-, 256
parvana, 203
pas, 140, 221
paskallıh, 183
pasvan, 179
pasvan (Far.), 183
paşa, 150
paşa 'arabanası, 221
paşa üzümi, 115
paşa yemişi, 56
pata küt, 264
pata pat, 264
patata (İt), 113
patata kiftesi, 109
patıska, 128
patiri (Ing), 203, 207
patlar, 257
patlıcan aşı, 103
patpata, 221
pav, 257
pavan, 74
pavxa, 189, 225
pay, 225
payda ol-, 275
paydar (Ing), 203
payıskil (Ing), 221
payız (Far.), 35
payla-, 275
paysız gülí, 56
paytaxt, 41
peçe, 123
peçe (Far.), 125
pege, 74
pegır, 48
peğember (Far.), 156
peğember atı, 60
peğember devesi, 60
peğember qoyını, 96
peh, 249
pehhe, 119
pehlevan, 140
pehlevanlıh, 183

pek pis, 260
pekle, 113
pekleli pilav, 108
pekleve, 107
pele / pele yağış:, **33**
pele başı, 52, 189
pelle, 234
peltek, 80
pembe, 89
Pembe, 147
pence ali, 43
pencer, 113
pencer burğul, 111
pencgah, 228
pençe, 79
pençe (Far.), 84
pençerçi, 183
pendır, 117
pendir (Far.), 105
pendir helvesi, 107
pepene / pepenek, 74
peppe, 238
per, 56
per (Far.), 74
per budağ, 56
percimek, 238
perçim-perçin (Far.), 84
perde namazı, 159
perde pilavı, 108
perem perem, 264
pergar, 203
Peri, 147
peri (Far.), 240
peri best, 240
peri kulagı, 56
perí yavşanı, 56
perişan (Far.), 96
perkem, 136
perpine, 52
pervaz / parvaz (Far.), 74
peş (Far.), 40
peş peş, 234
Peşenk, 74
peşir, 151
peşkir (Far.), 123
peşşe, 75
peşşe (Far.), 136
peştamal, 128
peştamal (Far.), 123
pey der pey (Far.), 266
peyder, 203
peyder (Ing), 207
peyğember, 37
pıçağ, 193
pıçağı ittiden, 183
pıf, 239
pıfılda-, 70
pir mazarlılar, 144
pıranka, 203
pırılda-, 256
pırtakal, 115
pırtakal ağacı, 51
pırtakal şerbeti, 118
pırtakalı, 89
pırxılda-, 256
pıryılda-, 70
pıştav, 151
pıtta, 239
pıxt, 249
pih pih, 239
pikab, 221
pike, 128
pilek, 131
pileyiz (Ing), 203
pim yağı, 111
pinaduz / pinadız (Far.), 176
pinç, 189
pineçi, 176
pip, 203
pipsi, 118
piremiz (Ing), 203
pirinç, 117
pirinç aşı, 103
piryadı, 43
pis, 96
pis çibin, 60
pis ot, 56
pis pinti, 262
pisig kuyrıgı, 56
pispisok, 61
pissig (kedi) ve sıçan (fare), 234
pissik, 67
pissik balası, 67
piş / pişşi, 239
piş piş, 71, 249
pişt, 71
pişt et-, 71
piştim takı, 234
pite, 128
pite zubun, 120
piyan, 56
plak, 203
podra, 48
polat (Ar.), 48
polatkaçılıh, 183
poliş, 50
porsantı, 128
portanağ, 136
poza, 75
pulus (Ing), 179
pulusxana, 45
pusla (It), 203
put perest(Far.), 263
püllüş, 56, 115
pürüze, 47
pürze, 48
püskül, 75, 131
püşi, 125
püşi / püşü, 123
püştü, 189
qab, 197
qab qaçağ, 259
qabahat / qabehet (Ar.), 96
qabana, 51
qabar, 136
qabırğa, 84
qabiliyet (Ar.), 96
qabul (Ar.), 153
qaç-, 275
qaça qaç, 264
qaça qaça, 264
qaçağçı, 183
qaçar, 189
qağanağ, 111
qahvayı / qehvayı (Ar.), 89
qalağan / qalğan, 56
qalan qulan, 262
qalata, 101
qalay, 47
qaldır qoy, 260
qallanquç, 63
qama, 151
qamara, 221
qambur, 80
qan, 79
qan otırmağ, 136
qan qusmağ, 136
qanara, 45
qancuğ, 67
qandağ /qandeh, 111
qanqala, 84
qanqavır, 234
qansız, 136
qanşar be qanşar, 266
qapan / qappan (Far.), 225
qapatma, 96
qapı tappanı, 204, 234
qapı xorızı, 204
qapı zarı, 204
qaput (Fr.), 123
qaq, 234
qar qırav, 262
qar qırav:, **33**
qar satan, 183
qar:, **33**
qaratıq, 240
qarğa burnu, 204
qarın, 84, 225
qarın getmeğ, 136
qarınça, 60
qarınçalan-, 275
qarnı ol-, 275
qarnıburnunda, 80
qarpız, 115

qarslamağ, 75
qarşıx, 117
qart adam, 96
qasnağ, 154, 189
qassab (Ar.), 183
qaş, 84
qaş maşasıı, 204
qaşa, 156
qaşavış, 75
qat qat, 75
qata qav, 264
qatma corab, 121
qatma zubun, 121
qattı, 105
qattı ayran, 197
qatuğ, 105
qav, 204
qavan, 151, 204, 226
qavığ, 56
qavıniçi, 89
qavırcağ, 234
qavırğa, 108
qavırma, 108
qavırsağ, 128
qavut, 111
qawurğa, 117
qaya balığ, 60
qayımqam, 180
qaymağ, 204
qaynax, 195
qaytan, 204
qaytan dudağ, 84
qaza bele(Ar.), 259
qazan delen, 56
qazan dibi, 108
qazap delen, 60
qazayağı, 56
qazı, 180
qazma, 204
qazma kürek, 260
qazvan, 51, 116
qazzaz (Ar.), 183
qe'de, 204
qeddah mırabbası, 105
qeddeh, 56
qedir qiymet, 259
qehve (Ar.), 118
qehveçı, 184
qel'e / qula (Ar.), 43
qel'eçiğ, 45
qelb (Ar.), 78
qelem, 204
qelemtaraş, 204
qemçe, 225
qemçı, 204
qemçı quyruğ, 61
qemendor, 128
qemere (It), 221
qemış, 84, 189
qend şeker (Far.), 107
qenefil / qerenfil, 56
qercık saçı, 52
qere, 89
qere bulut:, **33**
qere geldi / qere hat, 234
qere gülle, 52
qere ıspat, 39
qere neft, 49
qere qarğa, 63
qere qılçıx, 117
qere qış, 35
qere sevmiş, 117
qere su, 136
qere xarman, 111
qere yel:, **33**
qereciğer, 78
qereçöregotı, 52
qeremal, 67
qereöskirme, 136
qeresevmiş, 189
qerexarman, 189
qerexarman teşribi, 100
qereyatalığ, 136
qerezağ, 63
qerhe (Ar.), 136
qeriçığ:, **33**
qeriş, 225
qernabit / qernebit (Ar.), 113
qerne, 143
qert, 113
qert adam, 100
qert ol-, 275
qesıl, 189
qesır (Ar.), 45
qesil, 76
qesp, 115
qessem başıva, 158
qessem(Ar.), 163
qestem peştamal, 128
qeth (Ar.), 204
qetır daşşağı, 115
qetir, 67
qetir quyrığı:, **33**
qeyin baba, 143
qeyin kızı, 143
qeyin nene, 142
qeyin oğlu, 142
qeyin quda, 262
qeyin qudalığ, 142
qeyiş, 204
qeyiş baldır, 235, 240
qeyiş soğan, 113
qeynemiş yımırta, 105
qeynetme, 105
qeyseri, 45
qeyyer, 75
qıç, 79
qıfa /qıffa, 221
qılafatlı, 96
qılça, 189
qılınc, 151
qıqılde-, 256
qır tök, 262
qıranbığ, 136
qırax at, 189
qırax bağlamax, 189
qırcan / qırjan, 60
qırcıl, 137
qırça, 117, 189
qırçılda-, 256
qırdı qaçtı, 262
qırfa / qırfa çölı (Ar.), 39
qırğılığ, 63
qırğın, 96
qırıc, 189
qırığ doğırlıyan, 184
qırıp et, 189
qırıxdağ, 43
qırmızı, 89
qırmızı boyağ, 139
qırmızı qeyye, 48
qırmızıya çalar, 89
qırnata, 226
qırra qır, 264
qırran, 137
qırrasa (Ar.), 204
qırtlağ, 78
qırx, 91
qırx kindi, 189
qırx kindi:, **33**
qırxayağ, 60
qırxmağ, 75
qısrağ, 67
qıssa pantur, 121
qış günı:, **35**
qış qırav, 39
qıvede / quvede (Ar.), 96
qıyyıx, 68
qız 'ayalı, 154
qız be qız, 266
qız evi, 154
qızambığ, 137
qızdırmağ, 275
qızıl et, 108
qızıları, 60
qızlar yoldaşı, 61
Qızlarxan, 147
qızmak, 275
qızzalqurt, 61
qiçi, 57
qil, 84
qil qabar, 137
qil qatma, 128
qilinci, 193

qilpin, 189
qin, 204
qiqle-, 70
qir, 45
qirxi, 204
qit, 84
qit adam, 96
qitar qitar, 235
qiter (Ar.), 222
qitleqoz, 96
qoca, 113, 141
qoca qeri, 100
qocababa, 100
qoduğ, 67
qol qıran, 96
qolan / qolan quşqun, 196
qolbaga, 61
qolbağ, 131
qolçağ, 204
qolçax, 190
qolçı, 177
qoldögen, 184
qolışlığ, 121
qoltığ, 84
qoltığ şalı, 121
qoltırmaç, 123
qoltux altı, 84
qonağ, 45
qoncagül, 57
qondra qaytanı, 126
qonfet, 131
qonşu qonşu, 235
qontıratçı, 184
qora, 115
qorı doğırlıyan, 184
qorxılığ, 197, 240
qos qeddeh (Ar.):, **34**
qoşaca, 190
qoşma, 197
qotır, 137
qoyın, 67
qoyın gözi, 57
qoz, 116
qoz qeddeh, 89
qozax, 190
qubur, 151
quçaxçı, 177
qudde, 96
qudret qarı, 39
qudum (Ar.), 193
qudurmağ, 137
qulaç, 225
qulağ, 78
qulağ civilde-, 256
qulağ memmesi, 84
qullab, 204
qullapçı, 184
qullığçı, 179
qulunc, 84, 137
qulyabanı, 240
qunda, 75
qundağ, 119, 151
qur'an oxıyan, 156
qurban aşı teşribi, 103
qurdaşan / xurdaşan, 137
qurğuşun, 152
qurma se'et, 204
qurru ekmek, 101
qurru memme, 239
qurru öskırme, 137
qurru pox, 79
qurru savığ, 39
qursağ, 78
qursağı dar, 96
qursağı uzun, 96
qurşağ, 121, 204
qurşını, 89
qurt, 60, 68
quruğ, 190
qurulda-, 256
qurum, 204
qurut, 112
qusağ, 137
quş qavan, 196
quşbaz, 184
quşqun, 196
quşüzümü, 57
quşvuran, 235
quşvuran daşı, 48
qutu, 225
qutuçı, 184
quvağ, 137
quyrığ / quyruğ, 75
quyrıxlı yulduz, 32
quyu celhesi, 204
quzu qulağı, 57
qünarta namazı, 159
rabab / rabraba (Ar.), 226
rabb (Ar), 158
rabbi'l âlemin, 158
rahça, 196
ram et-, 275
ramazan, 36
rapta / rabta (Ar.), 125
rasqı / razqı, 57
rast et-, 275
rast gel-, 275
ravandiçi, 57
ravrava, 222
ray et-, 275
re'ne, 57
reg, 78
rehen (Ar.), 52
reheti, 204
rehin et- (Far.), 275
rehm, 86
rehme düş-, 275
rehme gel-, 275
rehmet (Ar.), 86
rehvan, 75
rençber (Far.), 184
rend vurmağ, 196
reng (Far.), 89
resimçı, 184
resmalan, 204
ressim, 235
reşke, 190, 196
reşme, 75, 196
revaz, 57
rızk, 158
rızq (Ar.), 158
rızqı fesih, 158
rik (Far.), 137
rik'et (Ar.), 158
rospi (Far), 97
ruh (Ar.), 84
rutab (Ar.), 115
rüpye / rupiye, 223
rüt qut, 264
sabın otı, 57
sabret- (Ar.), 275
sac, 205
sac ekmeği, 101
saç, 84
saç kıran, 137
saçburan, 178
saçpağ, 131
sade pirinç pilavı, 108
sadık (Ar.), 86
sadriye, 123
safar ayı, 36
Safınaz, 147
sağ, 86
sağ-, 275
sağ el, 79, 80
sağduc, 154
sağrah, 75
sahla-, 275
sahlan-, 275
sakkav, 75
saku, 195
sal-, 275
salaca, 97, 205
salamat et-, 275
salı, 37
Salımxan, 147
Salihi, 144
sallanguç, 205
sallanquç, 235
salt, 97
salta, 121
sam yeli (Ar.):, **34**
saman, 52, 190
samanı, 89

samannıx, 190
samırsağ, 114
sammun, 101
sammun (Ar.), 193
sanaevi (Ar.), 45
sancı, 137
santur, 227
sapan, 235
sapan devesi, 235
sapı, 190
saqqa (Ar.), 184
saral-, 276
Saray mehellesi, 43
sarı, 40, 89
sarı zenk, 190
Sarıkahya, 144
sarıkök, 112
sarıqulağ, 97
sari dudağ balığ, 60
sarliğ, 137
sarraf (Ar.), 184
sat-, 276
satlıcam, 137
savaçağ, 205
savığ, 39
savığ /savuğ, 43
savxa, 97
saxra çeken, 190
sayadan, 153, 205
sayıl-, 276
sayılda-, 70
sayna-, 70, 256
sazağ, 84
sazık, 112
sazlıyan, 184
se'ef (Ar.), 51
se'etçı, 184
sebbeh (Ar.), 37
sebbeh açıl-, 276
sebbeh namazı, 159
sebbeh xer, 246
sebbehın köru, 38
sebbehlıg, 123
sebelemeğ:, **34**
seç-, 276
sefi, 38
sefre, 43
sege, 75
segirmeğ, 75
seher (Ar.), 38
sekiz yüz, 91
sekkel, 84
sekkiz, 91
sekte (Ar.), 137
sekzen sekkiz, 91
sel (Ar.):, **34**
selb ağacı / selbi ağacı, 51
Selbi, 147
sele-, 276
seleş-, 276
selet-, 276
selev, 190
selim (Ar.), 80
selite (Ar.), 87
sellim seyyid, 97, 263
sellühe, 97
semma'e, 205
semmız, 80
sen, 254
sene (Ar.), 35
senet(Ar.), 184
senivki, 254
sep-, 276
sepelemeci, 190
seqet (Ar.), 137
ser be ser (Far.), 266
serçe, 63
serçe barmağ, 79
serent, 195
serfıtra (Ar.)(Far.), 158
serpek, 52
serpoş (Far.), 125
ses sade, 262
setre (Ar.), 123
setre pantur, 123
sev-, 276
seyis, 179
seyrek, 190
seyyid, 156
sıcağ, 39
sıçan, 68
sıfla pıssig/ pışşıg (kedi), 97
sıfuf / sufuf (Ar.), 139
sığır, 67
sığırcın, 63
sıh-, 276
sıhırbaz, 184
sıkon / sukon (Ing), 207
sıl'ıvva, 240
sılak, 205
sıleh, 152
sımıntayı, 235
sınan, 137
sından (Ar.), 176
sınığ, 87, 137
sıper, 152
sıper taya (Ing), 207
sıpırge, 205
sırağı gün, 37
sırfata, 139
sırğa, 131
sırma saç, 89
sırsır(Ar.), 60
sıtob / ıstop (Ing), 207
sıxma, 123
sıyrınçağ, 235
sibil, 50
sidara, 45
sidek, 80
Sidim teppesi, 45
sifon, 118
sikir, 45, 190
sil-, 276
sil/ sil illeti (Ar.), 137
silahşor, 152
sileken, 80
silepçı / sellepçı, 184
silgi, 205
silk-, 276
sim, 50
simora, 68
sini zarf, 235
siper (Far.), 152
sirke, 60, 118
sister, 184
sivic /siviç (Ing), 207
siviç (Ing), 207
siy-, 276
siyah köle, 97
siz, 254
sogan, 114
soğlıcan, 60
sona, 63
sona boylı, 97
sona göskü rengi, 89
sona köskı, 128
sonbahar, 35
sor-, 276
sorgı sual, 266
soruş-, 276
soy-, 276
soy gün, 37
soy ili, 35
soyul-, 276
sög-, 276
sögit, 51
söğiş, 97
söz hakat, 259
sözle-, 70
stop stop, 235
su kıftesi, 109
su kuşu, 63
su perisi, 75
su tavuğı, 63
sukak, 46
sula-, 276
sulu ayran, 197
sulu bulgur aşı, 103
sulu kabağ dolması, 103
sulu kebap, 104, 108
sulu yemeğ, 109
sulu yer, 190
sumbaq (Ar.), 112
summan qeyye, 197

sumpara, 197
sunur, 190
surat (Ar.), 84
susan, 137
suska, 63
suvarmah, 190
sübhananallahü teala, 158
süccade, 158
süküt (Ar.), 97
sülüğü köpek, 67
sümbül (Ar.), 52
sümsük, 97
sümüg, 85
sümüksüz et, 109
sümüren, 107
süngül / singil, 137
sünnetçı, 184
sür-, 276
süreyya, 205
süreyya:, **32**
sürgü, 205
sürme, 131
sürmeden, 131
sürtmeğ, 57
sürü, 59, 75
süsen, 57
süt kır, 75
sütlü aşı, 104
sütlü buğda aşı, 104
sütül, 52, 190
süva-, 276
süz-, 276
süzme pilav, 108
süzmeğ, 154
şaban, 36
şabbaş etmeğ, 154
şah arşunı, 225
şah gerdan, 85
şah parmağ, 79
şahadat (Ar.), 158
şahadat parmağ, 79
şahbaş, 155
şahin, 63
şahmaran balığı, 60
şahra, 190
şahraban, 43
şak şullaq / şap şullaq, 259
şakıldaq, 69
şakırlağ, 63
şal, 128
şalgam turşu, 110
şalğam, 114
şalğam qaynetmesi, 112
şallav şallav, 264
şalra çekmek, 190
şalwar, 121
şam, 118
şam böreği, 104
şam inciri, 57
şam kör, 137
şam şekeri, 107
şamal:, **34**
şamama, 115
şamdarı, 112
şammuz, 75
şamtopı, 107
şapur şuğur, 264
şaqıl, 195
şaqıldak, 121
şaqır şuqır, 264
şaqlam, 38, 39
şaqşaq, 131
şaqşaq bilezik, 258
şaqul / şavul (Ar.), 197
şarab rumman, 118
şarabı, 89
şark, 39
şarkılda-, 256
şarla, 190
şarp şurp, 264
şarpılda-, 256
şarpıldat-, 256
şarqılda-, 256
şaş, 205
şaşa (Ar.), 205
şat (Ar.), 38
şatı tutu, 115
şavır, 205, 227
şaxr, 191
şaxra, 191, 196
şaxra ipi, 191
şe'ri (Ar.), 128
şedede (Ar.), 155
şefek (Ar.), 38
şefek sök-, 276
şefilte, 205
şegirt oilan, 191
şeğırd, 184
şeh, 148
şeh (Ar.), 143
şeh / şivan, 153
şehap, 100
şehit, 97
şehrezur, 43
şehxre, 195
Şeker, 147
şeker helvesi, 107
şelebez (Ar.), 128
şelel (Ar.), 137
şellavi, 97
şelte, 191
şembe, 37
şembe kıftesi, 109
şemendefer (Far.), 222
şemşeme kor, 68
şepellüh, 57
şer'e, 38
şere / hey vaşşere, 258
şeri (Ar.), 46
şeşele orıcı, 158
şeşxana, 152
şey, 254
şey mey, 265
şeyh mehşi, 104
şeylere, 254
şeyleri, 254
şeylerimiz, 254
şeyleriviz, 254
şıfte, 109
şıfte kıfte, 265
şıhne, 184
şıq şıqa, 235
şıqeyyıq, 57
şıqşıqa, 235
şır şikil, 262
şıranqa, 205
şırdan, 75
şırrım şırrım, 265
şırtı pırtı, 265
şıryan (Ar.), 85
şıvan (Far.), 153
şıx, 184
şıx mehşi (Ar.), 112
şibit, 52
şibit (Far.), 114
şibitli bakla pilavı, 108
şik et-, 276
şikarta (Far.), 191
şikat et-, 276
şillik, 107
şilman, 197
şimal (Ar.), 39
şimrıh, 137
şingilen, 205, 235
şiraz(Far.), 205
şire (Far.), 118
şirin (Far.), 107
şirin dil, 97
şirin ses, 258
şirinliğ, 156
şiriyye, 191
şişek, 67
şişirdan, 205, 235
şitil, 52, 57
şorba, 100
şoxum, 191
şölen, 112
şubat, 57
şulluq, 97
şulunq, 97
şum günü, 37
şumbat, 191
şurta (Ar.), 179
şurulda-, 256

şurulda- /şırılda-, 256
şurup, 118
şut (Ing), 140
şübbe, 57
şüçe, 97
şülen, 153
şülle, 108
şüllem, 115
şüllüh, 112
şüş, 239
şüşe gülle, 235
şüşe potin, 126
tabaka (Ar.), 148
tabuş / tebuş, 121
tac, 131
tacal (Ar.), 158
tağar, 225
tahta kurtı, 60
tak-, 276
takılda-, 276
taklabaz, 235
talaq, 155
talep et-, 277
tamata, 89
tamata (Ar.), 114
tamata cırbılı, 104
tamata teşribi, 104
tamır, 197
tana, 80, 85
tanı-, 277
tanıl-, 277
tanıt-, 277
tap-, 277
tap tap, 258, 265
tapan / qapı tapanı, 205
tapşır-, 277
taptapa, 197, 264
taptapa çehre, 80
taptapa uşağ, 80
taq, 38, 191, 225, 258
taq taq, 264
taq tuq, 265
taqa, 128
taqalaq, 128
taqataq, 258, 264
taqavut (Ar.), 184
taqılda-, 256
taqqa, 152, 258
taqqalaq, 102
tar, 227
tarağ, 131, 205
taraqa, 191
taraş, 131
taraş pıçağı, 193
taraxlıx, 85
tarhana, 104
tarhana aşı, 100
tarık (Ar.), 46
tarihçılıh, 184
tarkıla, 70
tarkılda-, 256
tarmus, 102
tarpılda-, 256
taruzu turşusu, 110
tas, 225
tas keçel, 81
taş çirkisi, 225
tat'im, 191
Tatar, 148
tavar, 75
tavığ, 64
tavığ alta, 75
tavığ damı, 77
tavıh teşribi, 104
tavırdas, 193
tavla, 75
tavuk/ horuz/ alaşiş/ kaz/ sona, 75
tavus, 65
tavvafa (Ar.), 197
tavvar, 81
taxt, 196
taxta mala, 197
taxta seqqel, 81
taxtası esüg, 81
tay, 67
taya, 57, 191
taya (Ing), 205, 207
taya qoxırdan:, **34**
tayara (Ar.), 222
tazı, 67
te'eccüb (Ar.), 86
te'in (Ar.), 225
te'kib ele- (Ar.), 277
te'ziye (Ar.), 97
tebben, 195
tebbule (Ar.), 112
tebene, 205
teber, 205
tecdid et- (Ar.), 277
tedavi, 139
teehhül (Ar.), 155
teggeye gel-, 76
teherrüş (Ar.), 97
teheyyır (Ar.), 87
tehsir et-(Ar.), 277
tek tekeşer, 262
tek tük, 262
tekbiç, 191
teke, 67
teke üzüm, 116
tekek, 57, 116
tekeşer, 126
tekib ele- (Ar.), 277
tekle-, 277
tekmelecüt, 235
tekye (Ar.), 156
tel kırma, 128
telbağ, 191
telçı, 184
telebe (Ar.), 184
telek, 76
telep, 76
teleskob, 205
teli / telih, 97
teli yat-, 277
telihsız, 97
Telimteppe, 46
tembehle-, 277
tembel, 97
Tembel Ehmed, 149
tembelxana, 46
temeh, 97
temir hindi, 116
temir hindi şerbeti, 118
temmuz, 36
temmuz tabah, 39
temmuz tabaq, 263
ten, 76
tendür ekmeği, 102
tendürçiler sukakı, 43
tendüre, 124
tendüre harab, 236
tendüre koyma, 112
tenef, 205
tenekeçi, 185
teneşür, 97
tenki, 205
tense, 97
tente, 205
tentene, 128
tentene tuman, 124, 263
tenzile (Ar.), 158
tepe, 85
tepedür (Far.), 206
teppelığ, 131
Teppeli mehellesi, 43
teppelih, 124
teppeye çıhma, 236
ter, 80
ter'üzü, 114
teravih namazı, 159
terbis, 191
Tercil, 43
tercümanlıh, 185
teref (Ar.), 40
teretüre, 57
terezi, 225
terezi:, **32**
terki, 76
terle-, 277
termiye, 112
terrihle- (Ar.), 277
ter'üzi, 116
tesir et-, 277

tespih (Ar.), 131
teşkil et-, 277
teşrib, 100
teteg, 116
tetik, 97
tette, 239
tettedi, 239
tetti etmeğ / tetti tetti yerımeg, 239
teyh ol-(Ar.), 277
teze mev, 114
Tezehurmatı, 43
tezek / tezzek, 69
tıfakı dağıl-, 277
tıflis, 228
tıkılda-, 256
tımar, 46
tımarcı, 179
tımarxana, 46
tırampet, 227
tırhev, 249
tırılda-, 256
tırnak, 85
tırpan, 195
tırpı tırp, 265
tırpılda-, 256
tıryak, 50
tífeng, 152
tifir-, 277
tifreğ, 80
tiğe, 198
tik-, 277
tikan, 57
tike / tikke, 109
tike tike, 236
tikme, 104, 198
tikmeli, 109
tilf et-, 277
tilf ol-, 277
tilis, 76
tiplemeğ:, **34**
tir, 191
tiremendi, 139
tirit, 109
Tisin, 43
tişrin evvel, 36
tişrin sani, 36
titi, 185
titre-, 277
titye et-, 277
tiwist, 236
tizab, 50
Tofa, 147
togyan, 97
toğlı, 67
toh, 97
tohmağ, 198
tohun-, 277
toilu, 67
tok, 131
tokdağ, 63
tomaqa, 236
tomar, 223
tonqal para, 223
top güllesi, 152
top oyını, 236
top oyını (oyunu), 140
top tüfeng, 262
topalağ, 58
topla-, 277
toppal, 81
toppal qardaş:, **32**
toppız, 206
toppuğ, 85
toprağ qazılan, 46
torağ, 105
torba, 206
torçı, 181, 185
torpaxlı, 191
tospaqa, 61
tox renk, 89
tox sarı, 89
tox yeşil, 89
toxım, 191
toxum sepmex, 191
toy, 155
toy aşı, 104
toy etmeğ, 155
toy toğlısı, 97
toylığ, 155
toz duman, 262
toz torpah, 259
toz tufan, 262
tök-, 277
tökıren, 38
tökül-, 277
tuc, 48, 89
tufan (Ar.):, **34**
tuğay, 46
tukan, 46
tukançı, 185
tukuk, 131
tula, 67, 191
tuluğ, 206
tum-, 277
tuman, 124
tumar, 138
tumdur-, 278
tumı tumı, 236
turınc, 116
turıncı, 89
turpoke, 52
turş, 110
turşıçılıh, 185
turşi şirin, 107
turşok, 58
tut, 51
tut-, 278
tutuş-, 278
tuvaşı, 67
Tuz, 43
tuzlu götli, 64
tüccar (Ar.), 185
tüfeng (Ar.), 152
tüfeng lülesi, 152
tüfeng qundağı, 152
tüfür-, 278
tük, 85
tüklen-, 278
tüli, 67
tülk kuyrıgı, 58
tülkı şarabı, 118
tülki, 68
tülki üzümi, 116
tün be tün, 266
tüngül-, 278
tünnik, 155
türbe (Ar.), 98
türbe daşı, 48
türbedarlıh, 185
türbeliğ, 98
türema, 125
Türk, 148
Türkalan, 43
Türkmen, 148
türlü, 109
türlü türlü, 264
türme, 124
türümbel, 222
tüte kubur, 152
tütin, 50
tütünçı, 185
tütye, 48
tüve tüve, 71, 76
uç-, 278
uçtı uçtı, 236
uçuh, 138
uh, 249
uhçır geçirden, 206
uhçurug, 258
uldüz:, **32**
ulı cami, 156
ulu-, 70
umara, 151
umma, 239
un, 117
un çırışı, 49
un çirişi, 112
un helvesi, 107
unçılıh, 185
ur-, 278
urba, 121
Urban, 148
ussu, 49, 118
ussu sığırı, 67

ussu suvarmax, 192
ussu tök-, 278
usta (Ar.), 178
ustıra, 206
uşağ, 143
uşağlar, 143
uşah basan, 64
uşaxçı, 98
uşaxlığ, 99
uşaxlığ çağı, 99
ut-, 278
utan-, 278
utanmaz hayasız, 98
utuzturt-, 278
uvat-, 278
uvva, 239
uxçur, 121
uxçurug, 85
uy, 249
uydur-, 278
uyız, 138
uyluh, 85
uz, 81, 98
uzat-, 278
uzun oğlan, 192
üce, 98
üç, 91
üç adım, 236
üç aşuh, 236
üç be üç, 266
üç be üç boşamağ, 155
üç bin, 91
üç demir, 192
üç diş yapa, 195
üç eteg, 121
üç kağıd, 236
Üç keyye, 43
üç tane, 91
üç taş, 236
üç vermeğ, 58
üç yüz, 91
üçağaç, 51
üçkündür, 114
üffe, 239
üle / ülen / le, 249
ülker:, **32**
ülle, 239
Ünis, 147
üreg, 78
üreg at-, 278
üregbaşı, 76, 78
üregı ifqa, 86
üregi dağlı, 87
üregi qeyyim, 87
üreği gitmeğ, 138
Üsif, 147
üskeg alçağ, 237
üsküt, 98
üst, 40
üst baş, 262
üst must, 262
üti, 206
üz, 85
üz-, 278
üz almağ, 178
üz be üz, 266
üz göz, 262
üz haya, 266
üz üze, 264
üz ver-, 278
üzalan, 178
üzeg, 58
üzengi, 196, 206
üzerlik, 58
üzgınçılıh, 185
üzgünçı, 185
üzım şarabı, 118
üzım şerbeti, 118
üzım şurıbı, 118
üzi ağdı, 81
üzik sahlama, 237
üzim doşabı, 107
üzleş-, 278
üzlih, 124
üzmeg, 98
üzsız hayasız, 262
üzük, 131
üzük barmağı / selb ağacı, 79
üzük saxlama, 237
üzüm, 116
üzünnen -, 278
vaht (Ar.), 38
Vaiz, 144
vakılla, 70
vallah (Ar), 164
vankılda-, 70, 278
vanqılda-, 256
var-, 278
vara vurd, 259
varaka (Ar.), 206
varraz, 185
vas vas (Ar.), 264
vaşar (Ing), 206, 207
vay / vaveyla / vaveyli (Ar.), 249
vay halına, 249
vay nene, 249
vay vay, 249
vay vay yımırtası, 98
vayer (Ing), 207
vazgeç-, 278
ve'd, 156
ve'de (Ar), 98
vecbe, 118
vede çat-, 278
vede et-, 278
vehhe, 71, 249
vehhe / vehhey, 249
vehşi, 98
vehşi (Ar.), 59
ver-, 278
verde, 46
verdeş, 124
Verver, 152
vesme, 131
veten (Ar.), 150
vezir, 180
vezne (Ar.), 225
vıkılda-, 70
vışş, 249
vızılda-, 70
vi / viy, 249
villi / villi, 249
viy, 249
viy çamır, 249
vur-, 278
vur ol-, 278
vurğun, 138
vuruştırmağ, 225
vuşulda-, 256
vüzara, 180
xal, 85
xalas xalas/ kav kav, 237
xalayıq (Ar.), 98
xam, 98, 116
xam (Ar.), 128
xam 'egıl, 98
xana, 46
xana xana (Far.), 237
xanaqa(Far.), 156
xançı, 185
xarab adam, 98
xarab hakat (Ar.), 98
xaraba, 46
xarman düzi, 46
xaşxaş (Ar.), 52
xaşxaş gülı, 52
xaşxaş toxımı, 52
xattat (Ar.), 131, 178
xefer (Ar.), 179
xel'et (Ar.), 131
xelfel (Ar.), 178
xemis, 37
xençer (Ar.), 152
xençer yarası, 138
xer bereket (Ar.), 259
xer xerat (Ar.), 259
xestexana (Ar.), 46
xetme, 158
xıdır zında, 158
xıdreylas, 153
xıllık xeşek, 262
xılqet (Ar.), 85
xılt (Ar.), 138
xımbıl, 98

xımxım, 98
xınna rengı, 89
xınnalı, 65
xırçan, 58
xırçılda-, 256
xırçın, 198
xırıt mırıt, 265
xırmış, 85
xırqa (Ar.), 121
xırt, 67
xırt pırt, 265
xırtık pırtık, 265
xırtleğ, 78
xısım, 142
xışılda-, 257
xışıldat-, 257
xıvarda (Far.), 98
xıyar (Ar.), 114
xıyarek, 138
xızma, 131
xızmeka / xızmetkar / xızmeççı, 177
xiltan, 58
xişteg, 121
xix etmeğ, 239
xorı köpek, 67
xorız / xoruz, 65
xorız boğan, 138
xorıza / xoruzcığ / xorızeg (Far.), 138
xoş, 98
xoşap, 116
xoyrat / xoryat, 228
xuda (Far.), 158
xuda nekerden (Far.), 158
xulqı dar, 98
Xurda, 147
xurda (Far.), 223
xurda aş, 104
xurda defek, 262
xurda külünk, 198
xurda para, 223
xurda şeker, 117
xurda xurda, 264
xurdalamağ, 228
xurdavatçı, 185
xurma helvesi, 107
xurulda-, 257
xuttana, 98
xuy (Far.), 138
xünfisti, 69
ya (Ar.), 250
ya (Far.), 250
ya kerim, 64
yaba, 195
yad koy-, 278
yadest, 237
yagla-, 278
yağ bal, 262
yağ yarası, 138
yağ yımırta, 262
yağdıran:, **34**
yağış aşı, 104
yağış:, **34**
yağlığ, 121
yaha-, 279
yahlaş-, 279
yahnı aşı, 104
yahtı, 64
Yahudı, 149
yahudı köftesi, 109
yahudi kiftesi, 104
yailav, 192
Yakubi, 144
yala-, 279
yalan palan, 263
yalancı pehlevan, 98
yalax, 195
yalhı, 59
yalı, 76
yalığ, 125
yalvar-, 279
yamşağ, 125
yan, 40
yan çekil-, 279
yan ol-, 279
yanaşma, 40, 108
yandır-, 279
yanğımağ /yangımak, 138
yanpürü, 81
yanşağ, 98
yap-, 279
yapıl-, 279
yapışxan, 58
yar-, 279
yara, 138
yara-, 279
yaraa, 223
yarı gece, 38
yarıl-, 279
yarköki/ yer kökü, 116
yarma aşı, 104
yarma şorbası, 101
yarpağ, 58, 104
yarpız, 53
yarval-, 279
yaslı, 98
yaslığ, 153
yassı, 38, 159
yaşa-, 279
yaşlı başlı, 259
yaşmağ, 121
yaşmala qurru, 237
yat-, 279
yatıska (Far), 129
yavağ /yanağ, 85
yavan ağız-ağzı yavan, 263
yavan ekmek, 102
yavı, 248
yavı / yavız, 249
yavşan, 58
yaxa, 38, 121
yaxası yırtığ, 98
yaxasız kömlek, 121
yaxasız köynek, 98
yay-, 279
yayan, 151
yaz, 35
yaz-, 279
yaz güni, 35
yazma, 125
ye / yen / yaxut / yaxutta, 250
yeddi, 91, 153, 155
yeddi arha, 143
yeddi qardaş:, **32**
yeddi ruhlu, 98
yeddiden bir, 99
yeddinci, 91
yedi taş/ beş taş, 237
yedi yüz, 91
yehe-, 279
yeher taxım, 195
yehettir-, 279
yehini, 109
yekke, 81
yel, 138
yel:, **34**
yele gelmeğ, 76
yelek, 121
yellepe, 60
yellik, 99
Yelpeleç, 43
yelpen, 138
yemdik, 85
yemeni, 126
yemenici, 176
yemin, 164
yenge, 155
yengi dunya, 116
yengiç, 121
yengilçin, 35
yer, 192
yer qurdı, 60
yer yırğalanmağ, 39
yer yurd, 259
yerden üskek veya üskek çixme, 237
yerdögen, 198
yeri -, 279
yerikle-, 279
yerikli arvad, 81
yeriş-, 279
yerköklü pilav, 108
yerpize, 206
yesir, 143

yeşil, 89
yeşil alma aşı, 104
yeşil fasulya aşı, 104
yeşil lobiya kaynatmesi, 104
yeşil quş, 64
yeşilliğ, 114
yet-, 279
yetimçe, 99
yetir-, 279
yetmiş, 91
yexerbent, 198
yez, 131
yıgla-, 279
yığ-, 279
yığış-, 279
yığıştır-, 279
yığıştırt-, 279
yığla-, 279
yıh-, 280
yıhıh-, 280
yıhıl-, 280
yıl, 71
yılban, 138
yıldırım:, **34**
yılğın, 51
yıllı, 76
yırgala-, 280
yırğalanmağ, 280
yırğat, 178
yırt-, 280
yırtığ pırtığ, 265
yıva, 77
yıx, 249
yi, 249
yilin-, 280
yirmi bir, 91
yirmi iki, 91
yit-, 280
yoğırt gülü, 58
yoğurd, 225
yohla-, 280
yol, 155
yol kesen, 99
yola düş -, 280
yolçı, 99
yoldaş, 79
yolla-, 280
yon-, 280
yor-, 280
yorğançı, 181
yorğın arğın, 263
yorul-, 280
yoşı, 125
yoxsıl, 99
yuhha, 102
yuhla-, 280
yum-, 280
yumrı yumru, 264
yunk, 225
yurtığ pırtığ, 266
yükle-, 280
yüng işlemeğ, 185
yüngül, 99
yüz, 91
yüz bin, 91
zabana, 206
zabıt (Ar.), 151
zabt et- (Ar.), 280
zad (Ar.), 104
zağ, 64
zağıt (Ar.), 138
zak, 50
zal (Far.), 87
zalata (It.), 112
zalım (Ar.), 87
zalxım, 51
zamana, 34
zamana uşağı, 34
zampara (Far.), 99
zarılda-, 257
zavıncıla-, 257
zaxma, 121
ze'if, 81
ze'if (Ar.), 99
zebelleh, 81
zebun, 81
zeg mazı, 139
zeğel, 99
zekavat, 81
zekavat (Ar.), 99
zelil, 99
zemi, 192
Zemzem, 147
zendiq, 99
zenene, 99
zengi, 195, 206
zennadi (Ar.), 131
zenzele / zelzele (Ar.), 39
zere'et / zer'et (Ar.), 192
zet yağı / zeyt yağı, 49
zexre(Ar.), 221
zeyistan, 81
zeytun (Ar.), 105
zeytunı (Ar.), 89
zıkılda-, 70
zılbiye / zilbiye (Ar.), 109
zılh (Ar.), 114
zılk aşı, 104
zıllı, 99
zıllıt, 85
zılqa, 198
zımra'anka(Ar.), 64
zımrıq, 58
zından / zından hane (Far.), 46
zır deli, 99
zır zır delli, 99
zıreq (Far.), 99
zırılda-, 257
zırıq, 69, 138
zırnaçı, 185
zırnapa, 227
zırta / zırtaboz, 99
zırye, 121, 152
zıvan, 58
zıxta, 195
zibilçi, 185
zihta, 76
zihtalamah, 76
zikam (Ar.), 138
zilf, 85
zille, 81
zing, 99
zingil, 116
zingilde-, 257
zire, 53
zirek, 99
zittiyye, 87
ziyafat (Ar.), 155
ziyilde-, 257
ziyre-, 280
zonqılda-, 257
zoqıldamağ / zonqıldamağ, 280
zora zor, 265
zorhanaçı, 185
zort, 258
zorxana (Far.), 140
zubun / zıbun, 121
zubun çekat, 121
zubunnuğ, 121
zuhur et-, 280
zulumbat:, **34**
zurna, 227
zurulda-, 71
zügürti, 143
zügürti (Far.), 99
züt müt, 266